STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 10935

OYF DI FRONTN FUN SHPANYE

T. Elski

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation

AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

ט. עלסקי: „אויף די פראָנטן פון שפּאַניע“
רעפּאָרטאַזשן

אַרויסגעגעבן אונטערן פּאַטראָנאַזש פונעם פּאַריזער „פאַרבאַנד פון די יידיש־שפּאַנישע מיליציאָנערן“ און מיט דער מיטהילף פון דער דירעקציע פון דער „נייע פּרעסע“ אין פּאַריז.

ט. עלסקי

אויף די פראָנטן פון שפּאַניע

רעפּאָרטאַזשן

פאָרוואָרט פון עגאָן ערווין קיש

ערשטער בוך

פאַרלאַג פון אַ. ב. צעראַטאַ / פּאַריז

1939

הילע: מ. באהעלפער / פאָטאָגראַפיעס: סעקרעטאַריאַט פאַר
פראָפּאַגאַנדע פון דער שפּאַנישער רעפּובליק, קאפּא און ט. עלסקי /
זעצעריי: „נייע פּרעסע“, לינאָטיפּיסט: שיע שטאָקמאַן /
געדרוקט אין דער דרוקעריי: ס.נ.י.ע., 32, רי מענילמאָנטאַן, פּאַריז

T. ELSKI : « Ojf di fronten fun szpanie ». / Editions A. B. CERATA, Paris. / *Copyright* 1939 *by T. Elski.* */ Imprimerie S. N. I. E.,* 32, *rue de Ménilmontant, Paris* (20e).

Printed in France

אינהאַלט-פאַרצייכענונג

	זייט
פאָרוואָרט פון עגאָן ערווין קיש	9
עטלעכע באַמערקונגען	14

1 / פון יולי ביז סעפטעמבער 1936

באַרצעלאָנע, ערעוו דעם שטורעם	18
און... עס קומען הייסע טעג	20
צום פראָנט !	31
אין קאַספּע	36
דער ערשטער אַטאַק	40
צו דורוטיין	45
וואַלענציע	48
אין די בערג פון גוואַדאַראַמאַ	52
באַמבעם אויפן שפּיטאָל	58
דער אַלקאַזאַר פון טאָלעדאָ	64
די שכיטע אין באַדאַכאָז	70
די קולטור־עקספּעדיציע קיין עסטראַמאַדורע	76
אַנדאַלוזיע	83

2 / פון אָקטאָבער 1936 ביז פעברואַר 1937

צען יידן פאָרן קיין שפּאַניע	96
באַרצעלאָנע נאָכן שטורעם	100
מאַדריד	105
א וואַנט פון פעלקער פאַרטיידיקט מאַדריד	123
די צוועלפטע בריגאַדע	130
גענעראַל קלעבער, פּאַזועלאָ, קאַסאַ-דעל־קאַמפּאָ	136
מענטשן — העלדן	144
מורציע, קאַרטאַכענע און די סילוועסטער־נאַכט	165
דער אַנגריף אויף דער שיף פאַר אַלמעריאַ	171
דער וועג קיין מאַלאַגאַ	177
אויף די פיר פראָנטן אַרום מאַלאַגאַ	181
נאָכוואָרט פונעם פאַרלאַג	190

פאָטאָגראַפיעס :

זייט

אײנע צווישן די ערשטע אימפּראָוויזירטע באַריקאַדן
אין באַרצעלאָנע — — — — — — — — 23
די מיליציאָנערן אַטאַקירן לאַ סאילאַ — — — — — 41
פויערים־פּאַרטיזאַנער פון עסטראַמאַדורע... — — — 77
אַ שראַפּנעל איז געפאַלן אויף דער גראַן־וויאַ אין מאַדריד — 109
דער בייסוילעם פון דער אינטערנאַציאָנאַלער בריגאַדע — 127
לעאָן אינזעלשטיין צווישן יידישע פרייוויליקע פון בעלגיע
און פראַנקרייך — — — — — — — — 147
מאָרים אייזענבערג און ש. קעניגסבערג (באָקס) — — — 153
פּאַלעסטינער... — — — — — — — — — — 157
באָרעך ניסענבוים (באָברוש) און יאָסעף רובינשטיין (גרובי) — 162

פאָרוואָרט

אין די זומער־טעג פון יאָר 1936 האָבן די שפּאַנישע גע־
שעענ־שן אָנגעפילט די וועלט מיט שרעק, זאָרג און האָפענונג.

פון דעם אַלעם, וואָס איז געוואָרן געמאָלדן אין די צייטונ־
גען, איז קלאָר געווען נאָר דער פאַקט פון א פאַשיסטישן פוטש.
און ווי יעדער פלאַן פון יעדן פוטש, איז אויך דער געווען צו־
געגרייט : אין משך פון א נאַכט. — די קוּיכעס פון גענעראַל
פראַנקאָ האָבן געפרווט פאַרנעמען די רעגירונג־געביידעס, דעם
טעלעפאָן, די ראַדיאָ־צענטראַלעס און די צייטונגען פון מאַדריד
און באַרצעלאָנע. זיי האָבן אויך געוואָלט אַרעסטירן די ווידער־
שטאַנד־פעיקע עלעמענטן.

אזא פוטש האָט דאָך געמוזט געלונגען און צושטאַנדקומען
נאָר מיט דער מיטהילף פון אייניקע קאָמפּאַניעס.

פאַרוואָס האָט ער ניט געזאָלט געלונגען, אין דער צייט, ווען
קימאַט אַלע מיליטערישע קאָמענדאַנטן האָבן אָנטיילגענומען אין
דעם קאָמפּלאָט ; אין דער צייט ווען די אויפשטענדלער האָבן באַ־
זעסן דאָס געווער, די האַרמאַטן, דאָס טעכנישע געצייג, די קאַזאַר־
מעס, די פעסטונגען ; אין דער צייט, ווען די מעכטיקסטע קאַפּי־
טאַליסטן, די בענק, דער וועלטלעכער און קירכלעכער אַדעל, די
הויכע רעגירונג־באַאַמטע און אייניקע איינפלוסרייכע פּאָליטיקער
האָבן אונטערגעשטיצט דעם אויפשטאַנד. און ווען אויף דער צווײ־
טער זייט, אַנטקעגנ־בער אָט די קויכעס, איז געשטאַנען אן אַנט־
וואָפנט פאָלק ?

מיט אַזעלכע מיטלען וואָלט אפילע אַ ניט־פעאיקער אוזור־
פּאַטאָר געקענט מעלדן אויף צומאָרגנס פון אויפשטאַנד, אז ער
איז דער אומבאַשרענקטער באַהערשער פון דעם לאַנד.

אָבער דאָס אומבאַוואָפנטע פאָלק איז אויפגעשטאַנען ווי איין
מענטש, קעדיי זיך צו שיצן קעגן דער באַוואָפנטער מאַכט. דאָס
פאָלק האָט געקעמפט מיט בלויזע הענט קעגן די קאַנאָנען און קאַ־
זאַרמעס פון די פאָלקס־פיינט.

צי האָבן אָבער געקענט די ניט־אויסגעשולטע אַרבעטער,

פויערים און אינטעלעקטועלע דערפֿאַלגרייך קעמפֿן קעגן אַן ארמיי? צי האָבן דען פירער פון פראָפעסיאָנעלע פאַריינען ווירקלעך גע־קענט אָנפירן מיט אַן אַטאַקע קעגן א מיליטעריישער קערפּערשאַפט, וואָס איז אָנגעפירט געווען פון גענעראַלן? צי האָבן פרויען גע־קענט איינעמען פאַרטיידיקונג־ליניעס, וואָס זענען אויסגעאַרבעט געוואָרן פון פאַרטיפיקאַציע־אינזשעניערן? צי האָבן זיך גע־קענט אַנטקעגנשטעלן שטיינער קעגן אַוויאָנען, שטעקנס קעגן קאַ־נאָנען? יאָ, זיי האָבן געקענט. די מעכטיקייט פון דעם ווידער־שטאַנד, וואָס האָט זיך אויפגעהויבן אין שפּאַניע, האָט אַרויסגע־רופן די דערשטוינונג פון דער גאַנצער וועלט. ווי אַזוי איז דער־דאָזיקער קאַמף קעגן אַן אַרמיי מעגלעך געווען, ווי אַזוי איז דאָס אַז דער דיקטאַטאָר האָט נאָך אַלץ ניט די מאַכטאיבערן לאַנד?

„דאָ האַנדלט זיך נאָר אין אַ פּאָר שאָ" — האָט געמאָלדן פראַנקאָ. „אין אַ פּאָר שאָ, וועל איך, פראַנקאָ, אָנהויבנדיק פון מאַדריד, ווערן דער הערשער איבער שפּאַניע". דערפון זענען גע־וואָרן טעג, וואָכן, כאַדאָשים... די פאַשיסטישע פּרעסע האָט געבלאָ־זען אין איר האָרן: „יאָ, עס האַנדלט זיך דאָ נאָר אין שאָען... אָדער אין טעג... העכסטנס אין וואָכן, דאַן וועט שפּאַניע זיכער ווערן אַ פאַשיסטישע מעלוכע".

ווען די מאַדרידער אַרבעטער האָבן גענומען די קאַזאַרמע פון מאָנטאַניא, האָבן די אַנטיפאַשיסטישע צייטונגען שוין געמיינט, אַז פראַנקאָ איז ענדגילטיק צעשלאָגן. האָבן די רעפּובליקאָנער גענו־מען אין געפאַנגענשאַפט איינִיקע פאַשיסטישע פירער, האָט דאָס דעמאָקראַטישע אויסלאַנד שוין מוידע געווען, אַז די פירער פון אויפשטאַנד זענען שוין גענצלעך געפאַנגען געוואָרן.

פון די אָפיציעלע און פּריוואַטע טעלעגראַמעס פון די צייטונ־גען איז שווער געווען זיך צו שאַפן אַ בילד וועגן דער לאַגע. נאָר די באַריכטן, אַרטיקלען און פעליעטאָנען פון איינִיקע ספּעציאַלי־זירטע באַריכט־אָפּגעבער פון דער פאַשיסטישער און אַנטיפאַשיס־טישער פּרעסע, האָבן דערמעגלעכט עפּעס צו וויסן און פּאָליטיש אָפּצושאַצן די אַטמאָספערע פון דעם זיך אַנטוויקלענדיקן בירגער־קריג. צוויי ענגלישע צייטונגען, צוויי סאָוועטישע, איין פראַנצוי־זיש וואָכנבלאַט, איין דייטש וואָכנבלאַט, און מאָדנע אויך אַ בלאַט אין דער יידישער שפּראַך, אַ פּאַריזער צייטונג, די „נייע פּרעסע", האָבן געליווערט אַזאַ מאַטעריאַל.

אונטער די אַרטיקלען פון דערדאָזיקער יידישער צייטונג, איז

געווען אונטערגעשריבן דער נאָמען פון „ט. עלסקי". דערדאָזיקער עלסקי האָט געשריבן אַ פּראָזע, אָן שום פּאָמפּע, אָבער ער האָט געשריבן זאַכלעך. זייער פּאַשעט און דער אָביעקט, וועלכן ער האָט זיך געשטעלט פאר א ציל, איז געווען דער וויכטיקסטער פון די שפּאַנישע געשעענישן; זיין אָביעקט איז געווען דער מענטש.

דאָס זענען געווען אויסגעצייכנטע באַריכטן.

מיט דעמדאָזיקן עלסקי האָב איך זיך באַקענט אין טערועל נאָכדעם, ווען די רעפּובליקאַנער האָבן איינגענומען די שטאָט. און איך האָב אים נאָך בעסער דערקענט נאָכן איינעמען פון דער שטאָט, ווען פראַנקאָס קעגנאָפּענסיווע האָט זיך אַנטוויקלט און עס זענען פאָרגעקומען די שווערסטע און בלוטיקסטע שלאַכטן פון דעמדאָזיקן גרויזאַמען קריג.

אין א ציווילן אנצוג און אין א ווייניק מיליטערישער האַל־טונג האָט ער זיך געפונען ביי די סאָלדאַטן פון דער ערשטער ליניע. ער האָט גערעדט מיט זיי און זיך עס פאַרצייכנט אין זיין נאָטיץ־ביכל. דאָס, וואָס ער האָט קוידעמקאָל געזוכט און פאַרצײ־כנט: דעם מענטש. אַלע האָבן געהאַט צו אים צוטרוי, זיי האָבן געפילט, אַז עלסקי איז א מענטש פון זייער קלאַס, פון זייער אָפּ־שטאַמונג. זיין אָפּשטאַמונג איז די אָרעמקייט, די „שמאָלע מילע־גאַס" פון וואַרשעווער געטאָ איז איינס פון די עלנטסטע געסלעך פון וואַרשע. דאָרט אַרבעט זיין מוטער זייט איך יוגנט, קעדיי צו פאַר־דינען אויפן שטיקל ברויט; דאָרט איז עלסקי מיט 29 יאָר צוריק געבוירן געוואָרן. וואָס באַדייט, אַז זיין קינדהייט און יוגנט איז אויסגעפאַלן אין דער צייט פון דער וועלט־מילכאָמע. הונגער און קריג זענען געווען זיינע ערשטע דערציער, דער צווייטער דערציער איז געווען דער פאבריקאַנט, פאַר וועלכן עלסקי האָט געשטריקט טריקאָטאַזש־אַרטיקלען; דער דריטער איז געווען דער פאַריין פון די טעקסטיל־אַרבעטער.

זיין שפּעטערדיקע לערער איז געווען די ליטעראַטור. ער נעמט פון דער ביבליאָטעק ביים „פּראָפעסיאָנעלן טעקסטיל־פאַריין" אזוי פיל ביכער, וויפל מען באַרגט אים נאָר. ער לייענט ביי דעם ליכט פון א נאָפט־לעמפּל אין דער שטוב, וו עס שלאָפט אויך זיין מו־טער, ביז שפּעט אין דער נאַכט.

זייענדיק אַלט 20 יאָר, גייט ער פון וואַרשעווער געטאָ אַרויס אין דער וועלט. ער וואַנדערט דורך טשעכאָסלאָוואַקיי, דורך דייטש־לאַנד, דורך דעם באַזעצטן רור־געביט, דורך דער פראַנצויזישער

גרענעץ קיין שטראסבורגג, קיין פאריז. אין פאריז געפינט ער אר־בעט ביי שטריקעריי. דעם 17־טן יולי 1936 איז ער געפארן מיט דער ספארט־דעלעגאציע קיין בארצעלאנע, וווּ עס האט געדארפט פארקומען די אינטערנאציאנאלע פאלקס־אלימפיאדע. די באפעל־קערונג פון בארצעלאנע האט פייערלעך באגריסט די דעלעגירטע ספארטלער פון אלע לענדער. אלץ איז געווען אימפאזאנט און יאנ־טעווריק. אוונט־צייט איז נאך פריילעכער געווען. מען טאנצט אין די גאסן פאזאדאבלעס און טאנגאס... אבער ניט אזוי גייט דורך די גאנצע נאכט. אין די שאעה פון באגינען האבן די אפיצירן באַ־פוילן די סאלדאטן צו פארלאזן די קאזארמעס, און עס פאנגען זיך אן די איבערפאלן פון די מאכט־רויבער. עס ווערן געלאזן אין גאנג מיטראיעזן, האנט־גראנאטן, קאנאנען און אנדער געווער. די גענעראלן האבן באפוילן: „באפרייען שפאניע פון פאלקס־פראנט". „ראטעווען דאס לאנד פון באלשעוויזם".

דער ווידערשטאנד פון די פאלקס־מאסן הייבט זיך אן; מען שפרינגט ארויס פון די בעטן, מען זאמלט זיך אויף די פלעצער, מען שטורעמט. עלסקי איז אוועק מיט דער ערשטער אנארכיסטי־שער, באוואפנטער גרופע, וואס ער האט געטראפן דעם 19־טן יולי אין דער פרי בעיס די גאסן־קאמפן.

נאך דריי טעג זענען די גאסן־קאמפן געווען געענדיקט, די אויפשטענדלער באזיגט. אין מאדריד, וואלענציע, בילבאא, טא־לעדא און אין מאלאגא איז אויך אזוי געווען. דער פוטש איז באזיגט. עס הייבט זיך אן דער קריג אויף די שלאכט־פעלדער. מיט די ערשטע אינטערנאציאנאלע פרייוויליקע, וואס זענען אוועק צום פראנט, גייט אויך מיט עלסקי. דאס איז געווען די ערשטע גרופע אויפן נאמען פון טעלמאן.

צוזאמען מיט אים גייען מיט פיל אנטיילנעמער פון דער אלימפיאדע: שווייצער, פאלאקן, דייטשן, עסטרייכער. צווישן זיי געפונען זיך עמיגראנטן, וואס האבן נאך פריער געוווינט אין באר־צעלאנע. זיי גייען נאך לערידא, וווּ מען באקומט געווער. דאס לעצטע קלעקט נאר פאר א העלפט פון די טעלמאנער, די באוואַ־פנטע גייען ווייטער. די צווייטע העלפט, — און צווישן זיי על־סקי, — בלייבן איבער. עלסקי פארט קיין קאספע.

אין דערדאזיקער צייט באשרייבט ער דאס לעבן, וואס אנט־וויקלט זיך ארום אים, ער שיקט די ארטיקלען אין דער „נייע פרעסע", ער ווייסט אבער ניט, צו זיי דערשיינען און וווּ זיי דער־

שיינען. דאָס זענען געווען די אַרטיקלען, וואָס האָבן אונז געגעבן די מעגלעכקייט צו באַקענען זיך מיט זיין נאָמען.

מיט קורצע איבעררייסן אַרבעט עלסקי פאַר זיין צייטונג, אין טאָלעדאָ, עסטראַמאַדורע, אַנדאַלוזיע און ער דערזעט מאַדריד אין נאָוועמבער 1936, ווען פראַנקאָ, מאָלא און קעיפאָ דע ליאַנאָ לאָזען אויספּוצן גלאַנציק זייערע שטיוולען קעדיי ווירדיק צו קענען אַריינרייטן קיין מאַדריד.

אויך אין מאַלאַגאַ איז ער אין אַזעלכע באַדינגונגען, דאָרט אָבער גייט עס ניט אַזוי גליקלעך אָפּ, ווי אין מאַדריד. ער פליט שפּעטער קיין בילבאַאָ אין דעם באַלאַגערטן באַסקן־לאַנד און פאַרלאָזט עס ערשט מיט די לעצטע, וואָס אַנטלויפן קיין סאַנטאַנדער. מיר זעען אים אויך שפּעטער אין אַסטוריע.

אַלע פאַזן פון דעם פּוטש, וואָס איז פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ בירגער־קריג, און פון בירגער־קריג אין אַן אינטערווענץ־קריג, האָט עלסקי געשילדערט אַלס מיטקעמפער און אַלס איידעס, וואָס האָט אַלץ אַליין געזען: דעם ספּאָנטאַנישן ווידערשטאַנד פון דעם פאָלק, אין אָנפאַנג די מעכטיקע פאַרטיידיקונג פון מאַדריד, דעם העראָישן קאַמף פון די אַסטוריער און פון די באַסקן פאַר זייער פרייהייט און ענדלעך — דאָס איינעמען פון טערועל דורך די רעפּובליקאַנער, דעם אָרגאַניזירטן זיג פון אַן אָרגאַניזירטער פאָלקס־אַרמיי.

מיט פאַרגעניגן האָב איך אָנגענומען דעם פאָרשלאָג אונטערשרייבן אַ פאָרוואָרט צום דאָזיקן בוך און איך ווינטש דעם יונגן כאַווער, וואָס איז אַן ערלעכער, שאַרף - אָבסערווירנדיקער און דערצו אַ זייער גוטער אַרבעטער־רעפּאָרטער, אַסאַך ליטעראַרישן דערפאָלג.

דאָס, וואָס איך וואָלט אים מער געווונטשן איז אָט וואָס: אַז זיין בוך זאָל ברענגען דעם צושטייער, וואָס זאָל העלפן ווערבירן ליבע, פאַרשטענדעניש און הילף־לייסטונג פאַר דעם קאַמף פון דעם שפּאַנישן פאָלק און זיינע אינטערנאַציאָנאַלע פריינט אין דעם דאָזיקן היסטאָרישן געראַנגל פאַר מענטשן־רעכט און מענטשן־ווירדע.

עגאָן ערווין קיש.

שפּאַניע, 1938.

עטלעכע באַמערקונגען

איך בין געפאָרן קיין שפאַניע, ניט ווי אַ זשורנאַליסט און אַ פּראָפעסיאָנעלער רעפּאָרטער. איך בין געפאָרן ווי אַן ארבעטער, צו דער „פאָלקס־אָלימפּיאדע”. פאַר מיין אוועקפאָרן האָט מיר אַ יידי־שע ארבעטער־צייטונג געבעטן איך זאָל איר צושיקן, פון צייט צו צייט באַריכטן וועגן פאַרלויף פון דעם אינטערנאַציאָנאַלן אר־בעטער־פאַרמעסט. דערווייל האָבן זיך די געשעענישן אַזוי אומגע־ריכטן און האָסטיקן קער געטון, און שפּאַניע איז געוואָרן די ארענע פון אַ היסטאָרישן וועלט ־ פאַרמעסט, אַז אַן ערעד וויכטיקערן און טראַגישערן, ווי די אָלימפּיאַדע.

אַלס ארבעטער און אַנטיפאַשיסט, בין איך גלייך אריינגע־צויגן געוואָרן אין סאַמע מיט פון דעם היסטאָרישן געראַנגל. און אַלץ, וואָס איך האָב געזען און מיטגעמאַכט, פון די ערשטע גאַסן־קאַמפן ביז די אראַגאָנער פראָנטן, האָב איך מוידיע געוועזן מיין צייטונג. אַזוי בין איך געוואָרן דער ערשטער יידישער באַריכט־אָפּגעבער פון די שפּאַנישע קאַמפן.

אין דער צייט פון מיינע פיר מאָל זיין אין שפּאַניע, זינט אָנ־הויב קריג, בין איך דורך דאָס גאַנצע לאַנד פון רעפּובליקאַנישן באַזיץ; אַלע פראָנטן פון צענטער, צאָפן, דאָרעם, מיזרעך און מאַירעוו: מאַדריד, גוואַדאַראַמאַ, עסטראַמאַדורע, טאָלעדאָ, מאַ־לאַגאַ, גרענאַדע און קאָרדאָווע; בילבאַאָ, סאַנטאַנדער, אַסטוריע, צום לעצט טערועל און די איבעריקע אראַגאָנער פראָנטן.

די רעפּאָרטאַזשן האָב איך פאַנאַנדערגעטיילט אין פיר טיילן — לויט מיינע פיר מאָל זיין אין שפּאַניע. איך האָב געפונען אין די פיר טיילן — פיר צייטן, פיר עטאַפּן און די אַנטוויקלונג פון דער שפּאַנישער מילכאָמע.

די ערשטע צייט, דער אַנאַרכאָ־פּאַרטיזאַנען־כאַראַקטער פון די אַנטיפאַשיסטישע קוויכעס, קעגן אַ טעכניש אויסגעשולטע און צוגעגרייטע ארמיי פון די אויפשטענדלער; דאָס פעלן פון אַן

איינהייטלעכע, מיליטערישע אָנפירערשאַפט און דיסציפּלין, ווי אויך טעכניש אויסגעשולטע קאַדערן.

אין דעם צווייטן טייל פּילן זיך שוין די רעזולטאַטן פון דער „ניט־אינטערווענץ"־פּאָליטיק פון די דעמאָקראַטישע מעלוכעס. די אויפשטענדלער פאַרמאָגן פּערפעקציאָנירטע קריג־מיטלען: מאָדערנע אַוויאַציע, טאַנקן, אַרטילעריע און טעכניקער, וואָס די פאַשיסטישע גרויס־מאַכטן שטעלן זיי צו. עס פאַלט אירון, סאַן־סעבאַסטיאַן; שפּעטער טאָלעדאָ. די רעבעלן גייען פאָרויס און קומען צו צו די טויערן פון מאַדריד. אין דער צייט ווערט געשאַפן די אינטערנאַציאָנאַלע בריגאַדע. צווישן די פרייהייט־סאָלדאַטן, פון איבער צוויי צענדליק פעלקער, געפינען זיך הונדערטער און הונדערטער יידישע מיליציאָנערן, וועלכע צייכענען זיך אויס מיט זייער דרייסטקייט און העראָיזם. איך שטעל זיך אין עטלעכע רעפּאָרטאַזשן ספּעציעל אויף זיי אָפּ.

דער דריטער טייל דאַרף כאַראַקטעריזירן דעם ווייטערדיקן עטאַפּ אין די שפּאַנישע געשעענישן:

די רעבעלן, טראָץ דעם, וואָס זיי דיספּאָנירן מיט אַזעלכע געוואַלדיקע מיטלען קענען אָבער דאָך ניט גיין פאָרויס — עס פעלן מענטשן. די פאַשיסטישע רעגירונגען באַנוגענען זיך מער ניט מיט שיקן מאַטעריאַלן, ספּעציאַליסטן, עס קומען גאַנצע דיוויזיעס פון דער איטאַליענישער אַרמיי; דייטשע פּילאָטן און טאַנקיסטן, וואָס נאָכן פאַרכאַפּן מאַלאַגאַ ווערן איבערגעוואָרפן אויפן צאָפן און גייען, ווי אַן עמעסע אינוואַזיע־אַרמיי אויפן באַסקן־לאַנד און די איבעריקע פּראָווינצן פון צאָפן־שפּאַניע.

צום סאָף, דאָס פערטע מאָל; דער זיגרייכער אָנגריף אויף טערועל, וואָס איז אַ רעזולטאַט פון אַן איינהייטלעכער, מיליטערישער אָנפירונג: אַ דיסציפּלינירטע און טעכניש־אויסגעשולטע פאָלקס־אַרמיי. שפּעטער די מערדערלעכע אָפענסיווע פון די פאַשיסטישע אינטערווענץ־אַרמייען אויף אַראַגאָן.

אין דעם טייל גייט אויך אַריין דאָס שאַפן פון דער באָטווין־קאָמפּאַניע, וואָס האָט זיך שוין באַדעקט מיט רום און העלדישקייט אויף די פראָנטן פון עסטראַמאַדורע, אַראַגאָן און צום סאָף ביי די עבראָ־קאַמפן.

דער גרויסער מאַטעריאַל און דער כראָנאָלאָגישער סיידער פון אויסשטעלן אים האָט ביים בעסטן ווילן ניט געקענט אַריינגענומען ווערן אין איין בוך. איך בין דעריבער געווען געצוווּנגען

צו פֿאַרענדיקן דאָס ערשטע בוך מיטן פֿאַל פֿון מאַלאַגאַ. פֿאַר די מאַטעריאַלן פֿון מײַנע לעצטע צוויי מאָל זײַן אין שפּאַניע, דאָס הייסט : בילבאַאָ, סאַנטאַנדער און אַסטוריע ; דאָס דראַ־מערן טערועל און די פֿאַשיסטישע קאָנטער־אָפֿענסיווע, די אַנטשטיי־אונג פֿון דער „באַטווין"־קאָמפּאַניע און איר העלדישן אַנטייל אין די וויכטיקסטע שלאַכטן וועט זײַן געווידמעט דאָס צווייטע בוך: „אויף די פֿראָנטן פֿון שפּאַניע".

מײַנע רעפּאָרטאַזשן באַזירן זיך אויף פֿאַקטן, אַליין איבער־געלעבטע און דערציילטע פֿון מיליציאָנערן אויף די פֿראָנטן — פֿירער, קאָמענדאַנטן פֿון באַטאַליאָנען און פּאָליט־קאָמיסאַרן.

בלויז אין איין פֿאַל באַנוץ איך זיך מיט איידעס־זאָגן פֿון אַ זשורנאַליסט, דאָס איז וועגן באַדאַכאָז.

מײַן בוך פּרעטענדירט ניט צו געבן אַן אויספֿירלעכע און אַל־זײַטיקע אָפּשפּיגלונג פֿון דער טראַגעדיע, וואָס רופֿט זיך : שפּאַניע 1936 — 1938. דאָס זענען פֿאַרצייכענונגען פֿון אַן אַרבעטער־רעפּאָרטער, וואָס האָט זיי געזאָגט, אַליין דורכגעמאַכט אַלע פֿראָנ־טען פֿון ערשטן מאָמענט אַז זינט די פֿאַשיסטן זענען אַרויס אין אויפֿשטאַנד קעגן דער לעגאַלער רעגירונג.

דאָס בוך האָט איין אויפֿגאַבע : איבערגעבן דעם העראָיזם פֿון שפּאַנישן פֿאָלק, זײַן מאַרטירערטום, זײַנע אינערלעכע שוואַכ־קייטן און סטירעס, איבערגעבן די סאָלידאַריטעט־געפֿילן פֿון אַלע פֿרייע מענטשן און באַזונדער פֿון אינטערנאַציאָנאַלן פּראָלעטאַר־יאַט, וואָס האָט באַקומען זײַן בעסטן אויסדרוק אין דער רומפֿולער אינטערנאַציאָנאַלער בריגאַדע, ווי אויך די יידישע אַרבעטער און פֿאָלקס־מאַסן, האָבן צושטייער געגעבן זייערע בעסטע זין.

אָט זיי אַלע און די העלדישע באַטווינצעס איז דאָסדאָזיקע בוך געווידמעט.

מײַן דאַנק דעם מוזיי פֿון שפּאַניש־יידישן מיליציאָנער א. נ. „אַלבערט ווייץ" (נאַכומי), פֿאַרן צושטעלן מיר געוויסע מאַ־טעריאַלן, וואָס זענען מיר נייטיק געווען צום דאָזיקן בוך.

איך וויל דאָ אויך דאַנקען דעם ליטעראַטור־קריטיקער ב. ווינאַגוראַ און דעם פֿאַרלעגער א. ב. צעראַטאַ פֿאַר דער מיט־הילף און זאָרג, וואָס זיי האָבן אַרויסגעוויזן ביים צוזאַמענשטעלן פֿון אָט דעם בוך.

ט. עלסקי.

1 / פֿון יולי ביז סעפּטעמבער 1936

באַרצעלאָנע, ערעוו דעם שטורעם

א שוערער, אַנגעגליטער פון דער הייסער דאַרעם־זון, פאַרגייט דער טאָג פון 18־טן יולי 1936.

די גאסן אין באַרצעלאָנע זענען רוישיק און זאַרגלאָז : מענער אין ווייסע העמדער, און די מאַרינאַרקעס, פרויען — לייכט, זומערדיק אין העלע קאָלירן מיט גלאַנציקע פריזורעס און פאַרפיקסירטע „ניאַבקעס" פריש, ווי פון שפיגל אוועק שימערירן איבער די ברייטע, באַגרינטע „ראַמבלאַס".

דער אוילעם אויף די טראָטואַרן מאַכט אַ שפאַלער פאַר רוישיקע אויטאָקאַרן, וואָס ברענגען די אויסלענדישע ספּאָרטלער און געסט צו דער אינטערנאַציאָנאַלער ספּאָרט־אָלימפּיאַדע. די אויטאָקאַרן רייסן זיך דורך מיט געזאַנג און פרייידיקע אויסרופן. דער האַמוין ענטפערט מיט געביילטע פויסטן. אויפן גאַנצן וועג קלינגען אין די אויערן אויסגעשרייען איז אַ פרעמדער שפּראַך פון טוי־זענטער קוילעס : „אָואַטשעפּע ! אואַטשעפּע !" דאָס זענען די ערשטע דריי קלאַנגען פון די ווערטער : „אוניאָן הערמאַנאָס פּראָלעטאַריאָס" (איינהייט ברידער פּראָלעטאַריער !) דאָס איז דאָס געשריי פון די אַסטורישע קוילנגרעבער ; דאָס געשריי פון דער אַסטורישער קאָמונע, וואָס איז דערטרונקען געוואָרן אין בלוט אין אָקטאָבער 1934.

דאָך פילט מען צווישן דעם יווולדיקן און יאָנטעוודיקן אוילעם אַ געוויסע אומרואיקייט, וואָס זאָגט אָן, אַז ערגעץ ווו געפונט זיך אָנגעזאַמלט פולווער, וואָס קען יעדע מינוט אויפרייסן...

קאַלוואָ סאָטעלאָ איז מיט עטלעכע טעג צוריק דערשאָסן געוואָרן. זיין קערפער האָט מען געפונען הינטער מאַדריד.

קאַלוואָ סאָטעלאָ, דער געוועזענער פינאַנץ־מיניסטער פון אַלפאַנס דער 13־טער איז ארויסגעשוועמען אויפן אָרט פון דעם יעזואיט כיל ראָבלעס. ארום קאַלוואָ סאָטעלאָ האָבן זיך געזאַמלט אַלע פינצטערע קויכעס פון לאַנד : די קאַרליסטן, פאַלאַנגיסטן, די גרויסע פּריצים, די קירכע, אַ טייל פון גרויס קאַפּיטאַל, און אַלע רעאַקציאָנערע אָפיצירן פון דער ארמיי.

זינט די פּאַרלאַמענט־וואַלן אין פעברואַר, ד. ה. זינט דעם זיג פון פאָלקס־פראָנט האָבן זיך קעסיידער איבערגעכאַזערט אַטענטאַטן און טעראָר־אַקטן אויף די פאַרשטייער פון די פאָלקס־פראָנט־פּאַרטייען. יעדן טאָג איז פאַרשווונדן אַ צווייטער: היינט אַ רעפּובליקאַנער, מאָרגן אַ קאָמוניסט; אַ סאָציאַליסט א. אז. וו.

קאַלווא סאָטעלאָ איז דערשאָסן געוואָרן אַלס ענטפער, וואָס זיינע מענטשן האָבן דערמאָרדעט אַ סאָציאַליסטישן אָפיציר פון דער „גוואַרדיאַ אסאַלטאַ" (רעפּובליקאַנישע שטורעם פּאָליציי) מיט אַ פּאָר טעג פריער.

אומרו קוקט ארויס פון דאָ און דאָרט אין אַט דער יאַנטעוודיקער באַרצעלאָנע.

ווען אונזערע אויטאָקאַרן זענען פאַרביי די רייכע קוואַרטאַלן האָבן זיך פון די פענצטער און באַלקאָנען אָפּטער אָנגעהויבן אויסבערכאַזערן די רוימישע גרוסן, ווי זיי וואָלטן געוואָלט רייצן און פּראָוואָצירן.

אויפן פּלאַץ ד'עספּאַניאַ האָבן זיך אָנגעצונדן די ווייסע גאַזלאָמפּן. אַלץ בינקלט. דער באַרג מאָנטזשויק, דער באַרג, וואָס האָט צו דערציילן וועגן אינקוויזיציעס, שייטער־הויפנס אין דער צייט פון יידן־פאַרפאָלגונגען, פירט פון דאַנען מיט בלומען־אַלטאַנעס און מעכטיקע פאָנטאַנען ביז אויבן; גאַנץ אויבן, וווּ זיין פעלזיקער מאַסיוו אויף וועלכן עס געפינט זיך אַן אַלטער שלאָס — די הויפּט־טפיסע קוקט אין יאַם אריין.

ביי לאַנגע, ליכטיקע טרינק־שטעלעס אין מיטן גאַס גאָרגלט מען ווערמוטן־פּלעשלעך און מען פרישט זיך אָפּ מיט ציטרינען אָדער פּאָמעראַנצן־זאַפט.

די ראַמבלאַ איז איבערפולט מיט שפּאַצירנדיקע. אויף פּאַראַלעלאַ, דער צענטער פון קאַבאַרעטן און טעאַטערס, שטייען טישלעך אינמיטן גאַס און פּאָרלעך וויגן זיך אונטער די קלאַנגען פון „פּאַזאַדאָבלעס" און שפּאַנישע טאַנגאָס, וואָס מאַכן טרויעריק אויפן האַרץ...

אָבער... אין דעם באַשיידענעם לאָקאַל פון דער קאָמוניסטישער פּאַרטיי, אויף קאַליע מענדיזאַבאַל, טוישן זיך די וואַכן שוין אַ גאַנצע וואָך. באַוואָפנטע ארבעטער היטן זייער לאָקאַל טאָג און נאַכט. דאָסזעלבע ווערט געטאָן אין אַלע אנדערע לאָקאַלן פון די אַנטיפאַשיסטישע אָרגאַניזאַציעס און סינדיקאַטן. ביי די קאַשאַרן פון די „גוואַרדיאַ אסאַלטאַ" שטייען פאַר די טירן

די גוואַרדיסטן אין פולער צוגרייטונג. דאָס מאַשין־געווער שטייט אַריינגערוקט אין הינטערגרונט. אָבער קיינער פון די דורכגייער לייגט ניט קיין אַכט אויף דעם. אין באַרצעלאָנע גייט אַז אַ לעבן — אַ פרייליעכס, אַ זאָרגלאָז.

אין מיין ווינונג, וואָס געפינט זיך אין נאָענטער שכיינעס פון פּאַראַלעלאַ דערגייען צו מיר אָפּגעריסענע טענער פון דער דזשאַז־מוזיק און דאָס לאַכן פון די מעצא־סאָפּראַן־שטימעס פון די באַרצעלאָנער מיידלעך. די 18 שאָ פּאַרן, די שרעקלעכע היץ, דאָס לאַנגע אַרומשלעפּן זיך איבער די גאַסן, האָט מיך שרעקלעך אויסגעמאַטערט. מיט אַ האַרץ פון געמישטע געפילן, וואַרף איך זיך אַ מידער אויף מיין בעטל און פאַל אַריין אין שווערן שלאָף.

און... עס קומען הייסע טעג

אַ מוירעדיקע שיסעריי האָט מיך מיט אַמאָל אויפגעוועקט פון שלאָף. די שויבן ציטערן, דאָס הויז טרייסלט זיך. עס וואַרפט פון בעט אַרויס. איך בין צו צום פענצטער, עס איז 2 ביינאַכט.

די שיסעריי, איז צוגעקומען אַמאָל נאָענט, זייער נאָענט און אַמאָל זיך דערווייטערט. רויטע בליצן פון ביקסן און רעוואָלווער־שאָסן שניידן דורך די פינצטערניש אונטער מיין פענצטער. די שיסעריי ווערט אַלץ שטאַרקער און שטאַרקער. די נערוון זענען אָנגעשטרענגט און יעדער ריר פון דער טיר, וואָס קומט פון לופט־דרוק, פון די זאַלפּן אָדער ווינט וואַרפט אַז אַ פּאַכער.

מיטן אָנקומען פון טאָג איז די שיסעריי שטילער געוואָרן. ביי די ראָגן פון די גאַסן, הינטער די מויערן, זענען אויסגעלייגט אַרבעטער מיט לויערנדיקע בליקן און רעוואָלווערן אין די הענט. אַנדערע דרייען זיך אַרום מיט ווילדע ניט אויסגעשלאָפענע אויגן פאַר־בענדיק מיט די פּיסטאָלן. איך דערוויס זיך, אַז דאָס מיליטער האָט געפּרווט פאַרלאָזן ביינאַכט די קאַזאַרמעס, ווי אויך די „קאַ־פּיטאַניאַ", די „קאָמענדאַנציאַ מיליטאַר" און די „דואַנאַ", וואָס זענען געווען פול מיט אָפיצירן און פאַלאַנגיסטן. די אַרבעטער, וואָס האָבן גע־היטן זייערע אָרגאַניזאַציעס, האָבן זיך באַצייטנס דערוווסט און צוזאַמען מיט גוואַרדיסטן און „קאַראַביניעראָס" זענען זיי אַוועק

איינהאַלטן דעם אַרויסמאַרש פון די אויפשטענדלער. אַנטרעפענ־דיק זיך אויפן ערשטן דעצידירטן ווידערשטאַנד האָבן זיך די אויפשטענדלער צוריקגעצויגן און זיך באַרשאַנצט אין די דער־מאַנטע געביידעס.

איך בין אַראָפּ פון מיין צימער. די גאַסן זענען אָפּגעליי־דיקט. אין די אַרומיקע געסלעך פון פּאַרט האַלט אַז אַ שיסעריי. איינצלנע מענטשן שאַרן זיך ווי פאַרבלאָנדזשעטע ביי די ווענט, באַכנדיק מיט אַ ווייס טיכל צווישן די אויפגעהויבענע הענט.

אין איינס פון די געסלעך אַרום פּאַראַלעלאַ האָב איך זיך אָנגעשטויסן אויף דער ערשטער באַוואָפנטער גרופּע. שטיקער אָפּגעדעקטע לייבער האָבן אַרויסגעקוקט פון אויסגעהוילטע ספּאָרט־לייבלעך, צעשויבערטע קעפּ און צעהיצטע ווילדע אויגן. פון די פּענעמער איז גערונען דער שווייס. זיי האָבן זיך געהיצט, געאָמ־פּערט און עס האָט זיך געדאַכטן, אַז אָט שיסט איינער אויף דעם אַנדערן. אַרומגערינגלט זענען געשטאַנען עטלעכע סאָלדאַטן אין אייזערנע העלמס מיט אַמוניציע־גאַרטלען און זיך געאַמפּערט מיט די ציווילע. אַ ציווילער האָט אויסגעצויגן זיין ביקס צו איי־נעם פון די סאָלאַדטן און געפאָדערט ער זאָל אים אָפּגעבן זיין אַמוניציע מיטן העלם. דער סאָלדאַט האָט עפּעס געפּרוווט שטאַמ־לען. די איבעריקע סאָלאַדטן האָבן עפּעס גערעדט און זשעסטי־קולירט, ווי זיי וואָלטן אים ראַטן ניט צו זיין פּאַראַקשנט. ער האָט סאַבקאָלסאָף נאָכגעגעבן, נאָך אים האָבן די איבעריקע גע־טאָן דאָסזעלבע.

דאָס איז געווען די ערשטע גרופּע סאָלדאַטן, וואָס איז פריי־וויליק איבערגעגאַנגען אויף דער זייט פון פאָלק. אָבער די אַנאַר־כיסטן האָבן ניט געהאַט קיין צוטרוי אפילו צו די פרייוויליקע און זיי אַנטוואָפנט. איך בין געשטאַנען אין טומל אַ האַלב־פאַר־לוירענער מיטן ווייסן טיכל אין דער האַנט, ביז איינער פון די ציווילע האָט מיך באַמערקט. דאָס איז געווען אַ באָכער פון אַ יאָר 17 מיט אַ פאַרברענט פּאָנעם און אַ הייזעריק קאָל. ער האָט אויסגעצויגן צו מיר דעם רעוואָלווער און אַז אויפגערעג־טער עפּעס אויסגעשריגן. ווען איך האָב געשאָקלט מיטן קאָפּ, וואָס האָט געדאַרפט זאָגן, אַז איך פאַרשטיי ניט, וואָס ער רעדט, איז ער צו צו מיר און מיטן רעוואָלווער ביי מיין ברוסט — אָנ־געהויבן באַזוכן מיינע טאַשן. גאָרניט געפונענדיק האָט ער אָפּגעלאָזן דעם רעוואָלווער און אָנגעהויבן צו מיר עפּעס רעדן.

דאָס איינציקע, וואָס איך האָב אים געקענט ענטפערן אויף שפּאַניש איז געווען „אַנטיפאַשיסטאַ". דאָס האָב איך איבערגעכאַזערט כ'ווייס אַליין ניט וויפל מאָל. ווען איך האָב אים געוויזן דעם „אָלימפּיאַדע"-צייכן, האָט ער פרעגנדיק אויסגעשריגן: „קאַמאַראַדאַ?!" — און מיד גלייך אַריינגעצויגן אין מיטן פון זיין גרופּע. — מיר גייען צוזאַמען.

אין מיטן פּלאַץ אַרום אַ הילצערנער בודקע פון געטראַנקען ליגן עטלעכע ציווילע און שיסן אַפּער. פון צייט צו צייט, ווערט די שטילקייט פון די פאַרלאָזענע גאַסן איבערגעריסן מיט אַ טרעלעריי פון מאַשין-געווער. עס איז שווער זיך צו אָריענטירן פון וואַנען עס קומט. מען פאַלט צו דער ערד. מען הויבט זיך אויף. מען לויפט. אַזוי גייט מען קעסיידער פאַרויס פון איין ווינקל-געוועלב צום צווייטן.

עס הערט זיך אַ שאַרפער פייף, קיינער ווייסט ניט, וואָס דאָס באַדייט. איינער הייסט שיסן, אַ צווייטער שרייט : „נאָ טיראַ" — ניט שיסן. פון מיטן פּלאַץ לויפט מען אַהין און אַהער, מען ווייסט ניט, וואָס דאָ קומט פאָר. אויפן טראָטואַר פון בולוואַר, וואָס פירט פון פּאַרט באַוועגט זיך פּלוצלינג אַ גרופּע סאָלדאַטן אין מונדירן, אין די בלויזע העמדער, די הענט אין דער הויך און שרייען : — „קאַמאַראַדאָס, נאָ טיראַ !" אַלע לויפן זיך צוזאַמען און מען כאַפּט זיך אַרום מיט זיי קושן. פון דער צווייטער זייט גאַס קומט אַנצולויפן אַ מענטש פון זיין נאָכהענגנדיקער האַנט רינט בלוט. פון מיטן וועג האָט מען צוגענומען אַ יונגן באַכער מיט אַ דורכגעשאָסענער ברוסט. מען האָט אים אַוועקגעלייגט לעבן אַ טויער און צוגעדעקט מיט אַ דעק.

וואָס נענטער מען קומט אין דער ריכטונג פון פּלאַץ קאַלאָן, אַלץ אָפטער שטויסט מען זיך אָן אויף טויטע קערפּערס.

די שיסעריי איז שטילער געוואָרן. אין מיטן גאַס לויפט אַ מאַן אין אַ אַטלעטיש לייבל, פון זיין שטערן רינט בלוט. ער פּאַטשט מיט דער ביקס אין דער לופט — דאָס זאָגט ער אָן, אַז די „קאַפּיטאַניאַ" איז גענומען געוואָרן. יעדער איינער כאַפּט זיך אַרום מיט אים האַרציק. איינער האָט אַרויסגעשלעפּט אַ ברודיק טיכל און אים דערוויל פאַרבונדן די וווּנד. דאָס בלוט נעצט אַדורך דאָס טיכל און טריפט איבער דער באַק אויף דער ברוסט אַרויף.

איינע צווישן די ערשטע אימפּראָוויזירטע באַריקאַדן אין באַרצעלאָנע.

אין גרויסן פירקאַנטיקן קאַזאַרמע־הויף רוישט ווי אין אַ בינשטאָק. ציווילע היצן זיך און פאָדערן מען זאָל זיי אַרויסגעבן די אַרעסטירטע אָפיצירן. אין מיטן הויף, אַרומגענומען מיט אַ געדיכטער רייף פון „גוואַרדיאַ אַסאַלטאַ" — שטייען די אָפיצירן אַנטוואָפנט מיט צעשפּיליעטע מונדירן, אַראָפּהענגנדיקע שטומע קעפּ און צעשראָקענע בליקן.

אין די לאַנגע קאַשאַרן דרייען זיך אַרום האַלב־אויסגעטועטע זעלנער. אַלע זענען טויט־שיקער. אַסאַך פון זיי וויינען און שאָקלען זיך אויף די פיס. אַנדערע זיצן אויף די בעטלעך און ווייסן גאָרניט, וואָס עס טוט זיך מיט זיי.

— פון נעכטן ביינאַכט אָן — דערציילט מען מיר — זינט זיי האָבן זיך צוריקגעצויגן האָט מען זיי געגעבן קעסיידער צו טרינקען, פאַר יעדן פאַל פון ניט געהאָרכזאַמקייט, האָט מען גלייך דערשאָסן. דער גרעסטער טייל פון זיי זענען פויערים פון אַלט־קאַסטיליע, האַלבע און גאַנצע אַנאַלפאַבעטן. אין אַ ווינקעל פון גרויסן הויף האָט מען געפינען דריי קערפּערס, וואָס זענען עקזעקוטירט געוואָרן דורך די פאַשיסטישע אָפיצירן.

אויף פּלאַצאַ דע פּאַלאַציאַ קומען נאָך פאָר פאַרביטערטע קאַמפן. פאַשיסטן האָבן דאָ אויסגענוצט אַ ביטערע שפּיצל: זיי האָבן אַרויסגעהאָנגען אַ ווייסע פאָן, ווען מען האָט זיך דערנענטערט צום הויז, האָט זיך געעפנט אַ שיסעריי.

מיט געווער האָט זיך פאַרבעסערט: מען האָט אויפגעריסן אַמוניציע־געשעפטן. די נייע פאַרנומענע פּאָזיציעס האָבן צוגעהאָלפן צו באַוואָפנען נייע טויזנטער.

פאַרנאַכט האָט די ציווילע באַפעלקערונג אָנגעהויבן אַרויסשטעקן די קעפּ. עס האָבן זיך באַוויזן די ערשטע אויטאָס, וואָס זענען געפלויגן איבער דער שטאָט און אַרבעטער אויסגעמישט מיט גוואַרדיסטן האָבן געהאַלטן אַרויסגעשטעקט זייערע לופעס. די ציווילע באַפעלקערונג האָט אויפגענומען מיט שטורמישע אָוואַציעס איז מיט געשרייען: „זאָל לעבן די רעפּובליק!" ברידערלעך אויסגעמישט זענען באַוואָפנטע קאָמוניסטן, סאָציאַליסטן, רעפּובליקאַנער און אַנאַרכיסטן, געלאָפן פון איין קריג־פּלאַץ צום צווייטן. מען האָט זיך געגרייט אויף גרויסע שלאַכטן. דער האָטעל „קאָלאָן" מיט דער טעלעפאָן־צענטראַלע איז נאָך ביי זיי אין די הענט. אין די פענצטערע גאַסן זענען געשטאַנען רעדלעך און

היים דיסקוטירט. עס איז ניט געווען קיין צווייפל, אז נאך דעם גלענצנדיקן טאג איז דער אויפשטאנד שוין אונטערדריקט.

די נאכט איז געלעגן איבער בארצעלאנע אז אויסגעשטערנטע, דאס צארטע יאם־ווינטל האט געברענגט מיט זיך איימע. יעדער בלאז האט געשמעקט מיט אויפרייס, מיט דינאמיט. דורך דער פינצטערניש האט דורכגעשטאכן א רעפלעקטאר — אז אויטא איז שנעל פארבייגעפלויגן. מענטשן זענען געשטאנען און ניט געוווסט וואס צו טון — עפשער איז עס פון סוינע... באלד ווערט ווידער שטיל און ווידער ווערט די שטילקייט איבער־געריסן פון א געדיכטער שיסעריי, מען הערט שוין אויך א האר־מאטן־שאס. דער צווייטער נאכט־קאנצערט ווערט פארגעזעצט.

אויפן צווייטן טאג פון אויפשטאנד, דעם 20־טן יולי. די פא־שיסטן זענען פונאנדערגעווארפן אין קליינע גרופעס, באהאלטן זיך אויס אויף די באקוועמע, טעראסע ־ ארטיקע, בארצעלאנער דע־כער און שיסן אראפ.

די סאן־פאבלא־גאס געהערט צו די עלטסטע און באלעבסטע גאסן. דא געפונען זיך אויך א גרויסע צאל יידישע מאגאזינען פון שניידער־קאנפעקציע. פון דאנען זענען עטלעכע טריט צום באַ־ווסטן כינעזישן קווארטאל — דער אפגרונט פון בארצעלאנע. ביים ארייגאנג אין גאס פון דער פאראלעלא־זייט, עס סמאלעט זיך שוין דעם צווייטן טאג אן אלטע קירכע. דער גאנצער ברוק איז צעגומען. ביי יעדן געסל זענען אויפגעשטעלט באריקאדן. באוואפנטע ארבעטער מיט אויסגעשטרעקטע לופעס דרייען זיך ארום און קוקן צו די פענצטער און דעכער. פלוצלינג, מען ווייסט ניט פון וואנען גיט זיך א שיט אראפ פון ערגעץ עטלעכע רעוואל־ווער־סאלוון און — ווייטער שטיל.

די מענדיזאבאל־גאס איז איינע פון די געסלעך אויף סאן־פאבלא. אין דעם קליינעם געסל הערשט א שרעקלעכער געדראנג פון באוואפנטע מענטשן און אויטאס. דא געפינט זיך א שפיטאל פון רויטן־קרייץ. סאניטארן־אויטאס ברענגען קעסיידער פאר־וואונדעטע און פארן, מיט טומל, ברענגען אנדערע.

אנטקעגנאיבער ביים לאקאל פון דער קאמוניסטישער פארטיי הערשט א קעסיידערדיקע באוועגונג: מענטשן אין פארשידענע קליידער; אן ביקסן און מיט ביקסן גייען און קומען. ביים טויער

שטייט אַ באַוואָפּנטע וואַך און קאָנטראָלירט יעדן, וואָס וויל אַריין. די שטיגן, וואָס פירן צום ערשטן שטאָק זענען אָנגעפּאַקט מיט מענטשן נאָסע פון שווייס, — אומעגלעך זיך דורכצוקריגן. צווישן די מענטשן דערקען איך אויך יידישע פּנעמער. אָט איז דער באַוואָר שאַיע, דער יידישער שניידער־אַרבעטער פון קראָקע, און אונזער מאַמע־לאָשן קלינגט שוין אין טומל.

דאָס וואַקסענע פּאָנעם מיט די רויטע אויגן זאָגן איידעס, וועגן עטלעכע נעכט ניט שלאָפן. דערדאָזיקער אויסזען מאַכט זיין נידעריקן וווקס נאָך קלענער. ווען מען קוקט אים אָן, גלויבט זיך ניט, אַז ער איז שוין 8 יאָר אין טיפסע געזעסן אין פּוילן, אַז ער איז שוין אויסגעוויזן פון עטלעכע לענדער, פאַרזוכט דעם טאַעם פון אַן אַ שיער קאָנספּיראַטיווע נעכט, פון וואַלגערן זיך אויף גאַסן און וואָקזאַלן און אָפּגעבן נעכט אויף פאַרזאַמלונגען און זיצונגען.

איך צערעד זיך מיט אים און ווער געוואָר, אַז אין באַרצעלאָנע געפינט זיך איצט אַ יידישער יישעוו, וואָס ציילט עטלעכע הונדערט נעפאָשעס. אַ גרויסער טייל האָט אויסגעוואַנדערט פון פראַנקרייך און בעלגיע אַלס רעזולטאַט פון אויסווייזן און פאַרפאָלגונגען, וואָס עס האָבן געהאַט אויסצושטיין די אויסלענדישע אַרבעטער אין דער צייט פון קריזיס און פּאָליטישע רעדיפּעס. אַנטלאָפן פון זייערע היים־לענדער פון הונגער און אַנטיסעמיטיזם, געקומען קיין פראַנקרייך, בעלגיע — פּאַפּירן, אַרבעט־רעכט, אויסווייזן. און איצט זיך באַזעצט אין באַרצעלאָנע.

אָבער צוזאַמען מיט זייערע אויסווייזן, הונגעריקע טעג, אויסבאַהאַלטענע, ניט געשלאָפענע נעכט און געגאַנוועטע גרענעצן, האָבן זיי אויך געבראַנגט דעם פלאַם און דערפאַרונג פאַר געזעלשאַפטלעכער אַרבעט, זייער געטריישאַפט פאַר דער אַרבעטער־באַוועגונג.

דער באַוואָר שאַיע איז איינער פון די אָנגעזעענסטע און איבערגעגעבנסטע טוער. ער האָט געהאָלפן אויפבויען אַ גאַנצע ריי אָרגאַניזאַציעס אין באַרצעלאָנע. ער געפינט זיך פון ערשטן מאָמענט אָן אויף זיין קאַמף־פּאָסטן צווישן די פאַרטיידיקער פון דער רעפּובליק.

איך באַקען זיך דאָ אויך מיט אַ צווייטן יידישן אַרבעטער — ער איז אַ פרעסער, אַ פּאָליטישער עמיגראַנט און וווינט שוין דריי יאָר אין באַרצעלאָנע.

די װאָד, וואָס מען האָט זיך געגרייט צום פאַשיסטישן אָנפאַל איז ער געווען אין פאַרטיי־לאָקאַל. פון דער ערשטער מינוט אָן געפינט ער זיך אין דער ערשטער ריי. געווען ביי די געפערלעכסטע ערטער — ביי דער ראַמבלאַ און קאַפּיטאַניאַ.

די דריי צימערלעך זענען געפּאַקט, ניט אָנצוביגן זיך. אין גרעסערן צימער, וואָס גייט אַרויס אויף דער גאַס טרעט מען פּאַשעט אויף שלאָפנדיקע מענטשן. אַרומגעבונדן מיט טיכלעך די קעפּ, ליגן בלאַסע, פאַרשמאַכטע פּנים־מער און ציען אין זיך אַריין מיט אָפענע מיילער די פאַרסאַמטע לופט. אין געדראַנג טרעט מען אויף זייערע קערפּערס, אָבער די טויט־מידקייט האָט זיי פאַרזונקען אין טיפן שלאָף.

אַרלאַנדיס, דער פּאַרטיי־סעקרעטאַר, לויפט אַרום אין אַ ווייס צעשפּילעט העמד, נעמט צונויף אַ גרופּע און שיקט אַוועק. אין אַ קליין צימערל, וואָס האָט אַמאָל געדינט פאַר אַ סעקרעטאַריאַט איז אָנגעלייגט אַ פולער טיש מיט ביקסן־שלעסער. פרויען מיט מענער פּיצן זיי און לייגן אָן אַ באַרג. אַלע װיילע ווערן אַרויסגעגעבן עטלעכע ביקסן און אַ גרופּע גייט אַוועק.

אין אַ צווייטן צימער באַקען איך זיך מיט אַן ענגלישן זשורנאַליסט: קלאָד קאָקבורן, וואָס וואַרט, קעדיי צו כאַפּן אַ שמועס מיט אַרלאַנדיסן. אָבער דאָס איז ניט פון די לייכטע זאַכן. אַרלאַנדיס איז איצט ווי אַ פאָן אויפן װינט, װאָס צאַפּלט און פלאַטערט אויף אַלע זייטן. מיר שטעלן אים דאָך אָפּ. ער בעט אונז אָבער שטאַרק איבער און... ראַט צו פאַרלאָזן דעם לאָקאַל.

— מען גייט אויפרייסן מיט דינאַמיט דעם הויפּט־קוואַרטאַל פון דער אינפאַנטעריע — זאָגט ער אונז.

דער דעפּוטאַט וואַלדעס מאַכט מיט דער האַנט, אַז דער אויפלעם זאָל זיך איינשטילן און רעדט אויף קאַטאַלאַניש:

— מיר באַהערשן די לאַגע, די פאַשיסטן זענען שוין פאַרטריבן געוואָרן פון די וויכטיקסטע פונקטן. עס בלייבט אונז נאָך איבער אַסאַך אַרבעט ביז דער אויפשטאַנד זאָל ענדגילטיק אונטערגעדריקט װערן. אונזער קאָמוניסטישע פּאַרטיי איז שטאָלץ מיט אירע קעמפער, וואָס האָבן אַרויסגעוויזן אַזויפיל העלדישקייט און אָפּפערווילִיקייט. אונזערע כאַווירים האָבן זיך געוואָרפן אין קאַמף אָן געווער. איצט האָבן מיר שוין די מעגלעכקייט צו באַװאָפענען אונזערע כאַווירים. קאָמוניסטן דאַרפן זיין דער

ביישפּיל פון דיסציפּלין. קאָמוניסטן דאַרפן שטיין אויף דער וואַך קעגן אַלע פינצטערע עלעמענטן, וואָס ווילן אויסנוצן דעם אויפשטאַנד און דעם כאַאָס פאַר גאַנוועניש און ראַבעווען. קיין איין קאָמוניסט טאָר ניט בלייבן אויסערן קאַמף. אַלע אויף דער גאַס. מיר האָבן פאַר אַלעמען געוואָר...

ד גאַסן האָבן אָנגעהויבן באַלעבט צו וואָרן. לאַנגע רייען שטייען פאַר די לאָמבאַרדן, ווי עס ווערט יעדן איינעם אומגעקערט זיינע מאַשקאַנעס אַן אויסקויף־געלט.

די שיסערייען פון די דעכער מיט לאַנגע אונטערוואַלן כאַזערען זיך אַלץ איבער. פאַר די גרויסע געשעפטן אויף די ראַמבלאַ שטייען קאַמיאָנען. ציווילע מענטשן מיט ביקסן, טראָגן אַרויס קווישן מיט לעבנסמיטלען.

עס האָבן זיך באַוויזן באַוואָפנטע אויטאָס מיט אויפשריפטן: „פאַי". (פעדעראַציע פון שפּאַנישע אַנאַרכיסטן) „צ. נ. ט." (נאַציאָנאַלע אַרבעטער־פעדעראַציע) זיי לויפן דורך די הויפּט־אַרטעריעס פון דער שטאָט מיט אַרויסגעשטעקטע לופעס און ווערן אויפגענומען מיט הילכיקע „בראַוואָס" און „וויוואַס !..."

עס ווערן באַזייטיקט די לעצטע מיליטערישע פּאַטרולן, וואָס זענען געווען אויסגעשטעלט אויף געוויסע פּאָסטנס אין שטאָט, דאָס איז דער קלענער טייל, וואָס איז טריי געבליבן דער רעגירונג.

אין די גאַסן באַמערקט מען אויסגעהאַקטע מאַגאַזין־פענצטער פון וואַנען עס זענען אַרויסגענומען געוואָרן: קראַוואַטן, זייגערלעך און גאָלדענע פעדערס.

אויף דער האָספּיטאַל־גאַס האָבן די קאָמוניסטן פאַרנומען אַ לאַנגן הויף, ווי עס איז אַמאָל געווען אַ מאַנאַסטיר. אויף איין זייט הענגט שוין אַ קוויטל: „דאָ קען מען זיך פאַרשרייבן אין דער מי־ליציע". פון דער צווייטער זייט, האָט מען געמאַכט אַ טפיסע פאַר גאַנאַווים און... פאַשיסטן. אין מיטן הויף שטייט אַ לאַנגע ריי מענער און פרויען און אַ יונג באָכערל, עפּשער פון 17 יאָר, גייט פון איינעם צום צווייטן און ווייזט ווי אַזוי צו שיסן.

ביי דער רעגיסטראַציע־ביוראָ פון די פרייוויליקע שטויסן זיך מענטשן. יעדער באַקומט אַ שטיקל פּאַפּיר געשריבן אויף אַ מאַשין מיטן סטעמפּל פון דער פּאַרטיי. דאָרט זאָגט זיך, אַז דער טרעגער פון דעמדאָזיקן פּאַפּיר, האָט דאָס רעכט צו טראָגן געוועער מיטן

מיליץ.
העסקעם פון דער פארטיי. אזעלכע צעטלעך גיט ארויס יעדער סינ־דיקאט און ארגאניזאציע פאר זייערע מיטגלידער. עס ווערט גע־שאפן די אנטיפאשיסטישע מיליץ און יעדע פארטיי שאפט איר
די פאשיסטן זענען שוין אומעטום באזיגט ; דער גענעראל

גאדעט האט זיך אונטערגעגעבן אין האטעל „קאלאן”. דאסזעלבע איז געשען אין דעם טעלעפאנען־הויז. דאך האט מען אלץ מוירע, אז די פאשיסטן זאלן ניט ארויס פון זייערע לעכער. איבער דער גאנ־צער שטאט ווערט אויסגעשטעלט א נעץ פון גלענצנדיקע באריי־קאדן. אויף יעדער גאס זענען אנגעלייגט שטיינער, זעק מיט שמא־טעס און זאמד ; מאטראצן און אונטערבעטן. ביינאכט הערט מען נאך א שיסעריי פון א פארבייפארנדיקן אויטא מיט אויסגעלא־שענע ליכט... אבער דער אויפשטאנד איז בארצעלאנע איז אונטער־דריקט. די פאשיסטן וועלן מער ניט אויפהויבן דעם קאפ.

ווי פון אויפגעלאזטע שלוזן שטראמען די מענטשן ארויס אויף די גאסן. רויטע, שווארץ־רויטע ; רעפובליקאנישע און קא־טאלאנישע בענדער, קוקן אראפ פון ארעמס. די אנארכיסטן שרייען: „וויווא לא פאי” און די קאטאלאנער — „זאל לעבן דאס פרייע קאטאלאניע און די רעפובליק”. די סאציאליסטן און קאמו־ניסטן רופן : „אואטשעפע ! אואטשעפע !” עס ווערט געשיקט די ערשטע גרופע באזעצן דעם האטעל „קאלאן”.

צוזאמען מיט די ערשטע, בין איך אריין אין האטעל.

דער פאשיסטישער גענעראל גאדעט, וואס איז דא אריינגע־דרונגען דעם 18־טן יולי ביינאכט האט געצווונגען די רייכע, אויס־לענדישע געסט צו פארלאזן דעם האטעל אזוי, ווי זיי שטייען און גייען.

ווערטפולע קליידער און צירונג האבן זיך געוואלגערט אין די צימערן ווי אויך טיילן פון מאשין־געווער און טויזנטער אויס־געשאסענע גילזן.

די בעטן, קארידארן און שטיגן זענען געווען פול מיט פריש, ניט פארטרוקנט בלוט. ארויסקומענדיק אויפן גאס, האב איך שוין געטראפן פארטיילן דעם ערשטן, דערשינענעם מאניפעסט פון פסו”ק (פאראייניקטע סאציאליסטישע פארטיי פון קאטא־לאניע) די פסו”ק איז א פאראייניקונג פון פיר מארקסיסטישע

פארטייען: קאָמוניסטישע, סאָציאַליסטישע, קאַטאַלאַנישע סאָציאַליסטן און די אויטאָנאָמיסטישע ארבעטער־פּארטיי פון קאַטאַלאַניע, „קאטאַלא פּראָלעטארי“. זיי האָבן זיך פאראייניקט אין דער צייט פון די גאסן־קאמפן און באשלאָסן אריינצוטרעטן אין 3־טן אינטערנאציאָנאל.

אין דערזעלבער צייט האָבן זיך אין שטאָט פארשפּרייט קלאַנגען, אז דער פאשיסטישער גארניזאָן, וואָס האָט שוין באַהערשט סאראגאָסע גייט אויף בארצעלאָנע.

צום פראָנט!

ווי אַן עלעקטרישער שטראָם זענען די ווערטער דורכגעלאָפן דורך די מאסן:

צום פראָנט, קיין סאראגאָסע!

דער אַנאַרכיסט בענאַוואַנטורא דורוטי, האָט אָרגאניזירט די ערשטע אַנאַרכיסטישע קאָלאָנע און איז אַוועק צום פראָנט. זיין ביישפּיל האָבן באַלד נאָכגעטאָן אַלע אַנדערע אַנטיפאשיסטישע גרופּירונגען. מען האָט אָרגאניזירט קאָלאָנעס און צענטוריעס (הונדערטשאַפטן) און געשיקט צו די אַראַגאָנער בערג.

גאַנץ בארצעלאָנע האָט איצט געהאַלטן געוואַנדן די אויגן צו סאראגאָסע, וואָס איז די שטאַרקסטע פעסטונג פון די אויפשטענדלער אין אראגאָן. אויף די וועגן פון אראגאָן האָבן זיך געצויגן אָן אויפהער קאָלאָנעס מיליציע.

אין האָטעל „קאָלאָן“ געפינט זיך דער שטאָב פון פּסו"ק — דער שפּאנישער „סמאָלני“. דער האָטעל שטייט אויף פּלאַץ קאַטאַלאָניע. דער שענסטער פּלאַץ אין בארצעלאָנע. טוריסטן פון דער גאנצער וועלט זענען געקומען באַוואונדערן זיין שיינקייט. איצט ליגן דאָ 7 דערשאָסענע פערד מיט אויפגעבלאָזענע בייכער און אַ שרעקלעכער איפּעש פארשפּרייט זיך ארום.

אויף דער אַנדערער זייט סקווער פון פּלאַץ שטייט דאָס טעלעפאָנען־הויז, וואָס הויבט זיך מאַיעסטעטיש, הויך אין הימל אריין. אויך דאָ האָבן די פאשיסטן געהאַט זיך פארפעסטיקט. פּונקט, ווי דער האָטעל „קאָלאָן“ טראָגט דאָס הויז אויף זיך סימאנים פון

פארביטערטע קאמפן: איבערגעשניטענע טעלעפאן־דראטן הענגען אראפ פון די פענצטער. ווענט זענען צעלעכערט פון ביקסן־ און הארמאטן־קוילן.

דער האטעל „קאלאן" מיט זיינע 6 שטאק און 7 הונדערט צימערן זענען איינגעארדנט מיטן גרעסטן קאמפארט. דער קעלער מיט זיין דעקאראטיווע פארבנרייכקייט און קאבארעטישע איינארדענונג, זאגן אידעס וועגן פארשווענדערישע נעכט, פון וועלכע עס האבן גענאסן די רייכע אויסלענדישע טוריסטן.

אין פארטער, וו עס געפינט זיך דער עס־סאלאן, פינקלען די געשליפענע גלעזלעך פון די באלויכטענע זשיראנדאלעס. מענטשן מיט געווער אין פארשידענע קאליר־קליידער מיט מעטאלענע העלמען, שטאפענע שיפלעך, אדער מיט בערעטן אויף די קעפ, דרייען זיך ארום, קומען און גייען אוועק גרופנווייז. אין די ווינקלען אויף דער ערד אדער אויף פאטעלן זיצן ארבעטער, אנגעלענט אויף זייערע ביקסן. פון אונטער זייערע שטערנס קוקן אפער מידע אויגן פון ניט דערשלאפענע נעכט.

דער קאמענדאנט פון דער מיליץ קומט יעדע ווײלע געבן באפעלן און אנווייזונגען. קיינער קען ניט פעסטשטעלן, ווען ער שלאפט אדער עסט. ווי די כאוויירים גיבן איבער, איז ער שוין 7 טעג און נעכט אויף די פיס. ער איז א בארימטער קינסטלער, וואס איז געווען פארשפארט נאך די אקטאבער־געשעענישן.

א לאסט־אויטא קומט יעדע מינוט צו מיט פראוויאנט אדער אמוניציע און ווערט אויסגעלאדן און פארט ווייטער. אזוי כאזערט עס זיך שוין איבער מער ווי צוויי טעג. מער ווי צוויי טעג זיצט מען און מען ווארט אפצופארן צו סאראגאסע.

די אטמאספער איז אן אנגעשטרענגטע, די ידיעס זענען ניט קיין באשטימטע.

ענדלעך ווערן אלע ארויסגעפירט אויפן גאס, אויסגעשטעלט אין דרייען. מען גייט. קיינער איז אבער ניט זיכער צי מען פארט שוין טאקע צום פראנט, וויל עס איז שוין ניט דאס ערשטע מאל, וואס מען שטעלט אזוי אויס. מען מארשירט דורך דער שטאט, די באפעלקערונג מאכט שטורמישע אוואציעס, פון אלע זייטן דערלאנגט מען ציגארעטן, ברויט און אפילע געלט.

מיר פארן צום פראנט.

דער צוג גייט זייער לאנגזאם, ער איז געפאנצערט פון פארנט

און צום סאף געפינען זיך וואגאנען מיט מאשין־געווער. אין דער מיט א וואגאן דינאמיט. א לאקאמאטיוו לויפט באזונדער פארויס, אויסצושפירן דעם וועג.

די באפעלקערונג פון אלע שטעטלעך, ווי מיר פארן דורך, וואַרט אונז אפ אויף די וואקזאלן און מאכט אונז שטורמישע אוואציעס. מען דערלאנגט צו טרינקען און צו עסן. פרויען ווישן זיך די טרערן מיט ווייסע טיכלעך; אלטע לייט פאכען מיט ציטערדיקע פויסטן.

10 אוונט קומען מיר קיין לערידא. די שטאט נעמט אונז אויף א פארמאטערטע, א דערשעפטע פון די לעצטע גאסן־קאמפן. די גרופע פון אויסלענדער, אין וועלכער איך געפין זיך, ווערט אנגעפירט דורכן דייטשן אנטלאפענעם מאקס פרידמאן. דאס איז די ערשטע אינטערנאציאנאלע גרופע, וואס מען האט א נאמען געגעבן „טעלמאן". די גרופע טעלמאן באשטייט פון יידישע ארבעטער פון פוילן און דייטשע פליטים, וואס וווינען אין בארצעלאנע; פון שווייצער, עסטרייכער, ווי אויך עטלעכע, וואס זענען געקומען צו דער אלימפיאדע. מיט אונז געפינט זיך אויך אבראשא קראסני און דער שפעטערדיקער קאמענדאנט פון דער באטוויין־קאמפאניע — מונק (מונדעק).

אין שטאט זענען נאך בוילעט די צייכנס פון דעם נארוואס אונטערגעדריקטן אויפשטאנד, וואס דער איינציקער רעגימענט מיט דער ציווילער גווארדיע, גאלאכים און פאלאנגיסטן האבן געפרווווט דורכפירן: פארברענטע מעבל פון די גייסטלעכע, שטויסן שיימעס און הייליקע בילדער וואלגערן זיך אונטער די פיס.

אין פארלויף פון די צוויי טעג, וואס מיר איז אויסגעקומען צו ווארטן אין לערידא, האט די שטאט באקומען אן אנדער פאנעם: לערידא איז געווארן באהאנגען מיט רויטס. פון אלע באלקאנען, פון אלע פענצטער, פון אומעטום — רויטס און רויטס. עס ווערט געשאפן א רעוואלוציאנערער קאמיטעט אין וועלכן עס גייען אריין בלויז די ארבעטער־פארטייען. דער קאמיטעט ארגאניזירט די ווירטשאפט אין שטאט, רעקווירירט דערנערונג און קליידער פאר דער מיליץ. די איינצלנע פאלן פון בארויבן געשעפטן ווערן שטרענג באשטראפט — אין שטאט הערשט אָרדענונג — זאגט צו מיר א סאציאליסטישער מיטגליד פון קאמיטעט אין הויז פון דער שטאט־פארוואלטונג.

אין הויז פון שטאָט־ראַט הערט מען אַ גומן, פליסיקן פראַנ־צויזיש:

— ביסט פון פראַנקרייך, כאַוועך?

— ניין, איך בין ניט פון פראַנקרייך, איך בין פון פּאַריז...

— דער הומאָר האָט דיך ניט פאַרלאָזן, ביסט אַן עמעסער פּאַריזער.

מיר זענען גוטע כאַווײרים, ווי מיר וואָלטן זיך שוין לאַנג געקענט. דאָס איז דער כאַוועך אַנדרע, מיטגליד פון דער קאָמ־פּאַרטיי אין דראַנסי און דער צווייטער, מיטן ברייטן שטרויע־נעם קעפּעלוש, איז פון לעוואַלואַ, מיטגליד פון ראַיאָן־קאָמי־טעט.

— מיר זענען געקומען 26 מאַן פון פּאַריז. מיר האָבן זיך צונויפגעטראָפן ביים קאָנסולאַט. צווישן אונז געפינען זיך אַסאַך שפּאַניער, וואָס וווינען אין פּאַריז און עמעסע פראַנצויזן. קאָמו־ניסטן און אַנאַרכיסטן. באַלד ביי דער גרענעץ האָט מען אונז באַוואָפנט.

דער כאַוועך פּאָל איז דאָס עמעסע קינד פון פּאַריז, מיט זיין פאָלקסטימלעכקייט און פריילעכקייט. ער האָט געהאַט אַ גוטן פּאָסטן האָט ער אים פאַרלאָזן און געקומען קיין שפּאַניע קעמ־פן קעגן פאַשיזם. ער פילט זיך גוט אין זיין בלאָען קאָסטיום, דעם גאַרטל מיט די דריי טאַשן קוילן, און מיט דער ביקס און אייזערנעם העלם אויפן קאָפּ. ער פאַרלירט קיינמאָל ניט דעם הו־מאָר, שטענדיק האָט ער אַ וויץ אָדער אַ גלייכווערטל — דאָס איז דער דריטער פראַנצויז צווישן די 26 פון פּאַריז.

איך וועל זיין דער 27־טער.

דער אויטאָקאַר, וואָס פירט אונז, איז באַוואָפנט פון קאָפּ ביז פיס. די אָנגעלאָדענע לופעס קוקן זוכנדיק אַרוים דורך די פענצטער. יעדער מעטער שמעקט מיט טויט; יעדער האַלבער קילאָמעטער האָט צו דערציילן וועגן בלוטיקע קאַמפן; יעדעס דאָרף אויפן וועג ווייסט צו דערציילן פאַקטן פון גרויל, וואָס די פאַשיסטן זענען באַגאַנגען. די געגנט איז אַ קייט פון בערג און דער שאָסיי, וואָס פירט איבער זיי דרייט זיך ווי אַ שלאַנג. דאָ זענען פאַראַן גינציקע ערטער פון באַהעלטענישן פאַרן פיינט, דאָ קען מען אומבאַמערקבאַר ליגן און אַלץ אָבסערווירן. אויפן

וועג געפינען זיך זייער אסאך פארלאָזענע אויטאָס: טייל צעשע־דיקט פון א שיסעריי, טייל — פון אומגליקפאלן.

אין אויטאָקאר הערשט א טויט־שטילקייט. ער רייסט זיך אפט אריין אין שלאנגיקע ארומדרייעניש פון די אראגאָנער־בערג. אלע־מענס בליקן נישטערן פארזיכטיק די ווייטקייט. פון אָנשטרענגונג פילט מען גאנץ אפט ניט דאָס קלאפּן פון מאָטאָר. מען פארנעמט זיך אויפן גלייכן וועג. פּלוצלינג... א פארצוויפלטער אויסגעשריי. א ציטער גייט דורך די ביינער. דער שאָפער האלט האסטיק איין. אלע פאלן אויפן פראָנט — און דאַ ווייזט זיך ארויס, אז די שרעק איז געווען אומזיסט: דאָס האבן פיל בערג־פויגל זיך געשטעלט אויפן וועג אין א גלייכע שורע, און דער שאָפער צוזאמען מיטן שפאנישן פאראנטוואָרטלעכן, וואָס איז געווען פון פאָרנט, האבן עס אָנגענומען פאר באָמבעס. הארט פארן אויטאָ זענען די פייגל אוועקגעפלויגן און אלע האבן זיך שטארק פונאנדערגעלאכט.

מיר פארן איבערן טייך צינקאַ. די בריק ווערט געהיטן פון דער מיליץ און מיר גייען דורך א שטרענגע קאָנטראָל. אויף דער בריק שטעלן מיר זיך אָפּ. פון אלע זייטן ברענגען אונז די פויערים פרוכטן און צום טרונקען. אויף דעם אָרט, וואָס געפינט זיך 5—6 קי־לאָמעטער פון קאספּע, זענען דערמאָרדעט געוואָרן 40 ארבעטער דורך א פאשיסטישער גרופּע פון גארד־ציוויל.

די גארד־ציוויל, וואָס איז געשיקט געוואָרן צו אַטאַקירן די אויפשטענדלער, האבן זיך אויפן וועג געשטעלט אונטער זייער פא־שיסטישן קאָמענדאנט, אויף דער זייט פון די אויפשטענדלער און אויסגעהאַרגעט די פערציק אַרבעטער.

בעיס אונזער אויטאָ איז געשטאנען און געגעבן דעם אַנטי־פאשיסטישן סיגנאל, זענען פון די בערג־באהעלטענישן ארויסגע־קומען עלטערע פרויען און מענער, פרויען מיט קינדער אויף די הענט, וואָס זענען געווען באהאלטן, ווען די פאשיסטן האבן גע־האט פארכאפּט די געגנט. אויסגעמאָגערט פון אסאך טעג ניט עסן און שלאפן, האבן זיי אויסגעזען ווי סקעלעטן, זיך קוים דערשלאָגן צום אויטאָקאר. די אויפעלעד, אויף די הענט פון זייערע מוטערס האבן געזויגן די ליידיקע ברוסטן. אויף זייערע פּענעמער איז גע־לעגן די גאנצע שרעק און גרויזאמקייט, וואָס די פאשיסטישע מער־דער האבן דאָ איבערגעלאָזט. אנקומענדיק קיין קאספּע זענען אסאך פון זיי מער ניט אימשטאנד געווען צו גיין אויף זייערע פיס. מען האט זיי געמוזט אריינטראָגן אין זייערע וווינונגען.

מיר זענען אַנגעקומען קיין קאַספּע דעמזעלבן טאָג, ווען די פאַשיסטן זענען פון דאַנען פאַרטריבן געוואָרן.

אין קאַספּע

די קאָלאָנע ווערט אָנגעפירט פון צוויי אַנאַרכיסטן: אַסקאַסאָ און אָרטיז. ביידע פּאַשעטע אַרבעטער.

די מערהייט פון די מיליציאָנערן זענען אַנאַרכיסטן, אָבער מען קען דאָ געפינען אַסאַך פון אַנדערע פּאַרטייען. אויפן וואָקזאַל, וווּ עס געפינט זיך דער הויפּט־קוואַרטיר טומלט זיך פון באַ־וואָפנטע מענטשן. דאָרט וווּ עס איז אַמאָל געזעסן דער סטאַציע־שעף, זיצט אַסקאַסאָ אין זיין בלויען „מעקאַנאָ", באַטראַכט אַלץ קאַלט מיט קלוגע אויגן און אַביסל ביטערקייט אין בליק. דאַקעגן אָרטיז לויפט אַרום אַ צעטומלטער, מיט זיין אויטאָמאַטישע ביקס אויפן אַקסל, שטעלט זיך אָפּ, רעדט היציק מיט די הענט און לויפט ווייטער.

געפּאַקטע אויטאָקאַרן און צוגן ברענגען קעסיידער פרישע מיליציאָנערן. די אָנגעקומענע ווערן פונאַנדערגעטיילט און איינ־געאָרדנט. אַ טייל אין די האָטעלן פון שטאָט און אַ טייל אין וואַ־גאָנען.

דאָס שטעטל ציילט ביי 12 טויזנט איינוואוינער. דאָס ראָוו קליינע פּויערים. אַלץ איז אין שטעטל באַוואָפנט, זעלטן ווען מען זעט אַ מאַן אָן אַ ביקס. אויף די פענעמער פון די פרויען און אַלטע ליגט נאָך די שרעק פון די פאַרגאַנגענע טעג.

דער אייגנטימער פון האָטעל „לאַטאַר", ווי איך שטיי איין צוזאַמען מיט אַנדערע מיליציאָנערן, איז דערשאָסן געוואָרן, ווייל ער איז געווען באַקאַנט אַלס רעפּובליקאַנער. די פרוי מיט קינדער צוזאַמען מיט דער גאַנצער דינערשאַפט איז געשטעלט געוואָרן אין דער ערשטער ריי. אַזוי האָבן די פאַשיסטישע אויפשטענדלער זיך באַשיצט קעגן די אַנטיפאַשיסטן. די לעצטע גיט וועלנדיק האַרגע־נען פרויען און קינדער, האָבן אויפגעהערט צו שיסן. אָבער אין אַ געוויסן מאָמענט האָבן זיי אַ געשריי געטאָן פאַלט! די פרויען האָבן געפאָלגט און אַזוי־אַרום פריי געמאַכט דעם וועג פאַר אַ קויל, וואָס איז געווען געצילט אין פאַשיסטישן קאָמענדאַנט.

אויפן פלאץ פון שטאט־ראט זענען פארזאמלט הונדערטער מענטשן. די רויטע טיכלעך אויף די העלזער און אויף די לופעס פון די ביקסן מאכן רויט דעם פלאץ. עס איז 10 אינדערפרי. די זון ברענט גרויזאם. פון אונטער די שטאלענע העלמען רינט אראפ דער שוויס איבערן גאנצן פאנעם. פון די ברעמען און פון דער נאז קאפעט טראפן נאך טראפן. דער אוילעם היצט זיך און טומלט. אויפן באלקאן באווייזט זיך א פארשטייער פון רעוואלוציאנערן קאמיטעט, ער הויבט אויף די האנט, א צייכן דער אוילעם זאל שטיל ווערן און זאגט:

— מיר שטעלן צום מישפעט פון פאלק דעם פאשיסט כיראל, וואס פארא שטראף פאדערט דאס פאלק?

הונדערטער מיילער האבן אויסגעשריגן:

— טויט! — טויט!

און דער פארשטייער פון קאמיטעט האט בארגעזעצט:

— ער האט נאך קיינמאל ניט געארבעט, שטענדיק געפרעסן און געזויפט, מיר וועלן אים היינט צום ערשטן מאל אין זיין לעבן מאכן ארבעטן. ער וועט אליין אויסגראבן זיין אייגענעם גרוב.

דער צימער אויפן ערשטן שטאק, וווּ עס זיצט דער קאמיטעט איז אנגעשטאפט מיט מענטשן. אין א ברייטן פאטעל ביים ביורא־טיש, זיצט ער, דער פאשיסט. כיראל איז זיין נאמען. א קאפיטאן אין עמעריטור. ער צוזאמען מיטן קאמענדאנט פון דער ציווילער גווארדיע זענען געווען די פירער פון פאשיסטישן אויפשטאנד אין שטעטל. דריי טעג איז ער געווען באהאלטן, ביז זיינס א ברודער־זון האט אים אנטדעקט און אויסגעגעבן, איצט שטייט דער ברודער־זון מיט א רויטער באנד אויפן ארעם און קוקט מיט שטאלץ אלעמען אין די אויגן אריין און דערציילט וויאזוי זיין פעטער איז געווען באהאלטן.

כיראל זיצט רואיק. ער ענטפערט אויף אלע פראגן, וואס מען שטעלט אים. מיליציאנערן ברענגען אים קאווע, ער טרינקט אויס, באגריסט זיך מיט אסאך, דרוקט זיי די הענט און מאכנדיק דערביי א ראכמאנעסדיקן אויסדרוק. זיין פאנעם איז קיילעכדיק ווי א מעלאן. א נאכהענגענדיקן גוידער באוועגט זיך ווען ער רעדט. צו מיר ווענדט זיך א מיטגליד פון קאמיטעט:

— איר זענט אן אויסלענדישער זשורנאליסט? איר וועט זיכער איבערגעבן ווי אזוי מיר „פייניקן" אונזערע געפאנגענע.

מען בעט מיך צו צום טיש און א מיטגליד פון קאמיטעט

זעצט מיר איבער: ער איז זיך מוידע אין אלעם, וואס מען ווארפט אים פאר אבער ער באדויערט. ער ווארפט די שולד אויף דעם קאָמענדאנט...

אין דער צייט פון דער אויספארשונג, טומלט דער פארזאַמעלטער עולעם אויפן פלאץ און פארלאנגט מען זאל באווייזן דעם ארעסטירטן. מען פירט אים ארויס אויפן באלקאן. מיט אן אראפגעהאנגענעם קאפ שטייט ער און וואגט נישט אויפהויבן די אויגן. ענדלעך ווערט ער אראפגעפירט און באגלייט פון גאנצן עולעם.

וואלקנס שטויב הויבן זיך אויף איבערן דרייקילאמעטערדיקן שאסיי, ווו מען פירט עקזעקוטירן דעם געפאנגענעם. דער האמוין לויפט א צעווילדעוועטער, איינער איבערן צווייטן מיט פאבענדיקע ביקסן אין דער לופטן. עס איז שוין גוט פינצטער. ווייט הינטער דער שטאט אויף א שטיינערדיקן שטיק פעלד פירן אים צוויי אוועק ביי 15 - 20 מעטער אין דער טיף. דער עולעם איז פארזאמלט אויף א בערגל. די צוויי האבן קוים באוויזן אפצורוקן זיך פון אים, און שוין האט זיך א שיט געטאן א האגל קוילן פון ביקסן, רעוואלווערן און אויטאמאטיש געווער. פון אלע זייטן שרייט מען — אויפהערן! עס ווערט אבער נישט שטילער. ענדלעך איז רואיק געווארן און דער גאנצער עולעם האט זיך א לאז געטאן מיט טאשן-לעמפלעך און שוועבעלעך, קעדיי צו זען דעם דורכגעלעכערטן קערפער. געשטילט פון נעקאמע-דורשט, איז זיך דער עולעם פונאנדערגעגאנגען.

צווישן דעם טומל אין האטעל „לאטאר" קען מען הערן פארשידענע שפראכן. דא געפינט מען טשעכן, פראנצויזן פון מארסעיל, פערפיניאן און פון אסאך אנדערע גרענעץ - שטעט. מען שליסט דא זייער שנעל באקאנטשאפט און מען דערציילט זיך אינטערעסאנטע זאכן איינער דעם אנדערן:

— פון וואס פארא שטאט ביסטו?

— איך? פון מארסעיל...

— און דו?

— איך פון לאזאן.

קיינער פרעגט נישט קיינעם צו וואס פארא פארטיי ער געהערט,

אויב איינער טוט עס, איז מיט גרויס פּאַרזיכטיקייט. און דער ענטפער איז קימאַט שטענדיק: דאָ זענען ניטאָ קיין פּאַרטייען, דאָ זענען מיר אַלע אַנטיפאַשיסטן.

אַלע זענען זיך שוין פאַנאַנדערגעגאַנגען אין זייערע צימערן. שנעל איינגעשלאָפן נאָכן פאַרמוטשנדיקן טאָג. אַרום צוויי ביינאַכט הערט זיך אַ שטאַרקער טומל, אַ קלאַפּן פון טירן, אַ געגייעריי אויף די גאַסן. די גלאָקן האָבן זיך צעקלונגען. (דאָס איז דאָס איינציקע, וואָס איז ניט צעשטערט געוואָרן אין די קירכעס). מען לויפט פון די וווינונגען מיטנעמענדיק דאָס אָנטועכץ אויף דער גאַס. אין דער פינצטער שטויסט זיך איינער אָן אין צווייטן. אַלע לויפן צום טויער פון דער שטאָט, וווּ עס שטייען אויפגעשטעלט באַריקאַדן פון שטיינער. עס איז דערהאַלטן געוואָרן אַ ידיעה, אַז אַ רעגימענט פון פאַשיסטישן מיליטער, וויל זיך דורכרייסן אַ וועג און גייט אויף אונזער שטעטל. מיר ליגן אַ שאַ, צוויי, עס ווערט שוין טאָג און מען הערט ניט און מען זעט ניט.

7 אינדערפרי איז געקומען דער קאָמענדאַנט און געמאָלדן, אַז מען קען זיך שוין פונאַנדערגיין. אַלע זענען אומצופרידן. ספּעציעל אומצופרידן איז דער פירער פון דער גרופּע. ער איז אַ רעזערוו־אָפיציר, וואָס איז פּאַרמישפּעט געוואָרן צום טויט אין דער צייט פון פרימאָ דע ריוויערא. שוין געווען אין אַסאַך לענדער אַלס פּאָליטישער עמיגראַנט. ער איז פון מיטעלן וווּקס, מיט אַ ברייטן שטרויענעם קאַפּעלויש, און הייסט זיך רופן פּאַנשאָ ווילאַ. ער האַלט, אַז דער נאָמען קומט אים, ווייל ער איז געווען אין מעקסיקע. ער וויל ניט אַנדערש ווי אַריין קיין סאַראַגאָסע מיטן געזאַנג פון „קוקאַראַטשאַ״.

אויך דער קאָמענדאַנט פון דער אַרטילעריע איז אומצופרידן, ווייל עס איז אַ שאָד, וואָס די האַרמאַטן שטייען אָן אַרבעט. ער איז אַ געוועזענער סערזשאַנט אין מיליטער — אַ אַנאַרכיסט. אַט דער בלאָנדער באָכער מיט זיין באַשיידנקייט און רואיקייט, וואָס איז מער ענלעך אויף אַן ענגלענדער ווי אַ שפּאַניער, האָט שוין צו פאַרצייכענען אַסאַך העלדנטאַטן. ער איז געווען פון די ערשטע, וואָס האָבן זיך געשטעלט אויף דער זייט פון פאָלק. גע־הערנדיק צו אַ פּולק, וואָס איז געווען אונטער אַ פאַשיסטישער אָנפירונג איז ער פון דאָרט אַנטלאָפן צוזאַמען מיט דריי כאַווירים, מיטנעמענדיק אַ קליינעם קאַנאָן. אַט מיט דעם קאַנאָן האָט ער

אפערירט אויפן פלאץ קאטאלוניא, וואס האט געצוווּנגען די פא־שיסטן צו קאפיטולירן.

דער ערשטער אטאק

לאנג ציען זיך די טעג און ווילן זיך גארניט ענדיקן. טעג ווארט מען און עס איז ניטא קיין נייעס. עס גייען ארום קלאנגען, אז זיי שטעלן באדינגונגען — קיין שום רייד פון באדינגונגען קען ניט זיין — דאס איז די איינשטימיקע מיינונג פון אלעמען. אבער פארוואס באמבארדירט מען ניט סאראגאסע? מען גיט אן א מאטיוו, אז מען וויל ניט פארשאפן קיין קארבאנעס ביי דער ציווילער באפעלקערונג. דאס איז אן אומזין, — בייזערט זיך א יונגער בארצעלאנער, וואס איז ניט לאנג געקומען פון פראנקרייך — אויב ניט פון דער באפעלקערונג, וועט דאך פאלן פון אונז, צי איז ניט אלץ איינס?

דאס יונגווארג האט קעמפערישן פיבער און עס רעגט זיי אויף דאס זיצן און גארניט טון פרווון זיי שיסן אין דער לופט, אין א ברעט אריין. עס ווערן געמאכט שטרענגע ווארענונגען, אבער עס איז אומעגלעך צו באהערשן דעם פסיכאז.

ענדלעך קומט א באפעל, אז מען פארט קיין לא־סאילא. עס ווערן אנגעפאקט די אויטאקארן מיט מיליציאנערן און מיר פארן.

לא־סאילא איז א וויכטיקער סטראטעגישער פונקט. דארט געפינט זיך א שטארקע פארטיפיקאציע מיט אסאך געווער. דאס אלץ איז נאך אין די הענט פון די פאשיסטן. מיר קומען אן ביינאכט און ארדענען זיך איין א צוויי קילאמעטער פארן ארט, צווישן קוסטעס און פארקאנעס שטיינער, וואס די פויערים האבן ארומגעצוימט ארום זייערע שטיקלעך ערד. די ארטילעריע האט געדארפט מאכן דעם אנהויב, נאכדעם זאלן די מיליציאנערן ארויס אין אפענעם פעלד אריין. מען ווארט איז דער גרעסטער שפאנונג א שא נאך א שא — גארניט. ערשט 7 אינדערפרי זענען געקומען הארמאטן־שאסן. די ארטילעריע האט באמבארדירט ביי א קנאפע שא מיט לאנגע אונטערוואלן.

פון לינקן פליגל זענען די מיליציאנערן שוין ארויס אין אפע־

די מיליציאָנערן אַטאַקירן לא סאילא.

נעם פעלד. מיר פון רעכטן — פאָלגן זיי נאָך. ברייט, צעוואָרפן איבערן פעלד שפּאַנען עטלעכע טויזנט מענטשן מיט ביקסן אין די הענט אין פאַרשידענע קאָלירטע קליידער, האַלב־באָרוועס, אין פאַרשידענע סאָרטן שטעק־שיך, העמדער, בלוזן, שטרויענע היטן־העלמען און בערעטן. איינער האָט אַ לאַנגע ביקס, אַ צווייטער — אַ קורצע, דער דריטער גאָר אַ יאַגד־ביקס אָדער אן אַלט־מאָדישן פּיסטאָלעט, וואָס ער האָט גענומען אין אַ הויז פון אַ „סעניאָ־ריטאַ".

פון אַלע זייטן שלעפּט מען טיילן פון מיטראַיעזן. איינער שרייט — אַהין ! איינער — אַהער ! מען ווייסט ניט וועמען צו הערן, מען ווייסט ניט, ווער עס באַפעלט. שפּאַנענדיק איבער קוסטעס פאַרטשעפּעט מען זיך. מען פאַלט. מיט אן איינגעהאַל־טענעם אָטעם הייבט מען זיך שנעל אויף, ניט צו בלייבן הינטער־שטעליק. מען גייט מיט אַנגעשפּיצטע אויערן. ביי יעדן שאָרך רייסט מען זיך אויף. די אָנשטרענגונג ווערט אַלץ געשפּאַנטער און געשפּאַנטער ; עס דאַכט זיך, אַז מען גייט שוין אַזוי שאָען, טעג. נאָכן דורכגיין בערערך אַזוי אַ קילאָמעטער, עפנט זיך אויף אונז אַ געדיכט פייער פון מאַשין־געווער. אַסאַך וואַרפן זיך אויף דער ערד. אַנדערע לויפן ווייטער פאָרויס מיט אַ הוראַ אונטערן פייער. אייניקע לאָזן אַרויס די ביקסן און פאַלן אויף פאָרנט, אַנ־דערע — אויף הינטן אָדער זעצן זיך אַראָפּ צו דער ערד צוהאַל־טענדיק מיט דער האַנט די וואונד.

פראַנציסקאָ ־ לאָפּעז ־ פערנאַנדאָ איז אַ מעטאַל־אַרבעטער פון באַרצעלאָנע. איך האָב זיך מיט אים באַקענט אַהערפאָרנדיק אויפן אויטאָקאַר. איך האָב זיך מיט אים געקענט פאַרשטענדיקן אויף פראַנצויזיש (ער האָט געאַרבעט אַ געוויסע צייט אין פראַנק־רייך) און דאָס איז עפּשער די הויפּט־סיבע, וואָס מיר זענען שנעל געוואָרן גוטע כאַווירים. ער האָט מיר דערציילט וועגן שווערן לעבן אויף דער עמיגראַציע, ער האָט מיר דערציילט, אַז ער האַלט אויס אַן אַלטע מאַמע און האָט אַ פרוי מיט דריי קינדער אין באַר־צעלאָנע. פערנאַנדאָ איז געווען אַ פּאַשעטער אַרבעטער מיט אַ גאָלדן האַרץ. פון קיין פּאָליטיק האָט ער ניט געהאַלטן. ער איז ניט געווען קיין אָרגאַניזירטער אַנאַרכיסט. ער האָט בלויז געהערט צו די צ. נ. ט. מיר פלעגן אָפט דיסקוטירן. ער האָט געהאַלטן, אַז מען דאַרף יעדן מענטשן געבן ניט לויט זיינע קויכעס, נאָר לויט זיינע באַדערפעניש.

— יעדער מענטש — פלעגט ער צו מיר טאַינען — דאַרף באַקומען דאָס אַלץ, וואָס איז אים נויטיק, אומאָפּהענגיק פון דעם, וואָס ער פּראָדוצירט. — אויב מיין פרוי האָט ניט אַזויפיל קויעד, ווי איך, דאַרף זי דעריבער ניט האָבן דאָס רעכט אַזוי צו עסן, ווי איך ?...

און נאָך פלעגט ער זאָגן :

— דער אַנאַרכיזם גייט אַסאַך ווייטער ווי דער קאָמוניזם. לאָמיר זיך נאָר אָפּפאַרטיקן מיט די פאַשיסטן, דאַן וועלן מיר זיך נעמען צו די איבעריקע קאַפּיטאַליסטן און קאָרומפּירטע פּאָליטי־קער. צופיל האָבן מיר פון זיי געליטן !

ער פלעגט זיך טיילן מיט זיין לעצטן ביסן ; דעם לעצטן צי־גאַרעט אָוועקגעבן און אַליין אַרומלויפן נאָך אַביסל טאַבאַק.

איצט איז פּערנאַנדאָ געפאַלן לעבן מיר. מיט אַ דורכגעלע־כערטן ברוסט־קאַסטן ליגט פּערנאַנדאָ. ער לעבט נאָך, אָבער ער קען מער קיין וואָרט ניט אַרויסברענגען. מיט פאַרגלייזטע אויגן און פאַרקלעמטע ציין, ליגט אומבאַוועגלעך דער שוואַרצער געקרייזלטער קאָפּ.

אונזער מאַשין־געווער גיט שוין פייער. דער סוינע געפינט זיך אויף אַ בערגיקע און גוט־באַפעסטיקטע פּאָזיציע — אין אַן אַלטן שלאָס.

ניט קוקנדיק אויפן געדיכטן פייער פון די פאַשיסטן, האָט זיך די ערשטע גרופּע אַדורכגעריסן דעם פייער־קרייז און זיך צו־באַקומען צום מויער. עס האָט זיך אָנגעהויבן דער ערשטער צוזאַ־מענשטויס פון קערפּער קעגן קערפּער, און דאָ האָט זיך אַרויסגע־וויזן אונזער געוואַלדיקע איבערמאַכט פון מענטשן. עס איז פון זיי ניט געבליבן קיין אַנדערער אויסוועג, ווי קאַפּיטולירן.

לאַ־סאַילאַ איז דעראָבערט געוואָרן דורך מענטשן אָן מילי־טערישע קענטעניש, אָן מיליטעריש־אויסגעשולטע אָפיצירן, אָן דיסציפּלין און אָן מאָדערנע קריג־מיטלען. לאַ־סאַילאַ איז דעראָ־בערט געוואָרן דורך העראָיזם און אָפּפערווויליקייט פון אַרבעטער־און פּויערים־מיליציאָנערן.

צו דורוטין

עס זענען אָנגעקומען רואיקע טעג. מען עסט גוט, מען שלאָפט אין די האָטעלן פון שטעטל און אין די הייסע טעג גייט מען זיך באָדן צום טייך. יעדער איינער האָט זיך שוין פאַרזאָרגט אַ גרויסן שטרויענעם הוט און יעדער איינער איז שוין אַ פּאַנשאָ־ווילאַ...

איך באַשליס פאָרן זען, וואָס עס טוט זיך אויף אַנדערע פראָנטן. אַלס זשורנאַליסט באַקום איך אַ דערלויבעניש פריי צו באַוועגן זיך איבער די קריגס־זאָנעס. אין קאַספּע באַקען איך זיך מיט דער פראַנצויזישער זשורנאַליסטקע מאַגדאַלען זשאַקאָב — און אין דער באַגלייטונג פון אַסקאַסאַ און די פרוי פון גאַרציאַ אָליווער פאָרן מיר אין דעם דערפל עסקאַטראָן, וואָס געפינט זיך צווישן קאַספּע און לאַ־סאַילאַ. מיר באַוויזן ניט אָפּצופאָרן די ערשטע 5 קילאָמעטער פון אונזער עלעגאַנטן „סטודיבעקע", פאַלט אַרויס אַ ראָד און מיר קערן זיך אַלע איבער מיטן קאָפּ אַראָפּ און די פיס אַרויף — אָפּגעקומען מיט לייכטע ווונדן און מיט שרעק.

אין עסקאַטראָן זענען רעקווירירט געוואָרן די דערנערונג־מיטלען ביי די רייכע און ווערן אומזיסט פונאַנדערגעטיילט צווישן די אָרעמע פּויערים. לאַנגע רייען, אָפּגעריסענע פּויערים און פּויערטעס שטייען ביי די לאַגערן און וואַרטן אויף שפּייז. אין דער פאַרברענטער קירכע איז ניט גערירט געוואָרן דער מאַרמאָרענער באַרעליעף פון אַלטאַר, וואָס איז פון אַ גרויסן קינסטלערישן ווערט. מיט זעלבסטצופרידנקייט, ווייזן אונז דאָס אַלץ אַלטע פּויערים און רעדן וועגן דעם, ווי זיי וואָלטן געווען מעווינים.

דאָס האָט אַ גרויסן קינסטלערישן ווערט. — די פּויערים פון קליינעם אַראַגאָנער דערפל, האַלבע אַנאַלפאַבעטן, האָבן אָפּגעשאַצט, אַז אין דעם שטעקט אַסאַך מענטשלעכע אַרבעט, אַז דאָס איז קונסט און דערפאַר דאַרף מען עס שוינען.

ביים צופאַלן פון דער נאַכט, שניידן מיר דעם שלעכטן וועג קיין בוכאַראַלאָז, צו דורוטיס קאָלאָנע. ווען מען קומט אַריין אין שטעטל איז שוין גאַנץ פינצטער. ביי יעדן הויז שטייען אָדער ליגן באַוואָפנטע מענטשן. קליינע יאַטלעד מיט בערעטן אויף די קעפּ שטייען אַרום און קוקן אַרויף צו די מיליציאָנערן. באַלד ביים אויסשטייגן מאַכט זיך אַרום אונז אַ רעדל און באַטראַכטן אונז

מיט אומצוטרוי. איינער פרעגט אויף פאפירן. באַלד אָבער מישט זיך אריין א צווייטער מיט א הייזעריקע שטימע:

— אָבער שיים אויף גאָט, וואָס גייט מיך אָן פּאַפּירן! קיין שום פרעמדן אויסער מיליציאָנערן איז דאָ ניט דערלויבט צו זיין. גייט אין מיליטער־קאָמיטעט. אויב זיי וועלן אייך דערלויבן, קענט איר בלייבן; אויב ניט — וועט איר באַלד נעמען דעם וועג...

גלייך באַגלייט מען אונז צום מיליטער־קאָמיטעט.

ביי א נידעריק, פּוּוֶעריש הייזל שטייען צוויי מיליציאָנערן. איינער גייט אריין מעלדן און מען פירט אונז אריין. דאָס צימער פון קאָמיטעט איז אָנגעפילט מיט רויך און זעלנערישן שוויס... פון נידעריקן סופיט לייכט אראָפּ אַן עלעקטריש לעמפּל, וואָס רייסט קוים דורך די געדיכטע לופט... ביים קיילעכדיקן טיש זיצט דער קאָמיטעט. דורוטים פרוי, וואָס קלאַפּט אויף דער שרייב־מאַשין, ווענדט זיך צו אונז אין א גוטן פראַנצויזיש, מען זאָל איר ווייזן די פּאַפּירן. (שפּעטער דערוויסן מיר זיך, אַז זי איז טאַקע א פראַנצויזישע...) זי גיט איבער די פּאַפּירן א מאַן, וואָס זיצט מיט אַלע ביים טיש און טיילט זיך מיט קיין שום זאַך פון זיי ניט אויס. דער מאַן נעמט אונז דורך מיט זיינע דורכדרינגלעך־פאַרשערישע אויגן און זאָגט שטרענג:

— דאָ זענען ניט דערלויבט קיין שום ציווילע. עס איז דער פראָנט און איר האָט דאָ ניט וואָס צו טון.

— צי וואָלט ניט מעגלעך געווען צו רעדן מיט דורוטין? — פרעג איך.

— דאָס איז דורוטי — ענטפערט די פרוי. מיר שטוינען און קוקן זיך איבער. די פּאַשעטקייט און איינפאכקייט פון דעם מענטשן האָט ניט געלאָזט גלויבן, אַז דאָס איז א שעף פון א קאָלאָנע...

נאָכן געוואָר ווערן, אַז מיר זענען זשורנאַליסטן און ווילן זיך באַקענען מיט דער לאַגע אויף די פראָנטן, האָט ער נאָכאַמאָל שטרענג קאָנטראָלירט אונזערע דאָקומענטן און אונטערגעשריבן פּאַפּירן מיט א דערלויבעניש צו בלייבן 24 שאָ אין בוכאַראַלאָז.

מיר נוצן אויס די געלעגנהייט און שטעלן אים גלייך עטלעכע פראַגן:

— וואָס איז אייער מיינונג וועגן סאַראַגאָסע?

דורוטי קוקט אויף אונז מיט פאַרכמורעטע, ניט־אויסגעשלאָ־

פענע אויגן, שוין ניט דיזעלבע, ווי פריער... און ענטפערט מיד, אבער מיט זיכערקייט:

— מיר וועלן אין 8 טעג ארום, העכסטנס — 10 זיין אין סאראגאסע. (דאס איז געווען דעם 20־טן אויגוסט 1936 — ט.ע.).

— הערשט ביי אייך דיסציפלין?

— מיר זענען אנהענגער פון פרייער דיסציפלין; מיר וועלן אבער ניט דערלויבן, אז מען זאל מיסברויכן מיט אט דער פרייהייט... ביי אונז זענען ניט פאראן קיין שעפן. יעדער האט דיזעלבע פליכטן און דיזעלבע רעכטן. אלע האבן מיר איינאיינציקן פירער — אונזער קוראזש...

קיין האטעלן זענען דא ניטא, נאר מיר האבן דאס רעכט — זאגט מען אונז — אריינצוגיין צו יעדן פויער. אומעטום איז אבער איבערגעפולט מיט מיליציאנערן. פויערים האבן זיי אפגעטרעטן די בעטן. א בארעדעוודיקער, טעמפעראמענטפולער מיליציאנער, וואס אויף זיין העלם איז אויפגעשריבן מיט רויטע פארב די איניציאלן פון אלע אנטיפאשיסטישע ארגאניזאציעס, האט מיך מיטגענומען צו זיין פויער.

אין פויערישן שטיבל זענען ביים אונגט־ברויט פאראנען 8 עסערס, די פאמיליע און מיליציאנערן. אויפן טיש שטעלט מען אוועק א גאנצן קעלבערנעם קאפ, אזוי, ווי ער שטייט און גייט, אפילע מיט די האר. יעדער רייסט א שטיק, אזוי עסט מען. דער פאטער פון דער פאמיליע, ביי וועמען מיר זענען דא, האט געארבעט ביים רייכן גוט־באזיצער פאר דריי פעזעטן א טאג, פון קיין פלייש האט מען ניט געוווסט.

— זינט די קאלאנע געפינט זיך דא, לעבט מען אזוי רייך — זאגט צו מיר דער אלטער.

נאכן עסן, ווייזט מען מיר אז אן ארט אויפן קאלעקטיוון געלעגער, וואס איז אויסגעבעט אויף דער ערד און ניט ליגנדיק קיין אכט אויף די שטומע ביקסן־שאסן, וואס דאס עכא פון דער נאכט ברענגט אהער — ווער איך שנעל אנטשלאפן.

אין לויטערן פרימארגן שטייען שוין מיינע ביישלעפער און רייניקן די ביקסן. אין דרויסן ווארט מען שוין מיט טעפלעך נאך הייסע קאווע. צווישן טומלדיקן אוילעם אויפן זוניקן פלאץ, דערקען איך דורוטין מיט א טעפל קאווע, וואס ער האט באקומען שטייענדיק גלייך מיט אלעמען אין דער ריי... איך האב אויך מיין

פּאַרציע באַקומען. דורוטי, איז באַגלייטונג פון צוויי מענטשן, פּאַרט מאַכן אַן אינספּעקציע איבער דער אומגעגנט. און מיר זעצן פאָר אין דער ריכטונג צו די פּראַנטן פון הועסקאַ.

די ערשטע קאָלאָנע פון קאָלאָנעל ווילאַלבאַ האָט זיך געפינען אין באַרבאַסטראַ, די פאַרויסגערוקטע פּאָזיציע איז בלויז 3 קי־לאָמעטער פון הועסקאַ, פאַר סיעטאַמאַ.

די צווייטע קאָלאָנע, אָנגעפירט פון די קאָמוניסטן דעל־באַריאַ און טרועבאַ, געפינט זיך אין טאַרדיענטאַ, דאָס איז ביי 16 קילאָ־מעטער פון דער שטאָט מער אויף דאָרעם.

די קאָלאָנע, וואָס קומט פון סאַרינענאַ, האָט אויך מיט זיך די גרופּע טעלמאַן. אַ צוג מיט 12 הונדערט מאַן, וואָס האָט גע־פירט 2 טויזנט קילאָ דינאַמיט, איז ביים דאָרף גראַניען באַמבאַר־דירט געוואָרן פון פיינטלעכע אַוויאָנען. דורך אַ צופאַל איז דער וואַגאָן מיט דינאַמיט נישט אָנגערירט געוואָרן.

פון גראַניען איז דעל־באַריאַ אַוועק ביז פּאָמפּעניליאָס און דאָ זיך פאַרפעסטיקט. דאָ אין אָנבליק פון הועסקאַ האָבן די קאָ־מוניסטישע מיליציאָנערן אויסגעבויט אַ נעץ פון טראַנשייען, וואָס האָבן געהאַלטן די פאַשיסטן אין קעסיידערדיקער דעפענסיווע.

וואַלענציע

אויגוסט, 1936.

דורך גרינע, זאַפטיקע פעלדער פון פּאָמעראַנצן, טרויבן און איילבירטן; דורך לאַנגע און ברייטע באַוואַסערטע רייז־פעלדער — גליטשט זיך דער צוג אַריין אין דעם בלומענדיקן און זוניקן וואַלענציע. די לופט איז אַ לויטערע, אַ דורכזיכטיקע און שמעקט מיט רייכעם פון די גאָלדענע פּייערס. נישט אומזיסט האָבן פּאָעטן באַזונגען די לויטערקייט פון וואַלענציעס הימל, די בלוי־קייט פון יאַם און די הערלעכע לאַנדשאַפטן פון די ברעגן. און... די פּרויען פון וואַלענציע, האָבן באַאומרואיקט די פאַנטאַזיעס פון די טרוימער־פּאָעטן מיט זייער שלאַנקייט, מיט זייער דאָרעמדיקן טעמפּעראַמענט, און ברענענדיקע שוואַרצע אויגן...

אָבער אין וואַלענציע איז אויך דאָ אַ פּאָלק, וואָס לעבט אין דאַכקעס, אין אָרעמקייט; אין וואַלענציע איז אויך דאָ אַן אָרגאַ־

ניזירטער אַרבעטער־קלאַס, א פאַרגעשריטענע אינטעליגענץ, וואָס שטרעבט נאָך פרייהייט און פּראָגרעס.

דער קלער, די „אַקציאָן פּאָפּולער" און אַ טייל פון גארניזאָן האָבן אָרגאַניזירט דעם אויפשטאַנד פון 18־טן יולי. דאָס פאָלק פון וואַלענציע צוזאַמען מיט די רעפּובליק־טרייע עלעמענטן אין דער אַרמיי האָבן נאָך עטלעכע טעג פאַרביטערטע קאַמפן אים אונ־טערגעדריקט. דער לייטענאַנט פּאַבראַ, וואָס האָט זיך קעגנגעשטעלט די פאַשיסטישע אָפיצירן אין דעם „קוואַרטעל־פּאַטערנאַ" און אויפגעעפנט די טויערן פון דער קאַזאַרמע פאַר דער אַנטיפאַשיס־טישער מאַסע, וואָס איז געווען פאַרזאַמלט אויף דער גאַס, איז אויסגעוואַקסן צו אַ לעגענדארן פאָלקס־העלד.

דער רעוואָלוציאָנערער פּאָעט פּלאַ אי בעלטראַן פירט מיך אין זיין אויטאָ צו באַקוקן די שטאָט. מיר באַזוכן עטלעכע קאַ־זאַרמעס. אין איינע פון זיי שטעלט מען מיר פאָר אַ קאָלאָנעל.

— איך בין — זאָגט ער מיר — אַ מיליטער־מאַן און מיש זיך ניט אין פּאָליטיק. אויב איך בין מיט דער רעגירונג איז עס דערפאַר, ווייל זי איז באַשטימט דורכן ווילן פון פאָלק.

— צי זענען ביי אייך געווען אָפיצירן, וואָס האָבן זיך גע־שטעלט קעגן דער רעגירונג ? — פרעג איך אים.

— זיכער זענען געווען ! זיי האָבן אָבער גאָרניט געקענט אויפטאָן.

— צי האָט איר באַמערקט אַ געוויסע צוגרייטונג מיצאַד אָט די עלעמענטן, ערעוו דעם אויפשטאַנד ?

— די, וואָס זענען באַמערקט געוואָרן האָט מען געהאַלטן אויפן אויג...

— און איצט די לעצטע פראַגע : וואָס איז אייער מיינונג וועגן דעם אויפשטאַנד ?

— איך קען אייך וועגן דעם גאָרניט זאָגן, ווייל, ווי געזאָגט פאַרנעם איך זיך ניט מיט קיין פּאָליטיק...

ביים אוועקגיין, זאָגט מיר מיין באַגלייטער : דאָס האָט דער דעצידירטער ווידערשטאַנד פון די פאָלקס־מאַסן זיי געצוווּנגען זיך מער ניט צו פאַרנעמען מיט קיין פּאָליטיק...

מיר פאָרן איצט באַזוכן אַ גאַנצע ריי ערטער, וואָס זענען פאַרוואַנדלט געוואָרן פון קירכעס און מאַרקיזן־פּאַלאַצן אין קלובן, שולן און קאַזאַרמעס.

אָט איז דער פּלאַץ פון דער הייליקער יונג־פרוי. דאָ האָט

זיך דער קלער פארמויערט אין א גאנצן בלאָק הייזער, וואָס זענען פארבונדן מיט בריקן איינס מיטן אנדערן; דאָ האָבן זיך גע־פונען קירכעס, שולן, הייזער פון די נאָנעס, סעמינאַרן; דאָ ליגט אַ פארמעגן פון מיליארדן. אויף דעם פלאַץ פלעגן זיך שטענדיק געפינען צענדליקער אָפּגעריסענע קינדער, וואָס פּילגרימען און גאָט־בעטער פלעגן זיי צוּווארפן גראָשנס. דער מיסכער איז איצט פאַר־באַטן געוואָרן. איצט זענען געעפנט געוואָרן שולן פאר אָט די קינדער.

מיר פאָרן אין אַ הויז, וואָס איז פארנומען פון אַ פּיאָנערן־שול און געפינט זיך אין סאַף שטאָט. דאָס איז אַ געוועזענער פּענ־סיאָנאַט פאַר יונגע מיידלעך פון אַדעליקער אָפּשטאַמונג. דאָ איז אַן עמעסער קינדער־גאניידן: אַ גאָרטן מיט פּאַלמען און בלומען, הערלעכע סאַלאָנען, לאַבאָראַטאָריעס, פאַר פיזיק און כעמיע. אַ סטודענטקע, וואָס איז פאַראַנטוואָרטלעך פאַרן הויז, אַ מיטגלידערין פון דער פאַריייניקטער סאָציאַליסטישער יוגנט, דערקלערט מיר:

— טראַכט דעם, וואָס מיר געפינען זיך בלויז עטלעכע טעג, זענען מיר שוין צוגעטרעטן אַלץ איבערבויען: פון קליינעם קלויסטער וועט מען מאַכן אַ קינדער־טעאַטער. דאָרט וועט זיין אַ שפּיל־זאַל. אין גאָרטן וועט מען מאַכן אַ שווים־באַסיין. מיר שאַפן אַלע מעגלעכקייטן, אַז די קינדער זאָלן פארגעסן, וועגן דעם, וואָס עס טוט זיך אויף דער גאַס און ביי זייערע עלטערן.

— דער פאָטער פון אָט דעם קליינעם איז געפאַלן אויפן פראָנט, —וויַיזט מיר די לערערן אַז אויף אַ 10 יאָריק ייִנגל מיט ברוינע אוי־גען און שוואַרץ־געקרייזלטע האָר — דער קליינער ווייסט וועגן דעם, אָבער ער איז ניט טרויעריק. ניט דערפאַר, וואָס ער גיט זיך ניט אָפּ קיין רעכענונג פון דער טראַגעדיע, וואָס ער האָט פארלוירן דעם פאָטער. פאַרקערט, דאָס איז זייער אַן אינטעליגענט קינד, זייער פעיקער: שפּילט אויף גיטאַרע, קען צייכענען און לערנט זיך זייער גוט. ער איז ניט טרויעריק, ווייל עס פעלט אים דאָ גאָרניט און, ווייל ער ווייסט פארוואָס זיין פאָטער איז געפאַלן.

ווען מיר פאַרלאָזן דאָס הויז אין דעם גאָלדענעם אויגוסט־נאָכמיטאָג, באַגלייט אונז דאָס זאָרגלאָזע, קינדערישע געלעכטער, פון דעם פּאַלמע־גאָרטן, וווּ עס שפּילן זיך זאַטע און ריינע קינ־דער.

אין דער קירכע פון הייליקן פּיאָטר, אין וואַלענציע, געפינען זיך איצט די אַנטיפאַשיסטישע שרייבער און קינסטלער. גלייך ביי

אונזער אריינקומען דערפילן מיר אַן אַטמאָספער פון אַרבעטזאַמקייט, וואָס הערשט דאָ. די צימערן זענען דעקאָרירט מיט בילדער פון סטאַלין, לענין, מאַרקס — פּאָרטרעטן פון אַ הויכן קינסטלערישן ווערט. אַ ריזיקע וואַנט־צייטונג, פון עטלעכע מעטער די לענג מיט פאָטאָ־מאָנטאַזשן, אַקטועלע לאָזונגען און צייכענונגען, האַלט ביים פאַרענדיקט ווערן און ווערט גלייך אַרויסגעהאַנגען פאַר דער קירכע. ביי אַ קוילן־צייכענונג, וואָס שטעלט פאָר אַ באַוואָפנטן אַרבעטער מיט אַ קאַסקע און אַ בינטל פריש, אָפּגעשניטענעם קאָרן, איז פאַר־נומען אַ יונגער קינסטלער. די צייכענונג איז געמאַכט מיט אַסאַך קראַפט און עקספּרעסיע. איך ווער געוואָר, אַז דאָס איז איינער פון די באַרימטסטע קינסטלער אין וואַלענציע. דער דיכטער פּלאַ אי בעלטראַן שטעלט מיר פאָר אַ סטודענט פון פיזיק, וואָס שטייט ביי אַ לאַנגן טיש און צייכנט עפּעס אַ וועלאָסיפּעד מיט פליגלען און אַ פּראָפּעלער. דאָס איז זיין דערפינדונג. דער געדאַנק מאַטערט אים שוין אַסאַך יאָרן אָבער ער האָט אים געמוזט אויפגעבן פונקט, ווי ער האָט געמוזט איבעררייסן זיין שטודיום צוליב אָרעמקייט. ער האָט אויך דערפינדן — זאָגט ער — אַן אַפּאַראַט מיט וועלכן מענטשן וועלן קענען פליען אין דער לופטן. דער אַפּאַראַט וועט וועגן בלויז צען קילאָ. דאָס נוצט ער אויס די פרייע צייט אַלס מי־ליציאָנער, קעדיי צו רעאַליזירן זיינע פּלענער און זיי שטעלן צום דינסט פון דער רעוואָלוציע. דער לערער, וואָס צייכנט אויסיעס פאַר דער וואַנט־צייטונג, דערציילט מיר, ווי צוריקגעשטאַנען און רעאַקציאָנער, איז געווען דאָס שול־וועזן אין שפּאַניע.

— די קירכע איז געווען דער הויפּט־באַלעבאָס איבערן שול־וועזן — זאָגט ער מיר — קיין באַזונדערע וועלטלעכע שולן האָבן ניט עקזיסטירט. יעדער פּרווו פון וועלן אָפּטיילן די רעליגיעזע לימודים האָט זיך אויסגעלאָזט מיט גאָרניט — און ער גיט צו — עס האָט ניט געקענט זיין קיין רייד פון וועלכע עס איז רעפאָרם, ווי לאַנג די איינציקע באַלעבאַטים איבערן שול־וועזן זענען געווען די קירכע. איצט וועט זיך אָנהייבן אַ נייַ לעבן.

אין לאָקאַל פון געוועזענעם סעמינאַר, וואָס האָט צוגעגרייט אַפּאָסטאָלן צו פרעדיקן גאָטס טוירע, גרייט זיך איצט אַ דאָר אי־בערצובויען דאָס לעבן. פון דאַנען וועלן דאָס אַרויסגיין די פאָלקס־קינסטלער, און פּאָעטן. דאָ גרייטן שוין אינזשעניערן אַפּאַראַטן, קעדיי מענטשן זאָלן קענען פליען אין דער לופטן, ווי פייגל.

דער יעזואיט כיל ראָבעלס האָט געזאָגט : „דעם פאָלק דאַרף

מען געבן ברויט, ניט קיין קולטור", אָבער אפילו ברויט האָט ער ניט געקענט געבן צו דער זעט...

אין די בערג פון גוואַדאַראַמאַ

די פאַריייניקטע סאָציאַליסטישע יוגנט פון מאַדריד שיקט אַ טראַנספּאָרט לעבנס־מיטלען צום פראָנט. די סימפּאַטישע יוגנט־פירער רעזערווירן מיר גערן אַ פּלאַץ.

די לאַסט־אויטאָס אָנגעפּאַקט מיט ברויט, מילך, אייער, טאָ־מאַטן, אַרבוזן און ציגאַרעטן, שטייען שוין גרייט אויף דער גראַן־וויאַ, פאַרן הויז פון מאַדרידער קאָמיטעט.

מיט אונדז פאָרט אויך מיט אַ „כאַשעוועער פאַרשוין" — אַ לעבעדיקער טאַראַ, וואָס דאַרף פאָר זיך אַליין אַן אייגענעם וואָגן.

— דאָס איז — זאָגן מיר מעווינים — אַ געהאָדעוועטער טאַראָ פאַר די אַרענעס, מען רופט אפילו אָן זיין ראָסע. אָבער איצט זענען די אַרענעס איבערגעטראָגן געוואָרן אויף די שלאַכט־פעלדער...

אין שפּיץ פון דער דערנערונג־עקספּעדיציע לויפט אַ קליינער אויטאָ מיט די פאַראַנטוואָרטלעכע. אויף די 50 קילאָמעטער פלאַך־לאַנד קומען פון צייט צו צייט אַרויס די וועג־פּאַטרולן, זיי הויבן אויף די ביקסן, אַז מען זאָל זיך אָפּשטעלן, קאָנטראָלירן די פּאַפּירן און מען פאָרט ווייטער. דאָס טויער צו די גוואַדאַראַמאַ־בערג איז דאָס מאָנאַסטיר־שטעטל עסקאָריאַל.

דער מאָנאַסטיר פון עסקאָריאַל איז געבויט געוואָרן פון 1563טן ביזן 1587־טן יאָר, אין דער צייט פון פיליפּ דעם 2־טן. מער ווי אַ העלפט פון דער באַפעלקערונג האָבן געלעבט פון טוריסטן און פּיל־גרימען, וואָס זענען געקומען באַזוכן דעם מאָנאַסטיר. היינט איז עס אַ מוזיי. אין דער ריזיקער ביבליאָטעק ביים מאָנאַסטיר געפינען זיך אויך העברעישע שריפטן, געשריבן אויף פּאַרמעט.

ביז צום אויסברוך פון די געשעענישן איז אַ טייל פון מאָ־נאַסטיר געוועזן פאַרנומען פון גאַלאַכים און נאָנעס. איצט דינט ער פאַר אַ שפּיטאָל און פאַר אַ קאַזאַרמע.

ווען מען דערמאָנט, אַז דער מאָנאַסטיר האָט 207 מע־

טער די לענג און 161 מעטער די ברייט, איז זיך ליכט פֿאַרצושטעלן זיין פֿאַרנעם. עסקוריאַל איז איצט דער הינטער־פראָנט, דאָ קומען אָן יעדן טאָג טויזנטער מיליציאָנערן פֿון וואַלענציע און מאַדריד און פֿון דאַנען ווערן זיי פֿונאַנדערגעשיקט אין די פֿאָדערשטע פראָנט־טיילן.

דאָס שטעטל גוואַדאַראַמאַ אַליין איז ניט ווייט פֿון דאַנען, אָבער מיר וועלן עס דערווייל לאָזן אויף שפּעטער. מיר וועלן איצט דורכלויפֿן די גוואַדאַראַמאַ־בערג אויף מיזרעך־צו, וווּ עס געפֿינט זיך דער פֿאָרפּאָסטן, בלויז צוויי קילאָמעטער פֿון סאַן־ראַפֿאַעל (אַ וויכטיקער סטראַטעגישער פּונקט אין די הענט פֿון די פֿאַשיסטן). די קייט בערג שאַפֿט אַ הערלעכן לאַנדשאַפֿט, מען האַלט עס פֿאַרן שענסטן ווינקל אין שפּאַניע. מיר שניידן דורך קילאָמעטערס פֿון פֿעלזן, וואָס שטעלן מיט זיך פֿאָר פֿאַרשידענע פֿיגורן און כאַיעס. וואָס פֿאַרא וווּנדערבאַרע קאַפּריזן פֿון דער נאַטור!

דאָס שטעטל סאַנטאַ מאַריאַ ליגט אויף אַ הייך פֿון 15 הונדערט מעטער. די באַפֿעלקערונג איז זייער אָן אָרעמע. די ערד, וואָס זיי פֿאַרמאָגן, איז אַ פֿעלזיקע און ניט פּראָדוקטיווע. דער וואָס האָט באַוויזן אויסצורייניקן זיין שטיקל פֿעלד איז מעשעד פֿון יאָרן, האָט עס אַרומגעצוימט מיט שטיינער. די אַרומגעצוימטע גרינע שטיקלעך לאַנד און די טאָלן זעען אויס פֿון די הייכן, ווי אַ מעכטיקע, פֿילקאָלירטע לאַנד־קאַרטע מיט צייכנס פֿון גרענעצן, וועגן און טייכן.

די הייזקעס זענען געבויט פֿון שטיינער אויף אַ זייער פּרימיטיוון אויפֿן, און די ניט־סימעטרישקייט פֿון זייער געשטעל איז ניט שווער צו באַמערקן... ביים אַריינפֿאָר אין שטעטל ווערט מען פֿאַרהאַלטן פֿון דער שטאָט־מיליציע, וואָס קריכט אַרויס מיט די ביקסן אין די הענט פֿון הינטער אַ באַרג שטיינער. זייערע פּנימער ענלעך צו די פֿעלזן פֿון דער געגנט, וואַרפֿן פֿון אָנהייב אָן אַ שרעק. אָבער שפּעטער, נאָכן קאָנטראָלירן די פּאַפּירן, ביילן זיי כויסטן, ווי שטיינער; זייערע פֿעלזיקע פּנימער צעשמייכלען זיך און עס ווייזן זיך גרויסע געזונטע ציין. די קליידער, וועלכע זיי טראָגן, זענען מיט אַזויפֿיל לאַטעס, אַז עס איז שווער בעסטצושטעלן, וועלכער עס איז דער עמעסער שטאָף.

די פּויערים פֿון דער געגנט האָבן זיך ניט געקענט דערנערן פֿון זייער ערד. אַסאַך פֿון זיי האָבן געאַרבעט ביי די גרויסע איינגנטימער פֿון די אָקסן־שטאַלן. דער ראַיאָן איז אַ גרויסער צענ־

טער פון אקסן־צוכט. דא געפינען זיך קאלאסאלע פערמעס, וווּ דאס גרעסטע פארווייקלונג־מיטל פון די קריסטלעכע ציוויליזאטארן — די אקסן פאר די ארענעס — ווערן געהאדעוועט און קולטיווירט. די מעכטיקע אייגנטימער פון די שטאלן האבן זיך געפירט מיט די פויערים פון דאנען ווי מיט לייב־אייגענע: שמיץ, פייניקונגען, שטראפן פלעגן דא זיין נאטירלעכע זאכן. די אדמיניסטראטארן האבען ערלעד געדינט זייער האר, וואס איז געזעסן דעם גרעסטן טייל פון יאר אין אויסלאנד. די פויערים האבן געלעבט אין גרויס דאכקעס און נויט.

איצט האט זיך אלץ געענדערט: די אדמיניסטראטארן זענען אנטלאפן צוזאמען מיט זייערע באלעבאטים. די פויערים, די נייע באלעבאטים, היטן זייער געמיינזאם אייגנטום, ווי אן אויג אין קאפ: א, איצט גלויבן זיי ניט אזוי לייכט... עמעס זיי דרייען טאקע דאס פאפירל פון אלע זייטן... אבער זיי האבן שוין א סימען אין סטעמפל, זייערם דערקענען זיי שוין.

מיר הויבן זיך אלץ העכער. מען זעט שוין דעם באקאנטן בארג לעאן, ווו עס קומען שוין פאר איבער 20 טעג קאמפן.

אין פענערינאס געפינט זיך דער הינטער־פראנט, אויף מאירעוו. דאס איז א קליין דערפל. פון דאנען ביז סאן־ראפאעל זענען 12 קילאמעטער. קיין געבויטער שאסיי ביז דארט איז ניטא. מיליציאנערן, וואס זענען פארביטן געווארן פון דער ערשטער ליניע — דרייען זיך דא ארום מידע, פארבלאטיקטע און באוואקסענע.

ביי אונזער אנקומען ווערט מען גלייך ארומגערינגלט פון אלע זייטן. מען שטעלט פראגן, וועגן מאדריד, וועגן אויסלאנד. ביי יעדער אפטימיסטישער יעדיע, צינדן זיך אן פייערלעך אין די צענדליקער אויגן.

א שטארקער רעגן צווינגט אונז דא צו בלייבן אייניקע שא. די אלטע פויערים פון דארף נעמען אונז אריין צו זיך אין די כאטעס און מיט רירנדיקער גוטסקייט שטעלן זיי אלץ, וואס זיי פארמאגן צו אונזער דיספאזיציע. אין דארף זענען געבליבן בלויז אלטע לייט און קינדער. דאס יונגוואַרג איז אוועק זיך שלאגן.

דער רעגן האט זיך איינגעשטעלט. מיר זענען ארויף אויף די קאמיאנען. דער גווארדיסט, וואס האט א רעוואלווער מיט א ביקס, טרעט מיר אפ זיין ביקס און מיר פארן צו די פאזיציע. דאס זענען

קילאָמעטער שרעקלעכע טרייסלענישן, וואָס דויערן צוויי שאָ, 10 — גריבער, שפּיציקע שטיינער, וואסערן און געדיכטע וועלדער. עס ציט זיך דער שרעקלעכער וועג און עס דאכט זיך, אַז ער וועט זיך קיינמאָל ניט ענדיקן. די ארומיקע שטילקייט פון דער ווילדער געגנט איז אָנגעלאָדן מיט שרעק. ביי יעדן וואָרף פון אויטאָ דאכט זיך, אַז אָט שפּרינגט ווער ארויס פון אונטער אַ פעלז... די ביקסן זענען אָנגעלאָדן, דער פינגער ביים צינגל און דאָס האַרץ... ענדלעך קומען מיר אָן אויף אַ גרויסן פּלאַץ. פון די זייטיקע בוימער הויבן אָן אַפּערצוקריכן מיליציאָנערן, איינגעוויקלט אין די קאָלדרעס, דורכגענעצטע פון רעגן.

איינער פון אונזערע באַגלייטער האָט געמאַכט אַן אומגעלומפּערטן שפּאַס — ער האָט געוואָרפן אַן ארבוז צווישן די פארזאַמעלטע מיליציאָנערן. באַלד איז דער קאַמיאָן געוואָרן באַהאָנגען, ווי צוקער פון בינען און איז פארלויף פון עטלעכע מינוט איז דער גאַנצער קאַמיאָן מיט ארבוזן געוואָרן אויסגעליידיקט ביז איינעם. אַנמעכטיק זענען מיר געשטאַנען און צוגעקוקט צו דער מאָדנער סצענע, אָבער העלפן האָבן מיר ניט געקענט. אַן אויפגערעגטער איז צוגעלאָפן דער אָפיציר מיטן רעוואָלווער אין דער האַנט, אָבער עס איז שוין געווען צו שפּעט. אַ פארביטערטער האָט ער אויסגעשריגן:

— וועגן אזא אַנאַרכיסטישן זשעסט, וועלן הונדערטער מיליציאָנערן גאַרניט עסן, דאַקעגן וועלן אַ פּאָר צענדליק האָבן איבער דער מאָס.

די וויטערדיקע קאַמיאָנען זוערן שוין שטרענג באַוואַכט און מען וואָרנט מיט געווער יעדן איינעם, וואָס וועט זיך דערנענטערן.

— ווער קען דאָ פון אייך רעדן פראַנצויזיש ?

באַלד ווערט אַ רעדל ארום און מען פירט מיך צום קאָמענדאַנט. דער קאָמענדאַנט, אַ יונגער באָכער פון אַ יאָר 24 — 25, מיט אַ פּאָר גוטמוטיקע שווארצע אויגן, וואָס שמייכלען אַפּער פון אונטער די ברילן, באַטראַכט פאָרזיכטיק מיינע דאָקומענטן און פארבעט מיך צו זיך איןביידל.

— מיר זענען די קאָלאָנע אָקטאָבער — הויבט ער אָן זיינע דערקלערונגען — ניט דער רוסישער אָקטאָבער, נאָר דער שפּאַנישער, מיר האָבן אויך אַן אָקטאָבער — גיט ער צו — ביי אונז זענען איצט פאראַן 15 הונדערט מאַן. שוין 23 טעג געפינען מיר זיך דאָ. אונזער פראָנט איז דער נאָענטסטער צו סאַן-

ראפאעל, בלויז צוויי קילאָמעטער. אונזער קאָלאָנע גרייפט אָן דעם סוינע פון מאירעוו. די הויפּט־אָפּעראַציעס ווערן געפירט פון דער מיזרעד־זייט, דאָס הייסט, פון גוואדאראמא. דאָרט איז קאָנצענטרירט דעם סוינעס קאַוואַלעריע. מיט 15 טעג פריער זענען אונזערע 20 כאַוויירים אריינגעדרונגען אין דאָרף אריין. דער סוינע האָט זיך דאָ באַנוצט מיט דעם ביטערן שפּיצל פון אַרויסהענגען ווייסע פענער, ווען זיי האָבן אָנגעהויבן פאַרנעמען דעם ערשטן האָטעל, האָבן די פאַשיסטן פון זייער באַהעלטעניש געעפנט א שיסעריי און געהאַרגעט פיר כאַוויירים.

— דער פּלאַץ איז ארומגערינגלט מיט בערג. פון דער צווייטער זייט, אויף צאָפן, געפינט זיך סאַן־ראפאעל, אויף מיזרעד — דער באַרג לעאָן, וואָס זענען פאַרנומען דורך פאַשיסטן און מיר געפינען זיך אין א טאָל. דער סוינע איז, אזוי ארום, פּאַוואַריזירט דורך זיין נאַטירלעכע לאַגע און האָט די איבערמאַכט איבער אייך. איר קענט אזוי געפאַנגען ווערן אין זיין נעץ — זאָג איך אים מיט אומרו.

— מיר האָבן דאָס אַלץ פאַרויסגעזען — באַרואיקט מיך דער קאָמענדאַנט — דער באַרג אויף מאירעוו איז פאַרנומען דורך אונז, מיר האָבן דאָרט אַן אָבסערוואַציע־פּונקט, וואָס איז פאַרזאָרגט מיט קוילן־וואַרפער און לייכטע הארמאַטן. מיר אונטערשעצן ניט די שוועריקייטן פון אונזער פראָנט, ווייל די פאַשיסטן האָבן זיך דאָ שטאַרק פאַרפעסטיקט. אין מעשעך פון לאַנגע וואָכן האָבן זיי דאָ צוגעגרייט זייער סטראַטעגישע באַזע, אויסבויענדיק אונטערערדישע הייזלן מיט פאַרטיפיקאַציעס. מיטן פאַרנעמען סאַן־ראפאעל וועלן מיר האָבן באַזיגט דעם גאַנצן צאָפן־טייל, ווייל פון דאָרטן האָבן מיר גלייכע וועגן צו אווילאַ און סעגאוויאַ און אזוי ארום קענען צו קומען אויף צאָפן־מאירעוו צו אסטוריע און מיזרעד צו אראַגאָן.

— און איצט — זאָגט ער — אז דו ביסט שוין באַקאַנט מיט אונזער מיליטערישער לאַגע, וועט מען דיך באַקענען מיט אונזער מענטשן־מאַטעריאַל. אונזער קאָלאָנע ווערט אָנגעפירט פון דער פאַרייניקטער יוגנט. דער עלעמענט באַשטייט דאָ ס׳ראָוו פון אָט דער יוגנט ווי אויך פון קאָמוניסטן, סאָציאַליסטן און סינדיקאַליסטן.

מיר גייען ארוים פון פעלד און מען ברענגט צו אונז צוויי פראַנצויזישע כאַוויירים, ביידע זענען זיי פון פאַריז. איינער פון 4־טן אַראָנדיסמאָן, א מיטגליד פון דער קאָמפּאַרטיי, דער צווייטער פון 18־טן — פון דער סאָציאַליסטישער. מוטע, הייסט דער פון

4־טן אַראָנדיסמאַן. ער האָט זיך באַקענט מיט זיין סאָציאַליסטישן כאַוער אויף דער באַן.ביידע זענען זיי געפאָרן פאַר זייער געלט ביז דער גרענעץ.

— דו ביסט דער ערשטער אויסלענדישער זשורנאַליסט, וואָס איך זע דאָ — זאָגט צו מיר דער סאָציאַליסטישער אַרבעטער — אַ קאָרעספּאָנדענט פון אַ יידישער אַרבעטער־צייטונג אין פּאַריז איז געווען דער ערשטער, וואָס איז דאָ צו אונז געקומען.

— דאָס איז טאַקע אַ באַווייז, ווי די יידישע אַרבעטער פאַר־אינטערעסירן זיך מיטן קאַמף פון זייערע שפּאַנישע ברידער קעגן פאַשיזם — גיט צו מוטע.

— ניט בלויז מיר פאַראינטערעסירן זיך. די יידישע אַרבע־טער באַטייליקן זיך אַקטיוו אין אַלע סאָלידאַריטעט־אַקציעס לע־טוויוועס די שפּאַנישע פאָלקס־מאַסן — גיב איך צו.

אַרום אונז האָט זיך צונויפגעקליבן אַ רעדל פון אַ פּאָר הונדערט מיליציאָנערן. יעדער שטעלט צו אַן אויער און וויל הער־רען אַ וואָרט. אַסאַך שטייען אַרום און שמייכלען פון אומפאַר־שטענדלעכקייט, וואָס עס קלינגט פאַר זיי די פרעמדע שפּראַך. איי־נער פרעגט דעם אַנדערן ווער איך בין.

— אַן אויסלענדישער זשורנאַליסט פון אַן אַנטיפאַשיסטישער צייטונג — גיט איינער איבער דעם אַנדערן. אַ וואַלד מיט הענט שטרעקן זיך אויס מיך צו באַגריסן. פון אַלע זייטן פאַלן פראַגן:

— וואָס זאָגט מען עפּעס אין אויסלאַנד וועגן אונז?

— צי ווייסט מען גענוי, וואָס ביי אונז טוט זיך?

— ווי באַציט זיך די פּרעסע?

— וואָס מאַכט דער פאָלקס־פראָנט אין פראַנקרייך?

— גיב איבער דיינע כאַווירים — ווענד איך זיך צו איינעם, וואָס רעדט פראַנצויזיש — אַז דאָס גאַנצע אַנטיפאַשיסטישע פאָלק פון פראַנקרייך איז מיט אייך, אַז אין אַלע ווינקלען פון לאַנד קו־מען פאַר צענדליקער מאַסן־מיטינגען אַלס אויסדרוק פון סאָלידאַ־ריטעט מיט אייער קאַמף, אַז מיליאָנען פראַנקן ווערן צוזאַמענגע־נומען אייך צו שיקן הילף און אַז אויך די יידישע אַרבעטער און פאָלקס־מאַסן זענען מיט אייך און טוען אַלץ צו העלפן אייער זיג איבערן באַרבאַרישן פאַשיזם.

נאָכן איבערזעצן ברעכט אויס אַ שטורמישע אָוואַציע.

מען גיט מיר איבער, אַז מיט אַ טאָג פריער זענען דורכגע־פלויגן צוויי איטאַליענישע אַווּיאָנען און געוואָרפן פלי־בלעטלעך

פון גענעראל פראנקאָ. דאָרט רעדט זיך, אַז זיי ווילן שאַפן אַ נאַ־ציאָנאַל שפּאַניע און ווילן באַפרייען דאָס לאַנד פון די אויסלענ־דער, קאָמוניסטן און אַנאַרכיסטן. אין צוויי שאָ שפּעטער זענען פון דיזעלבע אַוויאָנען געוואָרפן געוואָרן באָמבעס. אָפּאָנעם, אַז זיי האָבן ניט געגלייבט אין דער ווירקזאַמקייט פון זייער ליטעראַ־טור — באָמבעס ווירקן בעסער... מען גיט מיר איבער אַזאַ בלעטל מיט אַ טייל פון אַן אויפגעריסענער באָמבע.

דורך דער צייט האָבן די קאַמיאָנען זיך אויסגעלאָדן און מיר מוזן זיך אומקערן דורכן שרעקלעכן וועג קיין פּעגערינאָס. הונדער־טער געביילטע פּויסטן באַגלייטן אונז מיט אויסגעשרייען:

— זאָל לעבן די סאָלידאַריטעט פון אינטערנאַציאָנאַלן פּראָ־לעטאַריאַט, נידער מיטן פאַשיזם! ביים געזעגענען זיך גיט צו דער קאָמענדאַנט:

— דערצייל דאָרט אין פּאַריז וועגן אונזער קאַמף, וועגן אונ־זער ענטוזיאַזם און וועגן העראָיזם פון אונזער פאָלק, דערצייל וועגן אונזערע שוועריקייטן, אַז מיר האָפן אויף דער הילף פון אינ־טערנאַציאָנאַלן פּראָלעטאַריאַט, ווייל דער קאַמף פון שפּאַנישן פּראָ־לעטאַריאַט אין איצטיקן מאָמענט איז ניט בלויז קעגן שפּאַנישן פאַשיזם, נאָר איז אויך קעגן פאַשיזם אין דער גאַנצער וועלט.

דאָס איז געווען אין אויגוסט 1936.

באָמבעס אויפן שפּיטאָל

מיר זענען איינגעהילט אין אַ געדיכטע פינצטערניש. אַ קילער ווינט פרישט אָפּ דעם הייסן אָטעם. צווישן די געקרייזלטע זיגזאַג־וועגן אין די בערג דרייט עס און עס וואַרפט פון אַלע זייטן.

מיר זענען שוין אויף צוריק אין עסקאָריאַל. לענגויס דעם וועג שטייט אויסגעשטעלט אַ שורע פון אויטאָס, קאַמיאָנען און אויטאָקאַרן, וואָס ציט זיך אויף דער גאַנצער לענג פון מאַנאַסטיר — נייע רעזערוון צום פראָנט. פאַר דער געביידע אויפן גרויסן פּלאַץ שטייען אויסגעשטעלט טישן פאַר הונדערטער עסערס. פון די אויטאָקאַרן און וועגענער שיטן זיך אַרויס מיליציאָנערן, ווי הונגע־ריקע וועלף. באַלד ווערט דער גרויסער פּלאַץ פון מאַנאַסטיר באַ־לעבט פון זעלנערישע פּיס, וואָס רוישן אויף די קליינע שטיינדלעך,

פון א געקלאַפּעריי פון טעלער און געשיר און א געקלאַפּעריי פון הונדערטער באַוועגלעכע מיילער...

אויפן טונקל־באַלויכטענעם פּלאַץ לויפן ארום די טישן, יונגע מיידלעך און עלטערע פרויען, וואָס באַדינען מיט וואסער, ברויט און זופּ. איין פּארטיע עסט אָפּ און די צווייטע איז שוין גרייט. אזוי בייטן זיך די באַזונדערע פּארטיי־קאָלאָנעס ביז שפּעט אין דער נאַכט.

די שטאָט איז איבערפולט פון מיליציאָנערן. די האָטעלן זענען איבערפולט, פּריוואַטע וווינונגען — איבערפולט. און די קאָפּעס איז אַלץ אויסגעלייזדיקט און אין די גאסן רוישט פון מענטשן.

דער בירגערמייסטער פון עסקאַריאַל באַרמאַגט אויפריכטיקע פריינדלעכקייט. ער איז א סאָציאַליסט. אַ יונגער מענטש, אָבער, אַן אַלטער מיליטאַנט. ווייסט ער צו דערציילן פון דער מאַכט פון קלער אין זיין שטעטל און אַלע פאַרפאַלגונגען קעגן די דעמאָקראַטישע פּאַרטייען.

— נו, עס איז דאָך פאַרשטענדלעך — דער מאָנאַסטיר, דער קלער איז דאָך געווען דער איינציקער קוואַל פון פּאַרנאָסע פאַר אַ גרויסן טייל פון דער באַפעלקערונג. מיר האָבן אַסאַך ארעסטירט, אַסאַך קאָמפּראָמיטירנדיקע מאַטעריאַלן געפונען.

— ביים דירעקטאָר פון מאָנאַסטיר — זאָגט ער — האָט מען געפונען אַ ליסטע פון אַלע אַנטיפאַשיסטן, וואָס מען וועט דאַרפן שיסן נאָכן איבערנעמען די מאַכט. אויך איך בין דאָרט געווען — באַמערקט ער מיט אַ שמייכל — מיר האָבן ביז איצט קיינעם ניט געשאָסן אָן אַ מישפּעט. אַסאַך פאַשיסטן באַהאַלטן זיך נאָך אויס אין די בערג און וואַרטן, אַז מאַלאַ זאָל אריינמאַרשירן אין שטאָט. אָבער זיי וועלן זיך ניט דערוואַרטן.

ער דערציילט מיר אויך, אַז ביי אים איז דער צענטראַלער אָפּשטעל־אָרט פאַר אַלע פּאַרטיי־קאָלאָנעס, וואָס פאָרן צום פראָנט. און די שטאָט דאַרף צוגרייטן עסן פאַר אַלע מיליציאָנערן, וואָס פאָרן דאָ פאַרביי.

עס איז שוין איינס ביינאַכט און ער זיצט אַלץ און ארבעט. אַלע ווײַלע קומען מענטשן, איינער מיט אַ פּאַפּיר אונטערצושרייבן אַ צווייטער נאָך אַ באַשטעטיקונג. אזוי פון פרי ביז שפּעט ביינאַכט.

אָ, עס איז דאָ אַרבעט, ס'איז דאָ! מיין מיטשמועסער דערקלערט מיר אויך, ווי אזוי עס איז אָרגאַניזירט די ווירטשאַפט אין שטאָט.

— מיר האָבן געשאַפן אַ שטאָט־קאָמיטעט. דער קאָמיטעט איז צונויפגעשטעלט פון אַלע רעפּובליקאַנישע און פּראָלעטאַרישע פּאַר־טייען, וואָס קאָנטראָלירט און פירט אָן מיט דער גאַנצער ווירט־שאַפט. קיין שום קאָנפיסקאַציעס און עקספּראָפּריאַציעס זענען ביי אונז ניט פאָרגעקומען. בלויז אין די הייזער, ווו די באַלעבאַטים אָדער אייגנטימער פון אונטערנעמונגען זענען אַנטלאָפן, דאָרט האָבן די אַרבעטער אָדער אַנגעשטעלטע עס איבערגענומען און פאַר־וואַלטן מיט זיי דורך באַזונדערע הייזער־קאָמיטעטן אונטער דער קאָנטראָל פון סינדיקאַט.

אויף צומאָרגנס פאַרנאַכט האָט מיך אַ סאַניטאַר־אויטאָ גע־פירט צום ערשטן סאַניטאַרן־לאַגער הינטערן פראָנט. דאָס איז 15 קילאָמעטער פון עסקאַריאַל און צוויי קילאָמעטער פון שטעטל גוואַדאַראַמאָ.

ביים אָנקומען שטוים איך זיך אַז איז אַ וואַנט פון פאַרזיכ־טיקייט — פּאַפּירן, דאָקומענטן אויף טריט און שריט.

מען פאַרענטפערט זיך, אַז מען געפינט זיך דאָ אויף דער קריג־זאָנע און, אַז מיט עטלעכע טעג צוריק איז אַרעסטירט געוואָרן אַ דייטש, וואָס האָט זייער טיכטיק געאַרבעט ביי טאָג אַלס סעקרע־טאַר, אָבער אין די נעכט פלעגט ער פאַרשווינדן... מען האָט אים אָבסערווירט און באַמערקט, ווי ער צייכנט פלעגער מיט מאַפּעס. מען האָט אים אָפּגעפירט קיין מאַדריד און פעסטגעשטעלט, אַז ער איז אַ שפּיאָן.

ענדלעך האָט מען זיך אָנגעהויבן צו מיר באַציען מיט צו־טרוי. איך פיל אַרום מיר אַ וואַרעמע, באַוועריש אַטמאָספעריע. מען נעמט מיך מיט צו באַזוכן די אַרומיקע שפּיטעלער.

— די אַלע שפּיטעלער ווערן יעדן טאָג באָמבאַרדירט פון סוינע, יעדן טאָג טראָגן זיי זיך איבער אויף אַן אַנדער אָרט — דערקלערט מיר אַ דאָקטאָר, וואָס איז געקומען אַלס פּריוויליקער פון פראַנקרייך.

מיר קערן זיך אום צום ערשטן לאַגער, עס איז שוין גוט פינצטער. קיין ליכט טאָר מען ניט אָנצינדן. מיר פאָרן פאַרביי דאָס דאָרף גוואַדאַראַמאָ, וואָס ליגט אויף דער רעכטער זייט פון שאָסיי. צוליב דער פינצטערניש איז גאָרנישט צו באַמערקן.

אין איינע פון די פינף סאַניטאַרן־ביידלעך אָרדנט מען מיר איין אַ געלעגער. דער פאַראַנטוואָרטלעכער פאַר דער אָפּטיי־לונג זאָגט מיר, אַז איך זאָל זיך ניט אויסטאָן, ווייל עס איז ניט

אויסגעשלאָסן, אַז מיר זאָלן ווערן באָמבאַרדירט איז מעשעד פון דער נאַכט.

די ערשטע דריי שאָ איז אומעגלעד איינצושלאָפן צוליב די קעסיידערדיקע אויפרייסן און טרילעריי פון מאַשינען־געווער, וואָס פילט אָן די נאַכט. ענדלעך ווערט די „מוזיק" היימישער און מען כאַפּט אַ קורצן דרימל.

אין דער פרי פאָרט מען קיין גוואַדאַראַמאַ. דער אויטאָ שטעלט זיך פאַרן שטעטל. שאַרנדיק זיך ביי דער וואַנט האַלב געבויגן, דערקייקלט מען זיך צו דער קאָמענדאַנטור פון פראָנט. דאָס שטעטל איז אַ כורוּוע, זעלטן ווו עס איז געבליבן אַ גאַנץ הויז. אויך דאָס הויז פון דער קאָמענדאַנטור איז טיילווייז צע־שטערט. אויפן וועג וואַלגערן זיך עטלעכע באָמבעס, וואָס האָבן ניט אויפגעריסן. צעריסענע פערד מיט ארויסגעקראָכענע געדערעמס פאַרשפּרייטן אַ שרעקלעכן איפּעש. לעבן אַ לאָך פון אַן אויפגע־ריסענער באָמבע אין דער זייט פאַרקאַן, וואַלגערט זיך אַ קינדעריש הענטל; אביסל ווייטער — דער איבעריקער טייל פון קערפּערל, קיין לעבעדיקער מענטש געפינט זיך איצט ניט אין גאַס אויסער דער שאָפער און איך. אַלץ איז פאַרלאָזן. סטאַדעס הינער שפּאַצירן זיך פריי אויפן וועג.

20 טעג, ווי עס קומט דאָ פאָר שיסערייען טאָג און נאַכט. דאָס דאָרף ווערט יעדן טאָג באָמבאַרדירט.

פונקט אַנטקעגן דעם שאָסיי געפינט זיך דער באַרג לעאָן. ווען מען גייט אין דער מיט פון שאָסיי ווערט מען באַמערקט פון סוינע, און באַלד עפנט זיך אַ שיסעריי.

מיר קומען צום הויז פון קאָמענדאַנט. אַ טויטע שטילקייט הערשט דאָ. ביים טעלעפאָן זיצט מיט פאַרמאַכטע אויגן אַ יונגער־מאַן, אָנגעטאָן אין אַן ארבעט־בלוזע מיט אַ מיליטערישן מונדיר פון אויבן. דער טעלעפאָן קלינגט מיט אַ טויבן קלאַנג. האַלבע ווער־טער, פאַרשלאָפענע שלעפּן זיך פון זיין מויל ארויס. אַן אָפיציר מיט אַ פאַרבאַנדאַזשירטן פוס זאָגט עפּעס, און מען פירט מיך אריין צום קאָמענדאַנט.

דאָס איז דער קאָלאָנעל אָסענסיאָ, קאָמענדאַנט פון די אָפּע־ראַציעס אויף דעם פראָנט, אַ טיפּיש פּאָנעם פון אַן אינטעלעקטו־עלן, ער רעדט אַ פיינעם פראַנצויזיש.

— ווי קומט איר דען דאָ אַהער? דאָ הערשט דאָך טויט.

— עס אינטערעסירט מיך דאָ די לאַגע פון אייער פראָנט,

קאַלאַנעל, און דאָס אייגנטלעך האָט מיך דאָ אָהערגעבראַכט. איר ווייסט באַשטימט, אַז אייער פּראָנט האָט ביים איצטיקן מאָמענט אַ וועלט־נאָמען, אַז אַלע אַנהענגער פון פרייהייט און דעמאָקראַטיע וואַרטן מיט אומגעדולד אויף יעדע ידיעה, וואָס קומט פון דאַנען.

ער הויבט אויף דעם קאָפּ און אַ פּאָר גלעטנדיקע, סאַמעטענע אויגן קוקן אויף מיר.

— ביז איצט איז קיין נייעס ניטאָ. די פאַשיסטן ווענדן אָן אַלע קרעפטן זיך דורכצוברעכן. אָבער עס קען קיין רייד ניט זיין וועגן דעם. אונזערע מיליציאַנערן קעמפן העלדיש, זיי וועלן ביז דעם לעצטן בלייבן און דעם סוינע ניט דורכלאָזן. מיר ווילן איצט איינהאַלטן די פּאָזיציע און וועלן זיך באַמיען וואָס וויניקער קאָר־באַנעס צו געבן. אונזער גענעראַל־אַטאַקע איז זייער נאָענט און מיר זענען זיכער אין דערפאָלג.

איך באַקום אַ ספּעציעלע דערלויבעניש צו באַזוכן די ערשטע ליניע.

אויף אַלע פיר דערקייקלט מען זיך צו דער ערשטער ליניע. אין אַ גרוב, פון פּאַרנט אָנגעלייגט מיט שטיינער, וואָס זענען באַדעקט מיט צווייגן, ליגן דאָ אַ 25 מאַן, איבער דער גאַנצער ברייט, אָפּגערוקט אַ מעטער איינער פון אַנדערן. זיי ליגן און קוקן צום שפּיץ באַרג, וווּ עס געפינט זיך דער סוינע. פון צייט צו צייט באַווייזט זיך אויף דער אַנדערער זייט אַ קאָפּ אָדער עס באַוועגט זיך עפּעס, דאַן שיסט מען. אויב ניט, ליגט מען אָנגעשטרענגט און מען קוקט. וועגן כאַפּן אַ שמועס קען ניט זיין קיין רייד. אַסאַך זע־נען נאָך אין זייערע ציווילע קליידער מיט ווילדע בערד. עס שפּירט זיך פון אַסאַך טעג ניט וואַשן. מיין פּעקל סיגאַרעטן ווערט צעטיילט און מען געזעגנט זיך. אין דרייען געבויגן קריך איך צוריק צום קאָמענדאַנט.

מען האָט גראָד איצט געבראַכט דריי געפאַנגענע פאַשיסטן, וואָס מען האָט געכאַפּט אין די בערג. געקומען זענען זיי פון עס־קאָריאַל; 2 „פאַלאַנגיסטן" מיט אַ גאַלעך. זיי האָבן זיך באַהאַלטן אין די בערג און פון דאָרט אַרויסגעשאָסן. זיי האָבן געגלויבט אַרויסצורופן אַ פּאַניק ביי דער באַפעלקערונג. אָבער פּויערים מיט געווער־הינט האָבן זיי געכאַפּט. אַלע דריי שטייען שוין ביי דער וואַנט.

מיר קערן זיך אום אין שפּיטאָל־לאַגער. מען האָט איצט גע־

ברענגט צוויי פאַרוואונדעטע, איינעם מיט אַ פּוס־שאָס, ניט געפערלעך, דער צווייטער — אַ יונגטלעכער פון 18 יאָר, וואָס האָט בעיים אַ באָמבאַרדירונג באַקומען אַ היסטעריע־אַטאַק און פאַרלוירן דאָס לשון. ער הערט אַלץ, מאַכט מיט די ליפּן, אָבער קען ניט אַרויסברענגען קיין קלאַנג. ביידע ווערן אָפּגעפירט קיין עסקאָריאַל.

אויף אַן אויטאָ פירט מען איצט אַ שווער־פאַרוואונדעטן קיין מאַדריד. דאָס איז איינער פון די הונדערטער נאָמענלאָזע אַנטיפאַשיסטישע העלדן. דעם 10־טן אויגוסט איז ער אַ פאַרוואונדעטער פון אַ לונגען־שאָס, געפאַנגען געוואָרן פון די פאַשיסטן. 3 טעג איז ער געווען ביי זיי. דערשיסן האָבן זיי אים ניט געוואָלט, זיי האָבן אים אויף אַ סאַדיסטישן אופן געוואָלט ביסלעכוויין דערמאָרדן. 3 טעג אָן אַ טראָפּן וואַסער מיט אַ לונגען־שאָס. זיי האָבן אים געצוווּנגען צו טרינקען זיין אייגענע אורין. דעם 13־טן איז אים געלונגען צו באַפרייען זיך פון זייערע הענט. אַ גאַנצע נאַכט איז ער געקראָכן פון די בערג, צעריסן דאָס לייב פון די נאָדלביימער. פאַרטאָג איז ער אָנגעקומען צו זיינע כאַווירים אַ דערשעפּטער פון קויכעס. ער האָט אַסאַך בלוט פאַרלוירן און איז ניט מער אימשטאַנד אפילע צו פאַרנעמען קיין עסן. ער ווערט איצט געפירט קיין מאַדריד. אין אויטאָ ליגט אַ שקעלעט מיט אַ פּאָר אָפענע אויגן. ווען מען קוקט זיך גוט אין זיי איין, ווערן זיי גרעסער און גרעסער און עס דאַכט זיך, אַז אָט קריכן זיי פון די לעכער אַרויס.

עס איז איצט האַלב 11 אינדערפרי, קיין פאַרוואונדעטע ברענגט מען ניט. די מאַנאָטאָנע שיסעריי הערט ניט אויף. די זון איז דאָסמאָל מער ניט צו פאַרטראָגן, יעדער זוכט זיך אַ שטיקל שאָטן. אין דעם — אַ סווישטש מיט אַ פּייפעריי. אינסטינקטיוו באַהאַלט מען דעם קאָפּ, און ביי 15 מעטער פון דעם אָרט ווו מען געפינט זיך הערט זיך אַן אויפרייס. דאָס איז די ערשטע באָמבע. פון אָנהויב אָריענטירט מען זיך ניט. עס גייט ניט פאַרביי קיין 10 סעקונדעס — אַ צווייטע, אַ דריטע און אַזוי ווייטער. דאָ געפונען זיך ביי 150 סאַניטאַרן, קיינער איז ניט באַוואָפנט, אויף אַלע ביידלעך הענגען פענער מיט רויטע קרייצן, אינמיטן פעלד ליגט אַ פלאַכטע מיט אַ רויטן קרייץ. עס קען ניט זיין קיין רייד פון ניט וויסן, אַז דאָ געפינט זיך אַ שפּיטאָל.

יעדער שיצט זיך ווי ער קען. עטלעכע יונגע מיידלעך, סאַני־

טאָרקעס הויבן אָן צו ספּאַזמירן און מען מוז זיי אָפּפירן אויף אויטאָס. מען פּרוווט זיך צו דערוויטערן פון אָרט, אָבער איין באַמבע נאָך דער צווייטער רייסט אויף זייער נאָענט. אַלטע פרויען, וועלכע זענען געקומען אַלס פּריוווליקע, שאַרן זיך אויף דער ערד, דערנאָך מיטן לעצטן אָטעם לויפן זיי אויף דער זייט וועג...

— פּונקט ווי אין אַביסיניע מאַכן זיי דאָ — זאָגט איינע — מערדער, קרימינאַליסטן, אַז עס איז פאַר זיי גאָרניט דאָ קיין אינטערנאַציאָנאַלע געזעצן — זאָגט נאָיוו אַ צווייטע.

נאָכן איבערוואַרטן אַ שאָ צייט קערט מען זיך אום צום אָרט. 3 פעלד־ביידלעך זענען אינגאַנצן פאַרניכטעט געוואָרן. 15 באָמבעס האָבן אויפגעריסן. אין גרוים איילעניש צענעמט מען די איבעריקע ביידלעך און מען טראָגט איבער דעם לאַגער אַ קילאָ־מעטער ווייטער, וואָס וועט זיין מער באַשיצט. די פענער פון רויטן קרייץ וועלן מער ניט ארויסגעהאָנגען...

דער אַלקאַזאַר פון טאָלעדאָ

טאָלעדאָ, די רעזידענץ־שטאָט פון די קעניגלעכע הויפן אין פאַרלויף פון יאָר - הונדערטער, ליגט 70 קילאָמעטער אויף דאָ־רעם פון מאַדריד. דאָס איז דער מוזיי פון דער שפּאַנישער קול־טור. דאָ געפינען זיך אַלטע קולטור־אויצרעס, וואָס זענען געשאַפן געוואָרן פאַר דער אייביקייט: אין דער אַרכיטעקטור, מאַלעריי און אין סקולפּטור.

אירע ייכעס־בריוו שטאַמען נאָך פון 4־טן יאָר־הונדערט. אין דער צייט פון דער הערשאַפט פון וויסקאָטן־הויף. שפּעטער דער באַזיץ פון אַ מאַרן־הערשאַפט. און אין 1085 דעראָבערט דורך אַלפאָנס דעם 6־טן, ווערט טאָלעדאָ די פאַקטישע רעזידענץ פון קאַסטיליע־הויף, ביז פיליפּ דער 2־טער טראָגט איבער זיין רע־זידענץ קיין מאַדריד.

ביים אַריינפאָר אין דער שטאָט שיינט אויף „דאָס טויער פון דער זון", וואָס איז געבויט געוואָרן אין 12־טן יאָר־הונדערט. פון דאַנען ציען זיך די מויערן פון ביידע זייטן, וואָס נעמען אַרום די שטאָט ווי אַ רייף.

די הייזער געבויט אין שמאָלע גאַסן, הויבן זיך שטאַקנוויז

איינס איבערן אַנדערן און קוקן אַראָפּ צום טייך טאַכאָ. אָט איז דער פּלאַץ זאָקאָדאָווער. דער פּלאַץ האָט נאָך געגצלעד דער־האַלטן זיין אַנטישן אַספּעקט. פון דאַנען דראַפּעט זיך דער אויטאָ פון קריג־מיניסטעריום דורך די בערגיקע, שמאָלע געסלעך. אָט זענען מיר ביים הויז „קאַסאַ דע סעוויליאַנאַ", וווּ עס שפּילט זיך אָפּ די אַקציע פון סערוואַנטעס ראָמאַן : די באַרימטע פּרעגאָנאַ".
די קאַטעדראַל פון טאָלעדאָ, געבויט אין גאָטישן סטיל אין 13־טן יאָר־הונדערט, געהערט צו די שענסטע פון שפּאַניע און די רייכסטע אין דער וועלט פון קונסט־ווערק. דאָ געפינט מען לייוונטן פון גאָיאַ, גרעקאָ, וואַן־דיק און געראַרד דאָוויד. פרעסקן פון לוקאַס זשאָרדאַנאָ, סקולפּטאָרן פון אַלעמאַנען און פּעדראָ דע מענאַ. דאָ געפינען זיך אויך גרויסע אוצרעס פון גאָלד און זילבער.

פאַרבייפאָרנדיק די שטאָטישע מויער ניט ווייט פון דער בריק פון הייליקן מאַרטין שטויסן מיר זיך אָן אויף דעם „באַריאָ דע לאַ כודעריאַ" (דער יידן־קוואַרטאַל) אויף לינקס די געוועזענע סינאַגאָגע, וואָס איז געבויט געוואָרן אין 14־טן יאָר־הונדערט פאַרן פּראָסטן פאָלק. זינט די יידן־פאַרפאָלגונגען פון יענער צייט איז די סינאַגאָגע פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ קירכע און איז געווען באַקאַנט אונטערן נאָמען : „סאַנטאַ מאַריאַ לאַ בלאַנקאַ". אַביסל ווייטער אַרויפצוצו מיט דערזעלבער גאַס, אין דער שכייניש מיטן הויז און מוזעום פון גרעקאָ — אַ צווייטע סינאַגאָגע, איצט די קירכע „טראַנסיטאָ". די סינאַגאָגע איז אויך געבויט געוואָרן אין 14־טן יאָר־הונדערט, ספּעציעל פאַר אויסדערוויילטע, דורכן פערזענלעכן פריינט און באַנקיר פון פּיער דעם 1־טן — „דעם פיינלעכן", סאַמועל לעווי. אינעווייניק זענען נאָך געבליבן עפּיטאַפן מיט ליוב־געזאַנגען, כּאַר פּיער דעם 1־טן — „דעם פיינלעכן" און סאַמועל לעווי.

נייַן, די יאָר־הונדערטער, וואָס טיילן אונז אָפּ פון יענע שרעקלעכע אינקוויזיציע־צייטן, האָבן נאָך אַלץ ניט געקענט אָפּווישן די שפּורן פון דעם יידישן אַנטייל אין ווירטשאַפטלעכן, עקאָנאָמישן און קולטורעלן לעבן אין שפּאַניע פון יענער צייט. דער „גיד", וואָס פלעגט אַמאָל פירן רייכע טוריסטן, וועלכער באַגלייט מיך צוזאַמען מיט די פראַנצויזישע זשורנאַליסטין, רענע לאַפּאָן, אַרום די שטאָט, לאָזט אַראָפּ די אויגן, ווען ער דערוויסט זיך, אַז איך בין אַ ייד. מיר האָבן זיך אָבער גלייך פאַרשטאַנען און מיר

האָבן אויסגעדרייט די קעפּ צו די פּיר מורעמס פון מעכטיקן שלאָס אויפן העכסטן פּונקט וועלכע קוקן גרויזאַם איז אַלע פיר ווינקלען פון דער שטאָט — דער „אַלקאַזאַר". דער אַלקאַזאַר — דער הערשער שאַרל לע קען האָט אים נאָך געבויט אין 16־טן יאָר־הונדערט און אים באַוואָרנט מיט דיקע מויערן ; מיט אונטער־ערדישע היילן, וואָס קענען אויסהאַלטן דעם שטאַרקסטן שטורעם. דער אַלקאַזאַר האָט לעצטנס געדינט פאַר קריגס־מוזעום און אַ מי־ליטערישע אַקאַדעמיע. אָדער — „די אַקאַדעמיע פון דער אינפאַנ־טעריע" — ווי מען האָט זי גערופן.

אונטער די דיקע מויערן פון דער מעכטיקער פעסטונג געפונען זיך פיר הונדערט פרויען און קינדער. צווישן זיי 250 אומשול־דיקע נעפאַשעס, וואָס זענען פאַרכאַפּט געוואָרן דורך די פאַשיסטן — פון דער ציווילער באַפעלקערונג, אַלס „זאַקלאַדניקעס".

דער קאָלאָנעל מאָסקאַרדאָ, דער קאָמענדאַנט פון גאַרניזאָן און פירער פון אויפשטאַנד, האָט זיך צוריקגעצויגן, אונטערן דרוק פון די באַוואָפנטע אַרבעטער, נאָך דריי טעג קעמפן, פון אַלע פּאָזיציעס אין דער שטאָט. ער האָט זיך צוריקגעצויגן צוזאַמען מיט 15 הונדערט פאַשיסטן און זיך פאַרשאַנצט אין דעם מיטל־אַלטערלעכן שלאָס — אַלקאַזאַר.

מאָסקאַרדאָ, צוזאַמען מיט זיינע לעגיאָנערן, ציווילע גוואַר־דיע, אָפיצירן און „פאַלאַנגיסטן", האָבן זיך צוריקגעצויגן אין אַל־קאַזאַר אונטער דער שוץ פון די קליידער, פון פרויען און קינדער, פון די מיליציאַנערן — און די מיליציאַנערן האָבן הערצער — זיי האָבן ניט געשאָסן אויף אייגענע פרויען און קינדער.

שוין 50 טעג, ווי דער אַלקאַזאַר איז באַלאַגערט ; שוין 50 טעג, ווי עס ווערן געשיקט מעסאַזשן צום קאָלאָנעל : „באַפרייט אונזערע פרויען און קינדער ! מיר וועלן אייך פאַרזיכערן דאָס לעבן פון אייערע פאַמיליעס, וואָס געפינען זיך דאָרט ; שלאָגט זיך מיט אונז, אָבער מיט וואָס האָבן זיך פאַרזינדיקט די שוואַכע, די אומשולדיקע ?!"

אָבער מאָסקאַרדאָ ענטפערט : — ניין, זיי וועלן שטאַרבן מיט אונז צוזאַמען ; די 250 אייזלען, 19 פערד, 250 זעק טווועט, 3 הונדערט טויזנט ליטער וואַסער אַלץ איז שוין אויפגעגעסן. די שטאָט איז פּאַראַליזירט. עס איז שוין ניטאָ קיין אויסוועג, מען גייט אויפרייסן די פעסטונג אָבער... וואַרט... עפּשער... עס איז

דאַך פּאַרט איינן בלוט און פליישׁ. עס איז דאַך פּאַרט אומשולדיק בלוט. עפּשער וועלן זיי זיך איבערלייגן.

האָט מען געשיקט דעם רעפּובליקאַנישן קאָלאָנעל ראַכאַ. פּראָ־פעסאָר פון דערזעלבער מיליטערישער אַקאַדעמיע, וואָס איז דורך אַלעמען געשעצט און געאַכטעט. מען האָט דערקלערט וואָפן־שטיל־שטאַנד. פאַרן אַלקאַזאַר זענען אַרויסגעקומען צוויי ציווילע גוואַר־דיסטן, מען האָט אים פאַרבינדן די אויגן און אַזוי אים אַריינ־געפירט.

אין דרויסן וואַרט די גאַנצע שטאָט, דאָס גאַנצע לאַנד, אויף זיין טשוווע. יעדע מינוט איז אַן אומענדלעכקייט. מען וואַרט מיט שפּאַנונג, מיט אַן איינגעהאַלטענעם אָטעם. מען וואַרט שוין אַ האַלבע שאָ, באַלד אַ שאָ, שוין נאָענט צו צוויי שאָ. וואָס איז דאָרט געשען ? צי האָט מען אים ניט געטאָן קיין שלעכטס ? צי וועלן זיי האַלטן וואָרט ? ענדלעך ! — פאַר די טויערן פון דער פעסטונג האָט זיך באַוויזן אַ מענטש מיט אַ טוך אויף די אויגן. צוויי מי־ליציאַנטן האָבן אים אָפּגענומען פון די ציווילע גוואַרדיסטן, אַראָפּ־גענומען דאָס טיכל פון די אויגן און אים איבערגעפירט אויף דער צווייטער זייט.

אין די אויגן ביי אַלעמען ליגט פיינלעכער אומגעדולד, די ליפּן ווילן פרעגן ; אָבער קיינער ברענגט ניט אַרויס קיין קלאַנג. הונדערטער מיליציאַנערן שטייען אויפן וועג, וווּ עס גייט צוריק פון אַלקאַזאַר דער קאָלאָנעל ראַכאַ, קיינער וואַגט ניט אַרויסצו־דריקן פון זיך דעם צוגעגרייטן קלאַנג מיט פרעג־צייכן. אַ בלאַ־סער, אַ דערשעפּטער, מיט בלאָע רינגען אונטער די אויגן, גייט ראַכאַ אין זיין פאַרשלאָסענער שטומקייט גלייך אין דער קאָמענ־דאַנטור פון דער שטאָט.

— זיי זאָגן אָפּ — דערקלערט ראַכאַ — זיי וועלן שטאַרבן אַלע, און די פרויען מיט די קינדער — מיט זיי צוזאַמען. און ווען עס וואָלט אָפּהענגיק געווען אין זיי, וואָלט די גאַנצע וועלט גע־שטאַרבן מיט זיי צוזאַמען — אַזוי זאָגט מאַסקאַרדאַ.

— מען באָמבאַרדירט דעם אַלקאַזאַר מיט שווערע אַרטי־לעריע. אָבער די פעסטונג איז נאָך ווידערשטאַנד־פעיק ; די מויערן האַלטן זיך נאָך. פון די פינצטערע קעלערס הערן זיך יעדע נאַכט שווידערלעכע געשרייען און געוויינען. יעדע נאַכט דעזערטירט מען און מען אַנטלויפט פון אַלקאַזאַר און מען דערציילט שווידערלעכע זאַכן : פרויען און קינדער ווערן מעשוגע. יונגע מיידלעך

ווערן פארגוואלדיקט פון די אפיצירן. ניטא מער קיין עסן, ניטא מער קיין וואסער — אײן שטיק גרויל. צווײ פרויען האבן געבוירן קינדער אין די היילן פון אלקאזאר. מען דערשיסט אן שום סיבע פארן קלענסטן סימען פון שוואכקייט אדער ווילן אונטערצוגעבן זיך.

מען האט געברענגט אסטוריער קוילן־גרעבער צו מינירן און אויפרייסן די מויער:

מען קלינגט פון אלקאזאר: „שיקט אונז א גאלער זיך מיסוואדע צו זײן פארן טויט".

מען ברענגט קיין מאלעדא דעם העכערן גייסטלעכן פון דער מאדרידער קאטעדראל: דאן ענריקעס וואסקעז קאמאראסא, וואס די באשיסטן האבן שוין געהאט דרײ מאל באשטעטיקט, אז ער איז פארברענט געווארן לעבעדיקערהייט דורך די קאמוניסטן. נאך א שא פארברענגען מיט די באלאגערטע קומט ער צוריק מיט זײן ציילעם אין האנט און א פעקל זאכן, וואס זענען אים נויטיק פאר זײן רעליגיעזער פונקציע; ער קומט מיטן ענטפער, אז זײ האבן צוגעזאגט אין פארלויף פון 24 שא צו באשליסן וועגן ארויסלאזן די פרויען און קינדער.

א שא פארן אויסגײן פון דער צײט — דער טעלעפאן קלינגט פון אלקאזאר. (די טעלעפאן־פארבינדונג מיטן אלקאזאר האט נארמאל פונקציאנירט):

— מיר וועלן שטארבן צוזאמען!

— די מיליציאנערן קענען זיך אליין ניט דעצידירן אויפצורייסן און באגראבן אונטער די כורבות אלץ, וואס איז לעבעדיק אין אלקאזאר. עס ווערט נאך געמאכט די לעצטע אנשטרענגונג. דער עלטסטער מיטגליד פון דיפלאמאטישן קארפוס און אמבאסאדאר פון טשילי אין מאדריד, דער געערטער זאקן נונעז מארגאנדא, שלאגט זיך פאר צו גײן אונטערהאנדלען אין אלקאזאר. אבער פון דארט ווארפט מען אים ברוטאל אפ זײן אפערטע.

— אויב דער אמבאסאדאר פון טשילי וויל עפעס פון אונז זאל ער זיך ווענדן דורך דער פארמיטלונג פון זײן רעגירונג צו אונזער רעגירונג אין בורגאס — דאס איז דער ענטפער.

די רעפובליקאנישע רעגירונג האט דערווייל פארלוירן צײט, ווערטפולע צײט, פאר וועלכע זי וועט שפעטער זײער טײער באצאלן. די רעגירונג האט געוואלט באווײזן די וועלט איר נאבלקייט און הומאניטארע געפילן; האט געוואלט באווײזן פארן אײגן פאלק,

וױ טײער עס זענען איר די אײגענע אומשולדיקע קינדער, הינטער װעלכע די „העלדישע" פֿאַשיסטן פֿון אַלקאַזאַר באַשיצן זיך.

אָנשטאָט 400 פֿרױען און קינדער, זענען שפּעטער געפֿאַלן 9 הונדערט מיליציאָנערן, 2 טױזנט געפֿאַנגענע זענען דערשאָסן געװאָרן און פֿון דאַנקבאַרקײט פֿאַר די אײדעלע געפֿילן פֿון אומציװיליזירטע אַנאַרכיסטן און קאָמוניסטן, איז די ערשטע אַרבעט פֿון די באַפֿרײטע פֿון אַלקאַזאַר געװען — אױסשעכטן און אױפֿרײסן מיט דינאַמיט אַלע פֿאַרװונדעטע פֿון די שפּיטעלער אין טאָלעדאָ.

...און אַלץ, װאָס איז שװאַרץ אױף דער װעלט האָט באַגריסט און באַװוּנדערט : „די לעגענדאַרע העלדן" פֿון אַלקאַזאַר...

אין סאָף אױגוסט 1936, בין איך געװען אין טאָלעדאָ. איך בין געװען צוזאַמען מיט דער פֿראַנצױזישער זשורנאַליסטקע פֿון סאָציאַליסטישן „פּאָפּילער" אין פּאַריז רענע לאַפּאָן. (רענע לאַפּאָן איז מיט צװײ טעג שפּעטער געפֿאָרן באַזוכן די פֿראָנטן פֿון קאָרדאָװע. פֿאָרנדיק בײנאַכט, האָט דער שאָפֿער פֿאַרבלאָנדזשעט אױף דער פֿאַשיסטישער טעריטאָריע. די פֿאַשיסטן האָבן געעפֿנט אױף זײ אַ שיסערײ און רענע לאַפּאָן צוזאַמען מיטן מיליציאָנער, װאָס האָט זי באַגלײט זענען געהאַרגעט געװאָרן. איך האָב זיך דאַן באַשטימט צוזאַמען מיט איר צו פֿאָרן, צופֿעליק האָב איך זיך פֿאַרשפּעטיקט און אַזױ אַרום אױסגעמיטן דעם טױט). זי האָט מיר דעמאָלט געזאָגט װעגן די מיליציאָנערן, אַז זײ האָבן גרױסע הערצער. מיר האָבן געקלעטערט איבער די שמאָלע געסלעך באַרג אַרױף, װו עס זענען געװען װענט פֿון זעק זאַמד אָדער מאַטראַצן, פֿון דאָרט האָט מען אַרײַנגעשאָסן אין די פֿענצטער פֿון אַלקאַזאַר.

מיר זענען אַװעק באַזוכן די גרױסע אַמוניציע־פֿאַבריק אין טאָלעדאָ, װאָס איז דעמזעלבן טאָג באָמבאַרדירט געװאָרן, און די אַנאַרכיסטישע װאַך האָט אונדז ניט דורכגעלאָזן. דער קאַפּיטאַן האָט געפּרוּװט אינטערװענירן אָבער זעענדיק די געפֿערלעכע אַקשאָנעס פֿון די צעהיצטע װאַך־לײט, האָט ער זיך שרעקעװדיק צוריקגעצױגן.

די אַלע פּאַפּירן פֿון קריג־מיניסטעריום גײען זײ ניט אָן. זײ אָנערקענען ניט די רעגירונג — נאָר אַ סטעמפּל פֿון דער מיליציע...

מיר פֿאָרן צוריק אין שטאָט. די גאַנצע צײַט הערט זיך אַ שיסערײ. מיר לאָזן שטײן דעם אױטאָ פֿאַרן פּלאַץ פֿון דער קאַ־

טעדראַל און לאָזן זיך צופוס צו די הויכן פון דער שטאָט, וווּ עס געפינען זיך די פאַרפעסטונגען ארום אַלקאַזאַר. פון דאַנען זעט מען דעם צעשטערטן טייל פון דער רעכטער זייט.

די גאַסן זענען פול מיט מענטשן. ביים אריבערגיין פון איין גאַס אויף דער אַנדערער קען מען געטראָפן ווערן פון א קויל. אָבער די מענטשן ווייזן אויס שוין צו זיין צוגעוווינט צו דעם און לייגן ניט קיין גרויס אַכט... צווישן די באָוואָפנטע, וואָס דרייען זיך דאָ ארום זעט מען צומערסטן שוואַרץ־רויטע טיכלעך.

מיר זענען אוועק צום שטאַב פון דער מיליציע. דער קאָמענדאַנט באַרצעלאָ, א מענטש מיט אן אַטלעטישע פיגור, מיט פאַרבאַלעמטע אויגן נעמט אונז אויף.

— צי איז עמעס, אַז די פרוי פון קאָמענדאַנט מאַסקאַרדאָ איז פריי?

— יאָ — ענטפערט באַרצעלאָ, ווי עס וואָלט געווען א זעלבסטפאַרשטענדלעכקייט.

— דאָס איז גרויסמוטיקייט!...

רענע לאַפּאַן איז געווען גערעכט: — זיי האָבן גרויסע הערצער...

יאָ, זיי האָבן דערפאַר באַצאָלט א טייערן פרייז; זער א טייערן פרייז!...

די שכיטע אין באַדאַכאָז

די פּראָווינץ עסטראַמאַדורע, ליגט אויף מאַירעוו, לענגאויס די פּאָרטוגעזישע גרענעץ.

די ערשטע וואָכן נאָכן אויסברוך פון פאַשיסטישן אויפשטאַנד זענען די פראָנטן געווען פונאַנדערגעריסן אויף קליינע סעקטאָרן איבערן לאַנד, אָן פאַרבינדונג איינע מיט די אַנדערע. אַזוי איז געווען ביי די רעבעלן און נאָכמער — ביי די רעפּובליקאַנער.

דער גענעראַל פראַנציסקאָ פראַנקאָ איז אין אָנפאַנג אויגוסט געקומען קיין סעוויליע און איבערגענומען אונטער זיין קאָמאַנדע די גאַנצע דאָרעם־אַרמיי. זיין ערשטע אויפגאַבע איז געווען, פאַרייניקן דעם דאָרעם־פראָנט מיטן צאָפן, וואָס איז געשטאַנען אונטער דער פירונג פון גענעראַל מאָלאַ. דורכן צענטער, דורך מאַדריד

און גוואַדאַראַמאַ, איז עס אומעגלעך געווען; אָפּגערעדט פון מיזרעך־וואַלענציע.

בורגאָס, אויף צאָפן איז אָפּגעטײלט פון סעווילע, אויף דאָ־רעם, מיט אַ שטאַרקן בלאָק פון די רעפּובליקאַנישע פּראָווינצן: — וואַלענציע, נײַ־קאַסטיליע, עסטראַמאַדורע. קײן שום שנעלע אָפענסיווע איז ניט מעגלעך געווען אויף אַנדערע פראָנטן, אויסער לענגוים דער פּאָרטוגעזישער גרענעץ און עסטראַמאַדורע. דערצו איז עסטראַמאַדורע גענוג ווײַט פון רעפּובליקאַנישן צענטער און פּאָרטוגאַל, ווי אַ זיכערער באַשיצער, ליגט הינטער די פּלײצעס דורך וועמענס גרענעצן היטלער, מוסאָליני און סאַלאַזאַר וועלן קענען באַשפּײַזן מיט געווער, טעכניקער און טרופּן.

באַדאַכאָז געפינט זיך זעקס קילאָמעטער פון דער פּאָרטוגעזי־שער גרענעץ און צײלט 40 טויזנט אײנוווינער. זי געהערט, צוזאַ־מען מיט קאַסערעס צו די צוויי רעזידענצן פון דער פּראָווינץ.

דער אַנגריף האָט באַדאַרפט דורכגעפירט ווערן לענגוים פון דער באַן־ליניע, וואָס פירט פון באַדאַכאָז קײן מערידאַ. נאָכדעם ווי מערידאַ איז געוואָרן פאַרנומען פון די רעבעלן, איז באַדאַ־כאָז אין פיר טעג ארום ארומגערינגלט און אָפּגעשניטן געוואָרן פון יעדער פאַרבינדונג. די רעגירונג פון מאַדריד האָט געשיקט אַ קאָלאָנע פון 950 מיליציאָנערן צוהילף קײן באַדאַכאָז, אָבער זײ זענען אויפן וועג צעקלאַפּט געוואָרן. פיר הונדערט פון זײ זענען געפאַלן אין די קאַמפן. די איבעריקע, האָבן זיך אונ־טערגעגעבן און זענען אויסגעשאָכטן געוואָרן, אײנס בײַ אײנס, פון די לעגיאָנערן און מאַראָקאַנער טרופּן.

דעם 12־טן אויגוסט איז באַדאַכאָז ארומגערינגלט פון אַלע זײַטן, איבערן הימל פליען אומבאַשטראָפט די יונקערס און שאָען נאָך שאָען פאַלן באָמבעס מיט... טראַקטן אויף דער פרײַער, שוצלאָזער שטאָט, וואָס איז שוצלאָז קעגן די לופט־אַנגריפן. אין די בלעטלעך, וואָס ווערן געוואָרפן פון די פאַשיסטישע אַוויאָנען זאָגט זיך: „מיר פאָדערן פון אײַך, אַז איר זאָלט זיך אונטער־געבן, וואָס לענגער איר וועט שטעלן אַ ווידערשטאַנד, אַלץ טײַע־רער וועט איר באַצאָלן. גיט אונז ארויס אײַערע פירער; בלויז דורך דעם, וועט איר קענען אויסמײַדן אַ שכיטע. אונזער זיג איז זיכער. קײן שום ווידערשטאַנד וועט אונז ניט קענען אײַנ־

האַלטן. גיט זיך אונטער ווי לאַנג איר האָט צייט. מאָרגן וועט זיין צו שפּעט".

אַלס ענטפער האָבן די באַלאַגערטע פון באַדאַכאָז ארויסגע־נומען די צוויי אַלטמאָדישע מינען־וואַרפער, וואָס זענען שוין געווען באַשטימט פארן קריג־מוזעום, מיט די געבליבענע צוויי מיטראַיעזן און אוועקגעשטעלט אויף די דעכער, ביים אריינגאַנג פון שטאָט, קעדיי אויפצונעמען די אינוואַזיע־אַרמיי פון די מאַ־ראָקאַנער, וואָס די קריסטלעכע ציוויליזאַציע האָט אין מיטל־אַלטער פאַריאָגט פון שפּאַניע און האָט זיי איצט צוריקגעבראַכט, קעדיי צו ראַטעווען זייער ציוויליזאַציע... פּויערים מיט רידעלס, מיט יאַגד־ביקסן, האָבן זיך באַהאַלטן אין די הייזער און זיך פאַר־באַריקאַדירט; פרויען האָבן געגרייט הייס וואַסער צו גיסן דורך די פענצטער.

אָבער, ווי זאָגט זיך דאָרט אין פאַשיסטישן אויפרוף: „קיין שום קראַפט וועט זיי נישט אָפּהאַלטן..." די שטאָט האָט געברענט פון די קעסיידערדיקע אונטערצינד־באָמבעס, וואָס די אַוויאָנען האָבן געוואָרפן אויף איר. עס האָבן זיך באַוויזן די ערשטע טאַנקן. די לעגיאָנערן מיט די מאַראָקאַנער זענען אוועק פון הויז צו הויז, פון שטיין צו שטיין און יעדער מעטער איז פאַרנומען געוואָרן נאָכדעם, ווי דער לעצטער פּאַרטיידיקער איז געפאַלן.

נאָכדעם ווי די שטאָט איז פאַרנומען געוואָרן האָט זיך ערשט אָנגעהויבן דער קאַרנאַוואַל: יעדער פאַרטיידיקער אָן אונטערשיד, פרוי, קינד, יונג, אַלט, ווערט אַוועקגעפירט אויפן טאַראַ־פּלאַץ און מאַסנווייז צעשאָסן. די גאַסן זענען איבערפולט מיט טויטע. מאַסן־עקזעקוציעס קומען פאָר אין דער אַנוועזנהייט פון טויזנ־טער צוקוקערס. קיין לעבעדיקער אַנטיפאַשיסט, וואָס איז געווען אין באַדאַכאָז האָט נישט אויסגעמיטן זיין גורל. די פאַשיסטישע פּרע־סע אין פּאָרטוגאַל האָט מיט טריומף דערציילט, יוען 4 טויזנט עקזעקוציעס. דאָס הייסט פון 40 טויזנט איינוווינער, וואָס די שטאָט פאַרמאָגט זענען 10 פּראָצענט געוואָרן אויסגעקוילעט. אָבער אפילו דאָס איז אונטערגעשאַצט.

לאָמיר אָקאָרשט אויסהערן אַ לעבעדיקן איידעס, וואָס האָט געהאַט די מעגלעכקייטן צו זען מיט אייגענע אויגן דאָס גרויזאַמ־סטע און שרעקלעכסטע, וואָס די מענטשהייט האָט אַמאָל געקענט. דאָס איז דער אַמעריקאַנער זשורנאַליסט דזשעי אַלען. ער איז צו יענער צייט גראָד געווען אין פּאָרטוגאַל. די שורעס זענען געשריבן

אין אַ פּאָרטוגעזיש גרענעץ־שטעטל, ווו ער האָט זיך געהאַט נאָר וואָס אומגעקערט פון באַדאַכאָז און שטעלט מיט זיך פאָר אַ קלאַסישן שאַנד־דאָקומענט קעגן די געקויפטע באַנדעס פון די „נאַציאָנאַליסטן".

אָט וואָס אַלעז דערציילט :

דאָס איז די שווידערלעכסטע געשעעניש אין מיין לעבן, וועלכע עס איז מיר ווען עס איז אויסגעקומען דורכצולעבן. איך שרייב פאַרטאָג. נעשאָמע און גוף צעוויטיקט.

איך קום פון באַדאַכאָז, וואָס געפינט זיך עטלעכע קילאָמע־טער אויף דער צווייטער זייט גרענעץ.

קומענדיק אַהער בין איך ארויף אויפן דאַך, קעדיי צו וואַרפן נאָך אַ בליק אויף הינטן. אַ פייער ברענט אין באַדאַכאָז. מענטשלעכע קערפּערס זענען געוואָרן פאַרברענט. 4 טויזנט מע־נער און פרויען זענען געשטאָרבן אין באַדאַכאָז. לעגיאָנערן און מאָרן פון גענעראַל פראַנקאָ, זענען אריין אין דער שטאָט טרע־טענדיק איבער די טויטע קערפּערס פון זייערע אייגענע מענטשן.

עס פייניקן מיך די אַלע בילדער פון דעם, וואָס איך האָב געזען. איך האָב אין מיינע אייגענע האָר דעם רייך פון בלוט. איך האָב איבער דער וואַנט אַ פרוי, אַ שאָכנטע, וואָס שלוכצט און ספּאַזמירט.

— וואָס איז איר אייננטלעך ? — פרעג איך דעם פאַרשלאָ־פענעם פאַרשויז, וואָס דרייט זיךביים הויז אַלס נאַכט־וועכ־טער.

— דאָס איז אַ שפּאַנישע — זאָגט ער — זי איז געקומען, ווייל זי האָט געגלייבט, אַז איר מאַן איז געלונגען צו אַנטלויפן פון באַדאַכאָז. — נו, עס איז אים ניט געלונגען ? — יאָ, עס איז אים געלונגען. מען האָט אים אָבער דאָ געפינען און צו־ריקגעשיקט... און היינט באַגינען איז ער דערשאָסן געוואָרן.

— ווער האָט אים צוריקגעשיקט ? — אונזער אינטערנאַ־ציאָנאַלע פּאָליציי ! נאָך קיינמאָל האָב איך ביי אַ מענטש ניט געפילט אַזוי פיל אויסדרוק פון שאַנדע און רעוואָלט אין די אויגן, ווי ביי אָט דעם פאַרשלאָפענעם נאַכט־וועכטער.

איך וועל פּרווון איבערגעבן מיינע איינדרוקן לויט אַ כראָ־נאָלאָגישן סיידער — שרייבט ווייטער אַלעז.

עס איז געווען 8 אין דער פרי, ווען איך בין מיט מיינע

באַגלייטער אָנגעקומען צום באַרג עלוואַס. איך בין געווען גלויב איך דער ערשטער רעפּאָרטער, וואָס איז אַריין אין שטאָט.

איך האָב שוין געקענט באַדאַכאָז. דאָס פאַרגאַנגענע יאָר האָב איך פיר מאָל באַזוכט די שטאָט, קעדיי צו פאַרשאַפן זיך די נויטיקע דאָקומענטן, פאַר מיין בוך וועגן דער אַגראַר־רעפאָרם. וואָס האָט געקענט ראַטעווען די רעפּובליק. די רעפּובליק, וואָס פאַרא זי האָט ניט געוואָלט זיין, האָט געגעבן דעם לאַנד שולן און האָפענונג — זאַכן, וואָס שפּאַניע האָט ניט געקענט זינט יאָר־הונ־דערטער.

איך בין אָנגעקומען קיין באַדאַכאָז ניין טעג נאָכן פאַלן פון דער שטאָט. די רעבעלן האָבן פאַרגעזעצט זייער מאַרש.

פון פרעסע־שטאַנדפּונקט זענען ניין טעג א געוואַלדיקע צייט, אָבער באַדאַכאָז איז איינע פון די היסטאָרישע מיסטעריעס, ווו דער עמעס וועט זיך ניט אַדורכשלאָגן אַזוי פרי. אָט פאַרוואָס די פאַרשפּעטיקונג פון 9 טעג האָט מיך אינגאַנצן געלאָזן גלייכ־גילטיק.

ווייטער דערציילט אַלען ווי אַזוי די גרענעץ־וואַך, אויפן באַ־פעל פון דער פּאָרטוגעזישער רעגירונג, גיט איבער די פאַרפאָלגטע, וואָס האָבן זיך באַוויזן צו ראַטעווען, אויף דער פּאָרטוגעזישער זייט, אין די הענט פון די רעבעלן.

דער גרענעץ־פּאָליציאַנט, א פלאַפּלער, זאָגט מיר:

— זעלבסטפאַרשטענדלעך, אַז מיר געבן זיי איבער די אַנטלאָ־פענע. זיי זענען געפּערלעך פאַר אונז. אין איצטיקן מאָמענט דאַרפן מיר ניט קיין רויטע אין פּאָרטוגאַל.

— און אַזיל־רעכט ?

— מען לאַכט זיך אויס — זאָגט דער פּאָליציאַנט — באַ־דאַכאָז פאַרלאַנגט מען זאָל זיי אַרויסגעבן.

— קיין שום געזעץ דערלויבט ניט אַרויסצוגעבן פאַר פּאָ־ליטישע פאַרברעכנס.

— אָבער מיר מאַכן עס שטענדיק אויפן באַפעל פון ליסאַבאָן

— פאַרענדיקט ער, ווי ער וואָלט געוואָלט, אַז מען זאָל שוין לאָזן צורו.

מיר קומען אַריין קיין עלוואַס.

— נעכטן — זאָגט מען מיר — איז אין באַדאַכאָז פאָר־געקומען א פייערלעכע צערעמאָניע. מיטן אָנטייל פון דער שטאָ־

טישער מוזיק און מיט אלעם, וואס מען דארף ; מען האט עקזע־קוטירט גרופנווייז אויף א פייערלעכן אופן. 7 שעפן פון „פרענ־טע פאפולאר" זענען עקזעקוטירט געווארן ביי דער אנוועזנהייט פון דריי טויזנט צוקוקער. דער ציל איז דערביי געווען צו באווייזן, אז די רעבעלן שיסן ניט קיין אנדערע, ווי ארבעטער און די, וואס געהערן צום פאלקס-פראנט.

מיר שטעלן זיך אפ אין דער גאס פון סאן־כואן... אלע גע־שעפטן זענען געווארן אויסגעליידיקט פון די נאציאנאליסטן. אין די לעצטע טעג האט מען ביי דער פארטוגעזישער גרענעץ געקענט קויפן זייגערס מיט ביזשוטעריע פאר שפאט־ביליק : — „זיי האבן דאך געדארפט צאלן א קריג־שטייער, ווייל מיר האבן זיי דאך באפרייט" — זאגט צו מיר מיט געבייזער, אז אפיציר פון די רעבעלן.

ביים סאף פון דער גאס סאן־כואן באמערקט מען די מאסיווע קאנטורן פון א פעסטונג. די פארטיידיקער פון דער שטאט האבן זיך דא פארשאנצט, ווען זיי האבן זיך צוריקגעצויגן און זיך באשיצט אין איינעם פון די 4 טורעמס. זיי זענען דא אלע לע־בעדיקערהייט פארברענט געווארן אדער דערשאסן.

לענגוויים דער מויער שפאנען מיר צו דער ארענע. אמאל האט מען דא געזען דעם בארימטן אקסן־קעמפער כואן בעלמאנטע, וואס פלעגט ערעוו דעם קאמף, קומען באזוכן זיינע טאראס, מיט וועל־כע ער וועט זיך מיט א טאג שפעטער דארפן פארמעסטן. היינ־טיקן אוונט האט מען זיך אויך געגרייט צום מארגנדיקן יאנטעוו אויף דער ארענע. נאר אנשטאט טאראס, וועט מען זען א מאסע מענטשן, מיט געבונדענע הענט אין דער הויך.

זיי זענען געווען יונג, און די גרעסטע צאל פויערים אין בלויע בלאזן. אינדוסטריעלע ארבעטער אין זייערע ארבעט־קליי־דער : „די רויטע" שטענדיק, שטענדיק ווערן זיי פארפאלגט.

צומארגנס 4 אין דער פרי, זענען זיי געווארן ארויסגעשטופט אויף דער ארענע, דורכן טויער, ווו די טאראדארן פלעגן ארויס־גיין צום פאראד פארן אנהויב פון ספעקטאקל.

אויף דער ארענע האט אויף זיי געווארט מאשין־געווער. נאך דער ערשטער נאכט, האט דאס בלוט, אויף דער צווייטער זייט פון דער ארענע, דערגרייכט די טיפעניש פון א פינגער אין פארלויף פון 12 שא — 18 הונדערט מענטשן, צווישן זיי עטלעכע פרויען.

18 הונדערט קערפּערס אַנטהאַלטן אין זיך מער בלוט, ווי מען קען זיך עס פאָרשטעלן. אין די נעכט איז געווען אויסער־געוויינלעך היים. מען האָט געפילט אַ שרעקלעכן רייעך... איך קען ניט און וויל עס ניט באַשרייבן.

אַזוי האָט באַשריבן די שכיטע אין באַדאַכאָז דער אַמעריקאַנער רעפּאָרטער דזשעי אַלען. דאַרף מען דען נאָך עפּעס צוגעבן ?

אין יאַנואַר 1937 האָב איך אויף דער נאַציאָנאַלער קאָנפערענץ פון דער פאַרייניקטער סאָציאַליסטישער יוגנט אין וואַלענציע, געטראָפן דעם ערשטן אַנטיפאַשיסט, וואָס איז געלונגען צו אַנטלויפן פון באַדאַכאָז ; דאָס איז געווען אַ 19־יאָריקער פויער, אַ מיטגליד פון ראַיאָן־קאָמיטעט פון דערזעלבער יוגנט אין עסטראַמאַדורע. אויף דער טריבונע איז ער געשטאַנען, אַ הויכער פויער מיט אַ פאַרברענט פּנים. די לאַנגע הענט זענען אומגעלומפּערט אַרויסגעקראָכן פון די אויסגעוואַקסענע אַרבל. בעיס ער האָט געהאַלטן ביים פאַרענדיקן זיין רעדע, האָבן אים טרערן גענומען שטיקן און ער האָט מער ניט געקענט רעדן. ווען ער איז געקומען צו זיך, האָט ער פאַרענדיקט מיט די ווערטער :

— מען האָט דערמאָרדעט מיין פאָטער, מוטער און צוויי שוועסטערן ; מען האָט פאַרגוואַלדיקט מיין געליבטע און זי שפּעטער דערשאָסן. בלוט איז שוין אַסאַך פאַרגאָסן געוואָרן, אויב עס איז נאָך ניט גענוג, וועט אויך מיינס ניט זיין צו טייער.

די קולטור-עקספּעדיציע קיין עסטראַמאַדורע

די געזעלשאַפט פון פאָלקס־קולטור האָט זיך געשטעלט די אויפגאַבע צו פירן דעם קולטור־קאַמף קעגן פאַשיזם ; צו פאַרשפּרייטן אַנטיפאַשיסטישע ליטעראַטור אויפן פראָנט, אין שפּיטעלער און קאַזאַרמעס. די געזעלשאַפט איז געשאַפן געוואָרן לויט דער איניציאַטיוו פון אַ גרופּע רעוואָלוציאָנערע שרייבער און קינסטלער. איינער פון אירע באַשעוסטע מיטאַרבעטער איז ראַמאָן סענדער, וואָס האָט באַקומען דעם שפּאַנישן ליטעראַטור־פּרייז פון 1936 פאַר זיין בוך „זיבן רויטע זונטיקן".

דער יונגער פאָרשטייער פון דער געזעלשאַפט, טאָמאַס גאַר־

פויערים־פארטיזאנער פון עסטראמאדורע באַשיסן די ארמיי פון גענעראל פראנקאָ.

ציא, דערציילט וועגן זיינע פּאַרדינסטן פאַר דער רעוואָלוציאָנע־רער ליטעראַטור און זיין אַרבעט צווישן די אַנטיפאַשיסטישע שרייבער און קינסטלער. אויסערדעם גיט אונז גאַרציאַ איבער, אַז סענדערס פרוי איז דערשאָסן געוואָרן פון די פאַשיסטן. ראַ־מאָן סענדער איז אַ מיליציאָנער און ער איז איצט געקומען פון פראָנט אויף אורלויב. טאָמאַס גאַרציאַ נוצט אויס אַ מאָ־מענט, ווען סענדער איז אַוועק אויף אַ זייט, קעדיי דאָס צו דער־ציילן. ער פאַרענטפערט זיך דערביי פאַר דער באַשיידנקייט פון זיין כאַווער סענדער, ווייל ער אַליין דערציילט וועגן זיך גאָר־ניט...

— די קולטור־געזעלשאַפט — זאָגט מיר גאַרציאַ — איז אַן אומפּאַרטייאישע אָרגאַניזאַציע. מיר פאַרשפּרייטן ליטעראַטור פון אַלע פּאַרטייען, וואָס געפינען זיך איצט אין קאַמף קעגן פאַ־שיזם. מיר פאָרן מאָרגן צו די פראָנטן פון עסטראַמאַדורע, קומט מיט אונז מיט און איר וועט זיך באַקענען מיט אונזער אַרבעט.

איך שטים גערן איין.

אין אַ מאַרקיזן־הויז אויף דער סאַקראַמענט־גאַס איז איינ־געאָרדנט דער שטאַב פון קולטור־קאַמף קעגן פאַשיזם. די נאַכט פאַרן אַרויספאָרן פון דער עקספּעדיציע ווערן צוגעגרייט די פּעק־לעך צייטונגען, בראָשורן און ביכער.

צוגעגרייט דאָס אַלץ, באַווייזט מען צו כאַפּן אַ דרעמל ביז 4 פאַרטאָג. מען הערט שוין דעם סיגנאַל פון אויטאָ, מען דאַרף אים אָנפילן מיט די צוגעגרייטע פּעקלעך. דער אויטאָ — דאָס איז אַ באַוועגלעכער קולטור־הויז, מיט אַלע איינריכטונגען פאַר אַזאַ אונטערנעמונג. פון ביידע זייטן שופלאַדן מיט ביכער, בראָ־שורן און צייטונגען ; אַ מעכטיקער הויך־רעדער, אַ פּאַטעפאָן מיט פּליטן, ראַדיאָ און לייוונט אויף צו דעמאָנסטרירן פילמען. פון פאָרנט צוויי גרויסע אַפישן אַריינצוטרעטן אין 5־טן רעגימענט, און אויף די זייטן די אויפשריפטן : „1־טער עקיפּ פון פאָלקס־קולטור און קולטורעלן קאַמף קעגן פאַשיזם”.

אין אויטאָ געפינען מיר זיך 7 מענטשן, צווישן וועלכע דער באַקאַנטער יידישער אַרבעטער־טוער אין אַמעריקע, רעדאַקטאָר פון „מאָרגן פרייהייט”, מיילעך עפּשטיין. דער אָנפירער פון דער עקספּעדיציע איז אַ יונגער סטודענט פון דער פאַראייניקטער סאָציאַ־ליסטישער יוגנט.

דער אויטאָ שטופּט זיך דורך די ענגע געסלעך, און שניידט די שטילקייט פון די מאַדרידער גאַסן.

פּאַרשלאָפענע פּאַטרולן באַגריסן אונז אויפן וועג. ביי די קאַזאַרמעס זיצן די וועכטער, אָנגעלענט אויף זייערע ביקסן און האַלטן האַלב־פאַרמאַכט די אויגן. זיי רייסן זיך אָפּ פון זייערע ערטער, הערנדיק דעם גערויש פון אויטאָ. מיר זענען שוין הינטער דער שטאָט. די פּויערים אויף די פעלדער גרייטן זיך צו זייער טאָג־ארבעט. אויף די האָריזאָנטן, פון הינטער די בערג, שטעקט שוין די זון ארויס א פייערדיקע האַלב־קויל. ווי א פאָמעראַנצן־רעפּטעל און, ווי באַגלייטנדיק אונז, רוקט זי זיך ביסלעכווייז, ביסלעכוויז אריין אין מיטן הימל.

דאָס ערשטע דערפל, וווּ מען שטעלט זיך אָפּ, הייסט נאָוואלקארנעראָ. דער פּאַטעפאָן שפּילט דעם „אינטערנאַציאָנאַל” מיט דעם ריעגאָ־הימן. די צייטונגען און בראָשורן ווערן שנעל צעכאַפּט, ארום אויטאָ זאמלען זיך א הונדערט פּויערים. זייערע אָפּגעריסענע, מיט צווישן־נאָכהענגענדיקע קליידער, זאָגן איידעס אויף א שרעקלעכער אָרעמקייט. דער אָנפירער פון דער עקספּעדיציע האַלט א קורצע רעדע, רופנדיק צו פאַרטיידיקן די רעפּובליק און די פרייהייט. ביים שטאָט־ראַט איז מען אונז מעכאַבעד מיטן נאַציאָנאַלן מאַיכל „משוראָ”, אַזעלכע געבויגענע שטעקלעך געמאַכט פון מעל און געפּרעגלט אויף אייל. מיר כאַפּן א קאַפּע און פאָרן ווייטער.

די שניטער אויף די פעלדער באַגריסן אונז. לאָזן שטיין די ארבעט און לויפן כאַפּן די צייטונגען. פּויערים, רייטנדיק אויף זייערע מויל־אייזלען, ביילן פויסטן, לאָזן זייערע אייזלען און לויפען נאָך די פליענדיקע צייטונגען, וואָס דער אויטאָ ווארפט פון זיך ארויס.

טעלאַווערא דע לא רענאַ. דאָ זעט מען צווישן די רויטע פענער אויך אַסאַך רעפּובליקאַנישע. דאָס שטעטל געפינט זיך אין דער פּראָווינץ פון טאָלעדאָ און פארמאָגט אַסאַך פּויערים, באַלעבאַטים פון קליינע ווירטשאַפטן.

אין שטעטל געפינט זיך אַן אַנארכיסטישע קאָלאָנע אויפן וועג צום פראָנט. א קאָלאָנע אָן דיסציפּלין און אָן א פירער... צוויי טעג געפינען זיי זיך שוין אויפן וועג און וואָלטן שוין פון לאַנג געדאַרפט זיין אויפן פראָנט אָבער קיינער ווייסט ניט פארוואָס זיי זוימען זיך אַזוי לאַנג.

אונזער אויטאָ געפינט זיך אין צענטער פון שטאָט און אַר־בעט אינטענסיוו. ווער עס פאַרלאַנגט אַ „מונדאָ אָברעראָ״, ווער אַ „צ. נ. ט.״ (צענטראַל־אָרגאַן פון די אַנאַרכיסטישע סינדיקאַטן) — יעדער באַקומט וואָס ער וויל. קינדער זשומען ווי די פליגן, שטייען אַרום אויטאָ און שרייען: „גוטער מענטש, גיט אַ פּאַפּיר!״ מאַמעס קומען אַרויס, גאַנצע פאַמיליעס שטעלן זיך אין דער ריי. ביים באַקומען די צייטונג רעכנט יעדע אויס פאַר וויפל נע־באַשעם זי דאַרף אַלץ: פאַר דעם מיידל, פאַר דעם קליינעם און פאַר דעם יינגסטן...

דער אויטאָ רירט זיך און ווערט באַגלייט פון טומלדיקן קליינוואַרג, וואָס הערן ניט אויף נאָכצולויפן און בעטן מען זאָל זיי געבן „פּאַפּיר״. די וואַד־פּאַסטנס אויפן וועג ווערן גוט באַ־דינט. פאַר די שפּיטעלער ווערן געמאַכט ספּעציעלע פּעקלעך פון ביכער, בראָשורן און צייטונגען. פון ווייטנס זעט זיך אַ בורוועע פון אַ שלאָס, וואָס שטאַמט נאָך פון 15־טן יאָר־הונדערט. מיר דערנענטערן זיך צו אַראָפּעסאַ. דאָ געפינט זיך דער שטאַב. פון דאַנען ביז צום פראָנט זענען 30 קילאָמעטער. מיר זענען דאָ נאָך אַלץ אין דער פּראָווינץ טאָלעדאָ. דאָ זענען נאָך געבליבן די שפּורן פון דער אַראַבישער הערשאַפט. ביים אַריינגאַנג צום מאַרק פון שטאָט אַ טויער און איבערן טויער, אַ הויכער טורעם מיט אַ גלאָק. דער מאַרק — אַ פּירקאַנטיקער, אַרומגערינגלט מיט היי־זער באַפּוצטע מיט קאַפּלעס און מאָזאַיקעס.

צווישן די קאָלאָנעס מיליציאָנערן, וואָס געפינען זיך דאָ, איז פאַראַן אַן אַפּטיילונג, וואָס האָט זיך אַ נאָמען געגעבן: „מיר אַביסינטשיקעס״...

מיר פאָרן צום פראָנט.

נאַוואַלמאָראַל דע לאַ מאַטאַ. די געגנט קאַסערעס. דאָס ער־שטע שטעטל פון עסטראַמאַדורע. גוואַדאַלופּע איז ניט ווייט פון דאַנען. דאָרט געפינט זיך אַ מאָנאַסטיר. אין מאָנאַסטיר האָבן זיך פאַרשאַנצט די פאַשיסטישע אויפשטענדלער און ווילן זיך ניט אונטערגעבן. פונקט, ווי אין אַלקאַזאַר פון טאָלעדאָ.

אַנטלויפנדיקע פּויערים מיט זייערע פרויען און קינדער, קו־מען אונז אַנטקעגן אויפן וועג און דערציילן, אַז די פאַשיסטן גייען פאָרויס. מיר פאָרן ווייטער. מיר שטעלן זיך אומעטום אָפּ פונאַנדערצוטיילן ליטעראַטור. נאָכן אָפּפאָרן ביי 20 קילאָמעטער — מען הערט שיסן. מיליציאָנערן אויסגעמישט מיט פּויערים

שלעפּן זיך מאָסנווייז צוריק : „זיי אוואַנסירן — מעלדעט מען אונז פון אַלע זייטן — קערט אייך אום און אַנטלויפט !" דער יונגער פירער פון דער עקספּעדיציע הערט ניט די אַלע טאַינעס און הייסט דעם שאָפער פאָרן פאָמעלעך פאָרויס.

איבער אונז האָט זיך צעברומט אַן אַוויאָן. אין אַ ווײַלע אַרום — אַן אויפרייס, אַ צווייטער. פון אַ מאַשין־געווער פאַלן שוין אַהער קוילן — מען באַשיסט די עקספּעדיציע. ערשט איצט דרייט זיך אוים דער אויטאָ און אַנטלויפט אין גרוים איילעניש.

מיר קערן זיך אום קיין אַראַפּעסאַ. עס איז שוין פאַרנאַכט. ווען מיר פאָרן אַרויס פון אַראַפּעסאַ, באַגעגענען מיר די אַנאַר־כיסטישע קאָלאָנע וואַרטן ביי דער שטאָט, אויף זייערע אויטאָס, אין דערזעלבער אומאָרדענונג, נאָך ניט באַווייזנדיק צו זיין אויפן פראָנט. זיי שטעלן אונז אָפּ און פאַרלאַנגען מיר זאָלן מיטנעמען צוויי דעזערטערן. ווען אונזער פאַראַנטוואָרטלעכער זאָגט זיך אָפּ דאָס צו טוען, לאָדן זיי אָן די ביקסן און דראָען ניט צו לאָזן אָפּפאָרן. דערווייל זענען צוויי ציטערדיקע פאַרשווינען אריינגע־שפּרונגען אין אויטאָ און פאַרוקט זיך אין אַ ווינקל. פאַרן אויטאָ שטייען די צעהיצטע אַנאַרכיסטן מיט אויסגעשטרעקטע ביקסן, קריגן זיך און שרייען מיט ווילדע קוילעס : — קיינעם קען מען ניט צווינגען — זאָגן זיי — צו זיין אויפן פראָנט... יעדער איינער איז פירער איבער זיך.

אונזער פאַראַנטוואָרטלעכער, זעענדיק, אַז דאָ מיינט מען ניט אויף קיין שפּאַס ; אַז די אָנגעלאָדענע ביקסן זענען אָנגעשטעלט אויפן אויטאָ און דאָס אָפּזאָגן מיטצונעמען די צוויי דעזערטערן קען מיט זיך ברענגען טראַגישע קאָנסעקווענצן — באַשליסט זיי מיטצונעמען.

אין נאָענטסטן שטעטל ווערן די צוויי דעזערטערן איבער־געגעבן אין די הענט פון מיליטער־קאָמיטעט.

מיר לאָזן זיך אויף די צוויי הונדערט קילאָמעטער, וואָס טיילן אונז אָפּ פון מאַדריד און שניידן דעם וועג מיט אַ שנעל־קייט פון 80 קילאָמעטער אַ שעה.

אין דער ווייטקייט ברענט אַ גרויסע רויטע קויל, וואָס באַ־האַלט זיך אָפּט אין אַ גראָען וואָלקן און שאַפט אַ פאַרבן־קאָמ־פּאָזיציע פון גרוי, ראָז, רויט, וויאָלעט. אַ מידע קייקלט זיך די זון אַראָפּ אין די בערג אריין און פאַרשווינדט ביסלעכווייז פון האָריזאָנט. אויך די עקספּעדיציע פון פאָלקס־קולטור האָט איר

טאָג־ארבעט פאַרענדיקט. זי שניידט איצט די פינצטערניש אויפן וועג קיין מאַדריד.

אַנדאַלוזיע

מיר זענען צוויי יידישע זשורנאַליסטן. דאָס שפּאַנישע קריג־מיניסטעריום שטעלט צו אונזער דיספּאָזיציע אן אויטאָמאָביל, אַ שאָפער און אַ מיליציאַנער. מיר פאָרן קיין אַנדאַלוזיע ; מיר פאָרן באַזוכן די דאָרעם־פראָנטן אַרום קאָרדאָווע.

די וועגן פון אַנדאַלוזיע שפּאַלטן זיך דורך איילבירטן־פעל־דער און ווייַן־גערטנער אָן אַ סאָף, אָן אַן אָפּהאַלט. אַ גאָלדענע, בריענדיקע זון באַגלייט אונז דעם גאַנצן וועג. וועו ניט דאָס ווינטל, וואָס קומט אריין דורך די אַראָפּגעלאָזטע פענצטער פון לויפנדיקן אויטאָ און צעטרייבט די היץ, וואָלטן מיר, דוכט זיך, צעשמאָלצן געוואָרן. די אַנדאַלוזיער שטעטלעך זענען ענלעך צו זיך. די הייזער — ווי זיי וואָלטן אויסגעגאָסן געוואָרן פון דער־זעלבער פאָרעם : נידעריק, ווייס־געקאַלעכט, פּירקאַנטיק מיט דיקע מויערן און קליינע פענצטער. אַמאָל טרעפן זיך, אַז שורעס הייזער שטייען באַרג־ארויף איינס איבערן אַנדערן. אַנדערע ווייטער אין גלייכע, פלאַכע שורעס, ווי אויסגעשטעלטע ווייסע קאַסטנס.

אויפן וועג קומען אַנטקעגן פּויערים, רייטנדיק אויף אייזלען און מויל־אייזלען מיט שווערע, אָנגעהאָנגענע טאָרבעס פון פריש־אָפּגעריסענע איילבירטן. הארטע פויסטן הויבן זיך אויף אונז צו באַגריסן ; און די אויגן פון אונטער די שטרויענע היטן אָבער, קוקן לאַנג נאָך דעם לויפנדיקן אויטאָ.

אַמאָל טרעפט זיך אַ פּאַטראָל אויף פערד מיט אָנגעהאָנגענע צוויי־לופעדיקע יאַגד־ביקסן אויף די אַקסלען. זייער אויסזען און קליידונג שיידט זיך מיט גאָרניט אונטער פון די, וואָס מיר האָבן געזען רייטנדיק אויף די מויל־אייזלען מיט איילבירטן. וואכן שטע־לען אונז אָפּ אָפּ און דרייען דאָס פּאַפּירל, וואָס דער שאָפער ווייזט זיי, פון אַלע זייטן. דער מיליציאַנער פון קריג־מיניסטער־יום נעמט זיי אַרום פון אַ פאַרלעגנהייט און שרייט אויס : „סערוויסיאָ דע פּרענסאַ עסטראַנכעראַ דע מיניסטעריאַ דע גיעראַ!"
(אויסלענדישער פּרעסע־דינסט ביים קריג־מיניסטעריום) צופרי־

דענע גיבן זיי אַ מאַך מיט דער האַנט. מיט אַ געשריי „אַדעלאַנטע!" פאָרויס.

אַנדאַלוזיע — די פּאָעזיע פון שפּאַניע. אַנדאַלוזיע, דאָס לאַנד פון „פלאַמענקאָס" און גיטאַרעס ; דאָס לאַנד פון פרויען מיט פּעך־שוואַרצע אויגן — לאַנגע, פאַלדענע קליידער, הויכע פּרי־זורעס און „קאַסטאַניעטן". פון דאַנען שטאַמען דאָס די אַראַ־בישע, מעלאַנכאָלישע „פלאַמענקאָס". אָט די קרעכצנדיקע, לאַנגע שטימע־וויבראַציעס, וואָס ווערן געזונגען איבערן גאַנצן לאַנד, וואָס ציִען די נעשאָמע אַרויס און שפּאַניאַלן שרייען פון עקסטאַז : „אָלעי ! אָלעי !"

אַנדאַלוזיע איז אויך דאָס קלאַסישע לאַנד פון „סעניאָרי־טאָס" און „לאַטיפונדיעס". צו זיי האָבן געהערט אָט די מעכטיקע וועלדער און פעלדער פון איילבירטן און ווייַן. די פּויערים, ווי לייב־אייגענע, האָבן געאַרבעט פון זון־אויפגאַנג ביז זון־אונטער גאַנג און זעלטן פאַרזוכט פון אָט די פרוכטן.

אַנדאַלוזיע איז באַרימט מיט גרויסע פּויערים־שטרייקן פון 1935 און מיט קאַמפן צווישן די פּויערים און ציווילער גוואַרדיע. נאָכן 18־טן יולי 1936 האָבן די פּויערים פאַרטריבן מיט רידלעס און יאַגד־ביקסן זייערע הארן און גענומען פאַר זיך די פעלדער.

מיר האָבן זיי געזען אין די באַגילטע פרימאָרגנס גיין צו דער אַרבעט מיט געזאַנג. עס איז עפּשער דאָס ערשטע מאָל אין זייער לעבן, ווי זיי זענען אוועק אין פעלד אַריין, ווען די זון איז שוין געווען אין מיטן הימל ; עס איז עפּשער דאָס ערשטע מאָל אין זייער לעבן, ווי זיי זענען אוועק אַפּאַרבעטן אַ מענטשלעכן אַר־בעט־טאָג, קעדיי צו עסן צו דער זעט די פרוכטן פון זייער פּראַצע. מיר האָבן זיך איינגעקוקט אין זייערע שיינענדיקע, פאַרברענטע פּנעמער, צו די האַרטע פויסטן מיט וועלכע זיי האָבן אונז באַ־גריסט. ווער האָט ניט געקענט אַרויסלייענען די פרייד פון אַ ניי לעבן !...

מיר זענען שוין פאַרביי וואַלדעפּעניאַס מיט זיינע וויין־קעלערן וועלכע האָבן אַ שעם אין לאַנד. קיינער, ווער עס פאָרט פאַרביי מיידט ניט אויס צו פאַרזוכן דעם גאָלדענעם טראָפּן פון לאָטס קעניגרייך. מיר גליטשן זיך איבער די שלאַנגנדיקע, גע־דרייטע וועגן פון די דעספּעניאַ־פּעראַ־בערג. הערלעכע לאַנדשאַפטן אַנטפּלעקן זיך פאַרן אויג ; די פאַרבנרייכקייט פון די גראַניט־פעלזן, באַגלייטן אונז לאַנג, זייער לאַנג.

אַנדאַלוזער פּויערים גייען צום פראָנט.

דאָס שטעטל באַילען איז באַקאַנט פון דער נאַפּאָלעאָנישער אינוואַזיע אין שפּאַניע. דאָס האָט נאַפּאָלעאָן ביי באַילען געליטן איינע פון זיינע שווערע מאַפּאָלעס. דער נאָמען באַילען איז דעריבער רומפול אריין אין דער געשיכטע פון דער גרויסער שפּאַנישער אומאָפּהענגיקייט־מילכאָמע.

דער סאָציאַליסטישער בירגערמייסטער פון באַילען פילט זיך אָבער פאַרלוירן פון אונזער וויזיט אין זיין שטעטל. ער לויפט ארום און ווייסט ניט מיט אונז, וואָס פריער צו טאָן. מיר באַקומען ענדלעך א „וואלע" (א באַן) אויף עסן און שלאָפן און ווערן באַגלייט אין האָטעל אריין. פון די האָטעל־ווענט קוקן אראָפּ די ליידיקע רעמלעך אין וועלכע עס זענען אמאָל געווען איינגערעמט גענעראלן און הייליקע. דער באַלעבאָס קוקט אונז אָן מיט אויגן, ווי ער וואָלט זיך געוואָלט פאַרענטפערן : יאָ, אנדערע צייטן געווען.

פאַר אונז שטעלט זיך אָבער אַ צווייט פּראָבלעם: ווי אזוי באַקומען אַ געלעגער אָן וואנצן. עס איז ניט פון די לייכטע זאכן אין באַילען... מיר האָבן טאַקע געפירט א גאנצע נאַכט אַ בלוטיקע מילכאָמע מיט זיי. אינדערפרי האָבן מיר אויך געטראָפן אונזער שאָפער מיטן מיליציאָנער ביים אויטאָ מיט ניט־אויסגעשלאָפענע אויגן שעלטנדיק באַילען מיט די „טשינטשעס" (אויף שפּאניש וואנצן).

מיר קומען אָן צום שטאַב קיין מאַנטארא. דאָס זענען בערך 25 קילאָמעטער פון קאַרדאָווע. מיר ווערן אויפגענומען פון קאָמענדאַנט־קאָלאָנעל סאראביא. סאראביא איז אַן אָפיציר פון דער אַלטער ארמיי. ער גלויבט, אז קאַרדאָווע וועט פאַלן אין די נאָענטסטע טעג, עס פעלט אים נאָר אוויאציע... ער נעמט ארויס אַ מיליטערישע קאַרטע און ווייזט אונז פון וועלכע זייטן די שטאָט איז ארומגענומען : פון סערא מוריאנא און ווילא פראנקא אויף צאָפן־מיזרעך, אויף דאָרעם — לעבן קועסטא דעל עספּינא. מיר באַקומען א דערלויבעניש צו באַזוכן די פאָדערשטע ליניעס, און מיר פאָרן צו די אָמערסטן פאַרויסגערוקטע פּאָזיציע, וואָס געפינט זיך ביי 4 קילאָמעטער פון קאַרדאָווע. פון דער קאָמענדאַנטור באַגלייט אונז א קאַפּיטאַן און מיר קלעטערן באַרג־ארויף צום אָבסערוואציע־פּונקט.

לאנג קריכן מיר באַרג־ארויף און די היץ ברענט אָן ראכמאָנעס. סאָלדאַטן ליגן באַדעקט מיט צווייגן צעוואָרפן אויפן וועג,

א פּאַנעם צו גענאַרן די אוויאַציע. ביי אונזער פאַרבייגיין שטעקן זיי ארוים די קעפּ און באַגריסן אונז פריינטלעך.

מיר קומען ענדלעך צו צום העכסטן פונקט. דאָ געפינט זיך אַ כורווע, וואָס שטאַמט, לויט דעם, ווי מען זאָגט מיר, נאָך פון די אראבישע צייטן. דורך די ארטילעריע־גלעזער זעט מען דייטלעך די שטאָט, דעם סוינעס פלי־פעלד און די אַמוניציע־פאַבריק. פון אַט דער הייך ביז דעם טאָל פירט אַ ווערטיקאַלע וואַנט פון פעלזן: „דורך דאַנען וועט דער סוינע קיינמאָל ניט צוקומען" — האָט מיר דער קאַפּיטאַן געזאָגט. עס האָט זיך דערטראָגן צו אונז א זשומען פון אַן אַוויאָן, וואָס איז ארוים אויפן האָריזאָנט, פון הינטער די בערג אַפער. מיר האָבן זיך אָנגעהויבן אומצוקערן. דער אַוויאָן איז פארשוווּנדן פון האָריזאָנט אויף דער צווייטער זייט, און מיר זענען אָנגעקומען צופוסנס פון באַרג.

דער הימל האָט געברענט מיט פּילפּאַרביקע פלאַמען. די זון האָט אָנגעהויבן זינקען צווישן די בערג. ביי הויכע, שמעקנדיקע סאָסנע־ביימער איז געלעגן אויסגעלייגט דער קאַפּיטאַן מיט די אָפיצירן פון שטאַב אויף פעלד־בעטלעך, אָדער פאַטעלן. מיר זענען געוואָרן פארבעטן צום עסן. מען שפּריצט זיך איז מויל אריין וויין פון פעלענע טאָרבעס, וואָס וואַנדערן פון האַנט צו האַנט און מען פארבייסט מיט געריביכערט כאַזער־פלייש. דער קאַפּיטאַן האָט געהייסן אָנשטעלן דעם פּאַטעפאָן. „פלאַמענקאָס", וואָס דערמאָנען אין מידבער און אין אראבער, צעגייען זיך אין ווייטע עכאָס... אייזלען, באַלאָדן מיט שווערע טעפּ וואַרעמס, קלעטערן מיט בוילע טריט צו די הייכן, וווּ די מיליציאָנערן אין די פאָדער־שטע פּאָזיציעס וואַרטן אויף זיי.

ארום אונז פּאָרעט מען זיך און מען דערלאַנגט פּרוכטן, ציגאַרן און קאָניאַק. מען דאַרף זיין אויף דער וואַך איבער זיך, קעדיי ניט צו פארגעסן, אז מען געפינט זיך אויפן פראָנט.

ניט ווייט פון דאַנען פליסט אַ טייך מיטן נאָמען גוואַדאַלקיוויר. דער טייך פלוסקעט ליבלעך, און שפּילעוודיק מיט זיין אַש־גרינעם קאָליר אין זיין אַנדאַלוזיש געלעגער צווישן אייבירטן־ברעגן.

גוואַדאַלקיוויר איז אן אנדאַלוזער טייך פון אָנהויב ביזן סאָף: ער קומט פון די גרענאַדער בערג; פון די אייביקע שנייען אויף „סיערא ניעוואַדא" און לויפט פאַרביי אין האַלב־קרייז די פּראָווינץ דורך קאָרדאָווע, סעווילע, ביז ער ווערט פארשלונגען ביי

קאַדיקס פון אַקעאַן. לויפט דער טייך אַזוי דורך אַלע דורעס און צייטן און צוזאַמען מיט אים זענען געלאָפן און אָפּגעבלאָזן יאָר־הונדערטער.

וויפל שטראָמען בלוט האָבן זיך אויסגעמישט אין זיינע וואַסערן, וויפל קערפּערס פון דערשאָסענע און לעבעדיק־פּאַר־ברענטע פּויערים האָבן זיך געוויגט אויף זיינע כוואַליעס ? דאָס זענען קאַרבאַנעס פון קאַסטראָ דעל ריאָ, באַענאַ און אַנדערע שטעט, ווי די מאַראָקאַנער און לעגיאָנערן, האָבן גערויבט, פאַר־גוואַלדיקט און דערשאָסן מאַסנוויין. ניין, דאָס זענען נישט קיין אויסגעטראַכטע זאַכן, דאָס האָט מען אונז איז שטאַב פון ווילאַ דעל ריאָ, ווו מיר זענען געווען איינדערפרי, דערלאַנגט אַ פּראָ־טאָקאָל מיט אַלע גרויל־טאַטן פון די פאַשיסטן.

דער טייך פּלוסקעט פריינטלעך און שפּילעוודיק. און הערט איך צו : דאָס זינגען די כוואַליעס דאָס ליד פון וועג, וואָס דער טייך מאַכט דורך : „ווו געפינט איר שענערע פּרויען, ווי פון גרענאַדע ביז סעווילע ?"

אָבער די ברעגן זיינע, האָבן אויך צו דערציילן פון שייטער־הויפן און אינקוויזיציע : דאָ האָט דאָך געהוליעט טאָרקוועמאַדע און איזאַבעלאַ די קאַטאָליקין. ביי דעם טייך, אין דעם קאָרדאָווע, אויף וועלכן איך האָב בלויז געקוקט פון דער ווייטנס, דורך אַר־טילעריע־גלעזער, האָט דאָך געלעבט מיימאָנידעס, דער „ראַמבאַם". ביי די ברעגן פון אָט דעם טייך איז דאָך געבליבן דער יורעש פון טאָרקוועמאַדע — קעיפּאָ דע ליאַנאָ. און אין פיר כאָדאָשים אַרום נאָך מיין זיין דאָ, וועלן קומען די אייניקלעך פון „ראַמבאַם" צוזאַמען מיט אַ צענדליק פעלקער פון 9־טן באַטאַליאָן, פון דער אינטערנאַציאָנאַלער בריגאַדע. און אָט די מענטשן, וועלן קומען נעקאָמע נעמען פאַר אַלע צייטן, און אַלע לענדער פון אונטער־דריקונג. די מענטשן וועלן אין זייער פאַרצווייפלונג זיך ראַנגלען מיט אַ ווילדע נאַטור־סטיכיע. אָט מיט דעמזעלבן טייך גוואַדאַל־קיוויר, וואָס וועט דאַן זיין אַ בייזער, אַן אייז־קאַלטער און פון דער אַנדערער זייט — אַרומגערינגלט פון אַ מערדערלעכן אומבאַ־ראַכמאָנעסדיקן סוינע, וואָס וועט זיי וועלן פאַרניכטן ביז איינעם. אַסאַך וועלן דאָ לאָזן זייערע לעבנס און צווישן זיי — אויך דער יידישער אַרבעטער פון פּאַריז און קאָמענדאַנט פון אַ סעקציע, סקאַלקע און דער יידישער דאָקטאָר יאַקוב אַראַגער.

איך האָב דעם דאָקטאָר אַראַגער נישט געקענט. איך ווייס בלויז,

אז אראגער האט געלאזן אז אלטן, גרייז־גראען פאטער, אז ער האט געלאזן א פרוי מיט א באקוועמע היים און איז געפארן קיין שפאניע, ווייל די בארוואנדעטע האבן ניט געהאט גענוג דאקטוירים ; אז ער איז געפארן מיט הונדערטער זיינע אינטעלעקטועלע קאלעגן, מיט יידישע שניידער, שטריקער און אנטיפאשיסטן פון אלע עקן וועלט. איך וויס אויך, אז אראגער איז א טייל פון דעם, וואס ווערט אנגערופן די „עפאפיי מאנטארא". אט וועגן דעם, וואס עס האט זיך פארלאפן ביים טייך גוואדאלקיוויר 4 כאדאשים נאך מיין זיין דארט, וועל איך טאקע דערציילן.

סאף דעצעמבער 1936 איז דער 9־טער באטאליאן פון דער אינטערנאציאנאלער בריגאדע ארויס פון אלבאסעטע צו די פראנטן פון קארדאווע. אלס פאראנטווארטלעכער פאר דער מעדיצינישער לייטונג און פארן אמבולאנס איז באשטימט געווארן ד"ר יאקוב אראגער.

דער ניינטער האט שנעל געאיילט מיט הילף, ווייל די פאשיסטן האבן אטאקירט און זענען געגאנגען פארויס. די ציווילע באבעלקערונג אנטלויפט. פאמיליעס פון דריי דורעס שלעפן זיך איבער די וועגן מיט זייערע פעקלעד, אייזלען, קי און פערד. די מענטשן פון 9־טן באטאליאן פארן זיי אנטקעגן, פארן אײנהאלטן דעם ווילדן פארפאלגער. אבער זיי רעדן גאר אויף מאדנע שפראכן, וואס קיינער פון די אנטלויפנדיקע פארשטייען ניט. די אנדאלוזער זענען געשטאנען און געגאפט אויף די אינטערנאציאנאלע, וואס זיי האבן געזען צום ערשטן מאל : זענען זיי טאקע געקומען פון אזוי ווייט ? אזש פון דער גאנצער וועלט ? זיי גלויבן ניט זייערע אייגענע אויגן. האבן די אנדאלוזער זיי באגלייט מיט טרויעריקע אויגן, וואס האבן גלייכצייטיק אויסגעדריקט דאנקבארקייט און באוואונדערונג : פון אזוי ווייט געקומען אנעמען זיך פאר אונז, נעקאמע נעמען פאר אונז.

דעם 23־טן דעצעמבער איז דער ניינטער ארויס פון ווילא דעל ריא פארנעמען די פאזיציע. דער דאקטאר אראגער פארט נאך מיטן אמבולאנס און וואכט געטריי איבער זיינע מענטשן.

קיין מאפעס זענען ניט געווען. אנשטאט מאפעס האט דער שטאב איז ווילא דעל ריא מיטגעשיקט אן אפיציר זיי צו ווייזן די פאזיציעס. ביי א קרייץ־וועג מיט געדיכטע איילבירטן־וועלדער פוןביידע זייטן זענען זיי געבליבן שטיין. דער אפיציר איז צוריק אוועק אין שטאב.

פון דערזעלבער ריכטונג, ווי דער אָפיציר האָט זיך פאַר־קערעוועט איז אָנגעקומען אַ געוויש: מאָדנע — סאָלדאַטן צופוס, סאָלדאַטן אויף פערד. ווער קען עס זיין?

שנעל ווערט אַלץ אויפגעקלערט — פאַשיסטן!

זיי זענען געקומען פונקט פון דער פאַרקערטער ריכטונג ווו מען האָט זיי דערוואַרט. און דער אָפיציר פון שטאַב? האָט ער געוווסט וועגן דעם? האָט ער זיך געוואָרפן דעם סוינע אין די אָרעמס?...

די קאַמיאָנען, וואָס האָבן געבראַנגט דעם ניינטן מיטן אַמ־בולאַנס פון דאָקטאָר אַראַגער זענען באַלד פאַרכאַפּט געוואָרן פון סוינע.

דאָקטאָר אַראַגער איז צוזאַמען מיט די סאָלדאַטן.

אַראַגער שיסט פון אַ ביקס.

אַראַגער באַנדאַזשירט.

אַראַגער שלעפּט פאַרוווּנדעטע.

ביי די שווערסטע באַדינגונגען וואַקסט ער אויס פון אונ־טער דער ערד און איז גרייט צו העלפן.

אַ צעטומלונג. אַ צעמישונג. אַ ווילדע שיסעריי.

דאָס געדויערט אַזוי אַ נאַכט מיט אַ טאָג. אָבער דער ניינ־טער באַטאַליאָן איז נאָך אַלץ אַן אָרגאַניזירטע קראַפט.

עס איז די נאַכט פון יאַנטעוו — ווייַנאַכט. אָבער ביי די מענטשן פון ניינטן באַטאַליאָן איז עס אַ נאַכט פון שעגוען. קוילן לעבערן מענטשלעכע שאַרבנס. דאָס בלוט צעשפּרייט זיך איבערן פעלד. מיט אַ ווילע צוריק זענען עס געווען מענטשן, ווערטפולע קאָמפּלעקסן: סלאָווענישע, פּוילישע, דייטשע, איי־טאַליענישע אָדער יידישע אַרבעטער און שוין האָבן זיי אויף שטענדיק אויפגעהערט צו זיין מענטשן...

מיטאַמאָל האָט זיך דערהערט הינטער די פּלייצעס אַ שי־סעריי. פון דערזעלבער זייט איז דערשינען קאַוואַלעריע.

— וואָס פאַרא קאַוואַלעריע?

דער ענטפער פאַלט קורץ און ברוטאַל:

— פאַשיסטישע!

— מיר זענען אַרומגערינגלט.

— צוריקציען זיך — פאַלט אַ באַפעל.

אַ גאַנצע נאַכט, אַ גאַנצן טאָג זענען מענטשן געלאָפן, געקראָכן, באַגאָסן זיך מיט בלוט און שוויס, ניט געגעסן. דאָס

אַלץ איז נאָך גאָרניט. די לײדן פֿון נײַנטן באַטאַליאָן הויבן זיך ערשט אָן.

בײַם ברעג פֿון טײַך גוואַדאַלקיוויר.

אויף דער צווייטער זייט געפינט זיך די באַפרײַטע ערד. אָבער דער טײַך איז אין דער צײַט פֿון יאָר אײַז־קאַלט און ווילד־שטראָמיק. עס האָט ניט געקענט זײַן קיין רייד פֿון שווימען אַפילע פּאָר די, וואָס האָבן געקענט. קיין שום בריק ניט און פּערספּעקטיוו, קיין שיפֿל. עס הייבט זיך אָן דער טראַגישער געראַנגל אַריבערצוקומען אַהין. פּאַניק הויבט אָן איר ווערק.

אָבער דאָקטאָר אַראַגער טוט ווײַטער קאַלטבלוטיק זײַן אַרבעט און איז פֿרעמד צו דער גאַנצער שטימונג. אָנגעהאָנגען די ביקס אויפֿן אַקסל איז ער מעדיצינישער לײַטער, סאַניטאָר, מיליטערישער סטראַטעג און סאָלדאַט. ער איז פֿאַרוווּנדעט געוואָרן אין קני און הינקט שוין אויף אַ פֿוס. מיט דערזעלבער רואיקייט פֿאַרבאַנדאַזשירט ער ווײַטער און גיט הילף.

פֿון אַ יונגן פּוילישן פֿאַרוווּנדעטן טרעט ער ניט אָפּ די גאַנצע צײַט.

— כאַווער דאָקטאָר דערשיסט מיך, בעט ער זיך בײַ אַראַגערן. אַראַגער ענטפֿערט מיט אַ שמייכל:

— ניין מײַן ייִנגל, ניט דאָס איז די אויפֿגאַבע פֿון אַן אַנטיפֿאַשיסטישן דאָקטאָר.

אין גאַייל, ווי מיט בריענדיקע פֿינגער קלאַפּט אַ גרופּע צונויף אַ פּראָם פֿון ברעטער, וואָס זיי האָבן אָפּגעריסן פֿון הויז. אַראַגער איז ניט פֿון די, וואָס ווילן אַריבערשווימען מיט די ערשטע. אויפֿן פּראָם זעצן זיך אַרויף 25 מענטשן מיט 5 מאַשינגעווערן. דער פּראָם באַווײַזט ניט אָפּצושווימען קיין 10 מעטער פֿון ברעג און אַלץ צערײַסט זיך און גייט אונטער. פֿון 25 האָבן זיך בלויז געראַטעוועט פֿינף.

דער באַטאַליאָן איז צעוואָרפֿן אויף אַלע ווינטן. ניטאָ קיין פֿירער. יעדער לויפֿט, ווו די אויגן טראָגן, יעדער וויל זיך ראַטעווען. דער קאָמענדאַנט סטאָמאַטאָוו האָט זיך דער ערשטער געראַטעוועט און געלאָזן דעם באַטאַליאָן אויף הפֿקר. סטאָמאַטאָוו וועט דאַרפֿן אָפּגעבן אַ דין־וועכעשבן דעם גענעראַל וואַלטער און וועט טײַער באַצאָלן.

לענגויס דעם ברעג געפֿינט זיך אַן עלעקטרישע סטאַציע, האָט זיך אַלץ געלאָזן אַהין. בײַ דער סטאַציע הויבט מען אָן צו

מאַכן אַ נייעם פּראָם. אין דעם איז וועך אַנגעקומען און איבער־געגעבן, אז ארויפצוצו געפינט זיך אַ בריק. אַלע האָבן זיך געלאָזן צו דער בריק.

די בריק איז שוין פארנומען פון פאשיסטן. ביים דערנענ־טערן זיך הויבט אָן צו בילן אויף זיי אַ מאַשין־געווער. פריער איז אַ טייל פון באַטאַליאָן אריבער, איצט איז שוין צו שפּעט. עטלעכע געפאַלענע בלייבן ליגן — די איבעריקע ציען זיך צוריק.

ווייטער די עלעקטרישע סטאַציע.

ווייטער די בריק. — קומען ווייטער צוריק מיט וויניקער מענטשן, און גייען ווייטער. אזוי אָן אויפהער, ביז אסאך פאַלן אוועק פון מידקייט און פארצווייפלונג און שלאָפן איין, ניט צו רירן פון אָרט. וואָס מיט זיי איז געשען וועט מען זיך שוין קיינמאָל ניט דערוויסן.

דאָקטאָר אראגער איז מיט די פארוואונדעטע. זייער איינ־ציקער פריינט, וואָס פארלאָזט זיי ניט. די געזונטע האָבן פאַר זיך אליין ניט קיין אויסוועג און דערצו פאַלגן שוין מער ניט די פיס.

אַ נייער טאָג האָט אָנגעהויבן זיך אריינרוקן אין דער וועלט אריין. וואָס וועט ער מיט זיך ברענגען פאַר די מענטשן ביים שרעקלעכן ברעג ?

אָבער אומגלויבלעך ! ווי אַ קישעף, האָט דער גראָער פרי־מאָרגן־שיין אַנטפּלעקט אַ קליין שיפל אויפן צווייטן ברעג. אָבער ווער וועט עס אהערברענגען ? ביז אהין איז עפּשער 100 מעטער און דאָס וואסער שניידט דעם אָטעם, ווי מיט אַ מעסער.

עריק, דער פּאָליט־קאָמיסאַר פון דער דייטשער קאָמפּאַניע איז אַ גוטער ספּאָרטלער. ער דערגרייכט דעם צווייטן ברעג מיט די לעצטע קויכעס. אויפן שיפל איז בלויז דאָ אָרט פאַר צוויי מענטשן. עס שווימט הין און צוריק און עטלעכע גליקלעכע ראַ־טעווען זיך. אויפן האָריזאָנט האָט זיך באַוויזן קאַוואַלעריע. האַרצ־רייסנדיקע געשרייען פון פארוואונדעטע רייסן דורך די לופט. די איבעריקע צעלויפן זיך אין אַלע פיר זייטן.

דאָקטאָר אראגער איז געבליבן זיצן אונטער אַ בוים און זיך ניט גערירט פון אָרט. נאַראָוויטש, דער פּאָליטישער דעלעגאַט פון דער באַלקאַנישער קאָמפּאַניע, האָט אים פארגעשלאָגן זיך צו־צובינדן צו אַ ברעט און אזוי אריבערשווימען. אראגער האָט זיך אָפּגעזאָגט.

— שווים דו אריבער, האט ער געזאגט צו נארוויטשן — איך וועל זיך דא אויסבאהאלטן ביזן אוונט.

אזוי איז ער געבליבן זיצן ביי א פארוווּנדעטן און ניט געוואלט אפטרעטן.

נארוויטש האט זיך צוגעבונדן צו א ברעט און געלאזט זיך אויפן שטראמיקן טייך. פון דער ווייטנס האבן זיך געהערט די קוילעס פון די פארוווּנדעטע, וואס האבן געשריגן נאך הילף. דאס געשריי האט זיך איינגעשטילט. נארוויטש האט געהערט די ווילדע קוילעס פון די מאראקאנער און דאס קלאפן פון די פערדישע קאפיטעס. די קוילן האבן געשפריצט ארום אים אין וואסער. מיט די הענט האט ער אוועקגעשארט טויטע קערפערס, וואס זענען קאפויער געקומען אויף דער אויבערפלאך און דערנענטערט זיך צום ברעג. ער האט אויסגעדרייט דעם קאפ הינטער זיך. פון ווייטנס, האבן אין גרויסע, ווינטערדיקן בארטאג, אפגעגלאנצט די שווערדן פון די מאראקאנער קאוואלעריע איבערן קאפ פון דאקטאר אראגער.

אנקומענדיק אויף דער צווייטער זייט, האט זיך נארוויטש אויפגעשטעלט, קעדיי צום לעצטן מאל צו זען דעם שרעקלעכן ברעג ; צו זען דעם דאקטאר אראגער. אבער עס איז געווען אומזיסט : ער האט אים שוין מער קיינמאל ניט געזען...

ווער האט געקענט פארויסזען אין יענעם אויגוסט־פארנאכט אז אין פיר באדאשים ארום וועט זיך דא אפשפילן אזא שרעקלעכע דראמע.

מיר האבן לאנג געקוקט אויפן גוואדאלקיוויר. די אנדאלוזישע מוזיק פון פאטעפאן, האט אזוי הארמאניזירט צו דער לאנדשאפט ארום. די שפיצן ביימער האבן זיך געוויקט אין די לעצטע זונטראפנס און מיט געפילן, ווו עס איז געווען אויסגעמישט קריג און פאעזיע, האבן מיר זיך געלאזן אויפן וועג קיין מאדריד.

2 / פון אָקטאָבער 1936 ביז פעברואַר 1937

צען יידן פֿאָרן קיין שפּאַניע

איך פֿאָר צום צווייטן מאָל קיין שפּאַניע. איך פֿאָר דאָסמאָל צוזאַמען מיט דער ערשטער גרופּע יידישע פּרייוויליקע. דאָס זענען 10 אַרבעטער, וואָס זענען שוין אויסגעוועזן וועלטן. זיי זענען געקומענע פֿון בראַזיליע, רומעניע, פּאַלעסטינע, בעלגיע, דייטשלאַנד און פּוילן, וואָס האָבן באַשלאָסן צו פֿאַרבינדן זייער לעבן מיט דעם שפּאַנישן פֿאָלק אין זיין קאַמף פֿאַר פֿרייהייט.

האָבן זיך די צען צוזאַמענגערעדט און מיט דער הילף פֿון דער סאָלידאַריטעט־אַקציע, זיך געשאַפֿן אויף בילעטן ביז פּערפּיניאַן. אין פּערפּיניאַן זענען מיסטאָמע אויך פֿאַראַן אַרבעטער, און ביז דער שפּאַנישער גרענעץ איז ניט ווייט, וועט מען זיך שוין ווייטער דערשלאָגן.

אין אַן אָוונט פֿון כוידעש סעפּטעמבער 1936 האָבן זיך די צען צוזאַמענגעטראָפֿן אין אַ באַשטימטע שאָ, יעדער איז פֿולער גרייט־קייט. די כאַווירים און פֿריינט פֿון יעדן האָבן שוין געזאָרגט, אַז זיי זאָלן האָבן אַלץ, וואָס איז נויטיק. ווער עס האָט באַקומען יואַ־רעמע וועש, ווער אַ לעדערנע קורטקע. אַ כאַווער אַ שטריקער־אַר־בעטער האָט געגעבן אַ פּולאָווער, אַ צווייטער, אַ שניידער — אַ פּאָר הויזן. און איצט פּעקלעך מיט עסנווארג, וואָס יעדער האָט באַקומען צוגעשיקט.

שטיל גליטשט זיך יעדער באַזונדער אַדורך דעם וואָקזאַל און פֿאַרנעמט שטום זיין אָרט אין וואַגאָן. דער צוג רירט. אין דרויסן האָבן זיך צונויפגעקליבן אַ צוויי, דריי באַקאַנטע און האָבן שטום זיך געזעגנט, צוגעוואָרפֿן מיט די הענט — אַ זיי געזונט... עפּעס האָט אַ ריד געטאָן אינעווייניק... — מען פֿאַרלאָזט די ליבסטע און טייערסטע; מען פֿאָרט צום בלוטיקסטן געפֿעכט.

צי וועט מען זיך נאָך צוריקזעען? ווער ווייסט? (פֿון די 10 זענען געבליבן בלויז 4, די איבעריקע זענען שפּעטער געפֿאַלן ביי מאַדריד). אָבער... באַלד ווערט אונזער קופּע איבערפֿולט מיט געזאַנג און פֿראַנצויזן זאַמלען זיך אַרום. מען אַפּלאָדירט און מען טיילט זיך מיט גלעזלעך „רוזש" אָדער „בלאַן".

נאָכן אָפּבאַרן די ערשטע צוויי שאָ זוכט שוין מענדל, דער פּרעסער פון בעלוויל, די פּירענעען. ער וואָלט שוין געוואָלט זען די פּירענעען. כאָטש אַ שפּיץ פון זיי. שלאָפן איז אומעגלעך. מול־קע סטאָלער — דער פּאַלעסטינער גיט אַלע ווײַלע אַז אַנדערן אַ קלאַפּ אין דער קני אַרײַן — אַ סימען, אַז ער האַלט אים פאַר אַ יאַט.

איצט האָט יעדער עפּעס צו דערציילן. דער עלטסטער צווישן אונז איז דער בראַזיליאַנער — דער גרעסטער שווייגער פון דער גרופּע. ער איז אויסגעוויזן געוואָרן פון בראַזיליע. געקומען קיין פּאַריז און — קיין שפּאַניע. דער רומענער, אויך איינער, פון די וויניק־רעדעוודיקע איז אַנטלאָפן פון קאַראָלס „גאַניידן" און פון די „קוזיסטישע" מערדער. דער בעלגיער, וואָס האָט שוין פאַר־געסן וויפל אויסוויזן ער האָט באַקומען פון בעלגישן מאַלכעס, האָט באַוויזן צו קומען קיין פּאַריז אַפּאַרבעטן אַ וואָד.

ראַמאַן, דער וואַרשעווער, האַלט זיך פאַר א הונדערט־פּראָ־צענטיקן פּאַליאַק און רעדט וועגן פּוילישן מיליטער מיט גרויס גאַדלעם: ער האַלט, אַז נאָר דער פּוילישער דאַמבראָווסקי־באַ־טאַליאָן וועט ראַטעווען שפּאַניע פון די פאַשיסטן.

ענדלעך זענען מיר אין פּערפּיניאַן. ביים אַרויסגיין פון וואָק־זאַל וועלן מיר דורכגעשפּיזט פון זשאַנדאַרמערסקע אויגן. די אַרבעטער דאַקעגן, דערשמעקן גלייך ווער מיר זענען און מען פירט אונז שוין אין אַ לאָקאַל פון אַ פּאַרשטאַט. דאָ באַגעגענען מיר זיך מיט איטאַליענער, דייטשן און פּאַליאַקן.

אין אַ קליין שטיבעלע מיט נאָך אַ קלענער פענצטערל, וואָס גייט אַרויס אויף אַ וואַנט ליגן מיר אויסגעלייגט, וואַרטן ביז עס וועט צופאַלן די נאַכט, קעדיי מען זאָל אונז קענען פירן צו דער גרענעץ. דער אוילעם אויסגעלייגט אויפן שטרוי, זינגט זיך שטי־לערהייט לידער און די צייט לויפט פאַרביי.

ווען עס הויבט אָן צו ווערן טונקל פירט מען אונז גרופּעסווייז אין שטאָט אַרײַן. דאָרט שטייען שוין גרייט קאַמיאָנען.

אונזער קאַמיאָן ווערט אָנגעפּאַקט. איינער איז צונויפגעפּרעסט מיטן צווייטן ווי הערינג אין אַ פאַס. אַרום און אַרום איז ער פאַר־מאַכט. ניטאָ קיין לופט צום אָטעמען. דורך אַ לאָך, וואָס איז פאַראַן אין דער פּלאַנדעקע רייסט זיך אַרײַן פון צייט צו צייט, אַ שטראַל פון אַ לאַמטערן. ווי אַ בליץ לויפט ער דורך אין דער פינצטערער באַוועגלעכער שטייג אָנגעשטאָפּט מיט מענטשן.

די דערשטיקנדיקע פינצטערניש האָט זיך ענדלעך געענדיקט. אויף אַ פינצטערן שאָסיי, וואָס פון איין זייט געפינט זיך אַ הויכער באַרג און פון דער אַנדערער זייט אַ פלאַך פעלד, הייסט מען אונז אויסשטייגן.

מיר זענען איצט ביי 300 מאַן. קימאַט פון אַלע נאַציעס אין אייראָפּע : ענגלענדער, אונגאַרן, פּאָליאַקן, יוגאָסלאַוון, פראַנ־צויזן, איטאַליענער, דייטשן, עסטרייכער, בעלגיער און יידן. אַ לאַנגע שורע פון מענטשן ציט זיך הויך, העכער אויף די בערג. שטיל גייט נאָך הינטער יעדן איינעם דער שאָטן, באַלויכטן פון לעוואָנע־שיין. שטיל, מיט אַן איינגעהאַלטענעם אָטעם, דראַפּעט זיך יעדער אַלץ העכער און העכער.

דער געניטער בערג־פירער ווייסט אויצומיידן די גרענעץ־וואַך. ער שפּאַנט פאָרויס איבער קרומע וועגן אין דער נאַכט, ווו קיין מענטש קען זיך ניט דורכדראַפּען. מען ווערט צעריסן פון די צווייגלעך און אַנדערע שטעכיקע געוויקסן. מען צעבלוטיקט זיך. יעדעס מאָל גיט אַ צוויג אַ שפּרונג אָפּ, וואָס אַ פאָרויסגייער האָט אָפּגעלאָזט, און האַקט שיר די אויגן ניט אויס. מען סאָפּעט, מען דראַפּעט זיך מיט די לעצטע קויכעס.

מיר פאַרנעמען זיך ווייטער אַלץ העכער און העכער. פון דער ווייטנס זעט מען באַלויכטן פון דער לעוואָנע־שיין אין אַ טאָל עטלעכע הייזער. צו אונזערע אויערן דערטראָגט זיך דאָס האַווקען פון הינט פון דעם נאָענטסטן דאָרף. זיי האָבן דערפילט אונזער אָנקומען. מיר קלעטערן אויף אַ ברייטן באַרג פול מיט פעלזן. אַסאַך פאַלן און צעקלאַפּן זיך, אָבער קיינער מאַכט זיך ניט וויסן.

מען קומט אָן צו אַ גרויסן פּלאַץ ווו עס איז אויפגעשטעלט אַ פּיראַמידע פון שטיינער. דאָ, דערקלערט מען אונז, ענדיקט זיך די פראַנצויזישע זייט. מיר געפינען זיך הייסט עס שוין אין שפּאַניע.

שוין דריי שאָ ווי מיר קלעטערן און ווער ווייסט, ווי לאַנג עס וועט נאָך דויערן. מיר זענען אַריין אין אַ געדיכטעניש, אַז מען גלויבט שוין פון דאַנען ניט צו קענען מער אַרויס : צווייגן פּלאָנ־טערן די פיס און שטעכן אויפן גאַנצן וועג. עס איז אומעגלעך צו שטעלן אַ טריט. אַסאַך האָבן אָוועקגעריסן די הויזן, אַסאַך זע־נען צעבלוטיקט. ענדלעך זענען מיר געקומען אויפן העכסטן אָרט פונוואַנען מען דאַרף איצט גיין אַראָפּ. מען רוט זיך אָפּ אַ ווײַלע

איידער מען פאַרנעמט זיך ווייטער. ביי מיר ליגט מענדל און סאַ־פּעט שווער. איך טו אים אַ פרעג :

— נו מענדל, איצט זעסטו שוין די פּירענעען ?

מיין מענדל סאַפּעט ארויס — אַ, יאַ, ברודערקע ! אז מיר וועלן איבערקומען די בערג וועסטו זען, אז מיר וועלן פראַנקאַן אויך איינברעכן !

איצט הויבט זיך אָן דער באַרג־אַראָפּ איבער פעלזן און טאָלן. מען פאַלט איינער אויפן צווייטן. מען זעט שוין אזעלכע, וואָס הינקען, וואָס האָבן איין אויג פאַרמאַכט.

3 ביינאַכט זענען מיר אָנגעקומען אין דעם ערשטן שפּאַ־נישן שטעטל מיטן נאָמען אגוליאַנא. די מיליציאָנערן זענען פאַר־שלאָפענע אראָפּ פון זייערע געלעגערס, דערהערנדיק אונזער אָנ־קומען. מען גיט אונז עפּעס איבערצוקייען און טויט־מידע פאַלט מען אַוועק אויף די געלעגערס. ניט באַוויזנדיק איבערצושלאָפן קיין האַלבע שאָ, וועקט מען אונז איבער : „זיך גרייטן אין וועג אריין" ! — באַפעלט מען. איר שטעלט אייך פאָר אונזער פאַר־ביטערטקייט און אומצופרידנקייט, נאָך אזאַ נאַכט קלעטערניש אין די בערג. אָבער דיסציפּלין איז דיסציפּלין : פאַרשלאָפן, מיד, צעבראָכן טוט מען זיך אָן און מען פאַרט אריבער אין דעם קאַ־טאַלאָנישן שטעטל ריפּאָלי. דאָ קען מען זיך ענדלעך אויסרוען עטלעכע שאָ. אָבער דעמזעלבן אָוונט פּאַקט מען אונז אריין אין אויטאָקאַרן און — ווייטער אין וועג אריין.

נייע טראַנספּאָרטן אינטערנאַציאָנאַלע פרייוויליקע קומען קע־סיידער אָן און מען דאַרף מאַכן פּלאַץ פאַר זיי.

עס איז האַרבסט אין די בערג. די גרין־פאַרגעלטע און מעכ־טיקע באַשעפעניש—די פּירענעען־בערג באַהאַלטן אין זייער שויס דאָס קליינע, קאַטאַלאָנישע שטעטעלע קאַמפּראַדאָן. קוועלעכלעך שטראָמען הילכיק פון אַלע זייטן און שפּילן זייער אייביקע מוזיק. די קי פּאַשען זיך אין די טאָלן. די ארבעטער בויען נייע הייזער און דאָס לעבן פליסט נאָרמאַל.

מיר ווערן איינגעאָרדנט אין די קאָמפאָרט־אַרטיקע צימערן פון דער ווילע „קאַרמען", וואָס האָט צוזאַמען מיט די איבעריקע דריי שכיינעסדיקע ווילעס, געהערט צו אַן אַלטער גרעפין.

אויף די ווענט הענגען אומבאַרירט בילדער פון די פאַ־מיליע־גלידער — צווייגן פון דעם בוים, וואָס פירט צום שטאַם

פון א מעכטיקער פעאָדאלער פאמיליע, וואָס האָט געהערשט אי־בער גרויסע שטאָכים פון שפאניע. איצט האָבן זיך דאָ צעלייגט, ווי ביי זיך אין דער היים, די אינטערנאַציאָנאַלע פריווילעגיעס און צוזאמען מיט זיי די יידישע שניידערס און סטאָלארעס.

באַרצעלאָנע נאָכן שטורעם

באַרצעלאָנע האָט געענדערט דאָס פּאָנעם.

איך האָב נאָך קיינמאָל ניט געזען, ווי אזוי א גרויסע שטאָט זעט אויס נאָך א זיגרייכער רעוואָלוציע און עס איז מיר שווער צו געפונען א פארגלייך. איך ווייס נאָר, אז פון אויגוסט ביז סעפּ־טעמבער 1936 איז די שטאָט ניט צום דערקענען: די באַריקאַדן זע־נען שוין אוועקגענומען פון די פלעצער און געסלעך, דער ברוק איז אויסגעגלייכט און ריין. די „ראמבלאַ" איז שטענדיק פול מיט שפּאַצירנדיקע. אויסגעפּוצטע מיליציאָנערן מיט רויטע אָדער רויט־שווארצע טיכלעך און א פערטל טוץ פּאַסקעס מיט לאַנגע פּיסטאָלעטן, שפּאַצירן שטאָלץ צווישן זאַרגלאָזן אוילעם. די הענ־דלער, וואָס שטייען אויסגעשטעלט די גאַנצע לענג פון בולוואַר, מאַכן גלענצנדיקע געשעפטן מיט רעוואָלוציע־אַרטיקלען, וואָס האָבן זייער „הויך־סעזאָן", דאָס זענען פּאַסקעס, רעוואָלווער־שייטלעך, פּאַרטיי־צייכנס, רויטע און רויט־שווארצע טיכלעך. צווישן די סאָחרים קענט איר אויך געפינען יידן פון פּוילן און דייטשלאַנד. די מאַגאַזינען זענען באַלאַגערט פון קויפער. אין קאַפע־הייזער איז שווער צו באַקומען אַן אָרט.

דער ארבעטער פאַרדינט מער ווי פריער און אַרבעט ווייני־קער שאָען. אַלע ערטער זענען צעטריטלעך באַר אים און ער קען זיך דערלויבן אויף אַלעמען: מען קען נאָך אַלץ באַקומען צו קויפן. וואָס שפּעטער וועט זיין, ווער זאָרגט זיך דערפאַר?

אסאך אונטערנעמונגען זענען שוין קאָלעקטיוויזירט אָדער סאָציאַליזירט און די שווארץ־רויטע שילדלעך מיט אויפשריפטן: „קאָלעקטיוויזאַדאַ צ.נ.ט." דאָמינירן. די מויערן זענען באַהאַנ־גען מיט פילפאַרביקע אַפישן, וו אַיין פּאַרטיי, פאַרבאַנד שרייט איבער דעם צווייטן, מיט לויבן פאַר זייערע „קאָלומנעס".

צווישן די סינדיקאַטן און פּאַרטייען גייט אַן א שטילער

קאמף פאר העגעמאניע. און אמאל ענדיקט זיך אזא קאמף מיט אראפּרוימען קעגנער פון וועג. פון טראמוויי־סינדיקאט זענען פאר־שוואונדן עטלעכע צענדליק אקטיוויסטן און פירער פון די סאציא־ליסטיש־קאמוניסטישע „אוכעטע”.

די אנארכיסטן באהערשן דאס עפנטלעכע לעבן אין באר־צעלאנע. דאס טראנספּארט־וועזן איז קימאט אין זייערע הענט; די ספּעקטאקל־אינדוסטריע: קינאס, טעאטערס, קאבארעטן, טאנץ־זאלן און אפילע נאכט־לאקאלן זענען אונטער דער קאנטראל פון „צ.נ.ט.־פ.א.י.”. די גאסן ביינאכט זענען העל באלויכטן. (אין בארצעלאנע ווייסט מען נאכניט דאן, וואס ס'איז אוויאציע). אלע ווילונג־לאקאלן זענען איבערפולט און קיין זאך באומרואיקט ניט קיינעם. די פראנטן זענען ווייט. מען פילט זיי ניט און מען טראכט וויניק וועגן זיי...

* * *

אין שטעטלעך און אין דערפלעך פון אראגאן האט מען איינ־געפירט דעם „באפרייערישן קאמוניזם”. מען האט אלץ קאלעק־טיוויזירט; מען האט אפגעשאפט דאס געלט און איינגעפירט „וואלעס”, באנען... קאפע איז דערקלערט געווארן פאר א לוקסוס־ארטיקל און ציגארעטן — זענען שעדלעך פארן געזונט... דער קליינער אראגאנער פויער, אדער דער קאטאלאנער „ראבאסיירע”, (דאס איז דער ראיו פויערים־טיפ אין קאטאלאניע, וואס האט גע־נומען זיין שטיקל ערד אין ארענדע) האט ניט געקענט פארשטיין אזא זאך. נאך דערצו, ווען אין א שכייניסדיקן דארף האט מען באקומען געלט פאר דער ארבעט אדער פראדוקטן. מען האט גע־קענט טרינקען קאפע און רויכערן טאבאק... נאך ווייניקער האט עס פארשטאנען אין קליינעם שטעטל דער באלמעלאכע: דער שמיד, שניידער, פריזירער און אנדערע, וואס מען האט געצווונ־גען צו קאלעקטיוויזאציע.

איך בין געווען אין אט אזעלכע שטעטלעך פון „באפרייערישן קאמוניזם”. אין דעם שטעטל פראגא ביים טייך צינקא בין איך געקומען אויף דער באַרבעטונג פון אנארכיסט אסקאסא — צו יענער צייט באַרזיצער פון אראגאנער ראט, וואס איז געשאפן גע־ווארן פון די אנארכיסטן. דארט האב איך טאקע געזען דעם „ענ־טוזיאזם” פארן נייעם סיסטעם, וועגן וועלכן אסקאסא האט מיר דערציילט: פולע גלייכגילטיקייט און אפאטיע האט אלץ ארומגע־כאפט. געארבעט האט מען ווייניק, ווייל סיי־ווי האט מען דערפאר

גאַרניט געהאַט. באַזונדערס פּלעגט אָפט אויספעלן רוי־שטאָף. די גרויסע שטאָט האָט אַן געלט ניט געוואָלט געבן. ניט שטענדיק איז געווען סכוירע אָדער פּראָדוקטן צו טוישן. דער אויסטויש גופא איז געווען באַשווערט און האָט זיך ניט שטענדיק אָקאָר־דירט מיט די באַדערפענישן. עס האָט געליטן די לאַנדווירטשאַפט־לעכע פּראָדוקציע, עס האָט געליטן די אינדוסטריע, עס האָבן גע־ליטן די אַנטיפאַשיסטישע קויכעס אויף די פראָנטן...

אָבער די „עקספּערימענטן־פּרעסע" איז פול מיט פּראָבלעמען איבער עסטעטיק און—„אינטעגראַלן קאָמוניזם". די פראָנט־קאָמוני־קאַטן גייען אַראָפּ אויפן צווייטן פּלאַן. צו די „גרויסע זיגן" פון דער אָדער יענער „פּאַרטיי־קאָלומנע" אָדער „צענטוריע" איז מען שוין געווינט. די פראַגע פון איינהייטלעכער מיליטערישער אָנ־פירונג און מאָביליזאַציע איז דערווייל געבליבן אויפן פּאַפּיר. די עקסטרעמיסטן זעען אין דעם אַן אָנגריף אויף די רעוואָלוציאָנערע דעראָבערונגען און — באַוואָפנטן פּראָלעטאַריאַט. אין באַרצעלאָנע ליגן באַהאַלטן גאַנצע אַרסענאַלן מיט געווער און אַמוניציע, אַנ־שטאָט עס צו שיקן אויפן פראָנט. אויף די פראָנטן פון אַראַגאָן הערשט „פרייע דיסציפּלין" און גאַנץ אָפט פאַרלאָזן די מיליציאָ־נערן די טראַנשייען און גייען שלאָפן צו די פּויערים.

דער אָרגאַן פון „פּאָום", „לאַ באַטאַליאַ" פירט אַ שרעקלעכע העצע קעגן דער רעפּובליקאַנישער רעגירונג ; קעגן אַן איינהייט־לעכער, דיסציפּלינירטער אַרמיי, מיטן אויסרייד, אַז די „בורזשו־אַזע רעגירונג וויל אַנטוואָפענען דעם אַרבעטער־קלאַס". אין דער זעלבער צייט ציט זיך צוריק, אָן שום ווידערשטאַנד אַ „קאָלומנע" פון „פּאָום", פון שטעטל לאַ סיניענאַ, אין די בערג פון אַלקוביער. די „פּאָומיסטן" לאָזן איבער אַ לאַגער מיט שפּייז און אַמוניציע אין די הענט פון סוינע. די פּויערים מיט זייערע פאַמיליעס, וואָס זענען אַנטלאָפן פאַר די אַנקומענדיקע פאַשיסטן האָבן געברענגט אויף זייערע פּלייצעס מיטראַיעזן, ביקסן און קוילן, וואָס די „פּאָום"־לייט האָבן איבערגעלאָזן.

די פאַשיסטן גייען פאָרויס אויפן פראָנט פון טאַלאַווערא און טאָלעדאָ צו מאַדריד. די „טעלמאַן־צענטוריע", די 1־טע אינטער־נאַציאָנאַלע איינהייט איז צוריקגעקומען פון טאַרדיענטאַ־פראָנט. ביים באַרג מיט דער פעסטונג „סאַנטאַ קיטעריאַ", האָבן זיי געלאָזן אַ העלפט פון זייערע כאַווירים בעיס אַ העלדישער קאָנטר־אַטאַקע

איז דער נאכט. (צופוסנס פון זעלבן בארג איז אין דעצעמבער 1937 פארגעקומען די גרינדונג פון דער באטווין־קאמפאניע).

בארצעלאנע נעמט פייערלעך אויף די ערשטע, העלדישע אינ־טערנאציאנאלע פארמאציע, וואס האט זיך באדעקט מיט רום. אין דער טעלמאן־צענטוריע האבן זיך געפונען צען פעלקער, צווישן זיי אויך פוילישע און דייטשע יידן.

* * *

קיין בארצעלאנע איז אנגעקומען די ערשטע סאוועטישע שיף מיט פראדוקטן, וואס די סאוועטישע פרויען האבן געשיקט פאר די שפאנישע פרויען און קינדער. דאס פאלק פון בארצעלאנע איז ארויס באגריסן און דאנקבאר זיין דעם סאוועטן־פארבאנד פאר דער מאטאנע.

דער פרימארגן שטעלט זיך א ווארעמער און זוניקער. מאסן־מענטשן שפאנען שוין צום פארט. דארט שטייען שוין לאנגע רייען ביי די סטאציעס פון די איבערפיר־שיפלעך, ווו מען ווערט אוועקגעפירט פאר 75 סענט צום ארט, ווו עס שטייט די סאוויע־טישע שיף.

דער גאנצער פארט איז באלייגט מיט קליינע שווימענ־דיקע שיפלעך אויסגעפוצט מיט רויט, וואס שפיגלט זיך אפ אין די כוואליעס און מאכן שימערירן מיט רויטקייט דעם גאנצן בא־סיין.

דער גאנצער באסיין איז פול מיט אט די שיפלעך, וואס שווי־מען אנגעשטאפט מיט מענטשן ווייט, ווייט אין אפענעם יאם אריין באקוקן די סאוועטישע שיף. אויפן וועג באגעגנט מען די קריג־שיפן פון א גאנצע ריי לענדער. אט איז אן ענגלישע. ניט ווייט פון דארט פאכעט אויפן ווינט א רויטע פאן מיט א האקן־קרייץ און נאך אביסל ווייטער — אן איטאליענישע. — זיי בא־שיצן זייערע בירגער... מיר דערנענטערן זיך צום אפענעם יאם און פון דער ווייטנס ווייזט מען אונז די סאוועטישע לאסט־שיף „זיעריאנין״. אונזער שיפל מאכט א קליינעם קרייז און קערט זיך אום צום ברעג.

די ברעגן ארום פארט ווערן שנעל אויסגעפילט. דעלעגאציעס פון די פאבריקן, ראיאנען און ארגאניזאציעס קומען אן, קעדיי צו באגעגענען די שיף, וואס דארף באלד אריינקומען אין פארט אריין. מענטשן שטייען איינער אויפן אנדערן. יעדער זוכט זיך אויס א העכערן פלאץ, קעדיי בעסער צו זען. די לאסט־הייבע־ם

ביים ברעג זענען באהאנגען מיט מענטשן ווי פליגן אויף קלעפּ־פּאפּיר.

אויטאָס מיט קינדער קומען אן און פארהילכן די גאס מיט געזאנג.

די גאסן ארום פּאָרט זענען אנגעפּאקט מיט מענטשן און פענער און ס'קומען נאָך און נאָך. די ארבעטער פון די פאבריקן האבן אוועקגעלייגט די ארבעט. די שולן זענען געמאכט. דאָס גאנ־צע פאָלק פון בארצעלאָנע שטראָמט צום פּאָרט.

עס צעפייפן זיך די שיף־סירענעס. די שיף שווימט אין פּאָרט אריין. אַט באוויזט זיך די „זיעדיאנין" ארומגערינגלט מיט אַן ערן־וואך פון רויט־באצירטע שיפלעך. די פארזאמלטע מאסע באגעגנט זי מיט שטורמישע אויסגעשרייען, געביילטע פויסטן און בראוואַ־פּאטשערייען ; פרויען און קינדער פאכען מיט די הענט און שרייען מיט פריידיקע קולעס. די 3 טויזנט־טאָניקע שיף קומט פּאמעלעך צו צום ברעג און פאראנקערט זיך.

דער מענטשן־יאם שטראָמט פון אלע זייטן אַן אַן אָפּ־האלט, אָן אויפהער. עס קומען נייע דעלעגאציעס, מען ברענגט מאטאָנעס, קוישן בלומען, אַ שטערן מיט אַ האמער און סערפּ געפלאָכטן פון רויטע און ווייסע רויזן.

עס ברענגען מאטאָנעס פרויען און קינדער, די סינדיקאטן, די פאבריקן און פּאָליטישע פּארטייען. אָרקעסטערס שטופּן זיך דורך שפּילנדיק דעם „אינטערנאציאָנאל" און קאטאלאָנישע מע־לאָדיעס.

פון דער וויטנס זעט מען, ווי עטלעכע „גווארדיא אסאלטא", צוזאמען מיט ציווילע מאכן אַ קרייז ארום אַ מענטשן מיט אַ גראָען קאָפּ : דאָס איז קאָמפּאניס, דער פּרעזידענט פון דער גענעראלי־טעט. דער אוילעם שטורעמט : „זאָל לעבן קאָמפּאניס !"

דערנאָך פארלאנגט דער האמוין, אז ער זאָל רעדן. קאָמפּאניס באגריסט די סאָוויעטישע ארבעטער און פארענדיקט מיט : „זאָל לעבן ראטנפארבאנד !" „זאָל לעבן קאטאלאָניע און דאָס פרייע רעפּובליקאנישע שפּאניע !" ער שרייט אויס : „דער פאשיזם וועט ניט דורכגיין, ניין !" — און דער פארזאמלטער אוילעם ענטפערט דריי מאָל : „ניין ! ניין ! ניין !"

אויפן דעק האָבן מיר אַן אָריגינעלן ספּעקטאקל. אויף דער שיף האָט זיך ארויפגעכאפּט אַ פישערקע פון פּאָרט. זי שטייט לעבן אַ מאטראָז פון דער שיף און האלט אים אין איין קושן.

פארשטענדיקן זיך מיט אים קען זי ניט, אָבער יעדעס מאָל, ווען זי רעדט עפּעס צו אים און דער מאַטראָז ענט־פערט מיט אַ שמייכל: „יאָ ניע פּאָניעמאַיו" — גיט זי אים דערפאַר אַ קוש. דער אויבערשטער און לאַכט און זי אויך. אומצאָליקע מאָל באַזערט זיך אַלץ איבער דאָס געשריי: „וויוואַ רוסיאַ! וויוואַ רוסיאַ" ! דער געהילף־קאַפּיטאַן, אַ גערונג־טער לאַכנדיקער מאַן, מיט אַ ברוינער פאַרהאַרטעוועטער הויט פון יאַם־ווינטן — אַ „יאַם־וואָלף" — איז אַביסל צעטומלט פון דעם קאַבאַלעס פּאָנעם, וואָס באַרצעלאָנע מאַכט לעקאָוועד אים און זיינע כאַווערים.

* * *

קימאַט יעדן טאָג ברענגען שיפן און באַנען אינטערנאַציאָ־נאַלע פרייוויליקע, וואָס פאָרן פאַרמירן זייערע באַטאַליאָנען קיין אַל־באַסעטע און פון אַלבאַסעטע — צו די פראָנטן פון מאַדריד.

מאַדריד

אויגוסט, 1936. איך בין דאָס ערשטע מאָל אין מאַדריד.

די שטאָט באָד זיך אין אַ יאַם ליכט. די גאַסן און פּאַסעאָס זענען איבערפולט. מאַסן מענטשן שטראָמען פריילעך איבער די גראַן־וויאַ, אַלקאַלאַ און פּוערטאַ־דעל־סאָל. אַלץ שטראַלט יאָנ־טעוודיק.

דאָס פאָלק פון מאַדריד פייערט דעם גרויסן ניצאָכן איבער די פאַשיסטישע גענעראַלן, וואָס זענען אויפגעשטאַנען קעגן דער רעפּובליק. דער פירער פון מאַדרידער גאַרניזאָן, גענעראַל פאַנכול איז אַרעסטירט. אַ צווייטער סאַנכורכאַ ווערט באַרברענט אויפן וועג אין זיין אַוויאָן, קומענדיק פון פּאָרטוגאַל, קעדיי אָנצופירן מיטן אויפשטאַנד. די מעכטיקע פאַשיסטישע פעסטונג, די קאַ־זאַרמע „מאָנטאַניאַ"; די באַסטיליע פון מאַדריד, איז דעראָבערט געוואָרן דורך די אומבאַוואָפנטע מאַסן.

מיליציאָנערן פאָרן צו די פראָנטן. מיט שטורמישע אָוואַציעס באַגלייט דאָס פאָלק אירע זין. קינדער אין ווייסע קליידלעך טומלען אין מיטן גאַס. זייערע קוויטשנדיקע קעלעכלעך שרייען אין אַ כאָר: „אויפהענגען כיל ראָבלעס!"

מאדריד איז פייערלעך און פריילעך. ניצאַכן־פרייד שיינט פון יעדן פּנים, פון יעדער מויער. פרייד שטראַמט, ווי פון אויפ־געעפנטע שליוזן און רייסט אַלץ מיט.

די אַלטע קריסטלעכע שטאָט מאַכט דורך איר רענעסאַנס; די שטאָט פון קאַטוילישע ריטער ווערט ווידער איר ווידערגעבורט. אין פּאַלאַצן פון סעניאָריטאַס געפינען זיך אַרבעטער. דאָס פּאָלק איז באַוואָפנט. דער פינפטער רעגימענט איז שוין געשאַפן. דער באַ־טאַליאָן „פּאַסיאָנאַריאַ" איז אַוועק אין די „סאָמאָסיערא". אַ נײַ לעבן איז אויפגעגאַנגען אין מיטן זומער.

* * *

נאָוועמבער דאָסזעלבע יאָר. איך בין צום צווייטן מאָל ווידער אין מאַדריד.

טריבנדיקע נאָוועמבער־טעג; טרויעריקע טעג. דער הימל ענגט אַ שווערער, אַ טריפנדיקער איבער דער הויפּטשטאָט און באַדעקט די מענטשן מיט זײַן אומעט און טרויער.

פון צוויי זײַטן זענען די פאַשיסטן צוגעקומען צו די טויערן פון מאַדריד: אויף מאַירעוו פון טאַלאַווערא און דאַרעם — טאָ־לעדאָ. די נאָענטע פאָרשטאָט, וווּ עס געפינט זיך דאָס אוניווער־סיטעט־שטעטל, די אַזוי גערופענע „ציודאַד אוניווערסיטאַריאַ", איז דאָס הויפּט־פעלד פון די אָפּעראַציעס. אויף מאַירעוו, דאָס הייסט פון „קאַסא דעל קאַמפּאָ", „קאַמפּאָ דעל מאַרא", שוין אויף דער צווייטער זײַט פון טייך מאַנסאַנאַרעס; פון דער פאָרשטאָט מאָנקלאָאַ און דעם מאַירעוו־פּאַרק, הויבן שוין אָן אַרײַנדרינגען די מאַראָקאַנער און לעגיאָנערן צום האַרץ פון מאַדריד. מען האָט זיי שוין געזען אויפן צאָפּן־וואָקזאַל, און אפילו — „פּלאַזא ד׳עספּאַניא".

די פאַשיסטישע וועלט־פּרעסע מעלדעט אין אַלע שפּראַכן: „מאַדריד איז געפאַלן", „גענעראַל פראַנקאָ טריומפאַל אַרײַנמאַר־שירט אין דער הויפּטשטאָט". גענעראַל פראַנקאָ האָט בלויז פאַר־זיכערט זײַן באַשיידענע האָסאָגע „מאָרגן" צו טרינקען קאַווע אין מאַדריד...

אין די טעג האָב איך געזען פרויען מיט פלעשער בענזין און הייס וואַסער ביי די פענצטער וואַרטן אויף די פאַשיסטן. כ׳האָב געזען שטיינערנע ווענט און באַריקאַדן, וואָס זענען מיט אַ בליץ־שנעלקייט אויפגעשטעלט געוואָרן פון „קואַטראָ קאַמינאָס", „פּלאַצא ד׳עספּאַניא" ביזן דאָרעם־וואָקזאַל.

אין די רעגנדיקע נאָוועמבער־טעג האָבן זיך געשלעפּט פּאַ־מיליעס מיטן ביסל גראַטעס, וואָס מען האָט געראַטעוועט פון איינ־געפאַלענעם הויז און געבלאָנדזשעט דערמיט איבער פּלעצער און גאַסן, ניט וויסנדיק אַליין וווהין, ביז עס איז אָנגעקומען די דייטשע אַוויאַציע און געמאַכט פון אַלעם אַ קופּע פון זאַמד מיט בלוט.

אין די נעכט — שרעקלעכע נעכט, אַ פינצטערניש אַזאַ, אַז ווּעלכע עס קען שטעקן בלייבן אַ מעסער. הייזער ציטערן. עס רייסן אויף שראַפּנעלן, מינען־וואַרפער ברומען. אַלץ איז אַזוי נאָענט — אָט לעבן דיר. קורצע, אָפּגעהאַקטע רעוואָלווער־שאָסן קלינגען אָפּ הינטער דער פּלייצע. „פּאַקאָס" (אויסבאַהאַלטענע פאַשיסטן, די אַזוי־גערופענע 5־טע קאָלאָנע) פאַרשטעלן זיך מיט דער פינצ־טערניש און שיסן פון זייערע קאַמופלירטע פענצטער אויף דער גאַס אַראָפּ.

דורך דער געדיכטער פינצטערניש פון אומרו און גרויל האָט זיך געטראָגן די שטים פון דער קאָמוניסטישער פּאַרטיי. די שטים האָט זיך דורכגעריסן דורך דער נאַכט, ווי אַ פייערדיקע פייל און אָנגעצונדן גלויבן און גרייטקייט זיך מאַקרעוו צו זיין: „בלייבן ביזן לעצטן און דעם סוינע ניט דורכלאָזן!" „מאַדריד וועט קיינ־מאָל ניט זיין פאַשיסטיש!", „מאַדריד ווּעט זיין דאָס קייווער פון פאַשיזם!"

— די זאַך פון רעפּובליקאַנישן שפּאַניע, איז די זאַך פון דער גאַנצער פּאָרגעשריטענער מענטשהייט — האָט סטאַלין געזאָגט.

די פּאָרגעשריטענע מענטשהייט, די אינטערנאַציאָנאַלע בריג־גאַדן, האָבן געענטפערט צוזאַמען מיטן פאָלק פון מאַדריד: נאָ פּאַסאַראַ!!! און עס איז געשען.

* * *

מאַדריד איז באַלאַגערט און קימאַט אָפּגעשניטן. די באַן־ליניע איז איבערגעריסן אויף אַ שטעטל פון 100 קילאָמעטער פאַר דער הויפּט־שטאָט.

איך פאָר אַרוים מיטן צוג פון אַלבאַסעטע, וואָס גייט ניט ווייטער, ווי ביז אַלקאַזאַר דע סאַן־כואַן. דער צוג איז אָנגעפּאַקט מיט פאַרוווּנדעטע מיליציאָנערן, וואָס שטייגן אוים אויף די קליי־נע סטאַציעס. דער מיליציאָנער, וואָס זיצט לעבן מיר מיט אַ פאַר־באַנדאַזשירטע האַנט, איז אַ פּויערים־זון פון דער געגנט. אַ דום־דום קויל האָט אים אויפגעריסן די האַנט אויפן פראָנט פון

טאָלעדאָ און יעדעס מאָל, ווען ער דאַרף זיך באַוועגן פאַרקרימט ער דאָס פּנים פאַר ווייטאַג.

— צו וואָס פאַרא פּאַרטיי געהערסטו? — פרעג איך אים.

— צו קיין שום פּאַרטיי.

— דו ביסט אַ מאָביליזירטער, אָדער אַ פרייוויליקער?

— פרייוויליקער.

— פאַרוואָס ביסטו אוועק אין דער מיליציע?

— ווייל די רעפּובליק האָט אונז געגעבן ערד און גיט אונז פרייהייט.

— וואָס וועסטו טון נאָכן קריג?

— איך וועל העלפן מיין טאַטן באַאַרבעטן די ערד.

מיין מיטשמועסער האָט מיר געענטפערט אויף מיינע פראַגן מיט אַזאַ נאַטירלעכקייט, ווי דאָס וואָלט געווען אַ זעלבסטפאַרשטענדלעכקייט. מיין שאָכן איז אָנגעקומען אויף זיין סטאַציע און מיר האָבן זיך געשייד.

* * *

אין אַלקאַזאַר דע סאַן-כואַן, זענען דאָ 25 טויזנט איינוווינער. אַסאַך ווייַן און גאָר ספּעציעלער סאָרט שעפּסן-קעז ווערט דאָ אויסגעאַרבעט. אין דער סאַן-כואַנער קליינער קירכע, וואָס שטאַמט פון 13-טן יאָרהונדערט איז געטויפט געוואָרן דער מעכאַבער פון דאָן קיכאָט — סערוואַנטעס.

דער אַלטער סעקרעטאַר פון קאָמוניסטישן ראַיאָן-קאָמיטעט, וואָס האָט זיין זון אויפן פראָנט, און אַליין איז ער פאַרוואָרפן מיט אַרבעט ביים אָרגאַניזירן די עוואַקואירטע פרויען און קינדער פון מאַדריד, זאָגט מיר צו, אַז באַלד, ווי מען וועט האָבן פאַרענדיקט מיטן פאַשיזם, וועלן די קאָמוניסטן פאַרלאַנגען, אַז דאָס שטעטל זאָל הייסן סערוואַנטעס און ניט אַלקאַזאַר דע סאַן-כואַן.

אַן אויטאָקאַר, וואָס פירט אַרויס פרויען און קינדער פון מאַדריד און קערט זיך אום נאָך אַ נייעם טראַנספּאָרט, נעמט מיך מיט.

מען פאָרט אַרויס, ווען עס פאַלט צו די נאַכט. מיר מאַכן אַ גרויסן אומוועג און מיידן אויס דעם שאָסיי פון בעטאַפע, וואָס איז שוין אָפּגעשניטן, און נעמען דעם וועג פון אַראַנכועז. דער גאַנצער וועג איז באַלייכט מיט אויטאָס, פרויען און קינדער פון מאַדריד. די קינדער הערן ניט אויף צו שרייען „נאָ פּאַסאַראַ" און זינגען רע-

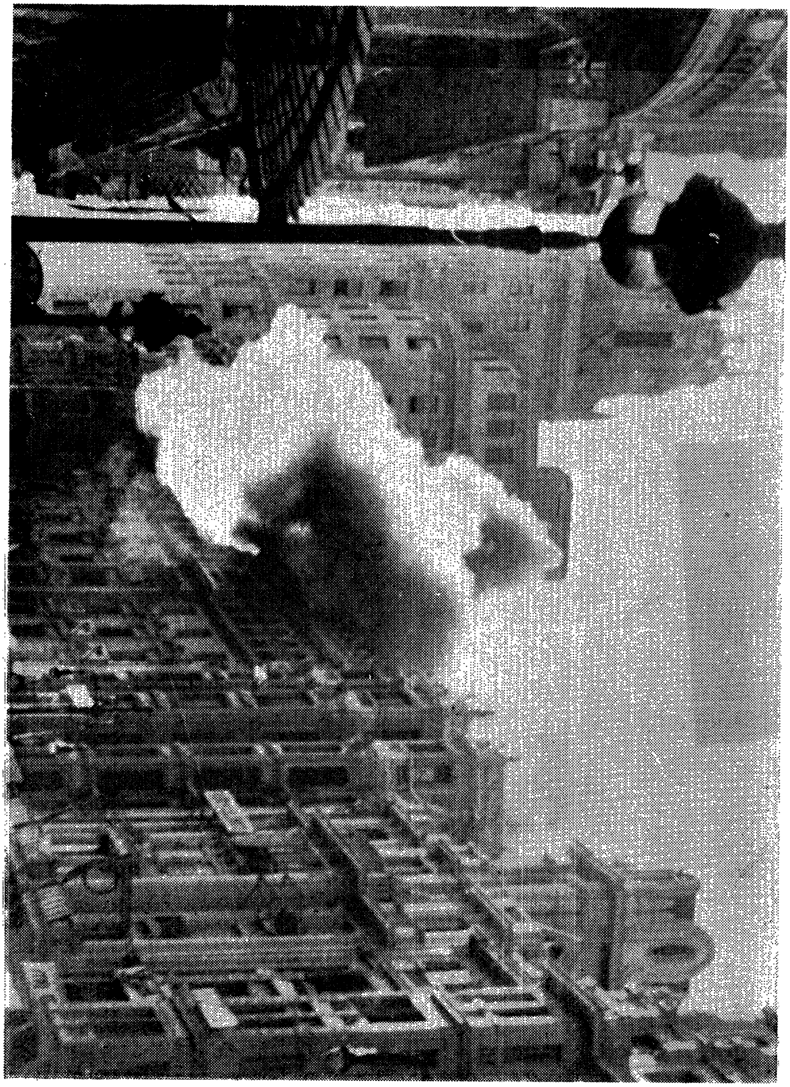

די שענסטע גאַס אין מאַדריד, די גראַן־וויאַ מיטן הויז פון
דער טעלעפאָן־צענטראַלע זײַנען אָפט געווען דאָס ציל־ברעט פון
דער פאַשיסטישער אַרטילעריע. די שפּאַניאָלן האָבן זי דעריבער
גערופן : „די גאַס פון שראַפּנעלן".

וואָלוציאָנערע לידער. נאָך 5 שעה פאָרן זענען מיר אָנגעקומען קיין מאַדריד.

דער ערשטער ציטער גייט מיר אַדורך דורך די ביינער, ווען דער שאָפער גיט פּלוצלינג אַ שטעל אָפּ דעם אויטאָ אויף אַ פינצ־טער פעלד און זאָגט צו מיר, אַז דאָ שטייג איך אויס: — „דאָס איז דער פּלאַץ סיבעלעס", זאָגט ער און פאַר־שווינדט. ערשט מיט צוויי כאַדאָשים צוריק בין איך דאָ געווען. איך דערקען דאָ גאָרניט... עטלעכע מינוט בלייב איך שטיין אַ פאַר־לוירענער ניט זעענדיק גאָרניט אַרום מיר, טאַפּנדיק די געדיכטע פינצטערניש מיט די הענט. באַלד האָבן זיך פון דער פינצטערניש אָנגעהויבן אויסשיילן באַוועגלעכע קעגנשטאַנדן און מיט אַ געפיל פון ציטער האָב איך נאָכגעפאָלגט דעם ערשטן מענטש, וואָס האָט מיך באַגלייט אין דער רעדאַקציע פון „מונדאָ אָברעראָ" (אַרבע־טער־וועלט).

אַ נייע וועלט האָט זיך אַנטפּלעקט — ליכט און לעבעדיקע מענטשן... אַ געפיל פון וועלכן איך האָב זיך אַ לאַנגע צייט ניט געקענט באַפרייען, האָט מיך אַרומגעכאַפּט פון אַט דעם קאָנ־טראַסט...

אין איינעם פון די רעדאַקציע־צימערן קום איך איבער די שלאָפלאָזע נאַכט אונטער דעם אַקאָמפּאַניאַמענט פון מאַשין־גע־ווער און מינען־וואַרפער־עכאָס.

צומאָרגנס 9 אינדערפרי — אַן אויפרייס, אַ צוויטן, אַ דריטן. אַ שווערער זיפּץ פון אַן איינגעפאַלן הויז, באַגלייט מיט אַ קלינגעריי פון שויבן. אַלץ האָט געציטערט. אויף אַ סעקונדע איז געוואָרן טויט־שטיל, באַלד איז די לופט געוואָרן פאַרהילכט פון די גע־שרייען און רופן צו ראַטעווען די פאַרוווּנדעטע. אויפן פּלאַץ סי־בעלעס, וווּ עס געפינט זיך די הויפּט־פּאָסט אין דער נאָענטער שכנישאַפט מיט דער רעדאַקציע, האָט מען אָפּערגעשלעפּט מענטשן פון אונטער חורוועס מיט אָפּגעריסענע פיס, מיט דעפאָרמירטע פּנימער — ניין! פאַרבלוטיקטע מאַסעס אינגאַנצן ניט צו דער־קענען. אַ קינד איז געלעגן לעבן טראָטואַר. פון קליינעם מיילעכל האָט גערונען אַ פּאַסעקל וואַרעם בלוט. ניט ווייט אָפּגערוקט איז געלעגן אַן אייזל נאָך געשפּאַנט אין דעם וועגעלע, וואָס האָט אי־בערגעפירט דאָס ביסל זאַכן פון אַן עוואַקואירטע פאַמיליע. דאָס גאַנצע איינגעוויד פון אייזל ליגט אויסגעשפּרייט אויפן ברוק. מענ־טשען פאַרשטעלן די אויגן ניט צו זען דאָס שוידערלעכע בילד.

איך בין אַוועק איבער די גאַסן פון מאַדריד. ביים פּאַרט דעל סאָל סמאַלען זיך נאָך די שטאָקן פון די אונטערציינד־באָמבעס. פון די פענצטער, ווי אויסגעברענט רויע לעבער זעצט אַ רויך. אין דער פּרעסיאַדאָ־גאַס איז דאָס 4־שטאָקיקע הויז נומער 9 פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ באַרג מיט שטיינער. צוויי פרויען מיט דריי קינדער געפינען זיך אונטער די כורוועס.

אַ מיליציאָנער האָט באַקומען אַ טאָג אורלויב. ער איז געקומען באַזוכן זיין געליבטע. דאָ אונטער די כורוועס ליגט זי איצט. נאָך ניט ארומגעוואַשן פון די שמוציקע גרובנס, שטייט ער איצט, דריקט צונויף די פויסטן און פאַרבייסט די ליפּן, צום סאָף גיט ער זיך אַ רייס אויף פון זיין פאַרגליווערטקייט און מיט אַ נערוועאישן זשעסט ווענדעט ער זיך צו די ארומיקע:

— איך מוז נעקאָמע נעמען פאַר איר!

אַלע זענען פאַרשטיינערט פון דער סצענע, וואָס איז דורכגעלאָפן ווי אַ בליץ.

אייגנטימער פּאָרען זיך ביי זייערע איינגעפאַלענע געשעפטן, ראַטעווען דאָס, וואָס עס לאָזט זיך. און פירן עס אוועק אויף האַנטוועגעלעך.

די קירכע פון „הייליקן איזידאָר" איז דורכגעלעכערט. אויף דער טאָלעדאָ־גאַס שטייען די טראַמוויי־שינעס אין דער לופטן, אין דער מאַיאָר־גאַס, וואָס פירט צום צאָפּן־וואָקזאַל, זענען פון די מאָדערנע הייזער געבליבן בערג מיט שטיינער.

עס איז אַ טריבער, רעגנדיקער פאַרמיטאָג. פרויען, מענער און קינדער שלעפּן טרויעריקע, מיט אַ קלאָלע אויף די ליפּן זייערע האַנט־וועגעלעך מיט לעצטן ביסל האָב און גוטס. דער לאָזונג פון עוואַקוּאירן די ניט קריג־פעאיקע ווערט דורכגעפירט. ניט יעדערער האָט אַ קאָרעוו אָדער די מעגלעכקייט צו פאָרן אויף דער פּראָווינץ.

די מעטראָ־סטאַציעס זענען פול מיט פאַמיליעס. אויף די סטאַציעס זענען אויסגעלייגט בעטגעוואַנט און שלאָף־זעק. מען קאָכט און מען גייט דאָ. עס האָבן זיך אָרגאַניזירט גרופּעס פון יונגע מיידלעך, וואָס שטריקן סוועטערס און נייען העמדער פאַר דער מיליץ. יעדעס מאָל, ווען אַ צוג פאָרט דורך זינגען די קינדער דעם „אינטערנאַציאָנאַל".

אַן אַלטער מאַן ליגט אָנגעלענט אויף זיין שלאָף־זאַק. איך

פרעג אים, צי ער האט ניט קיין מעגלעכקייט צו פארן אויף דער פראווינץ.

— נאך וואס — זאגט ער — פארן? די פאשיסטן וועלן אין קורצן דא באגראבן ווערן... דאס, וואס זיי שיסן אויף אומשולדיקע פרויען און קינדער באווייזט צומבעסטן, ווי שוואך זיי זענען. ווען זיי וואלטן געווען שטארק און זיכער, אז מאדריד וועט געהערן צו זיי, טא צו וואס צעשטערן אז אייגענע שיינע שטאט?

די לופט איז דא ניט איבערצוטראגן. איך בין ארויס אויף דער גאס. אין דרויסן פאלט צו די נאכט. אין מאירעוו־דארעמטייל האלט אן א געדיכטע קאנאנאדע. די טראמווייען קורסירן נארמאל. דער פילם „טשאפאיעוו" איז אנאנסירט אויף יעדע הונדערט מעטער. אויף די ווענט זענען אויסגעקלעפט נייע אפישן פון 5־טן רעגימענט, וואס איז אונטער דער אנפירערשאפט פון דער קאמוניסטישער פארטיי:

„ס'ווערן געשאפן נייע פיר שטורעם־באטאליאנען, וואס וועלן זיין דער שטאלץ פון מאדריד און די גאראנטיע פון איר פארטיידיקונג".

אמבולאנסן מיט פארוואונדעטע לויפן מיט א געקלינגעריי איבער דער גאס. גרופעס מיט רידלעס און לאפאטעס אויף די אקסלען קומען צוריק פון די ארומיקע גאסן.

די אוונט־פרעסע, וואס גייט ארויס בלויז אין צוויי זייטן, ברענגט פון אויבן א גרויסן קאפ:

— פראנקא האט געמאלדן, אז היינט ביינאכט מאכט ער דעם דעצידירנדיקן אטאק אויף מאדריד. פרויען, מענער, יוגנט פון מאדריד ארויס צו פארטיידיקן אונזער אומבאזיגבארע שטאט!

* * *

עס איז דער 20־טער נאוועמבער.

אין מיין נאטיץ־ביכל האב איך פארצייכנט: די נאכט איז שרעקלעך, די שיסערייען הערן ניט אויף. עס ברומען א גאנצע נאכט די מינען־ווארפער; עס רייסן אויף 155־ער. פארטאג זענען געקומען אוויאנען און באשאסן די שטאט מיט מאשין־געווער. „מאדריד איז געבאר".

דאס אלץ האב איך מיר היינט פארצייכנט, נאכדעם ווי איך האב איבערגעלעבט א שרעקלעכע נאכט.

אויף היינט האבן די פאשיסטן פראקלאמירט צו מאכן דעם

שטאַרקסטן אָנגריף, וואָס דאַרף זיי דערמעגלעכן אַריינצוקומען קיין מאַדריד. 5 טויזנט רייכס־וועהר־סאָלדאַטן, 150 אַוויאָנען מיט 100 טאַנקען וועלן זיך באַטייליקן אין אָנגריף.

היינט האָט מען אויך דורכגעפירט אַ רעוויזיע אין דייטשן קאָנסולאַט אין מאַדריד, ווו מען האָט אַנטדעקט אַ גאַנצן מאַגאַזין מיט געווער. מען האָט ארעסטירט עטלעכע און זעכציק שפּאַנישע פאַשיסטן. זיי האָבן זיך געהאַט אינסטאַלירט אין אַ פאַרמעלן קריג־לאַגער, מיט שוצגריבער און פעסטונגען. האָבנדיק צו זייער דיספּאָזיציע האַנט־גראַנאַטן און אויפרייס־באָמבעס פון דייטשער אויסאַרבעטונג.

נעכטן אָוונט בין איך געווען אין קינאָ „קאַפּיטאָל", ווו עס איז פאָרגעקומען אַן אָוונט געווידמעט די טאַנקען־צעשטערער. דער אָוונט איז געווען אָרגאַניזירט פון די אַנטיפאַשיסטישע קינסטלער, וואָס רופן זיך „אַלטאַוואָז דעל פרענטע", (דער הויך־רעדער פון די פראָנטן).

קאַראַסקאַ און קאַרנעכאַ, די צוויי יונגע טאַנקען־ברעכער האָבען דערציילט, ווי אַזוי זיי האָבן אָפּגעטאָן זייער שטיקל אַרבעט.

דער גאַנצער זאַל איז אָנגעשטערנגט און הערט מיט אַ פאַרכאַפּטן אָטעם די ווערטער פון קאַרנעכאַ. ער איז ניט קיין רעדנער, זיינע ווערטער זענען אַזוי פּאַשעט און פּרימיטיוו, ווי עס איז דער אַקער־אייזן, וואָס ער האָט געפירט אין זיין דאָרף פון אַלט־קאַסטיליע. זיין פּאָנעם איז באַוואָקסן און ניט געוואַשן. מען זעט, אַז ער פילט זיך ניט גוט ביים מיקראָפאָן אינעם גרויסן, באַלויכטענעם זאַל פון „קאַפּיטאָל". ער האָט זיך דעמאָלט בעסער געפילט, ווען: „די טאַנקען זענען אָנגעקומען און האָבן אָנגעהויבן שפּייען מיט פייער. אַלעמען האָט באַהערשט אַ פּאַניק. מען האָט באַדאַרפט אָנשטרענגען אַלע קויכעס ניט צו לאָזן פונאַנדערלויפן די בעוורע, ווייל ווען מען איז דאָס איינגעפאַלן, אַז אַ מענטש קען זיך פאַרמעסטן מיט אַזאַ מאָנסטער, וואָס קריכט איבער דיר און גלייכט אויס אַליץ, וואָס שטייט אים אין וועג".

דריי טאַנקען האָבן זיך געפונען אויפן וועג צו זייער פּאָזיציע. קאַראַסקאָ זאָגט צו זיינע כאַווייריס: „מען דאַרף עפּעס טון" און ער איז אַרויסגעקראָכן פון דער טראַנשיי. שלעפּנדיק זיך צווישן די גראָזן, איז ער באַמערקט געוואָרן, און דער קוילנוואַרפער האָט אים אַרומגעקרייזט מיט פייער. ער איז נעבלי־

בען אַ קורצע ווײַלע און ניט געגעבן קיין סימען פון לעבן. די כאַ־ווירים האָבן אים שוין געהאַלטן פאַר אַ פאַרלוירענעם.

דער אויבעם איז זאַל האַלט אײַן דעם אָטעם, קעדיי זיך בעסער אײַנהערן, וואָס ווײַטער איז געשען.

ער דערציילט, ווי אַזוי ער האָט געשליידערט פינף־האַנט־גראַנאַטן, אײנעם נאָכן צווייטן... ווי אײַן טאַנק איז געבליבן שטיין אומבאַוועגלעך און ווי די איבעריקע, זעענדיק דאָס האָבן געמאַכט פּלייטע.

דער זאַל ציטערט פון די אַפּלאָדיסמענטן. קאַרנעכאָ, וואָס איז אַ מיטגליד פון דער פאַרייניקטער סאָציאַליסטישער יוגנט, פאַר־ענדיקט:

— די יוגנט, וואָס פאַרטיידיקט מאַדריד איז פון שטאָל! אַ דאָר פון טאַנקן־ברעכער איז באַשאַפן געוואָרן!

נאָכדעם, ווי מען האָט געוויזן עטלעכע פראַגמענטן פון די „מאַרינער פון קראָנשטאַט", האָט נאָך געשפּילט מוזיק און אַ כאָר האָט געזונגען.

ווען מען איז ארויס פון ליכטיקן זאַל אויף דער גאַס האָט ארומגעכאַפּט אַ שרעקלעכע פינצטערניש.

אין דער מוירעדיקער פינצטערניש האָבן זיך באַוויגן זאַכן, וועלכע עס איז געווען שווער אונטערצושיידן. ערשט ווען איך האָט זיך צוגעוווינט צו דער כאַשכעס, האָט איך געקענט באַמערקן דעם געדיכטן פאַרקער פון אויטאָמאָבילן און לאַסט־אויטאָס.

איך שפּאַן אין דער פינצטער איבער דער גראַן־וויאַ, ווו אַסאַך הייזער זענען שוין צעשטערט. די גרויסע צאָל לוקסוס־קאַ־פעס, זענען פון אויסנווייניק הערמעטיש פאַרשטעלט, אַז עס זאָל זיך ניט קענען דורכרייסן קיין איין שטראַל אין גאַס אריין. אינעווייניק רויעט מיט מענטשן, וואָס זענען געדיכט ארומגעזעצט ארום די טישלעך. מען זינגט און מען טומלט. די קעלנערס לויפן פאַר־שוויצטע מיט זייערע טאַצן און באַדינען מיט געטראַנקען און קאַ־וועס, וואָס די קאָנסומענטן האָבן באַשטעלט.

אין דער שרעקנדיקער פינצטערניש, ווען אין יעדן טריט ליגט באַהאַלטן פּאַכעד, הערן זיך שוין די „פּאַקאָס" פון דער פינפטער קאָלומנע.

עס לייכט אויף אַן עלעקטריש לעמפּל מיט אַן — „אַלטאַ דאַקומענטאַסיאָן!"

* * *

10 אין אוונט האט זיך עס אנגעהויבן. עס ציטערן די שויבן. פון צייט צו צייט דאכט זיך, אז דאס הויז פליט אין דער לופטן. דו ווילסט באהערשן די נערוון, שאלעם מאכן מיטן גורל, וואס קען דיך דערוואַרטן און איינשלאָפן. איינשלאפן, קעדיי ניט צו הערן דאס אלץ, ווייל ווען דו הערסט, דאכט זיך דיר, אז דאס אלץ קומט פאר נאענט, זייער נאענט פון דאנען.

* * *

די נאכט איז א שרעקלעכע. די שויבן ציטערן פון דער אומ־אויפהערלעכער קאנאנאדע און פון דער קנאקעריי פון מאשין־געווער. עס איז צוויי ביינאכט. מען קלאפט אין די טירן:

— די אוויאציע קומט אן!

מען כאפט אויף זיך עפעס און מען לויפט אין קעלער אריין. אין קעלער געפינען זיך פרויען מיט קינדער, איינגעהילט אין קאלדרעס. אלע ווארפן זיך פון שרעק און פון קעלט.

עס האט זיך בארואיקט. יעדער גייט אין זיין צימער. צוויי שא שפעטער — דיזעלבע געשיכטע. צומארגנס דערוויסט מען זיך פון דער פרעסע, אז נאך איינער, פון די שרעקלעכסטע פרווון פון די פאשיסטן, זיך דורכצורייסן קיין מאדריד האט געליטן א פיאסקא.

* * *

פראנקא האט היינט ווידער געמאלדן דער וועלט, אז דאס־מאל קומט ער קיין מאדריד. זיין אוויאציע איז געקומען באמ־באַרדירן די געגנט פון צאפן. ליגן די גרויזאמע בילדער, צעהאקטע קערפערס פון פרויען מיט קינדער. דיזעלבע בילדער, וואס פאריקע וואך, פאר צוויי וואכן, פאר דריי וואכן.

יא, פראנקא איז געווען אין מאדריד...

* * *

עס איז א זוניקער פרימארגן. דער הימל איז בלא און די לופט איז א קלארע, א דורכזיכטיקע — גינסטיק פאר דער פאשיסטישער אוויאציע. אבער זיי וועלן איצט ניט קומען, ווייל די רעפובליקאַנישע עסקאדרילן זענען אויף דער וואך איבערן הימל פון מאד־ריד.

אויפן פלאס דע קאסטיליאנא פארווארפן די שפאצירנדיקע די קעפ און קוקן לאנג אין הימל אריין. לעבן מיר שטייט א קליין יאטל פון א יאר 8 — 10, אין א לייכט אנצוגל אריינגעטאן די הענט

אין די הויזן־טאַשן מיט אַ קורץ געפּרוּווירן נעזל. אין אַוויאַציע־גראַגן ווייזט ער זיך אויס צו זיין אַ גאַנצער ספּעץ.

— וואָס איז דאָס באָמבאַרדירער צי יאַגד־מאַשינען?

— דאָס זענען יאַגד־מאָטאָרן.

— וועמענס, אונזערע צי זייערע?

— אונזערע.

— די „יונקערס" מיט „קאַפּראָנים" וועלן איצט ניט קומען. זיי וועלן קומען ביינאַכט אין דער פינצטער.

דער קליינער ציילט: 21, 22 ביז 30. עס איז אים, אַפּאָנים, שנעל צוגעגעסן געוואָרן, פייפט ער זיך אונטער אַ שלאָגער און לויפט אַוועק.

* * *

דער קאָמוניסטישער 5־טער רעגימענט זאָרגט, אַז די קינסט־לער, ארטיסטן און וויסנשאַפט־מענער זאָלן אַוועק פון מאַדריד. מען העלפט זיי צו עוואַקואירן און שטעלן זייער לעבן אויסער יעדער געפאַר. אויפן געזעגענונג־באַנקעט האָט דער קאָמוניסטישער רעד־נער דערקלערט:

— עס איז פאַר דער קאָמוניסטישער פּאַרטיי אַ קאָוועד צו העלפן אייך אין אייער ארבעט. איר געהערט ניט בלויז דעם שפּאַ־נישן פאָלק, איר געהערט דער גאַנצער מענטשהייט. מיר ווייסן, אַז אונטער דעם קוילנוואַרפער און דער פיינטלעכער אַוויאַציע איז דער קלימאַט ניט קיין גינציקער פאַר אייער ארבעט.

אַ קאַראַוואַן מיט אויטאָס האָט גערירט אין דער ריכטונג פון וואַלענציע. דער פאַרזאַמלטער אויפֿעם האָט זיי געמאַכט שטור־מישע אָוואַציעס. ביי די ווייס־קעפּיקע דערפינדער, פּראָפעסאָרן און פּאָעטן זענען די אויגן פול מיט טרערן. צי איז עס פון די האַר־ציקע און רירנדיקע אָוואַציעס, צי עפּשער פון דעם, וואָס זיי זענען אַלט און ניט מער פעיק צו האַלטן אַ ביקס אין דער האַנט?...

* * *

פעברואַר 1938.

שוין 15 כאַדאָשים, ווי איבער די גאַסן פון מאַדריד שפּאַצירט דער טויט פראַנק און פריי. שוין 15 כאַדאָשים, ווי עס ווערט ניט אָנגעצונדן קיין ליכט אין די נעכט. שוין 15 כאַדאָשים, ווי מענטשן זענען אויסגעשטעלט אויף הונגער אין ווערטלעכן זינען פון וואָרט

— אויף קעלט. שווער דעם צווייטן ווינטער ניטאָ מיט וואָס צו הייצן.

איך קוק אויפן וואונדער און עס איז שווער צו באַגרייפן. ניין, עס איז גאָר אומעגלעך, אַז אַ מענטש, וואָס לעבט ניט דאָ כאָטש איין טאָג, וואָס איז ניט אַנוועזנדיק כאָטש איין מאָל מיטאָג־צייט אויף פּאַרט־דעל־סאָל, בעיים ניט ווּיסנדיק פון וואָס און פון וועגן הויבן אָן צו פאַלן שראַפּנעלן, זאָל זיך קענען פאָרשטעלן, וואָס מאַדריד איז.

* * *

אין אַ זוניקן פעברואַר - פרימאָרגן פון 1938 ביז איך דורכגעלאָפן די גאַסן פון מאַדריד און קענען געלערנט די שטאָט צום דריטן מאָל. די פלעצער און פאַסעאָס פון צענטער זענען געווען באַלעבט. די טראַמווייען, איבערפולט מיט מענטשן, האָבן קורסירט נאָרמאַל. די פענצטער פון די שענסטע געביידעס אויף אַלקאַלאַ און גראַן־וויאַ זענען געווען פאַרמויערט מיט רויטע ציגל אָדער פאַרשטעלט מיט זעק זאַמד.

די רעגירונג האָט פאַרהיטן די מאָנומענטן, קעדיי זיי זאָלן ניט צעשטערט ווערן פון די אָפטע באָמבאַרדירונגען און זיי פאַרמויערט מיט ציגל און זעק זאַמד. די פאַרמויערטע ציגל און זעק זאַמד שטעלן מיט זיך פאָר מאָנומענטן אויף מאָנומענטן... די גאַסן־קערער טוען נאָרמאַל זייער אַרבעט און זעען, אַז די טראָטואַרן זאָלן זיין ריין. די גערטנער שערן די קראַנקע צווייגן פון די בוימער אויף די „אַווענידאַס", קעדיי זיי זאָלן ניט קראַנק ווערן, און בליען דעם קומענדיקן פרילינג...

עס איז מיטאָג־צייט. דער גרויסער, פירקאַנטיקער פּלאַץ פון פּאַרט־דעל־סאָל רויעט פון מענטשן. טראַמווייען צווייגן זיך אין אַלע ריכטונגען. אויטאָס קרייצן און פּאַקן זיך דורך מיט געפילדער דורכן מענטשן־געדראַנג. עטלעכע צעשטערטע הייזער אין דער זייט זענען פאַרשטעלט פון טומל און זעען זיך ניט אַרויס. אין די געסלעך אַרום פּלאַץ שטייען אויסגעשטעלט גאַסן־הענדלער מיט טישלעך און פאַרקויפן ביליקע פעדערס, פּאַסקעס און פּאַרטייצייכנס. אין אַ געוויסן מאָמענט האָב איך דערהערט אַ טעמפּן קלאַפּ. איך האָב זיך אינסטינקטיוו אַראָפּגעבויגן. פון דער וואַנט איז אָפּגעשפּרונגען אַ שטיק טינק און אַ שטיקל איז מיר געפאַלן אויפן קאָפּ. מענטשן זענען זיך פונאַנדערגעלאָפן. אַסאַך האָ־

בעז זיך אויסגעצויגן אויפן ברוק און אַנדערע האָבן זיך געשטעלט דיסקוטירן פון וואָס פאַרא קאַליבער דאָס איז. שראַפּנעלן זענען געפאַלן זייער נאָענט פון דאַנען און נאָך יעדן אויפרייס האָט אַ שוואַרצער וואָלקן זיך אויפגעהויבן צום הימל. די טראַמווייען האָבן זיך ניט אָפּגעשטעלט. די גאַסן־פּאַרקויפער זענען ניט אַנטלאָפן. די קאַפעס האָבן ווייטער סערווירט „ווערמוטן" און קיינער פון די קאָנסומענטן האָט ניט געלאָזט שטיין דאָס גלאָז און אַנטלאָפן... בלויז דער מיטן פּלאַץ איז שיטערער געוואָרן און פרויען מיט קיישלעך אין די הענט זענען שנעל אריבערגעלאָפן פון איין גאַס צו דער צווייטער. אַ גרופּע סאָלדאַטן — אַפּאָנים איצט געקומען פון פראָנט אויף אורלויב, זענען ארויסגעקומען זינגענדיק פון אַ געסל, ווי קיין זאַך, וואָלט זיי ניט אָנגעגאַנגען:

— זינגט! זינגט! באַלד וועט איר זינגען מיט אַ שראַפּנעל — האָט זיי ווער נאָכגעשריגן.

שראַפּנעלן פאַלן און קיינער ווייסט ניט ווען עס וועט אויפהערן. פּונקט, ווי מען האָט ניט געוווסט, ווען עס דאַרף זיך אָנהייבן — דער טעגלעכער מאַדרידער קאָנצערט.

אין דערזעלבער צייט איז ביים אריינגאַנג פון אַ קליינעם, עלעגאַנטן קינאָ אין דער נאָענט פון פּלאַץ, געשטאַנען אַ ריי מענטשען נאָך בילעטן צו זען דעם פילם לויט וועלכן: „קומענדיקע צייטן".

דער פילם שטעלט פאָר די צוקונפטיקע מילכאָמע פון 1940. אַלץ ווערט, לויטן פילם, פאַרניכטעט. פון דער גאַנצער ציווילי־זאַציע בלייבן רויכיקע כורוועס און בערג מיט מייסים. אויפן עקראַן לויפן אַדורך בילדער, וואָס יעדער איינער קען זען אויף דער צווייטער זייט פון אָט דעם קינאָ־זאַל. דער אויעם, וואָס פילט אָן דעם זאַל איז קאַלט און גלייכגילטיק צו די גרויל־בילדער, וואָס לויפן פאַרביי אויפן עקראַן. איך האָב אָבסערווירט מיינע שכיינים: עלטערע פרויען, יונגע מיידלעך און מיליטער־לייט — וואָס פאַרא גלייכגילטיקייט: איך שטעל מיר ניט פאָר, אַז אַ פּאַריזער אָדער לאָנדאָנער צוזעער זאָל ניט דערשיטערט ווערן פון די שטאַרקע פאַרניכטונג־סצענעס, וואָס זענען פאַראַן אין דעם פילם. ווי אַנדערש דאָס ווירקט אויפן מאַדרידער...

וועלם האָט פאַרויסגעזעהן דעם אָנהויב פון אַט דעם קאַטאַק־ליזם אין 1940, אָבער אין שפּאַניע האָט ער זיך אָנגעהויבן מיט 4 יאָר פריער...

* * *

מאַדריד האָט ניט געהאַט קיין קריג־אינדוסטריע. מאַדריד האָט ניט געהאַט קיין מאַשינען פאַר פּראָדוצירן אַמוניציע. זענען גע־קומען קאָמוניסטן און צוזאַמען מיטן מעטאַל־סינדיקאַט איז גע־שאַפן געוואָרן אַ פאַרבאַנד מיטן נאָמען „פּעראַבעלום". דאָס איז אַ צוזאַמענשטעל פון צוויי לאַטיינישע ווערטער: „פּערא"—אייזן, און „בעלום" — קריג־אייזן פאַרן קריג.

האָט מען צוזאַמענגעשלעפּט טיילן פון וואַנען עס האָט זיך געלאָזט, טראַנספאָרמירט פון אַלט אויף ניי, איבערגעאַרבעט און צונויפגעשטיקעוועט אַ קריג־אינדוסטריע אין מאַדריד אונטערן נאָ־מען „פּעראַבעלום"!

די פאַבריקן פון „פּעראַבעלום" זענען צעוואָרפן איבער דער גאַנצער שטאָט און אַרבעטן שלאָגלעריש אונטער די קעסיידער־דיקע באָמבאַרדירונגען פון סוינע.

אין „פּעראַבעלום" ווערן אויסגעאַרבעט האַנט־גראַנאַטן, שראַפּנעלן, מינען־וואַרפער און אַבוזן צו לייכט־קאַליבערדיקע האַרמאַטן. אין „פּעראַבעלום" אַרבעטן 60 פּראָצענט פרויען. איך האָב געזען געוועזענע שניידערינס, סטודענטקעס און פּויערטעס שטייען ביים טאָקער־וואַרשטאַט און ביים הייסן שמעלץ־אויוון אָפּ־גיסן די פאָרמען פון שראַפּנעלן און גראַנאַטן.

— דאָרט איז קאַראַבאַנטשעל אַלטאַ, פון דאָרט זעט אונז דער סוינע — האָט צו מיר געזאָגט דער דירעקטאָר פון „פּעראַבעלום" בעיס מיר זענען געקומען צו איינע פון די „פּעראַבעלום"־פאַבריקן אויפן נאָמען פון „פּאַסיאָנאַריאַ". דער דירעקטאָר האָט מיר דער־קלערט:

— אין פאַבריקן פון „פּעראַבעלום" אַרבעטן 2 טויזנט אַר־בעטער דערפון 12 הונדערט פרויען. דאָס זענען פרויען, וואָס האָבן זיך געשטעלט אונטער דעם לאָזונג: „פרויען, פאַרטרעט אייערע מענער אין די פאַבריקן". אסאך פון זיי זענען אליין שוין געוועזן אויפן פראָנט אַלס מיליציאָנערקעס.

אין דער לאַנגער האַלע פון אַ געוועזענעם רעליגיעזן סעמי־נאַר, ווו עס געפינט זיך איצט די „פּעראַבעלום"־ פאַבריק אויפן נאָ־מען פון דער „פּאַסיאָנאַריאַ", זענען געשטאַנען מיידלעך אין בלאָע

מענער־קאָסטיומען. אויף די געשמינקטע, ראָזע באַקן איז געלעגן דער שוואַרצער ריס פון מעטאַל, ביי וועלכן זיי האָבן זיך געפּאַרעט. ווען איך האָב געפרעגט איינע פון זיי, וואָס מען האָט מיר פאָרגעשטעלט אַלס פויערטע און געוועזענע מיליציאַנערקע, צי זי וויל ניט בעסער גיין אויפן פראָנט, האָט זי מיר געענטפערט :

— ביי אונז איז אומעטום דער פראָנט ; דאָ, ווו מען אַרבעט פאַרן קריג איז דער פראָנט.

איך האָב זיך באַקענט מיט דער רייכער קולטורעלער טעטי־קייט, מיט דער אינטערעסאַנטער וואַנט־צייטונג, ווו עס זענען אויסגעהאַנגען די רירנדיקע בריוו פון די סאָלדאַטן אויף די פראָנטן צו זייערע פרויען און גאַנצן פערסאָנאַל פון „פּעראַבעלום". מען האָט מיר אויך געוויזן די אונטער־ערדישע הייזן, ווו עס ווערט אָנגעפילט דער אויפרייס־מאַטעריאַל.

יעדע מינוט שמעקט דאָ מיט געפּאַר פון ווערן אויפגעריסן. אָט ביי די אומשטענדן ; ביי דעם טעגלעכן האַגל פון באָמבעס שטייען פרויען און אַרבעטן איבערגעגעבן און מיט ענטוזיאַזם פאַר זייערע מענער, וואָס געפינען זיך אין די טראַנשייען בלויז צוויי קילאָמעטער פון דאַנען.

איר זוכט דעם סאָד פון מאַדרידס לאַנגן און העלדישן ווי־דערשטאַנד אָט איז ער... „פּעראַבעלום" !

* * *

„פּעראַבעלום" און... מאַראַלעכאַ.

אונטער די באָמבעס פון סוינע פּראָדוצירן די פרויען „אייזן פאַרן קריג". אונטער די באָמבעס פון סוינע ווערן געשאַפן קינ־דער־היימען, ווו עס הערשט קינדערישע פרייד און קינדער־געלעכ־טער. דאָס מאָל געהערט עס שוין צו דער אינטערנאַציאָנאַלער בריגאַדע.

און די מאַיסע הויבט זיך אָן אַזוי :

15 קילאָמעטער אויף צפון - מאַירעוו פון מאַדריד געפינט זיך אַן אַלטער שלאָס מיט אַ גיט, וואָס הייסט „לאַ מאַראַלעכאַ". האָט דאָרט געלעבט אַן אַלטע מאַרקיזן פון 81 יאָר, וואָס איז געוואָרן באַדינט פון 40 מענטשן, 2 גאַלאַכים און געהאַט איינקונפט פון אירע רענטעס 7 טויזנט פעזעטן טעגלעך. דעם 18־טן יולי איז, פאַרשטענדלעך, די מאַרקיזן מיט די צוויי גאַלאַכים אַנטלאָפן. די 40 באַדינער האָבן פון די מאַרקיזנס ערד געמאַכט אַ קאָלעקטיוו־אייגנטום. און דער שלאָס איז איבערגעגעבן געוואָרן דעם אַגרי־

קולטור־מיניסטעריום. ווען איז קאסא דעל קאמפא און ביי דער פראנצויזישער בריק האבן די ערשטע אינטערנאציאנאלע בריגאדן איינגעהאלטן דעם פארויסמארש פון די פאשיסטישע טרופן, האט דער טעלמאן־באטאליאן דא געהאט זיין רעזערוו־שטעלונג. זענען די טעלמאניסטן אוועק צו אנדערע פראנטן און האבן אזוי געזאגט:

— אין די קעלערן פון די מאדרידער פארשטעט, אין די שטיקענדיקע מעטראס ליגן אזויפיל קינדער אן ליכט און אן פרייד. פיל פון זיי האבן זייערע טאטעס אויף די פראנטן און זענען עפשער שוין געפאלן, זאל פון מאראלעכא ווערן א קינדער־היים אויפן נאמען פון ערנסט טעלמאן און מיר וועלן זארגן, אז עס זאל די קינדער גארניט פעלן.

אזוי האבן די טעלמאניסטן געזאגט און עס איז אנגעקומען די ערשטע גרופע קינדער קיין מאראלעכא.

זאגן די טעלמאניסטן זיך אפ פון עסן שאקאלאד, פון מילך און שיקן עס איבער די קינדער. קומען דעלעגאציעס פון די אינטערנאציאנאלע גרופן און ברענגען מאטאנעס, שפילצייג און טולען דאס קליינווארג צו זיך, ווי דאס וואלט געווען אייגנס. און גלעטענדיק די צארטע קעפלעך פון די עספעראנצאס און מארוכאס דערמאנט מען זיך אין דער היים, פרוי און קינד, וואס זענען איצט אזוי ווייט, אפגעשניטן פון זיי...

איך האב פארברענגט א טאג צייט מיט די קינדער אין מאראלעכא. איך האב אויך בייגעוווינט אסאך פריידיק־קינדעריש געזאנג, טענץ, מוזיק און פארשידענע שפילערייען. הילכיק קינדעריש געלעכטער האט געקלונגען אין ברייטן, לאנגן פעלד און וואלד. צופעליק האב איך א פרעג געטאן דעם לערער:

— ווי ווייט זענען מיר דא פון פראנט?

ער האט אויפגעהויבן די האנט און מיר געוויזן אין דער זייט פון מאירעוו:

— אט דא ניט ווייט, בלויז עטלעכע קילאמעטער...

אַ וואַנט פון פעלקער פאַרטיידיקט מאַדריד

„אויף אַלע פראָנטן אַרום מאַדריד קעמפט די אינטערנאַציאָ־נאַלע בריגאַדע אויף די שווערסטע פּאָזיציעס. זיי האַלטן אָפּ מיט זייערע באַיאָנעטן די שווערע טאָג־טעגלעכע אַטאַקעס פון סוינע".
(די שפּאַנישע פּרעסע — נאָיועמבער 1936).

„די אינטערנאַציאָנאַלע בריגאַדע האָט ניט בלויז באַוויזן, אַז זי איז פעיק צו קעמפן מיט העראָיזם און דיסציפּלין. זי איז אויך באַהערשט פון אַ הויכן קאַמף־גייסט, וואָס גיט איר דעם באַ־וווסטזיין, פון איר היסטאָרישע ראָל, וועלכע זי שפּילט קעגן שפּאַ־נישן און אינטערנאַציאָנאַלן פאַשיזם".
(די מאַדרידער פּרעסע — נאָוועמבער 1936).

* * *

סאָף אָקטאָבער, אָנהויב נאָוועמבער. די שטיינער פון מאַד־ריד האָבן דערפילט די טריט פון פרייען אייראָפּע. די טריט פון דער וועלט.

עס האָבן מאַרשירט פון פאַריז און פון לאָנדאָן, פון פּראָג און ווין. פון בודאַפּעשט, אַמסטערדאַם, בריסל; פון בעלגראַד, סאָפיע, וואַרשע, טעלאַוויוו. פון צאָפן און דאָרעם־אַמעריקע. פון די פּילי־פּינער אינזלען. פון בערלינער פּאָרשטעט. פון מילאַן און סיציליע.

עס האָבן מאַרשירט שוואַרצע, ווייסע, געלע. מיט קורצע נעזן און — לאַנגע נעזן. הויכע און נידעריקע, בלאָנדע און ברונעטע. פון בעלוויל און כינעזישן קוואַרטאַל. פון בראָנזוויל און האַרלעם, פון וויטשעפּל און איסט־סייד.

52 פעלקער.

אַ רעגן־בויגן פון ראַסן.

אַ סימפּאָניע פון שפּראַכן.

זייער אָפּשטאַם — פון פּויערישע כאַטעס. פון קעלער־שטובן. באַלעבאַטישע היימען און פּאַלאַצן.

זייער בילדונג און דערציונג — דאָס האַרטע לעבן. קאַמף פאַר טעגלעך ברויט. גימנאַזיעס, אוניווערסיטעטן — טפיסעס און קאָנצענטראַציע־לאַגערן.

דאָס זענען קוילנגרעבער און פּראָפעסאָרן. שניידער און דאָקטוירים. דאָס זענען פּויערים, פּאָעטן, קינסטלער, שרייבער און צייטונג־פאַרקויפער.

יעדעס פאָלק האָט אַ געשיכטע, יעדע געשיכטע — אירע

העלדן. און העלדן, וואָס זענען איינגעקריצט אין האַרץ פון א פאָלק, זענען העלדן פון פרייהייט.

גאַריבאַלדי, דאָמבראָווסקי, טעלמאַן, לינקאָלן, באָטווין.

דאָס וועלן זיין נעמען פון באַטאַליאָנען, וואָס וועלן רעפּרע־זענטירן זייערע פעלקער.

האָט ניט מיצקעוויטש געזאָגט : „פּאָליאַקן זענען דאָרט, ווו מען קעמפט פאַר פרייהייט".

האָבן ניט פּאָליאַקן זיך געשלאָגן פאַר דער פרייהייט און אומאָפּהענגיקייט פון אַמעריקע און אַנדערע פעלקער ? און אין דער זייט פון פראַנצויז לאַפאַיעט האָט זיך געפונען דער דייטש פאָן סטעאובען און דער פּאָליאַק קאָשטשושקאָ.

האָט ניט לאָרד בייראָן אוועקגעלייגט זיין פעדער און אוועק העלפן די גריכן ? ער איז מער ניט צוריקגעקומען.

לאָרד בייראָן האָט דאָן געשריבן :

„ווען איך וואָלט געהאַט דעם גאָב, וואָלט איך שטיינער געלערנט, צו באַרשטעלן דעם וועג דעם טיראַן אויף דער ערד".

האָבן ניט די בערעק יאָסעלעוויטשעס און אַנדערע יידישע העלדן פון אַלע צייטן און דורעס, זיך געשלאָגן מיט געווער אין האַנט פאַר פרייהייט און אומאָפּהענגיקייט פון אַנדערע פעל־קער ?

און זיי זענען געקומען. די אויטענטישע יאָרשים פון אַלע פעלקערס פרייהייטס־טראַדיציעס : דער דייטשער קייזערלעכער אָפיציר האַנס מיטן פראַנצויזישן קאָמענדאַנט דומאָן — צוויי אַמאָליקע סאָנים פון ווערדון. אַנדרע מאַרטי, דער העלד פון שוואַרצן יאַם און האַנס ביימלער — דער פאַרמישפּעטער צום טויט אין דאַכאַוער קאָנצענטראַציע־לאַגער. דער ענגלישער ראָמאַניסט ראַלף פאָקס, דער גלענצנדיקער בעלעטריסט און אונגאַרישער קאָמונאַר זאַלקאַ מאַטע. (מיר קענען אים שפּעטער אונטערן נאָמען : גענע־ראַל לוקאַש).

און צווישן זיי... ווער זע איך ?

ניין. טאַקע ניט קיין בערעק יאָסעלעוויטש... אָבער דער־פאַר יידישע שניידער פון פּאַריז, בייטל־מאַכער פון בריסל, סטאָ־לאַרעס פון כייפע, שוסטער פון סמאָטשע און וועבער פון באַלוט, פון קישעניעוו, פון בראַטיסלאַווא און פון וואַנען ניט ?

זיי זענען געקומען מיט שיפן. זיי זענען געווען באַהאַלטן אונ־טער די בענק פון די באַנען. געגאַנגען הונדערטער קילאָמעטער צו־

פוס. געשמוגלט זיך אַסאַך גרענעצן און געוואַנדערט פון איין טפּיסע אין דער צווייטער.

— ווען ביזטו געקומען אין דער פראַנצויזישער ...

דעמאָקראַטיעס. איך ביז געקומען אַהער, ווייל דער קאַמף אין שפּאַניע איז ניט בלויז אַ זאַך פון שפּאַנישן פאָלק, אויב ניט דער קאַמף פון אינטערנאַציאָנאַלן פאַשיזם קעגן דער אינטערנאַציאָנאַלער דעמאָקראַטיע. עס איז דעריבער די העכסטע, מאָראַלישע פליכט פון יעדן מענטש, וואָס האָט ליב פרייהייט און קולטור צו פאַרטיידיקן דאָס שפּאַנישע פאָלק.

— און דו, ראַזשע דיבוא, פאַרוואָס האָסטו געלאָזן דיין גוטן פּאָסטן און דאָ געקומען?

— ווייל דאָס רעפּובליקאַנישע שפּאַניע איז די גאַראַנטיע פאַר פראַנקרייכס זיכערקייט, ווייל נאָך מאַדריד קומט פּאַריז. דאָס דייטשע און איטאַליענישע געווער פאַר פראַנקאָ איז געצילט אין אונזער לאַנד פון דעמאָקראַטיע און שאָלעם.

און דו בובעניטשעק?... און — וואָז דייק? בראַקאָ? און ווילאַם? — אַלע, אַלע ווייסן, וואָס זיי ווילן; אַלע האָבן איין ציל; אַלעמען בינדט איין פאַרלאַנג — שלאָגן דעם פאַשיזם!

אין קאַסאַ דעל קאַמפּאָ, ביי דער פראַנצויזישער בריק און ציודאַד אוניווערסיטאַריאַ, האָבן די אינטערנאַציאָנאַלע געשטעלט די ערשטע וואַנט.

אומעטום, וווּ אינטערנאַציאָנאַלע זענען דורך, האָט געשטראָמט צו זיי ליבע און באַגייסטערונג. אין די קאַפעס האָט מען זיי ניט געלאָזט צאָלן. אומבאַקאַנטע פרויען האָבן געבראַכט מאַטאַנעס.

אין טראַמוויי פאָרן מיר אַ גרופּע פון דער אינטערנאַציאָנאַלער בריגאַדע. מען רעדט הויך און פריי אויף עטלעכע שפּראַכן וועגן זאַכן, וואָס האָבן אַ שייכעס צום קריג. שפּאַניאָלן שטעלן זיך אויף פון די ערטער און שטייען מיט אָפענע מיילער, הערן זיך נייגיריק צו און ווילן עפּעס פאַרשטיין. עטלעכע בעטן אונז פאַרנעמען זייערע פּלעצער. אַנדערע כאַפּן זיך באַצאָלן פאַר אונזערע בילעטן. עטלעכע זאָגן זיך אָפּ פון דעם קאָוועד. — עס איז אַן אומזין — רופט זיך אָפּ איינער צווישן אונז — פאַרוואָס שטערן זיי די פרייד צו קענען מאַניפעסטירן דורך די 15 סאַנטים זייער דאַנקבאַרקייט פאַר דער העלדישער אינטערנאַציאָנאַלער בריגאַדע? אַלע האָבן פאַרשטאַנען. דער שפּאַניאָל איז איבערגליקלעך, וואָס מען האָט אים דערלויבט צו צאָלן.

אַן אַלטער שפּאַניאָל זאָגט צו מיר:

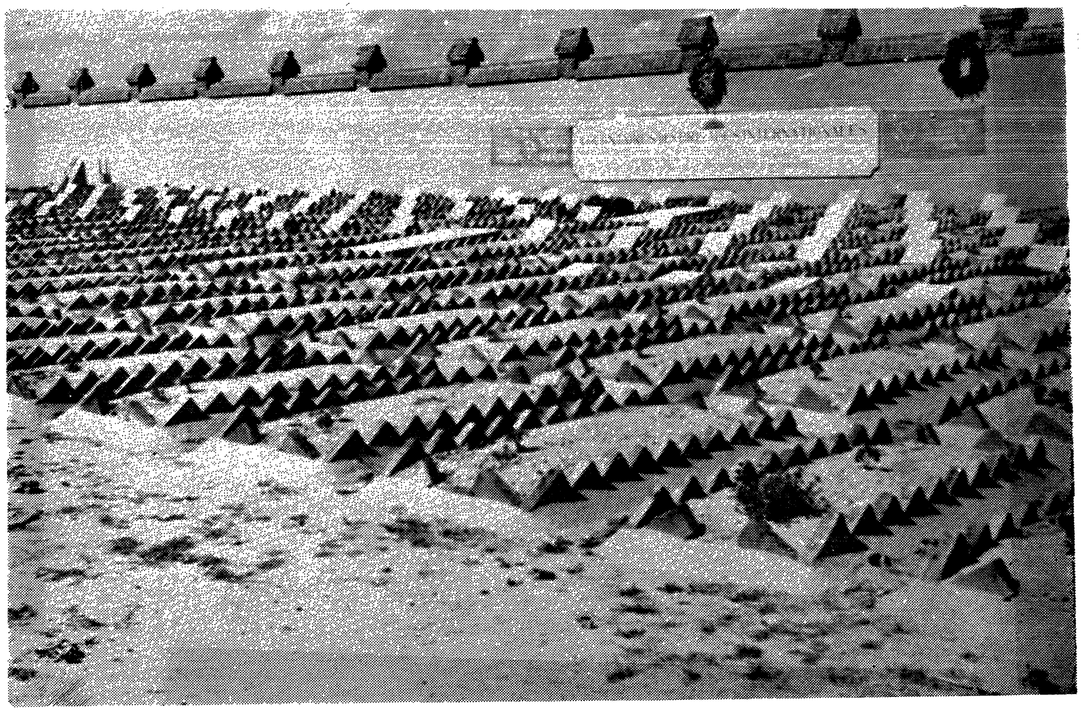

דער בײסוילעס פון דער אינטערנאַציאָנאַלער בריגאַדע הינטער מאַדריד. אויף דער וואַנט דער אויפ־שריפט אויף פראַנצויזיש: „פריװיליקע פון די אינטערנאַציאָנאַלע בריגאַדעס. העלדיש געפאַלן פאַר דער פרייהייט פון שפּאַנישן פאָלק; פאַרן װוילזײן און פּראָגרעס פון דער מענטשהייט".

— ביי מאַדריד קעמפט מען שוין ניט קעגן פראַנקאָ, היינט קעמפט מען שוין קעגן דייטשלאַנד און איטאַליע.

אויפן הימל איבער מאַדריד איז פאַרגעקומען דער ערשטער לופט־קאַמף: דריי־מאָטאָריקע „קאַפּראָנים" מיט „פיאַטס", „יונ־קערס" און „הענקעלס", קעגן די רויטע „טשאַטאַס", וואָס זענען דאָס ערשטע מאָל אַנטקעגנגעפֿלויגן.

און עס האָט זיך אָנגעהויבן די מילכאָמע צווישן צוויי סטאַ־דעס פייגל: אַ רויטער יאַגד־אַעראָפּלאַן האָט זיך ארויפגעכאַפּט אויפן רוקן פון אַ ריזיקן „יונקער" ווי אַ פלינקער בוקס אויפן רוקן פון אַ העלפאַנט און געביסן און געשטאָכן, ביז דער לעצטער האָט זיך אַראָפּגעלאָזט, ווי אַ באַרג רויך.

טויזנטער מענטשן האָבן אויף די גאַסן פאַריסן די גאָרגלען, געשריגן פון היספּאַילעס ביז הייזעריק ווערן:

— וויוואַ רוסיאַ! וויוואַ רוסיאַ!

אין יענע טעג באַווייזן זיך קאַריקאַטורן אין דער מאַדרידער פרעסע, ווי אַ מעכטיקער רוסישער בער שטייט מיט אַ בעזעם און קערט אַראָפּ פון הימל אַלע פיינטלעכע אַוויאָנען.

מאַדריד קען שלאָפן רואיק. ביי קאַסאַ דעל קאַמפּאָ, ביים מאַנטסאַנאַדעס און ציודאַד אוניווערסיטאַריאַ שטייט אַ מויער פון אַלע פעלקער און ראַסן.

און צווישן דעם בלוט פון אַזוי פיל פעלקער און ראַסן, וואָס דאָ איז אָנגעזאַפּט, איז אויך אויסגעמישט אונזערס — יידיש בלוט: פון אונזערע אײַנזלשטיינס, נאַכומס, ניימאַנס, איזראַעלס, שאַפּ־סעס קאַצס, מולקעס, עלקאַנס, שלוימע גוטמאַנס,ביידע ברידער אַקערמאַן, מאַניעקס, קאַראַלס און צענדליקער און צענדליקער אַנדערע.

צווישן פיר פאַרקאַנעס פון רויטע ציגל, אויפן וועג פון פּוענ־קאַראַל קיין על פאַרדאָ זענען אויסגעלייגט לאַנגע שורעס מיט ווייסע מירמלנע ברעטלעך און צוקאָפּנס פון זיי, אויף דער מויער פון פאַרקאַן הענגט אַ גרויסער מאַרמאָרענער שילד:

„אינטערנאַציאָנאַלע פריייווּיליקע, העלדיש געפאַלן פאַר דער פרייהייט פון שפּאַנישן פאָלק, פאַרן ווויל־זיין און פּראָגרעס פון דער מענטשהייט".

אַסאַך פון די ברעטלעך זענען געבליבן ווייס. אָדער מיט אַ צושריפט — „אומבאַקאַנט". צווישן די באַשריבענע קען מען

ליענעז : הערש מאַקס — דייטש. שאַפּיראָ דאַוויד — אַמערי־קאַנער. אַנטעק קאַבאַנעק — פּאָליאַק. אַבעל מאַרסעל — פראַנצויז. פּעאָל ראַמונדאָ — איטאַליענער, פּערקאַנטעל יאָסעף — בעלגיער, הערמאַן ברוידע — דייטש, יאָסעף יאַקאַבסאָן — אַמעריקאַ־נער.

און אַ ברודער־קייווער — וועסלער הערש — פּאַלעסטינע און העראַני — פראַנצויז.

זארמולאַוויטש לעאָן — רוס און דערנעבן — דער יוגאָסלאַוו בלאַגאַי פאַראַוויטש.

מענטשן האָבן אַוועקגעגעבן דאָס העכסטע, וואָס אַ מענטש קען געבן — דאָס לעבן. דאָס טייערסטע פאַר מאַדריד...

די צוועלפטע בריגאַדע

אין לאָס־ראַזאָס, אין דעם זומער־וווינונג־שטעטעלע הינטער מאַדריד, דאַרף זיך געפינען דער שטאַב פון דער 12־טער ברי־גאַדע.

די גאַנצע 30 קילאָמעטער פון שאָסיי איז קריג־זאָנע. אַחוץ מיליטערישע אויטאָס, וואָס לויפן מיט דער גרעסטער שנעלקייט, זעט מען ניט קיין אַנדערע. דער וועג איז פּוסט. דער גערויש פון מאָטאָר פאַרטויבט די שיסעריי. בלויז אין דעם נאָענטן אַרום הויבט זיך אויף אַ וואָלקן־שטויב — אַ באָמבע האָט אויפגעריסן. די באַפעלקערונג האָט שוין לאַנג פאַרלאָזט די געגנט און די שיינע ווילעס זענען פאַרלאָזן פון די באַלעבאַטים. אסאך פון זיי האָט פראַנקאָ שוין געשיקט מאַטאַנעס...

מיליציאָנערן ליגן אויף די זייטן פון וועג, ליגן אויסגעצויגן ווי סטרונעס. זיי זענען צוגעגרייט צו די אָפּטע וויזיטן פון דער פיינטלעכער אוויאַציע און רוען זיך אויס אין דערזעלבער צייט.

אין דעם שמאָלן געסל הערשט אַ טויט־שטילקייט. דער אויטאָ רייסט זיך אריין מיט טומל און מאַכט אויפציטערן דעם אַרום :

— דאָ איז דער שטאַב פון דער 12־טער בריגאַדע ?

קיינער פאַרשטייט ניט קיין וואָרט שפּאַניש.

— אַכוץ שפּאַניש רעדט מען דאָ אויף אַלע שפּראַכן — זאָגט צו מיר אַ קליינער אונגאַר אין אַ צעצויגענעם פראַנצויזיש.

דער שטאָב האָט זיך איבערגעצויגן. די אומשטענדן האָבן אַזוי געפאָדערט. געבליבן איז בלויז דער טעלעפאָן, וואָס ווערט באַדינט דורך דריי יידן: פיער דער לערער־פּאָעט פון פּאַריז, אַראָנ־סאָן דער לאַנד־אַרבעטער פון אַרלע און לאַנקעוויטש אַ בייטלמאַכער.

דאָס קעסטל פון פעלד־טעלעפאָן קלינגט מיט אַ טויבן קלאַנג. איינער פון די דריי לויפט צו, וואַרפט אַריין אַ פּאָר מידע, אָפּגעריי־סענע „יאָ” אָדער „ניין” און קומט צוריק. פון דרויסן הערט זיך אַ געשריי.

— אַוויאַציע!

מען לויפט — וואָס פּאַרא אומזין... 5 מעכטיקע „יונקערס” באַשיצט פון 10 יאַגד־מאַשינען זענען איבערן קאָפּ.

— דאָ, אונטערן פּאַרקאַן דאַרף מען זיך באַהאַלטן — זאָגט צו מיר פיער.

אונטערן פּאַרקאַן איז פול מיט מענטשן־מיסט. כאָטש נעם און צי זיך אויס אין דעם. ווען דאָס וואָלט כאָטש געהאָלפן...

מען לויפט אַ פּאָר מעטער ווייטער און מען וואַרפט זיך אַוועק לעבן טעלעגראַפן־סלופּעס. עס איז אַלץ איינס... דער מעכ־טיקער גערויש מאַכט אַלץ אויפציטערן אין דיר.

אַ פייפעריי רייסט דורך די לופט. אין דעם געדיכטן טייל פון שטעטל האָבן זיי אַראָפּגעלאָזן עטלעכע 50־קילאָדיקע... מען הערט נאָענטע קראַכן און בערג רויך הויבן זיך צום הימל.

אַ געדיכט סאָסנע־וועלדל. צווישן די ביימער שטייען אויטאָ־מאָבילן באַדעקט מיט צווייגן. דער גענעראַל לוקאַש, אַ פעסט־גע־בויטער, פון מיטעלן וווקס קומט אָן, ער גיט אינסטרוקציעס און זיי ווערן גלייך אויסגעפירט. דער אויפן פון זיין געבן באַפעלן מאַכט מער דעם איינדרוק אויף כאַווערישע אָנווייזונגען, ווי אויף גענעראַלישע באַפעלן. מיטן אַלטן מאַרים דעם אינסטרוקטאָר פון די פראָנט־טעלעפאָנען אונטערהאַלט ער זיך לאַנג.

וועגן אַלטן 50־יאָריקן מאַרים שפּאַרן זיך אַלע: איינער זאָגט, אַז ער איז אַ פּוילישער און איינער, אַז ער איז אַ דייטש, ווייל ער רעדט פּויליש און דייטש זייער פליסיק. מיט יידישקייט האָט זיין אויסערלעך אויסזען גאָרניט צו טאָן. דער עמעס איז, אַז ער איז אַ קראָקעווער ייד און האָט געדינט אין דער עסטרייכי־

שער ארמיי אין דער צייט פון דער וועלט-מילכאמע... דא גייט ער ארום גאנצע נעכט איבער די פעלדער און פארלייגט טעלעפאַן-דראטן.

ער איז דא א גרויסער יאכסן, אלע ווייסן, אז גענעראל לוקאש רירט זיך ניט אז אים פון דאנען ביז אהין.

די ביינטלעכע אוויאציע גיט קעסיידער אירע וויזיטן. דאס קליינע וועלדל און דאס שטעטל על-פלאנטיא איז שוין היינט 6 מאל באמבארדירט געווארן.

גענעראל לוקאש באפעלט שוין היינט צום דריטן מאל איבערצוטראגן דעם שטאב. דעם סוינעס אוויאציע פארפאלגט אים דעם גאנצן טאג.

איך נוץ אויס א מאמענט, ווען לוקאש דערנענטערט זיך צו זיין אויטא, קעדיי צו שטעלן אויף גיך עטלעכע פראגן. מיין לאגע ביי די אומשטענדן איז אפילע ניט קיין באקוועמע... אבער א רעפארטער דארף שטענדיק פרווון.

— מיט וואס דערקלערט זיך דער היינטיקער אנגריף? — פרעג איך.

ער שטייט שוין מיט איין פוס אויפן טרעפל פון אויטא. קאלטבלוטיק ענטפערט ער מיר:

— אלע פרווון זיך דורכצורייסן דורך קאסא דעל קאמפא און אוניווערסיטעט-שטעטל האבן זיך ניט איינגעגעבן. זיי ווילן איצט אויסברייטערן דעם פראנט ארום מאדריד און אפרייניקן דעם וועג פון עסקאריאל, אט פארוואס אונזער באוועגלעכע בריגאדע איז איבערגעווארפן געווארן דא אהער.

גענעראל לוקאש איז קאמענדאנט פון דער צוועלפטער בריגאדע. גענעראל לוקאש איז באליבט ביי די סאלדאטן. זיין פאשעטקייט, זיין זארג פארן סאלדאט, דאס באווייזן זיך פון אים אפט אין דער ערשטער ליניע, האט אים געמאכט געוואלדיק פאפולער ביי אלע זיינע טרופן.

לוקאש איז שפעטער געפאלן אויפן פראנט פון אראגאן ביים אנפירן די אפענסיווע אויף הועסקא.

דער פוילישער באטאליאן האט באוויזן עטלעכע טעג זיך אויסרוען און איז שוין צוריקגעשיקט צו די פאזיציעס. פון שטאב פירט מען עסן און אמוניציע פארן באטאליאן.

לויט אַלע אויסרעכענונגען האָבן די פּאַליאַקן זיך באַדאַרפט געפֿינען אין מאַכאַדאַהאַנדאַ.

מיר קומען צום שטעטל פאַרן פּראָנט. אַלע נאָכפֿרעגענישן אויפֿן פּוילישן באַטאַליאָן גיבן ניט קיין רעזולטאַטן. מען טעלע־פאָנירט אין שטאַב. קיינער ווייסט ניט, ווו די פּאַליאַקן קעפֿונען זיך. עס איז איבערגעריסן יעדע פֿאַרבינדונג מיט דעם באַטאַל־יאָן.

מיין אויטאָ פון קריג־מיניסטעריום קערט זיך אום, און איך פאָר מיטן אויטאָ פון שטאַב זוכן דעם פֿאַרלוירענעם באַטאַליאָן.

אויף אַ ווילדן וועג דאַרפֿן מיר דורכמאַכן 5 קילאָמעטער צום „רויטן הויז”. דער וועג איז אַ פלאַכער, די פיינטלעכע אַרטילעריע קלאַפּט אָן אויפהער און זוכט די רעפּובליקאַנישע באַטעריעס, וואָס געפינען זיך ניט ווייט פון דאַנען.

פאַר אַ נידעריק בערגל קומען אַנטקעגן די לאַנטשניקעס (פֿאַרבנידונג־מענער) און גיבן איבער, אַז עס איז אומזיסט דאָס זוכן, ווייל די פּאַליאַקן זענען דאָ ניטאָ.

דאָס פאָרן ווייטער וואָלט געקענט פּראָוואָצירן אונזער פאַר־זיציע פאַר דער פיינטלעכער אַרטילעריע. מען באַשליסט זיך אומ־צוקערן מיטן עסן און אַמוניציע און אונטערוואַרטן ביז די נאַכט וועט צופאַלן.

מיר קערן זיך אום, אָבער די פאַשיסטישע אַרטילעריע יאָגט אונז שוין נאָך. דער שאָפער שטרענגט אָן אַלע קויכעס און טרייבט דעם מאָטאָר מיט דער גאַנצער קראַפט איבערן ווילדן וועג. באָמ־בעס פון זיבן אַ האַלב קאַליבער רייסן אויף. איינע פאַר אונז, הינטער אונז און פוןביידע זייטן. סטאַשעק, וואָס איז פאַראַנט־וואָרטלעך פאַר דער דערנערונג, יאָגט אונטער דעם שאָפער: „וויט! וויט!”

אין אַ געווויסן מאָמענט האָט מען געגלויבט, אַז מען איז פאַרלוירן: פאַר אונז האָט זיך אויפגעהויבן אַ וואָלקן שטויב. עס איז געוואָרן פינצטער. מען האָט מער ניט געזען קיין אויסגאַנג. אָבער — אַדורכגעריסן די פינצטערניש, האָבן מיר זיך שוין גע־פונען אויפן שאָסיי.

איבערגעקומען די געפאַר!...

מיר קוקן זיך איבער — ווי אַזוי געפינט מען זיך נאָך דאָ לעבעדיקע?

אַנטעק קאַכאַנעק איז ביי דער מיינונג, אַז מען זאָל גאָר־ניט טאָן און צוּוואַרטן ביז עס וועט צופאַלן די נאַכט. סטאַשעק איז אָבער אומרואיק און האַלט, אַז מען דאַרף ביז אָוונט אויך עפּעס טאָן, קעדיי צו געפינען די כאַווירים. עס זענען אַרויסגע־שיקט די פאַרבינדונג־מענער אויף מאַטאַציקלען צו דער פּאָזיציע און שטאַב, מיר אַליין לאָזן זיך צו די טעלעפאָן־פּונקטן.

אַנטעק קאַכאַנעק איז אין אַ קורצער צייט אַרום געפאַלן.

מיר בּאַרן אַדורך אַ לאַנגן פּאַרק און קומען צו צו אַן איינ־זאַמע ווילע. דער טעלעפאָן וועט דאָ באַדינט דורך דעם יידישן אַרבעטער מענדל פון בעלוויל. מען בעט אים צו שאַפן די געהע־ריקע פאַרבינדונג, קעדיי זיך עפּעס צו דערוויסן פון פאַרלווירענעם באַטאַליאָן. מענדל טוט עס גלייך. מיר שטייען אַלע אַרום און זע־נען צוגעגרייט צו הערן אַ „ראַפּאָרט” אויף שפּאַניש אָדער פראַנ־צויזיש, וואָס מענדל וועט פאַרלאַנגען.

אָבער דאָ הערט מען, ווי מענדל שרייט אַריין אין טרייבל אויף פּראָסט מאַמע לאָשן:

— הער נאָר דו, דער גענעראַל לוקאַש איז ניטאָ? דו מוזט אים אויפזוכן! דו מוזט! אויב ניט וועסטו זיך אויסריכטן אַ שוואַרץ־יאָר...

די סצענע געדויערט עטלעכע מינוט, ווייל דער פּאַלעסטינער סאָקאָל, וואָס געפינט זיך ביים צווייטן אַפּאַראַט, מיט וועמען מענדל רעדט, זידלט אים אָפּ־אָנים צוריק. און לויט מענדלס רעפּליקן דערקענט מען, אַז דאָס — אויף אַ גאַנץ זעלנערישן אויפן... אין די שווערע מינוטן, ווען אַלץ אַרום אָטעמט מיט טויט, איז אומ־מעגלעך זיך ניט פונאַנדערצולאַכן פון דעם אָריגינעלן ווערטער־אויסטויש, וואָס קומט דאָ פאָר דורכן פראָנט־טעלעפאָן ביי מאַד־ריד צווישן צוויי יידישע אַרבעטער, וואָס איינער קומט פון פּאַ־ריזער בעלוויל און דער צווייטער פון פּאַלעסטינע...

מענדל קומט צום סאָף צו און גיט איבער, אַז עס איז איבער־געריסן יעדע פאַרבינדונג מיטן שטאַב און די אַנדערע פּאָזיציעס. עס הערשט צווישן אונז אַ נידערגעשלאָגנקייט.

דער איינציקער, וואָס האָט ניט פאַרלוירן דעם הומאָר איז העניעק דער וואַרשעווער. ער האָט טאָמיד אַ וויץ, וועלכן ער זאָגט אַרויס מיט דראַמאַטישער ערנסטקייט. פון אָנהויב כאַפּט זיך קיי־

נער ניט דערויף. ערשט שפּעטער געפינט מען, אז עס איז געווען אַ וויץ...

די נאַכט פאַלט צו. אויפן וועג האָבן זיך צונויפגעקליבן אויטאָס, סאַניטאַרן־אַמבולאַנסן און מען זוכט די „דאָמבראָווּשטשאַקעס". עס קומט דער פאַרבינדער „מאַראָקאָ" (ער האָט געדינט אין פרעמדן־לעגיאָן) און גיט איבער, אז ער האָט זיי אויפגעזוכט.

די אַוויאַציע האָט ניט צורו־געלאָזט אַ גאַנצן טאָג, און דער באַטאַליאָן איז ביים איבערגיין אויף די נייע פּאָזיציע, קעסיידער באַשאָסן געוואָרן. בלייבנדיק אויפן וועג האָט דער באַטאַליאָן איבערגעריסן יעדע פאַרבינדונג מיט די פליגלען און שטאַב.

אויפן זעלבן וועג, פון וואַנען מיר האָבן זיך אין מיטן טאָג צוריקגעצויגן, ציט זיך אַ קאַראַוואַן מיט אויטאָס און טאַנקען. דער וועג איז צעלעכערט פון דער באָמבאַרדירונג. וואָס האָט אָנגעהאַלטען אַ גאַנצן טאָג אָן איבערייס, און דער אויטאָ הינקט אַמאָל אויף לינקס און אַמאָל אויף רעכטס.

מיר שטעלן זיך אָפּ. אַ בלאַסער לעוואָנע־שיין באַלייכט דאָס פעלד. די נידעריקע נאָדל־בוימער באַהאַלטן צווישן זיך די מענטשן מיט זייער געפּעק.

אויף דער גאַנצער לענג זענען אויסגעשטעלט די פיר קאַמפּאַניעס. דער קאָמענדאַנט שקלינאַזש, דער קוילנגרעבער פון נאָרד־פראַנקרייך, פירט מיך אַרום אין דער פינצטער, קעדיי צו דערקענען עטלעכע יידן. אַרומקריכנדיק אזוי איז דער נאַכט די גאַנצע לענג, טרעף איך קאַציאַקן, דער סטודענט און לאַנד־אַרבעטער פון אַרלע, דויטשער און סרוליק דער שטריקער פון פּאַריז. אַלע שטייען און גראָבן הונגעריקע און מידע. דעם גאַנצן טאָג האָט מען זיי ניט געקענט צופירן קיין עסן און שוין צוויי טעג מוזן זיי קעסיידער טוישן די פּאָזיציעס.

אַרום אונז זאַמלען זיך צונויף איבער אַ צענדליק יידישע פרייוויליקע — אַרבעטער און סטודענטן.

אָבער אין מיטן דערינען איז אָנגעקומען דער קעסל מיטן עסן, אויף וועלכן זיי וואַרטן שוין אַ גאַנצן טאָג. כעוורע וואַרפט זיך מיט ברען. אין דער נאַכט קלינגען די מיילער. אַלע באַלעקן זיך מיטן געגאַרטן ביסל וואַרעמס... דערצו איז דאָ די לופט פון די נאָדל־בוימער, אזא שאַרפע, און רייצט ביים זעלנער אזוי דעם אַפּעטיט.

שנעל אַפּגעגעסן און ווייטער זיך געשטעלט באַפּעסטיקן און גראָבן.

די לעווּאָנע האָט באַלויכטן די באַוועגונגען פון 6 הונדערט מענטשן, אויסגעמישט יידן, פּאָלאַקן און שפּאַניער, וואָס האָבן מיט די לעצטע קויכעס, נאָך די לאַנגע מאַרשרוטן און נעכט ניט שלאָפן, ארויסגעוואָרפן די שופלעס ערד, קעדיי באַגינען, ווען דער גרויזאַמער סוינע וועט אָנפאַלן, בעסער צו קענען פאַרטיידיקן זיך, אַ גרויסן אידעאַל — די וועלט...

גענעראַל קלעבער, פּאַזועלאָ, קאַסאַ-דעל-קאַמפּאָ

צוויי ענגלישע זשורנאַליסטן, אַן אַמעריקאַנער, אַ האָלענדישער, און איך זענען אין סאַף נאָוועמבער 1936 ארויסגעפאָרן פון טעלעפאָנען־הויז אין מאַדריד, צום גענעראַל קלעבער, קאָמענדאַנט פון דער אינטערנאַציאָנאַלער בריגאַדע און שעף פון גאַנצן צאָפןסעקטאָר : מאַדריד — גוואַדאַראַמאַ.

דער אויטאָ האָט פאַרלאָזן די שטאָט פון צאָפן־זייט. אַ הערלעכע לאַנדשאַפט, פון די פאַרשנייטע גוואַדאַראַמאַ־בערג, וואָס האָבן זיך געשפּיגלט אין די גאָלדענע זון־שטראַלן, האָט אונז באַגלייט פון דער ווייטנס.

מיר זענען אריין אין מאַירעוו־פּאַרק. דער שאָפער האָט געלאָזן דעם מאָטאָר אויף דער גאַנצער פּאַרע... איבער דעם קורצן שטיקל „נאָמאַנס־לאַנד" פון צוויי קילאָמעטער, האָבן מיר פאַר זיך געהאַט די פּאַנאָראַמע פון קאַסאַ־דעל־קאַמפּאָ, דאָס וועלאַזקעס־הויז, דאָס ווייסע הויז און „פּאַלאַסעטע". מיר זענען פאַרשוואונדן פון סוינעס אויג און געהאַט פאַר זיך אַ גלייכן וועג ביז על־פּאַרדאָ.

על פּאַרדאָ. אַ רייך שטעטל אויף צאָפן פון מאַדריד. אַ פּאַלאַץ פון „פּרינץ פון אַסטוריע". גענעראַל קלעבער האָט דאָ זיין קוואַרטיר. מיר וואַרטן אין אַנטישאַמבער פון פּאַלאַץ. אין די ווינקלען שטייען פאַנצערס און אויף די ווענט הענגען שווערדן, פון מיטלאַלטערלעכע ריטער.

עס באַווייזט זיך אַ הויכער, פעסט־געבויטער מאַן מיט שטאָלצע אַקסלען. אַ לייכט־גרוילעכער קאָפּ און אַ יונגן בליק. אַלץ

ארום אים אטעמט מיט קראפט און דרייסטקייט — א מאן פון טאט, וואס קאפיטולירט ניט פאר געפאר.

אין זיין האלטונג און באנעמונג איז דא דזשענטלמעניזשעם און מיליטערישע שטרענגקייט... זיין פארגאנגענהייט איז אט :

48 יאר אלט. עסטרייכישע אפשטאמונג. אין דער וועלט־מילכאַ־מע געווען געפאנגען פון די רוסן, אלס עסטרייכישער אפיציר. די רעוואלוציע האט אים באפרייט און ער האט זיך געשטעלט אויף איר זייט. געקעמפט קעגן קאלטשאקן, קעגן די אינטערווענץ־אר־מייען. שפעטער ארגאניזירט די כינעזישע רויטע ארמיי און האלט אפ דעם גרויסן זיג ביי קיאנג־סי.

גענעראל קלעבער איז א מיליטער־מאן אין בלוט. די מיליטע־רישע קונסט איז ביי אים א געבוירענע. ער באגרייפט דעם באדן: אלע קוואלן, וואס די נאטור קען שענקען דעם קריגער אזוי גוט אין אנגריף, ווי ביים פארטיידיקן זיך. כוץ דעם האט ער דורכ־געמאכט די גרעסטע מיליטערישע אקאדעמיעס אין אייראפע.

גענעראל קלעבער האט זיך געוואָרבן מיט די ערשטע אינ־טערנאציאנאלע, ניט ווי געהעריק צוגעגרייט, אז די נויטיקע באַ־וואפנונג איינצוהאלטן פראנקאס טרופן ביי מאדריד. ער האט איינ־געהאלטן און זיי פארשאפט געוואלדיקע פארלוסטן.

אן ענגלישער זשורנאליסט האט זיך שוין אנגאזשירט אין א בינטל פראגן :

— צי וועט מאדריד אויסהאלטן דעם דרוק ?

און קלעבער ענטפערט מיט א גאנצע ריי פארגלייכן פון דער רוסישער רעוואלוציע און פון דעם וועלט־קריג :

— מאדריד קען ווערן דאס צווייטע ווערדון. איך זע פון מיליטערישן שטאנדפונקט אט דעם פארגלייך. איך גלויב אבער אויך אין אנדערע, ניט בלויז מיליטערישע קויכעס, וואס ווירקן אלס הויפט־פאקטאר אין דעם איצטיקן קריג. דאס איז דאס פאלק — זעצט ער פאר — דאס איז דאס פויערטום, וואס שטייט אויף דער זייט פון דער רעגירונג — און ער ברענגט א ביישפיל פון קאלטשאקן — קאלטשאק האט געליטן א מאפּאלע, ווייל ער האט ניט געהאט מיט זיך דאס פויערטום.

קלעבער זעט פאר דעם סאף פון קריג מיטן באפרייען מאדריד פון דער באלאגערונג.

— וועט געלונגען איבערברעכן די רייף ארום די הויפט־

שטאָט, וועט עס דערנאָך מיט דער פּראָווינץ אַסאַך שנעלער גיין...

— און די פראגע פון סוינעס איבערגעוויכט פון אַמוניציע און באַוואָפנונג ?

— ווי איך האָב שוין געזאָגט — ענטפערט גענעראַל קלעבער — איז דער פאַקטאָר ניט דער דעציזירנדיקער אין אַלע קריגן... די געשיכטע פון מילכאָמעס און רעוואָלוציעס האָבן דאָס אונז שוין באַוויזן...

* * *

אַראַוואַקאַ, פּאָזועלאָ, הומערא — שטעטלעך ביי מאַדריד. אומעטום רויכנדיקע כורוועס און מייסים.

דער איטאַליענישער באַטאַליאָן „גאַריבאַלדי" אונטער דער אָנפירונג פון קאָמענדאַנט פאַקטשאַרדי, האָט צוזאַמען מיטן דייטשן, פּוילישן און פראַנצויזישן באַטאַליאָן דאָ אָפּגעהאַלטן די לעצטע טעג אַ גרויסן ניצאָכן : זיי האָבן פאַריאָגט דעם סוינע ביז דעם בייסוילעם פון פּאָזועלאָ.

מיר זענען פאַרבייגעפאָרן דעם צעשטערטן וואָקזאַל פון אַראַוואַקאָ און זענען אָנגעקומען צום שטאַב פון איטאַליענישן באַטאַליאָן.

פאַקטשאַרדי, אַן איטאַליענישער אַדוואָקאַט. אַ רעפּובליקאַנער. מיט 8 יאָר צוריק איז ער אַנטלאָפן פון פאַשיסטישן איטאַליע און געלעבט אין פּאַריז, וווּ ער האָט געהאַט אַ גוטן פּאָסטן.

זיין געהילף איז דער אַדוואָקאַט גאַליעני. אַ קאָמוניסט, געקומען פון אַמעריקע. דער פּאָליט־קאָמיסאַר — אַ סאָציאַליסט און הייסט ראָסי.

מיר זענען געוואָרן פאַרבעטן צום מיטאָג, וואָס איז צוגעגרייט אין דער רייכער ווילע. באַלד איז אָנגעקומען דער סאָציאַליסט פּעטראָ נעני, דער קאָמוניסט גאַלאָ, דער שפּאַנישער קאָמענדאַנט קאַוואַדאַ און דאָס מיטאָג איז פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ פייערלעכן באַנקעט לעקאַוועד דעם זיג פון גאַריבאַלדי־באַטאַליאָן.

נאָכן מאָלצייט זענען מיר אַוועק באַזוכן די ערשטע ליניע.

ראָסי — אַ נידעריקער, פעסט־געבויטער, מיט קיילעכדיקע, רויטע באַקן באַגלייט אונז.

מיר גייען איבער די כורוועס פון דעם פאַרלאָזענעם שטעטל.

צו דער נאָז דערגייען רייכעס פון פוילנדיקע מייסים, וואָס מען האַלט איצט אין פאַרברענען.

— דער מעס פון סוינע שמעקט שטענדיק — האָט שאַרל דער 9־טער אַמאָל געזאָגט. איך פאַרזיכער אייך, אַז אָט די מייסים שמעקן... גאָרניט!

ביי אַ ברענענדיקן מאַראָקאַנער שטייט אַן איטאַליענער מיט אַ פּאַק באַנקנאָטן אין דער האַנט: ער האָט דאָס געפונען ביים געהאַרגעטן מאַראָקאַנער — דערציילט ער אונז — דאָס איז אַלט דייטש געלט אַן שום ווערט, וואָס די מאַראָקאַנער האָבן ביי זיך גאַנצע פּעק — דער אויסגעצאַלטער לוין...

דער פּאָליטקאָמיסאַר ראָסי פירט אונז דורך אַ פריי פעלד ביזן טראַנשיי. סאָלדאַטן, וואָס קומען אונז אַנטקעגן מאַכן אים אויפמערקזאַם, אַז דעם סוינעס מאַשין־געווער פון ביסוילעס גרייכט אַהער... ראָסי האַלט אָבער, אַז אַ פּאָליטקאָמיסאַר דאַרף איגנאָרירן די געפאַר.

מיר גייען דורך גלענצנד אויסגעבויטע טראַנשייען. פון דער ווייטנס שטייט אומבאַוועגלעך אַ טאַנק — „נאָמאַנס־לאַנד". מיר געפינען זיך ביים איטאַליענישן באַטאַליאָן אויף אַ באַרג אַנטקעגן דעם ביסוילעס פון פּאַזועלאָ, וואָס געפינט זיך אין די הענט פון די ווייסע. די סאָלדאַטן ווילן זיך, אַז די פאַשיסטן האַלטן דעם ביסוילעס פאַר זיך... די שטימונג איז אין אַלגעמיין אַ גוטע אין טראַנשיי, כאָטש מידקייט קוקט אַראָפּ פון די באָרדיקע, ניט־געוואַשענע מיליציאָנערן.

מיר זענען פון דאַנען אַוועק צו די ערשטע הייזער פון פּאַזועלאָ. אויפן וועג האָבן מיר זיך פאַרהאַלטן ביי אַ שפּאַנישן באַטאַליאָן. די שפּאַנישע מיליציאָנערן רעדן מיט באַוואונדערונג וועגן די אינטערנאַציאָנאַלע און טיילן זיך מיט אַלעם, וואָס זיי באַקומען:

— זיי קומט מער פון אונז — זאָגט איינער צו מיר — דאָס איז מיין פּאָטערלאַנד און עס איז נאַטירלעך, ווען איך פאַרטיידיק עס. אָבער זיי קומען דאָך פון אַזוי ווייט!

מיר טרעפן דאָ אויך אַ יונג מיידל, עפּשער פון 16 אָדער 17 יאָר, אָנגעטאָן אין אַ מיליציאָנער־קאָסטיום מיט אַ ביקס.

— דאָס איז די איינציקע פרוי, וואָס איז דאָ געבליבן — דערקלערט מען אונז — אַלע איבעריקע פרויען האָט מען אַוועקגעשיקט: „זאָלן זיי גיין אַרבעטן אין הינטערלאַנד". זי האָט

זיך איינגעשפּאַרט און מען האָט גאָרניט געקענט מאַכן מיט איר. צוויי אירע ברידער זענען שוין געפאַלן, זי איז געבליבן די איינ־ציקע טאָכטער אין דער היים. דער אַלטער טאַטע — אַן אַלטער קאָמוניסט פון מאַדריד, האָט צו איר געזאָגט: „מאַדריד איז אין געפאַר, דו ביזט יונג און געזונט, מען דאַרף דיך דאָרט האָבן, גיי פאַרטרעט דיינע ברידער".

צומערשט איז אַנכעליטאַ (אַזוי איז איר נאָמען) געקומען אַלס סאַניטאַרן, האָט אַראָפּגעטראָגן די פאַרווונדעטע פון פעלד. איינ־מאָל האָט זי באַנדאַזשירנדיק אַ פאַרווונדעטן, דערקענט אין אים איר ברודער. דער ברודער האָט געהאַט אַ שווערן לונגען־שאָס און איז שפּעטער אויף אירע הענט געשטאָרבן.

אַנכעליטאַ איז דאַן אַוועק צום קאָמענדאַנט און פאַרלאַנגט אַ ביקס — זי וויל מער ניט זיין קיין סאַניטאַרין.

פון דעמאָלט אָן איז אַנכעליטאַ אַ מיליציאָנערן. אירע כאַ־ווערים זאָגן, אַז זי מאַכט עס בעסער פון זיי — לויפט די ערשטע צו אַטאַקירן און ציט זיך צוריק די לעצטע. גאַנץ אָפט פאַרקריכט זי אַביסל צו ווייט. מען וואָרנט זי פאַר די מאַראָקאַנער, וואָס שענדן און פאַרגוואַלדיקן יעדע פרוי, וואָס פאַלט אַריין צו זיי אַ לעבעדיקע. — אָבער קיין לעבעדיקע, זאָגט זי — וועלן זיי איר ניט האָבן.

און אַנכעליטאַ דערציילט אונז, ווי אַזוי מאַראָקאַנער זענען שוין געווען עבשער 10 מעטער פאַר איר:

— אין פאַזועלאָ האָט מען זיך געשלאָגן ביי יעדן הויז. איינמאָל בין איך פאַרקראָכן אַביסל צו ווייט. איז דעם דערזע איך צוויי מאַראָקאַנער! זיי האָבן זיך באַהאַלטן הינטער אַ מויער. איך שריי, קיינער הערט ניט. אַנטלויפן אויף צוריק, וועט זיין שלעכט...

איך האָב זיך איינגעלייגט הינטער אַ שטיין, געהאַלטן גרייט די ביקס און אָנגעגרייט די צוויי האַנט־גראַנאַטן. געוואָרפן איי־נעם — אַ רעזולטאַט. דעם צווייטן באַהאַלטן פאַר זיך... אויס־געשאָסן איינמאָל, אַ צווייט מאָל — קיינער ענטפערט ניט. צוויי־שען די גראָזן זע איך, ווי איינער שאַרט זיך — דערציילט זי ווייטער — איך שיס. דאַכט זיך געטראָפן. דאַך באַוועגט זיך עפּעס צווישן גראָז — שיס! שיס! איך דערפיל שוין, ווי דאָס קעציישע צייען דערנענטערט זיך. איך שריי מיט אַלע קויכעס און שיס. איך הויב זיך אָן צוריקציען, אָבער איך פיל שוין דעם

אטעם פון דער ליווערנדיקער בעסטיע. — דעם האנט־גראנאט אין דער רעכטער האנט און דעם פינגער פון דער לינקער — אין דרעטל גרייט ארויסצוציען עס... אין דעם אויגנבליק זענען ווי פון אונטער דער ערד אויסגעוואקסן מיליציאנערן און מיך באַ־פרייט פון מיינע פארפאלגער — פארענדיקט אנבעליטא איר שפאנענדיקע איבערלעבעניש און אירע שווארצע אויגן צע־שמייכלען זיך.

— איר ווילט זען די פאשיסטן פון דער נאענט און איבער־לעבן עמאציעס ? — פרעגט אונז אן איטאליענער, וואס באַ־גלייט אונז — ווען מיר אייך ווייזן.

מיר שארן זיך פארביי א וואנט פון א צעשטערט הויז. פארן הויז געפינט זיך א טראנשיי.

— שפרינגט שנעל אריין ! — באפעלן אונזערע באגלייטער.

מיר זענען אהין אריין. ניט באוויזנדיק זיך אראפצובייגן און א רעגן פון קוילן באשיסט אונז. די באגלייטער האבן זיך צוריקגעצויגן און מיר דריי זשורנאליסטן זענען אליין געבליבן אין דער טראנשיי.

סעקונדן ציען זיך ווי טעג. מיר ליגן אין דער לאנגער טראנשיי און קוקן זיך צו, ווי די קוילן שפרינגען אפ פון דער וואנט איבער אונזערע קעפ. עס זענען שוין פאריבערגעגאנגען אייביקע 15 מינוט. די שיסעריי איז שטילער געווארן און איינער נאכן צווייטן איז מיט טויט־שרעק ארויסגעקראכן.

— נו, ווי פילט איר זיך נאך די שטארקע עמאציעס ?!

— האט איינער פון די מיליציאנערן געפרעגט.

מיר האבן דערפאר געזען דעם סוינע ביי פוזאעלא, מיט די איינענע אויגן...

* * *

דער אויטא פון קריג־מיניסטעריום פירט מיך דורך פוענ־קאראל צום שטאב פון דער 11־טער בריגאדע.

די פעלדער ארום זענען דורכגעשניטן מיט געלע פאסן — טראנשייען. פארטיפיקאציע־באטאליאנען מארשירן פארביי אויפן וועג מיט זייערע גרוב־מאכשירים.

עטלעכע באטעריעס פון שווער־ארטילעריע זענען צעווארפן ניט ווייט פון שאסיי.

פון איין זייט וועג — אן עלעגאנטער שווים־באסיין. —

א לוקסוס־דאטשע איז אמאל דא געווען. אנטקייגניבער ביים אריינגאנג איז וואלד — א נידעריק הייזל — דער שטאב.

א הויכער מאן מיט א לאנג אויסגעצויגן פּנים, קוקט דורך ברילן אויף א מאפּע — לודוויק רען, שעף פון שטאב. לודוויק רען, דער געוועזענער דייטשער, קייזערלעכער אפיציר, דער מעכאַבער פון דעם וועלט־בארימטן בוך „קריג" און „נאכן קריג".

די שטימונג איז א געדריקטע: גרויסע פארלוסטן געווען. לאסט־אויטאס ברענגען אלע ווײַלע פארוואונדעטע.

פון אן אנקומענדיקן אויטא שפּרינגט ארויס א בלאנדער ניט־ראזירטער מאן און גיט איבער פארבײַלויפנדיק:

— האנס ביימלער שווער פארוואונדעט. ער ליגט אויפן וועג צו „פּאלאסטע". מען קען אים פון דארט ניט ארויסנעמען.

לודוויק רען איז אוועק. אין עטלעכע מינוטן ארום קומט ער צוריק און זײַנע דינע ליפּן שעפּטשען:

— האנס ביימלער איז טויט.

האנס ביימלער, דער דייטשער אנטיפאשיסט, וואס איז אנטלאפן פון דעם שרעקלעכן קאנצענטראציע־לאגער אין דאכאו. האנס ביימלער, דער מיטגליד פון צענטראל־קאמיטעט פון דער דייטשער קאמוניסטישער פארטיי איז געפאלן פון אן עקספּלאזיע־קויל גלייך אין הארץ, מיטן לעצטן דערשטיקטן אויסגעשריי: „ראט־פראנט"!

מיט א טאג פריער האב איך אים געזען. ער האט אזוי פּאטערלעך און ווארעם געגעדט צו דריי טעלמאניסטן, וואס זענען ארומגעגאנגען נידערגעשלאגענע וועגן די געפאלענע כאווירים:

— נו, יונגען — האט ער צו זיי געזאגט — איר ווייסט דאך, אז יעדער קאמף מוז ברענגען קארבאנעס. איר ווייסט דאך אויך, אז דער זיג איז אונזערער, איר וועט זיך אויסרוען עטלעכע טעג. איר וועט אפּרוען אײַערע נערוון, וועט איר גאנץ אנדערש דענקען...

די טעלמאניסטן האבן זיך מיד צעשמייכלט. זיי האבן אים געדריקט די האנט.

אזוי איז ביימלער געגאנגען פון איינעם צום צווייטן אויף אלע פראנטן, וווּ עס זענען געווען דייטשן. פאר יעדן האט ער געהאט א גוטווארט, פאר יעדן אן אייצע.

אונטערן סוינעס פייער איז ביימלער געבליבן ליגן. צוויי

דייטשן האָבן איינגעשטעלט זייער לעבן און אים פון דאָרט ארויס־גענומען.

* * *

איך בין אוועק צו דער פּאָזיציע. צווישן די סאָסנע־ביימער און מעשופּעדיקע בערגלעך, ליגן קופּעס מענטשן — די רעזערוו־ליניע. מיר געפינען זיך אין אַ טאָל.

די האַרמאַטן־לופּעס פון דער נאָענט רייסן זיך אַן איבערריס און אַלץ טרייסלט זיך פון די טויבע קלעפּ.

איך בין דורכגעקראָכן פאַרביי אַ נידעריק בערגל אויף אַלע פיר און האָב זיך געפונען צווישן דייטשן.

עטלעכע דייטשע פּריוווּליקע מיט שטרענגע, וואַרנדיקע פּע־נעמער — אַלטע קריג־וועטעראַנען, האָבן — זאָגן זיי — אין וועלט־קריג ניט דורכגעמאַכט אַזעלכע אַטאַקעס, ווי דאָ:

— טעג און נעכט אַן איבעררייס האַלט אַן די פּאַשיסטישע אַרטילעריע — שפּעטער קומט די אַוויאַציע, עס קומען טאַנקן. און דער טעלמאַן־באַטאַליאָן, אין וועלכן ס'געפינט זיך אויך אַ פּוי־לישע גרופּע, קלאַמערט זיך פאַראַקשנט ביי יעדן שפּאַן — רייסט אויף און צינדט אונטער טאַנקן מיט פלעשער בענזין און האַנט־באָמבעס.

מיר קריכן פאַרביי די איטאַליענער, די אונגאַרן; ערשט איצט קומען מיר צו די פּאָליאַקן. עטלעכע יידישע פּריוווּליקע פון פּאַריז און בעלגיע דערקענען מיך גלייך און מען כאַפּט זיך ארום.

צווישן זיי דערקען איך געלמאַנען פון בריסל, וואָס איז שפּעטער פאַרוווּנדעט געוואָרן ביי טערועל, נאַטאַן טשאַק, דער מעכאַבער פון דאַמבראָווסקי־הימן — שפּעטער געפאַלן; אויך מאָזעס שמידט פון מינסק־מאַזאָוויעצק, וואָס באַרטרעט דעם גע־פאַלענעם פּאָליטקאָמיסאַר יאַאַכים מעלניק. אַ מאָבל פראַגן הויבט זיך אַן שיטן: וועגן פריינט און באַקאַנטע, וועגן דער אינטערנאַציאָנאַלער לאַגע; וועגן דער „ניט־אינטערווענץ" און נאָך און נאָך. ארום האָבן זיך פאַרזאַמלט פּאָליאַקן, דייטשן, אונגאַרן, איטאַליענער, ענגלענדער און אַלע הערן זיך צו צו אונ־זער טומלדיקן יידיש, וואָס קלינגט אונטערן אַקאָמפּאַניאַמענט פון האַרמאַטן־שאָסן און טאַק־טאַק פון מיטראַיעזן.

די נאַכט האָט אָנגעהויבן צופאַלן. איך האָב געטרעטן צווישן די ווייכע אַראָפּגעפאַלענע בלעטער פון די ביימער אין קאַסאַ דעל

קאמפא. איך בין פארביי פעלקער, לענדער, ראסן, וואס זענען געלעגן דא אויסגעמישט מיט צארנדיקע, קריגערישע פּענעמער אונטער די פארבלאטיקטע העלמען — א פארביקער קאליידאס־קאפ פון שפראכן און כאראקטערן, וואס איז צוזאמענגעבונדן און באריניקט פון צוויי געפילן: האס און ליבע.

מענטשן — העלדן

דעצעמבער 1936.

דעם גאנצן טאג קריך איך ארום אין די שוץ־גרובנס.

א פאליאק פון פויזן פירט מיך ארום איבער די פאדערשטע ליניעס. מיר גייען איבער דעם פארק פון קאסא דעל קאמפא. די רעפובליקאנישע ארטילעריע פייערט אן איבעריים. די ערד טרייסלט זיך.

מיר שפרינגען אויפן וועג אריבער א בערגל און גליטשן זיך אראפ אין א טאל. פון דאנען קריכט מען צום צווייטן קליינעם בערגל, וווּ עס געפינט זיך א פארפאסטן. אונטער א באריקאדע פון שטיינער און זאמד ליגן מענטשן און שיסן.

ביי א קליינעם מינען־וואַרפער הערט מען רעדן אויף פינף שפראכן: דייטש, ענגליש, פראנצויזיש, איטאליעניש און פויליש.

די דייטשן מיט די ענגלענדער האלטן, אז מען דארף שטעלן די לופע העכער און די פראנצויזן מיט די איטאליענער מיינען, אז מען דארף זי אראפלאזן. די פאליאקן שליסן זיך אן אין דער דייטש־ענגלישער מיינונג און זיי זיגן...

* * *

די „נייע פרעסע" אין די טראנשייען ביי מאדריד!

די יעדיע פארשפרייט זיך שנעל. עס קומען יידן פון דייטשן באטאליאן; עס קומען יידן פון באלקאנישע, בעלגישע, פראנ־צויזישע, אונגארישע אפטיילונגען — אזויפיל איז דא צו דער־ציילן, אזויפיל איבערגעלעבט! אבער ווי נעמט מען איצט צייט דערצו, ווען אלץ ארום אטעמט דא מיט טויט, ווען אלץ וויקלט זיך אין פייער — עס פלאצט, און רייסט, דאס געהענעם איז ניט שרעקלעכער.

אָבער אין דער עפּאָפּיי, וואָס רובֿט זיך „די שלאַכטן ביי מאַדריד", וועלן זיי דערמאָנט ווערן מיט קאָוועד און רום, מען וועט אין זיי ניט קענען פאַרגעסן...

* * *

עס זענען שוין געפאַלן די בעסטע. עס זענען שוין געפאַלן די טייערסטע. אַט דאָ פאַר מאַדריד. אָבער סאָלדאַטן פון פרייהייט ווייַנען ניט. סאָלדאַטישע הערצער זענען שטאַרק...

דאָס „ווייסע הויז" — אַ קאַשמאַר פאַר די, וואָס זענען לעבן געבליבן — אַ קיווער פאַר אסאך פון די ליבסטע.

לעאָן אינזלשטיין. אַ יידישער שוסטער פון בריסל. אַ קאָמוניסט. אַ ווילן פון שטאָל. אַ כאַראַקטער אויסגעשמידט פון פאַרפאָלגונגען און ליידן. אַ האַרץ פול מיט איידלקייט — שטענדיק גרייט מאַקרעוו צו זיין זיך פאַר אנדערע.

לעאָן איז געווען פּאָליטישער דעלעגאַט פון דער מאַשין־געווער־קאָמפּאַניע, אין דאָמבראָווסקי־באַטאַליאָן. אין יעדן געפערלעכן מאָמענט איז לעאָן אויסגעוואַקסן, ווי פון אונטער דער ערד, מיט זיין מאַשין און באַשיצט זיינע כאַווײרים.

ווען די צווייטע קאָמפּאַניע איז געווען ארומגערינגלט פון מאַראָקאַנער איז לעאָן געווען באַהאַלטן אונטער אַ בוים מיט זיין מאַשין־געווער און איינער קעגן הונדערט, האָט ער דערמעגלעכט די צווייטע קאָמפּאַניע צוריקצוציען זיך פון סוינעס רייף.

אין „ווייסן הויז" קומט פאָר אַ געפעכט, צווישן מענטשן און טויט. דאָרט געפינט זיך אויך לעאָן אינזעלשטיין. פאַשיסטישע טאַנקען האָבן ארומגערינגלט דאָס הויז פון אַלע זייטן.

— פּאַניק! מען לויפט גלייך אונטערן פייער.

— שטייט! — שרייט אוים לעאָן — קיינער ציט זיך ניט צוריק!

דאָס הויז איז אין פלאַמען, ניטאָ דורך וואַנען צו אַנטלויפן.

די מענטשן, וואָס געפינען זיך אינעווייניק האָבן נאָר איין זאַך צו דערוואַרטן — דעם טויט.

— צי וועט זיך די וועלט דערוויסן, וואָס מיר לעבן דאָ איבער? — פרעגט דער פראַנצויזישער אַביציר ריוויער, וואָס געפינט זיך דאָס ערשטע מאָל אויפן פראָנט.

דיוויער האָט זיך מער ניט געפרעגט. אַ שטיקל בליי. אַ קליין

לעבל אין קאפ. פון ריוויערן איז בלויז געבליבן א נאמען. א נאַ־מען א טייערער, ביי נאענטע און פריינט.

צי וועט זיך די וועלט דערוויסן, וואס מיר לעבן דא איבער?!

א גרויזאמע פראגע. גרויזאמער ווי אלץ אין דער וועלט — ווי דער טויט.

ווייל די מענטשן שטארבן דאך פאר דער וועלט. צי קען נאך זיין שרעקלעכער, אז די וועלט, פאר וועלכער זיי שטארבן זאל ניט וויסן, ווי אזוי זיי שטארבן ?

די מענטשן, וואס געפינען זיך אין „ווייסן הויז" האבן ליב דאס לעבן ; האבן ליב דעם טייך, דעם וואלד, האבן ליב מיידלעך און קינדער. זיי ווילן ניט שטארבן !

די מאראקאנער פוסגייער פרובירן אריינדרינגען אין הויז. זיי זענען שוין אין פארטער. שטייגן אויף די שטיגן.

האלט ! יעדער שטאפל קאסט בלוט. זיי גייען ניט ווייטער.

לעאן פרווט מאכן פלענער. ארגאניזירט דאס פארבאריקא־דירן זיך. לויפט פון איין שטאק אויפן צווייטן. לעשט דאס פייער, וואס שטייגט אלץ און שטייגט און כאפט באלד ארום דאס גאנצע הויז. לעאן מוטיקט, קוראזשירט די שוואכערע.

יונגע קאטאלאנער, קוים 17 יאר אלט, און עפעס 16, זיצן שוין אפהענטיק, וואנזיניק — אלץ אויפגעגעבן : זאל ער קומען וואס שנעלער קומען — דער טויט און אונז אויסלייזן...

ניין, לעאן גיט זיך ניט אונטער.

ביים פענצטער שטייט וואצעק און שרייט צו די פאשיסטן :

— הינטישע זין ! איר וועט טייער באצאלן פאר אונזערע לעבנס !

יא, זיי באצאלן טייער. וואצעק צילט גוט און עס פאלט איינער לעבן צווייטן. אבער אויך וואצעק פאלט. ער האט גע־האלטן וואָרט : זיי האבן טייער באצאלט.

לעאן מאכט א פלאן : אראפלאזן זיך דורכן דראט פון דונער־שיצער.

עס שפרינגט אראפ דער ערשטער. דער צווייטער וואַרפט נאך די ביקסן. עס לאזט זיך אראפ דער צווייטער. לעאן — דער דריטער און א פערטער. די קאטאלאנער רירן זיך ניט פון ארט, זיי זענען געבליבן, וואס מיט זיי איז געשען וועט מען זיך שוין

1

2

1 לעאָן אינזעלשטיין (שטייענדיק אינדערמיט מיטן קרייץ) צווישן אַ גרופּע יידישע פּרייוויליקע פון בעלגיע. אויף זיין לינקער זייט לייטענאַנט באַבער און אַלטער שערמאַן, עטלעכע מאָל פאַרווונדעט. שפּעטער געווען אַ געווייסע צייט קאָמענדאַנט פון דער באַטוריקאַמפּאַניע. /די־ צענדיק פון רעכטס אויף לינקס : נאַטאַן טשאַקי, דער פּאַרפּאַסער פון דאָמבראָווסקי־הימן, וואָס איז געוואָרן דער הימן פון דער גאַנצער 13־טער בריגאַדע. נאָך אים קאַץביידע געפאַלן ביי מאַדריד

2 די ערשטע יידישע גרופּע פרייוויליקע פון פּאַריז. פון לינקס אויף רעכטס שטייענדיק : לעאָן אינזעלשטיין (מיטן קרייץ) כאַים עלקאָן געפאַלן ביי מאַדריד. העניעק גאָלדשאַל — געווען שווער פאַרווונדעט, לייטענאַנט סטוועק, און דער סעקרעטאַר פון פּאַריזער אַרבעטער־ספּאָרט־קלוב „יאַסק", איזראַעל גאָטליב, וואָס איז געפאַלן.

קיינמאָל ניט דערוויסן. אונטן זיצן מאַראָקאַנער און טרינקען קאָניאַק — זיי וועלן שוין אויבן פאַרברענט ווערן — טראַכטן זיי זיך. די פיר זענען שוין אַראָפּגעשפּרונגען און טיילן זיך איין צו צוויי.

אין וועלכער זייט געפינען זיך אונזעריקע ? — קיינער ווייסט ניט.

אַרום און אַרום איז דער סוינע, זיי גייען אדורכשלאָגן זיך א וועג. אָבער אויף וועלכער זייט ?

דער סוינע האָט דערזען. מען שיסט. צוויי זענען געפאַלן. צוויי זענען אָנגעקומען צו זייערע כאַווירים.

לעאָן אינזלשטיין איז שוין מער קיינמאָל ניט צוריקגעקומען. ער איז געבליבן צווישן די ערשטע צוויי.

אָבער די וועלט האָט זיך דערוווּסט. די וועלט, פאַר וועלכע דו ביסט געפאַלן, יידישער שוסטער־אַרבעטער — לעאָן אינזעלשטיין.

* * *

17 יאָר איז ער אַלט געוועזן.

צו 15 יאָר האָט ער שוין געהאַט אַן אורטייל אויף 6 יאָר טפיסע פאַר קאָמוניסטישע טעטיקייט אין פּוילן. צוליב זיין מינדעריעריקייט איז דאָס אויספירן דעם אורטייל, אָפּגעלייגט געוואָרן אויף דריי יאָר. פאַר א צווייטן פּראָצעס, וואָס האָט אים אויך געדראָט אזוי פיל, איז ער אַנטלאָפן קיין פּאַריז.

קוים אַ בוידעש איז דער 17־יעריקער כאַים צוקער געוועזן אין פּאַריז. א גרופּע פון זיינע כאַווירים אין „איק" (אַרבעטער יוגנטקלוב אין פּאַריז) גרייטן זיך צו פאָרן קיין שפּאַניע. ער האָט ניט געקענט איינרעדן. ער איז דאָך אָבער מער ניט אַלט ווי 17 יאָר! נו, וועט ער זאָגן, אַז ער איז שוין אַריבער די 20. פאַר די פּוילישע טפיסעס איז ער שוין געוועזן גענוג דערוואַקסן און פאַר שפּאַניע נאָך ניט ?!

אזוי איז טאַקע געוועזן. כאַים האָט געזאָגט, אַז ער איז שוין איבער די 20, הויך איז ער אויך, האָט מען אים געגלויבט.

אין איינעם אַ טאָג, האָט מען אויסגעקליבן אין טאַראַזאָנאַ 70 פּרייוויליקע און זיי געשיקט צום פראָנט פון מאַדריד. צווישן זיי האָט זיך אויך געפינען כאַים צוקער (עמיל).

אויפן פראָנט פון מאַדריד האָט מען אים צוזאַמען מיט די איבעריקע געשיקט פאַרנעמען אַ פּאָזיציע. כאַים האָט דרייסט

געשפּאַנט פֿאַרויס צום אַנגעוויזענעם אָרט און צוגעגעבן מיט די אַנדערע.

די פּאָזיציע האָט זיך געפֿונען אויפֿן פֿרייען פֿעלד. זיי האָבן זיך געמוזט אַליין גראָבן אָקאָפּעס. די פֿאַשיסטן האָבן אין דער נאַכט דערהערט דאָס גראַבלען און געעפֿנט אַ שיסערײַ. כאַים האָט דערפֿילט ווי עפּעס אַ וואַרעמס האָט אים געטראָפֿן אין דער זײַט און האָט אַ געשריי געטאָן צו זײַנע כאַווײרים:

— כ׳האָב געכאַפּט!

די מערדערלעכע קויל איז געווען אַ שטערבלעכע פֿאַרן יונגן און דרייסטן צוקער. צוויי טעג האָט ער נאָך געלעבט. איך האָב זיך אין דער צײַט געפֿונען בײַ זײַן טויטן בעט.

— קוראַזש, קוראַזש — האָב איך אים געפּרוווט באַרויִקן.

די גרויסע אָפֿענע אויגן פֿון 17־יעריקן כאַים, ווי זיי וואָלטן זיך געריסן צום לעבן, האָבן מיך אָנגעקוקט און אַ כאַרבלדיקע שטימע האָט אויסגעקלאַפּט:

— דאָס... פֿעלט ניט! — און צוגעגעבן — אָבער דאָס האַרץ...

דאָס האַרץ האָט ניט אויסגעהאַלטן. דאָס יונגע לעבן האָט אויסגעהויכט די נעשאָמע אין שפּיטאָל פֿון קוואַטראָ קאַמינאָס אין מאַדריד — פֿאַר מאַדריד...

* * *

ער הייסט סטעפֿאַן דראַק. געבוירן אין ניו־יאָרק. ער רעדט יידיש און געהערט צו דער קאָמוניסטישער פּאַרטיי. אין דער היים איז ער געווען אַן עלעקטראָ־טעכניקער. ער האָט זיך אָבער אויסגעלערנט פֿירן אַן אעראָפּלאַן און איז געקומען דינען דער שפּאַנישער רעפּובליק.

די ערשטע צײַט איז ער געפֿלויגן. שפּעטער זענען געקומען סאָוועטישע ספּעציאַליסטן מיט זייערע מאַשינען, איז ער אַוועק צום פֿראָנט אַלס פּאַשעטער פֿוסגייער און איז געוואָרן דער פּאָליטישער פֿאַראַנטוואָרטלעכער פֿאַר דער ענגלישער גרופּע. ליגענדיק מיט זײַן געווער האָט ער באַמערקט, ווי בײַ אַ צען מעטער פֿון אים האָט זיך איינער אויפֿגעשטעלט און איז אינגאַנצן ניט געדעקט פֿאַרן סוינעס קוילן. ער האָט געוואָלט צולויפֿן יענעם זאָגן, ער זאָל זיך דעקן, איז דעם מאָמענט איז אים אַרײַן אַ קויל אין פּוס.

דער יידישער אַרבעטער פֿון דער צווייטער זײַט אַטלאַנטיק

איז געקומען מיט הונדערטער זיינע ברידער צושטייער געבן זיין לעבן אין אנטיפאשיסטישן קאמף.

ווי עס האט מיר א ייד געזאגט, וואס איז געקומען פון קאנאדע — צו שלאגן דעם פאשיזם וואלט ער אפילו געקומען פון דער לעוואנע...

* * *

מאריס אייזענבערג.

א שטילער, א שוואכער, א לענגלעך אויסגעדארט פּנים, מיט האלב־פארשלאפענע, פלעגמאטישע אויגן. איך האב אים אפט געזען אויף יידישע ארבעטער־אונטערנעמונגען אין פאריז. איך האב אים אויך געזען אין נאוועמבער 1936 אין אלבאסעטא אנגעטאן אין א מיליטערישן מונדיר, וואס איז ארפגעהאנגען פון זיין דארן גוף.

אנדערש האבן אים געזען זיינע כאוויירים פון דער מיצקעוויטש־קאמפאניע, בעיים די שלאכטן ביי וואלסעקיליא, אין דארעם־מאירעוו־שפאניע.

ביים הייזל פון דער באן־סטאציע אין וואלסעקיליא זענען פארגעקומען פארביטערטע קאמפן. עטלעכע צענדליק פאשיסטן מיט א מיטראיעז האבן זיך פארשאנצט און פארוואנדלט דאס הייזל אין א פעסטונג ניט צו דערגרייכן. דאס פאראקשנטע פייער פון די פאשיסטן האט געצוווּנגען די קאמפאניע ניט צו גיין פארויס. די פירער פון דער קאמפאניע זענען געווען פארזארגט און ניט געוווסט, וואס צו טאן. אבער אין דעם האט זיך ארויסגערוקט דער פיזיש־שוואכסטער פון אלע, מאריס אייזענבערג און געזאגט:

— אימעצער מוז דאך שטארבן... — צו זיינע צוויי גראנאטן, וואס ער האט געהאט, האט ער צוגענומען נאך עטלעכע פון זיינע כאוויירים און זיך צוגעשארט אונטערן רעגן פון קוילן, צום סאמע ראנד פון פענצטער, פון וואנען די פאשיסטן האבן ארויסגעשאסן. מיט אן איבערנאטירלעכער קאלטבלוטיקייט האט אייזענבערג אהין אריינגעווארפן אייז האנט־גראנאט נאכן צווייטן! ווען אין הויז איז שטיל געווארן האט זיך מאריס פאמעלעך אויפגעשטעלט און מיט דערזעלבער קאלטבלוטיקייט אריינגעקוקט דורכן פענצטער, פעסטשטעלנדיק, אז אלע זענען שוין טויט, האט ער זיך אומגעקערט און דער גאנצער באטאליאן האט געקענט גיין פארויס.

צוויי טעג שפּעטער איז מאַרים אייזענבערג געפאַלן פון א קויל ביים דאָרף גראַנכועלאַ. דער נאָמען פון יידישן ארבעטער איז געבליבן אין דער קאָמפּאַניע אַ סימבאָל פון העלדישקייט און אָפּפערוויליקייט.

* * *

אין דער קאַלטער דעצעמבער־נאַכט, האָבן אויפגעריסן שראַפּ־נעלן און עס האָבן געפּלאַצט מינענוואַרפער. דער פּוילישער באַ־טאַליאָן איז געצוווּנגען געווען צו פאַרלאָזן די פּאָזיציע און זיך צוריקציען פון די טראַנשייען. אָבער דאָ רוקט זיך ארויס דער קאָמענדאַנט און שרייט אויס: „כאַווײרים! ווער גייט מיט מיר פרייוויליק צוריק פאַרנעמען אונזערע טראַנשייען״!

פיר שאָטנס האָבן זיך ארויסגערוקט אין דער קאַלטער נאַכט. פיר שאָטנס האָבן זיך צוגעשלייכט אויף אַלע פיר צו די פאַר־לאָזענע טראַנשייען. ווען די נאַכט איז פאַרשווּנדן און דער בלייַ־כער באַגינען איז געפאַלן אויף די מידע, פאַרבלאָטיקטע פּע־נעמער פון די זעלנער, האָבן די פיר זיך אָנגעקוקט און דערקענט צווישן זיך פיר יידן: צוויי פון פּאַריז, איינער פון אַנטווערפּן און איינער פון וואַרשע.

* * *

באָקס — כ׳ווייס ניט צו דאָס איז געווען זיין עמעסער נאָמען. אַזוי, אַלנפאַלס האָט מען אים גערופן. ער איז געווען אַ יונגער, אַ הויכער, אַ שיינער און פול מיט לעבנספרייד. ער איז אויך באַקאַנט געווען צווישן די יידישע ארבעטער אין פּאַריז. איך האָב אים געזען אין נאָוועמבער 1936, אין פאַרשטעטל פון מאַדריד, פּוענקאַראַל.

באָקס האָט באַדינט אַ מיטראַיעז. די קאָמפּאַניע איז געוואָרן ארומגערינגלט פון סוינע. באָקס האָט געשריגן צו זיינע כאַוויי־רים: „ראַטעוועט אייך״! ער אליין איז געבליבן, קעדיי אויפ־צוהאַלטן דעם איינציקן פרייען פּאַסאַזש, וואָס איז געבליבן פאַר דער קאָמפּאַניע זיך צוריקצוציען. ער אַליין, דער לעצטער האָט זיך שוין ניט באַוויזן צו ראַטעווען. זייענדיק שוין ארומגערינגלט האָט ער געשריגן צו די פאַשיסטן: „נו קומט! קומט אַהער פּאַכדאַנים״! און האָט געלאָזן די לעצטע טאַשמע קוילן אויף זיין מאַשין. מער קיין טאַשמעס זענען ניט געווען. געבליבן זענען האַנט־גראַנאַטן. דעם לעצטן האָט ער געלאָזט פאַר זיך. ווען די ווייסע זענען שוין געווען נאָענט פון אים, האָט ער ארויסגעצויגן

מאָריס אייזענבערג, געפאַלן ביי
וואַלסעקילאַ אין אַפּריל 1937.

„באָקס" שימען קעניגסבערג, געבוירן אין קלימענטאָוו
(פוילן) 1916, געפאַלן פעברואַר 1937אויפן פראָנט פון כאַראַמאַ

דאָס דרעטל פון לעצטן גראַנאַט און איז געפאַלן צוזאַמען מיט די פאַשיסטן, וואָס האָבן זיך געפונען אין דער נאָענט.

* * *

אין רומעניע האָט ער געשריבן יידישע נאָוועלן און דער־ציילונגען. אין באַטאַליאָן „פּאַלאַפאָקס" האָט ער דעמאָנסטראַטיוו גערעדט יידיש. דאָס האָט מיר דערציילט קאַראַל גוטמאַן, וואָס איז שפּעטער געפאַלן אַלס ערשטער קאָמענדאַנט פון דער „באַטיוין־קאָמפּאַניע".

בורג איז געגאַנגען הונדערטער קילאָמעטער צופוס. ער איז אויפן וועג געוואָרן געשוואָלן. פון זיינע פיס האָט גערונען בלוט. באַדאָשים לאַנג האָט ער געוואַנדערט דורך טשעכאָסלאָוואַקישע, עסטרייכישע און שווייצאַרישע טפּיסעס, ביז ער איז אָנגעקומען קיין שפּאַניע.

זיין פרייד אויף דער שפּאַנישער ערד האָט ניט לאַנג גע־דויערט: אויפן ערשטן פראָנט איז בורג געפאַלן.

אַ שאָ אײדער זיי זענען אַרויס אין אַטאַק האָט ער געזאָגט צו גוטמאַנען: „אויב איך וועל פאַלן, שרייב אַ בריוו צו מיין מוטער". דאָס איז געווען זיין צוואָע...

* * *

פּאַלעסטינער. איך האָב זיי געזען אין שפּאַניע. אַסאַך פון זיי זענען העלדיש געפאַלן אויף די שלאַכט־פעלדער דאָרט. איך האָב זיי געזען די קיבוצניקעס, פּאַמעראַנצן־פּלאַנטאַטאָרן, זומפּן־טרוקענער, מויערער און סטאָלאַרעס — אויסגעהאַרטעוועטע פון אַ פּיאָנערן־לעבן, פול מיט אידעאַליזם צו פּראָדוקטיוו, שעפעריש לעבן; פול מיט טרוימען וועגן אַ נאַציאָנאַלע היים אין ערעץ־יִשׂראל, פאַר וועלכע אַסאַך פון זיי האָבן אַוועקגעגעבן די שענסטע און בעסטע יאָרן און וואָס זענען פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַנטוישונגען.

יאָ, די פּאַלעסטינער אין שפּאַניע האָבן זיך מיט עפּעס... אונטערגעשייד פון די יידישע פריוויליקע, געקומענע פון די „גאָ־לעס־לענדער".

דאָ וויל איך בלויז דערציילן וועגן צוויי: אַבראַם יונגשטיין און ייצחאָק יאַפּע פון כייפע.

וועגן אַבראַם יונגשטיין איז אַסאַך ניטאָ צו דערציילן. צו קיין פּאַרטיי האָט ער ניט געהערט און זיך וויניק פאַרנומען מיט פּאָליטיק. ער האָט געלעבט און געאַרבעט אין פּאַלעסטינע, ווי

טויזנטער זיינס גלייכן. אָבער שפּאַניע האָט אים ניט געלאָזט רוען און ער איז אוועק מיט די ערשטע.

און מיט די ערשטע אינעם דאָמבראָווסקי־באַטאַליאָן אין קאַסאַ־דעל־קאַמפּאָ, איז אויך געווען אבראַם יונגשטיין. צווישן די ערשטע האָט אים געטראָפן אַ קויל אין מויל. ער האָט מער ניט געקענט רעדן. ער האָט בלויז אויפגעשריבן זיין נאָמען: „אבראַם יונגשטיין, פּאַלעסטינע" און געפּאַטשט מיט אַ פויסט, אַז כעוורע זאָלן גיין פאָרויס, דאָס איז געווען זיין לעצטער באַנגער פאַרן טויט...

* * *

זיין טאַטע איז אַ פויער. אַן עמעסער יידישער פויער, צוגע־בונדן צום פעלד און צום אַקער, ווי אַ פויער קען. ער אַליין, ייצכאַק יאָפּע פון כייפע האָט געמאַכט פאָרמען אויסצוגיסן בעט־טאָנענע ווענט. איז ער געוואַקסן פון דער ערד; פון געזונטע וואָרצלען, איז ער געוואָרן האַרט, ווי אויסגעשטאַנענער בעטאָן. ער האָט זיך באַרימט געמאַכט אין פּאַלעסטינע אַלס גוטער אַר־בעטער און האָט פאַרדינט אַסאַך געלט. ער האָט זיך באַרימט געמאַכט אין שפּאַניע מיט זיין פּיזישן אויסדויער און מוט. און אַלע אין דער קאָמפּאַניע האָבן באַוווּנדערט דעם קליינעם, פּאַ־לעסטינער גיבער.

אויפן דאָרעם־פּראָנט, אין די גרענאַדער בערג, ביים וויסן קאָפּ פון „סיעראַ ניעוואַדאַ", האָט יעדער געוואָלט זיין מיט אים צוזאַמען, ווייל אַלע האָבן געוווּסט, אַז ביים קלעטערן אויף בערג וועט מען געפונען אַ שטיצע ביי אָט דעם קליינעם פּאַלעסטינער. קיינמאָל האָט ער ניט געקלעטערט אַליין. שטענדיק אויף זיך — אַ מיטראַיעז, אַ קעסטל קוילן אָדער עפּעס אַנדערש.

אַרויפצו צום באַרג האָט קיינער ניט געקענט צוקומען. יעדעס מאָל האָט די קאָמפּאַניע זיך צוריקגעצויגן לאָזנדיק אויבן עטלעכע טויטע. יאָפּע איז אוועק מיט האַנט־גראַנאַטן זייער נאָענט צו די פאַשיסטישע ליניעס. אויסגעליידיקט פון די גראַנאַטן האָט ער זיך אומגעקערט און געברענגט צו שלעפּן געפאַלענע כאַווירים, קעדיי זיי ניט צו לאָזן ביים סוינע.

ביי פּאָזאָבלאַנקע האָט ער באַקומען אַ לייכטע ווונד אין דער ליפּ. ייצכאַק האָט זיך אָפּגעזאָגט מיט אַזאַ „נאַרישקייט" צו גיין צום אַמבולאַנס. אָבער אַ צווייטע, אַ שטערבלעכע קויל האָט אים געטראָפן אין קאָפּ.

פאַלעסטינער. פון לינקס אויף רעכטס: מוישע לעווי — געווען פאַרווונדעט. יצחאָק יאָפע — געפאַלן אין דאָרעם־שפאַניע. ד. אַלעקסאַנדראָוויטש — אַרטילעריסט. לייטענאַנט ראָבערט אַקוויסט — העלדיש געפאַלן ביי דער עבראָ אין 1938. מ. סעגאַל און ב. האַלפערן — פאַרלוירן געגאַנגען אויפן פראָנט ביי אַ צוריקצוג.

אין עטלעכע טעג ארום איז ער געשטארבן.

אין א קורצע צייט שפעטער איז אנגעקומען קיין שפאניע זיין יונגערער ברודער שאלעם, אים פארטרעטן.

* * *

דער לעבנס־וועג פון דעם פאריזער יידישן ארבעטער לויפער איז א קייט פון דאבקעס און אוואנטורעס.

יונגערהייט איז ער אוועק פון דער היים און געזוכט אר־בעט איבער דער וועלט. אזוי ווי זיינע הענט האבן שנעל קיין באַ־לאנים ניט געפונען איז ער אוועק אין פרעמדן־לעגיאן און דארט פארברענגט 15 יאר.

קיינער פון זיינע באקאנטע פון „פלעצל" אין פאריז, וואלטן זיך זיכער ניט פארגעשטעלט, אז דער אויסגעמאטערטער און ניט־יונגער לויפער קען נאך פעיק זיין צו באוויזן אזעלכעס.

אז אונטעראפיציר און א שעף פון א מיטראיעזן־סעקציע. ער האט זיך אויסגעצייכנט ביים ריכטיקן אנשטעלן זיינע מאַ־שינקעס. ביים צוריקציען האט לויפער אין דער גרעסטער געפאר ניט געלאזן קיין מאשין ביים סוינע. ביי דער געדיכטסטער באמ־באַרדירונג און שיסעריי, האט ער אליין געברענגט צו שלעפן צוויי מאשין־געווער.

דאס הויז, ווו לויפער האט זיך געפונען, איז געווארן ארומ־גערינגלט פון טאנקן. צוויי טעג האט ער אויסגעהאלטן, ביז וואַ־נען דאס הויז איז געווארן אונטערגעצונדן און לויפער איז דער־שטיקט געווארן אין פלאמען.

לויפער האט געשווירן, אז זיי וועלן אים קיין לעבעדיקן ניט האבן.

* * *

עס האט זיין לעבנס־וועג געקענט זיין באצירט מיט לוקסוס און וווילטאג. ער האט געקענט אויספילן זיינע טעג מיט פאר־וויילונג און ספארט. דאס גרויסע פארמעגן פון זיינע עלטערן וואלטן אים פארזיכערט א סיטואציע אין לעבן. אן אדוואקאטן־קאריערע וואלט אים באשיינט מיט קאוועד און רום. אבער גרויסע אידייען האבן אים מיט זיך מיטגעריסן. פארן שטורמישן, פארן גרויסן הארץ פון 23־יעריקן יאסעף רובינשטיין איז צו ענג געווען די סוויווע פון זאטע, זעלבסטצופרידענע — גאלדענע יוגנט. ער האט דערפילט דאס הארץ פון קעלער־שטוב ; פון סמאטשע און וואלינסקע.

יוזשעק „גרובי". עס האָבן אים אין װאַרשע אַלע געקענט. עס האָבן אים געקענט די אַרבעטער פון „פּאַציסק", עס האָבן אים געקענט אַלע שפּיצלעס און ער האָט גוט געקענט... די דע־פענסיווע.

אויף די „מאַסוועקעס" און מיטינגען פאַר די פאַבריקן, האָט זיך זיין לייבן־שטימע דורכגעריסן דורכן געראויש פון רעדער, וועגענער און טראַמווייען. זיינע שפּיצלער, וואָס ער פלעגט אָפּטאָן די געהיים־אַגענטן פלעגן גיין פון מויל צו מויל און האָבן גע־קלונגען, ווי אומגלויבלעכע געשיכטעס.

אין קאָנצענטראַציע־לאַגער פון „קאַרטוז־בערעזע", האָלט רובינשטיין באַהאַלטן אַ שפּאַנישע לאַנד־קאַרטע און שטודירט אין געהיים די מיליטערישע אָפּעראַציעס. די ראַפינירטע פּייני־קונג־מיטלען פון די וועכטער צייכענען זיך ספּעציעל אויס לעגאַבע אים: רובינשטיין איז אַ ייד, רובינשטיין איז אַן אינטעלעקטו־עלער און אַ קאָמוניסט — קיינער גלויבט ניט, אַז דער „גרובי" זאָל נאָך פון דאָרט אַרויס אַ לעבעדיקער. ער איז אַרויס. אָבער מיט אַ קראַנק האַרץ און אַוועק אין דער שווייץ און פון דאָרט קיין שפּאַניע.

עס איז געוועזן לעבן סאַראַגאָסע, אין ווילאַ מאַיאָר דע גאַליגאַ. דער באַטאַליאָן איז אַריינגעדרונגען 12 קילאָמעטער הינ־טערן רוקן פון סוינע. רובינשטיין האָט געהיטן זיין „מאַקסים". ער האָט געזען סאַראַגאָסע מיט די אייגענע אויגן... פאַשיסטישע אויטאָס פאָרן אויפן וועג. זיי פילן זיך זיכער. עס איז נאָך וויט צו זייערע ליניעס. מיט אַמאָל וואַקסן אויס די „ראָכאָס" (רויטע) און עפענען אויף זיי אַ געדיכטע שיסעריי. פאַרנעמען קאַמיאָנען מיט סאָלדאַטן איז געפאַנגענשאַפט.

די גלעקער פון סאַראַגאָסע האָבן זיך צעקלונגען — די „רויטע" שטייען פאַר דער שטאָט. פון שטאָט רירט שוין פאַר־שטאַרקונג. די רעפּובליקאַנער געפינען זיך אין סוינעס הינטער־לאַנד. דער צווייטער פליגל, וואָס דאַרף געהאַלטן ווערן פון „גאַ־ריבאַלדי", איז ניט אָנגעקומען. די אינטערנאַציאָנאַלע זענען גע־וואָרן אַרומגערינגלט. צוריקציען איז אומעגלעך. פון אונטערן גע־דיכטן פייער ווענדן קיין סאַך ניט איבערבלייבן — פאַרהאַלטן זיך ביז איבער דער נאַכט און דעמאָלט זיך צוריקציען. רובינשטיין, ביי זיין מאַשין־געווער, גיט פייער אָן אויפהער. זיינע כאַווירים אַרום זענען שוין געפאַלן איינער נאָכן אַנדערן. ער איז געבליבן

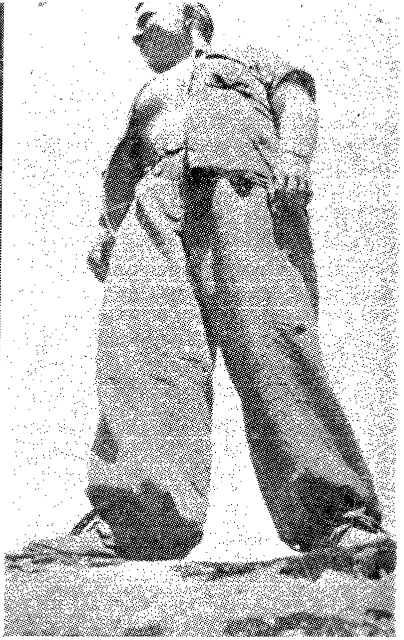

יוזשעק רובינשטיין (גרובי)   בּערעד ניסענבוים (באַברוש)

געפאַלן ביי סאַראַגאָסע אין זומער 1937.

אַליין. אַ קויל האָט מיך געטראָפֿן ! — שרייט ער אויס. עס האָט אים געטראָפֿן אַ צווייטע — איך האָב שוין צוויי — ציילט ער ווייטער — איך האָב שוין אַ דריטע. פֿון מויל, פֿון גאַנצן פּנים גיסט זיך בלוט. אָבער רובינשטיין גיט נאָך פֿייער. ער לאָזט נאָך אַדורך אַ טאַשמע פֿון 150 קוילן און פֿאַרשאַפֿט דעם סוינע אַזעלכע פֿאַרלוסטן, וואָס איז שווער אָפּצושאַצן.

ער איז שוין דורכגעלעכערט פֿון קוילן. אָבער ער פּרוווט נאָך צוריקשלעפּן זיין מאַשין־געווער, קעדיי עס ניט צו לאָזן אין די הענט פֿון סוינע. בלוט גיסט ווי פֿון אויפֿגעעפֿנטע קראַנען. די קוילעס האַלטן ניט מער אויס. ער גייט און פֿאַלט. הויבט זיך ווידער אויף און פֿאַלט ווייטער, לאָזנדיק הינטער זיך אַ סטעזשקע מיט בלוט. ביי יעדן טריט בלייבט אַ בלוטיקער אָפּדרוק פֿון דער זויל. רובינשטיין וויל ניט שטאַרבן. ער נעמט נאָך צונויף די לעצטע קויכעס. אָבער נאָך אַ קויל האָט אים געטראָפֿן — דאָס איז געווען די לעצטע. ער האָט זיך מער ניט אויפֿגעהויבן.

* * *

ער האָט שטענדיק געזונגען : ווען עס האָט געשיינט די זון, ווען עס האָט גערעגנט, ווען עס איז ניט געווען קיין עסן און ווען עס האָט וויי־געטאָן. אַ זינגענדיקער סאָלאָוויי, וואָס איז נאָך לאַנג זיין פֿאַרשפּאַרט, באַפֿרייט געוואָרן פֿון שטייג — פֿלאַ־טערט און פֿרייט זיך מיטן לעבן ; מיטן וואַלד און אַלץ אַרום, די גאַנצע נאַטור טאַנצט און זינגט מיט אים.

די קאָמפּאַניע מאַרשירט. שוין צוויי טעג ניט געגעסן. דאָ שלעפּט מען זיך שוין אַ טאָג מיט אַ נאַכט. די פֿיס ברעכן, דער הונגער נאָגט. „באָברוש" גיט אַ זינג אויף און דער ווייטיק ווערט לייכטער, די פֿיס הויבן זיך פֿלינקער און מען פֿאַרגעסט אין נאָ־געניש פֿון הונגער.

באָרעך ניסענבוים (באָברוש) — אַ קינד פֿון דער יידישער אָרעמקייט אין וואַרשע. אַ שטענדיקער אייגייער אין דער וואָר־שעווער דעפֿענסיווע, האָט ער אויף זיינע 24 יאָר געציילט מער אַרעסטן, ווי יאָרן. אומעטום, וווּ מען האָט געדאַרפֿט באַשיצן אַ יידישן קרעמער אָדער אַרבעטער, האָט באָברוש איינגעשטעלט זיין לעבן.

דער וועג פֿון פּוילן קיין שפּאַניע איז פֿאַר אַלעמען געווען אַ מאַרטירער־וועג, אָבער פֿאַר אים — נאָך שרעקלעכער און פּיינלעכער : 5 כאָדאָשים האָט ער געוואַנדערט איבער לענדער

און טפּיסעס אַן געלט, אַז אַ פּאַס. ווען ער האָט דערזען דעם ערשטן מיליציאַנער אויף דער שפּאַנישער גרענעץ, האָט ער ארומ־געכאַפּט אים האַלזן. אַ פרייד, אַ אומגעצווימטע האָט געפּראַלט פון אים צו אַלץ און אַלעמען אויף אַט דער באַפרייטער ערד, אויף וועלכער ער איז אָנגעקומען נאָך אַזויפיל דערנער.

אין פּוילן האָט באַברוש געהערט פון יעדן כוליגאַן : „ברוד־דיקער ייד, פון אַ מאַמען א זוינע" און דאָ האָבן די שפּאַניער זיי באַגעגנט מיט די ווערטער : „געבענטשט זאָלן זיין די מאַמעס, וואָס האָבן אייך געהאַט". ניין — האָט ער אויסגעשריגן — איך מוז דאָס אָנשרייבן צו מיין מאַמען, זאָל זי זען, אַז עס האָט זיך געלוינט...

באַברוש באַשרייבט אין באַטאַליאָן־צייטונג ווי אַזוי די ציווילע באַפעלקערונג פון שטעטל, וו דער באַטאַליאָן איז געשטאַנען, האָט זיי געזעגנט, ווען זיי זענען אַפּגעפאָרן צום פראָנט.

„הארציק האָבן אונז געזעגנט די איינוווינער, ספּעציעל די אַלטע פרויען. קוקנדיק אויף די וויינענדיקע פרויען, האָב איך זיך דערמאָנט אין מיין מוטער. יאָ, זיי האָבן אונז געזעגנט, ווי מיר וואָלטן געווען זייערע קינדער. מיר פאַרשטייען זיך ניט דורך פאַרשידענע שפּראַכן, און דאָך ווי גוט מיר פאַרשטייען זיך ! זיי ווייסן, אַז פון ווייטן פּוילן זענען מיר פרייוויליק געקומען פאַר־טיידיקן זייער פרייהייט, וואָס עס איז אויך די פרייהייט פון פּוילישן פאָלק. ערלעכע, דורך קריג אויסגעמוטשעטע פרויען, מיר וועלן אויפן פראָנט נעקאָמע נעמען פאַר אייער און אונזער אוולע. שטאָלץ וועלן מיר טראָגן די פאָן פאַר אייער און אונזער פריי־הייט".

מער האָט באַברוש ניט געשריבן. ביי יוליא מאַיאָר דע גאַלעגאָ, דאָרט, וו עס איז געפאַלן רובינשטיין, יאַנאַס און אַנ־דערע איז אויך געפאַלן דער שטענדיק זינגענדיקער, באַפרייטער סאַלאָווי באַרעך ניסענבוים (באַברוש).

* * *

מענטשן האָבן אַוועקגעגעבן דאָס לעבן פאַר אַ נאָבעלע זאַך; פאַר פרייהייט און פּראָגרעס פון אַלע פעלקער ; פאַר מענטשן־רעכט, פאַר מענטשן־ווירדע — פאַרן שפּאַנישן און פאַר זייער אייגן פאָלק.

* * *

אין פּאַנטעאָן פון אונזערע העלדן וועלן זייערע נעמען אַרויס־

שיינע צווישן די ליבסטע און טייערסטע, וועלכע דאָס יידישע פֿאָלק וועט קיינמאָל ניט פֿאַרגעסן.

* * *

אין אַן אינטערוויו, וואָס איך האָב געהאַט סאָף נאָוועמבער 1936 אין מאַדריד, האָט מיר דער געוועזענער איטאַליענישער דעפּוטאַט און ערשטער פּאָליטקאָמיסאַר פֿון דער אינטערנאַציאָנאַלער בריגאַדע, מאַריאָ ניקאָלעטי, דערקלערט:

— איך האַלט פֿאַר מיין אויפֿגאַבע אייך צו זאָגן, אַז די יידישע אַרבעטער, וואָס זענען איינגעגלידערט אין זייערע לאַנדבאַטאַליאָנען און ספּעציעל, אין די פּוילישע און אַמעריקאַנער, ווו זיי זענען אין אַ גרויסער צאָל, צייכענען זיך אויס מיט זייער בראַוווּר, קאַמף־גייסט און זענען אַ ביישפּיל פֿון דיסציפּלין. גיט איבער אין מיין נאָמען, אַז אַלע אויסגעטראַכטע ליגנס, אַז יידן זענען פּאַכדאָנים, אַז יידן זענען ניט פֿעיק צו קעמפֿן, זענען ביזוויליקע בילבולים פֿון אַלע פֿאַשיסטן און אַנטיסעמיטן.

דאָס יידישע פֿאָלק, צוגלייך מיט אַלע פֿעלקער פֿון דער ערד איז פֿעיק אויף העלדישקייט און אָפּפֿערווויליקייט.

מורציע, קאַרטאַכענע און די סילוועסטער־נאַכט

וואָס מער מען דערווייטערט זיך פֿון אַלבאַסעטע צו דאָרעם־מיזרעד, אַלץ העלער שיינט אויף די זון, אַלץ בלויער און ריינער ווערט דער הימל. — ברייטער און ראַכוועסדיקער שפּרייטן זיך אויס די פֿעלדער פֿון דער גאָלדענער לעוואַנטע.

וואָס ווייטער צו דאָרעם, אַלץ געדיכטער און געדיכטער טראָפּיקעס: פּאַלמעס, קאַקטוסן, ציטרינען, פּאָמעראַנצן, ווייַן און איילבירטן.

וואָס מער מען דערווייטערט זיך פֿון אַלבאַסעטע, אַלץ מער דערווייטערט מען זיך פֿון מילכאָמע, פֿון טראַנשייען און טייל־ווייז פֿון טויט... מען דרינגט אַלץ טיפֿער אַריין אין הינטער־לאַנד; אין דעם פֿעטן און פֿרוכטבאַרן הינטערלאַנד פֿון מיזרעד־דאָרעם שפּאַניע.

מורציע ליגט אָפּגערוקט פֿון יאַם־ווינקל צווישן אַליקאַנטע און קאַרטעכענע. פֿאַר אַ באָמבאַרדירונג דורכן יאַם איז מורציע

פארזיכערט. באר א באמבארדירונג פון דער לופט האט מען צענומען דעם ברוק פון די הויפט־גאסן און מען בויט היילן אונטער דער ערד. אויסער דעם איז אלץ נארמאל...

גרויסע הייזער, וואס האבן געהערט צו רייכע זענען פארוואנדלט געווארן אין שפיטעלער. אסאך פארוואונדעטע סאלדאטן פון דער אינטערנאציאנאלער בריגאדע, האט מען דא אהערגעשיקט היילן זייערע ווונדן. ליגן זיי דא געליימטע, אסאך מיט אמפוטירטע פיס אדער הענט. און צווישן זיי דער פאלעסטינער יאנאס מיט אן אפגעזעגטן פוס און דער פאראליזירטער מאטל פאלטענבערג, וואס האט איז זיין ליב ביי 20 שפליטערס.

די אמאליקע קאסינא פאר אפיצירן, מיט די פארבלענדנדיקע לוקסוס־איינגעארדנטע שפיל־זאלן, איז פארוואנדלט געווארן אין א פאלקס־הויז. די ארנאמענטן, סקולפטורן, בארעליעפן און מאלערייען פארכאפן בין זייער שעפע. דער פאראנטוואורטלעכער, וואס פירט מיך ארום איבער די סאלאנען, פארגעסט מיר ניט צו ווייזן דעם פרויען־טואלעט־זאל, ווו די ווענט זענען באמאלן מיט מאטיוון וועגן ליבע און ריטערלעכקייט, ארויסגענומען פון שפאנישע, קלאסישע ראמאנען. באזונדער פארגעסט מען מיר ניט אנצווייזן אויפן סופיט, פון וואנען א וונדערשיינער מאן מיט לאבענדיקע, פארפירערישע אויגן פליט צו דער פרוי בעיס זי פארריכט זיך איר טואלעט... און ווי זי זאל זיך ניט שטעלן, ביי וואס פארא שפיגל און אין וואס פארא ווינקל, מוז זי זיך באגעגענען מיט זיינע אויגן און זיין שיינעם נאקעטן קערפער — דער אויסגעכאלעמטער עראס, וואס שפריצט מיט טאווע און ליבע...

אין מורציע פאלן ניט קיין באמבעס. אין מורציע פארשטייט די באפעלקערונג נאך ניט גענוי דעם טייטש פון „קאפראנים", „יונקערס" און „הענקעלס".

גאנץ אנדערש איז אין קארטאכענע: דער וויכטיקסטער קריגפארט פון רעפובליקאנישן שפאניע מיט א שיף־קאנסטרוקציע־פאבריקאציע און א גרויסן ארסענאל, וואס ארבעט טאג און נאכט.

ביים פארט און ארום ארסענאל זעט אויס ווי נאך אן ערדציטערניש, באמבעס פון דייטשער אויסארבעטונג פאלן ביי טאג און ביינאכט. אבער דער ארסענאל פראדוצירט שראפנעלן פון 10 און א האלב. ביי גליענדיקע אוויונס, ווי די היץ דערגייט פון 850 ביז 900 גראד — פארמירט מען גילזן פאר דער לייכט־

ארטילעריע. טיף אין די קעלערס פילט מען זיי אז מיט דינאַ־מיט און איבערן הימל ראַיעט די פיינטלעכע אוויאַציע, וואָס וויל זיי אויסגעפינען און פאַרוואַנדלען די גאַנצע שטאָט אין שטויב.

ביי די מאַשינען שטייען מענטשן מיט געשפּאַנטע נערוון און קלאָרן סייכל. די מאַשינען זענען אַלט־מאָדיש און אָפּגענוצט, די מאַטאָרן זענען אַלט און שוואַך. די הערצער ביי די מענער און פרויען, וואָס איך האָב געזען אין ארסענאַל ביי דער ארבעט, זענען יונג און שטאַרק...

מיין באַגלייטער, אַ פאָרשטייער פון פאָלקס־פראָנט, פירט מיך צום פּאָרט. די שטאָט איז פאַרלאָזן פון ציווילע מענטשן. מאַטראָזן מיט שלאַנקע, אַנגעצויגענע טאַליעס שפּאַצירן גרופּנווייז — זוכן אין די ליידיקע קאַפעס צו טרינקען און... פרויען. אומעטום זעט מען זיי. און מען האָט דעם איינדרוק, אז די שטאָט באַשטייט פון בלויז מאַטראָזן...

ווו עס איז נאָר פאַראן אַ באַרג איז שטאָט (און אזעלכע פעלן ניט אין קאַרטאַכענע) ווערט ער דורכגעלעכערט פאַר באַ־שיצונג־פונקטן. ביי די לעכער שפּילן זיך קינדער. אין די שוין אויסגעגראַבענע ערטער ליגן שמאַטעס — מענטשן. קליינע מיי־דעלעך מיט פּיצלעך קינדער, וואָס די מאַמעס האָבן זיי איבער־געגעבן צו היטן, ליגן דאָ אין דער פינצטער, אין געדיכטן שטויב, ווו עס שטינקט מיט האַשטאַנע און מענטשלעכן ארויסגאַנג.

איז די גרינע וואַסערן פון פּאָרט ווייקן זיך שלאַנקע סילועטן פון גראָע קריג־שיפן.

דער פּאָרט — אַ דריי־עק, אַ סעגל. אַ לאַנגע האָריזאָנטאַלע ליניע פון בעטאָן — דער ברעג. צוויי בערג, ווי האַלב־געעפנטע טויערן פירן צום אָפענעם יאַם.

אַ קליין שיפל שווימט מיט אונז צום „ליבערטאַד". (דיזעלבע „ליבערטאַד", וואָס האָט אַנטיילגענומען ביים דערטרונקען דעם פאַשיסטישן קרייצער „באַלעאַר" אין מערץ 1938). דאָס איז די ערשטע קריג־שיף, וואָס האָט זיך רעוואָלטירט קעגן זייערע פאַ־שיסטישע אָפיצירן.

די פיר הונדערט מאַטראָזן זענען זין פון פאָלק. זיי קענען די געשיכטע פון „פּאָטיאָמקין", „אַווראָראַ", „וואָלדעק־רוסאָ", „זיבן פּראָווינצן" און „קראָנשטאָט".

מיר שטייגן ארויף דורך די הענגלייטער צום דעק. דער

מאַטראַזן אויף דער וואַך גיט וועמען איבער מען זאָל אונז פירן צום קאָמיטעט, צו זיין קאָמיטעט. די מיטגלידער פון קאָמיטעט — מענטשן פון שטורמישע יאַמען און ווינטן רעדן וועגן דעם, וואָס זיי האָבן געטאָן, ווי דאָס ־וואָלט געווען אַ זעלבסטפאַר־שטענדלעכקייט. דאָס האָבן זיי דאָך געטאָן פאַר דער רעפּובליק, פאַרן פאָלק און פאַר דער צוקונפט... זיי רעדן מיט ליבשאַפט וועגן דער מאַמען — די „פּאַסיאָנאַריאַ", וואָס האָט זיי דאָ מיט אַ קורצע צייט צוריק באַזוכט.

אין דער קאַיוטע, ווו עס האָט אַמאָל געהערשט דער קאַ־פּיטאַן, זיצט דער קאָמיטעט. פון די ווענט שיינען אַראָפּ צוויי פּענער : די נאַציאָנאַלע און — רויטע. דער מוטערלעכער, צאַר־טער קאָפּ פון די „פּאַסיאָנאַריאַ" און אזאַניאַ.

— ווער האָט אָנגעפירט מיטן אויפשטאַנד קעגן די רע־בעלישע אָפיצירן ? — פרעג איך דעם פאָרזיצער.

— אַלע צוזאַמען...

— צו וואָס פאַרא פּאַרטיי געהערט איר ?

— צו דער פּאַרטיי, וואָס פאַרטיידיקט די רעפּובליק...

דאָ זענען אויסגעמישט סערזשאַנטן, קאָפּראַלן און מאַטראָזן. זיי דאַרפן פאַרטרעטן די העכערע היעראַרכיע פון דער פאַשיסטישער אָנפירערשאַפט. דער שיף־קוכער און דער פאָרזיצער פון קאָמיטעט דערקלערן מיר :

— די דיסציפּלין איז אַ געזונטע, די מאָראַל איז אַ געהוי־בענע. מיר פירן אַ קולטורעלע טעטיקייט דורך שמועסן, פּרעסע און ליטעראַטור.

די געשיכטע פון רעוואָלט איז אַ קורצע :

— ביים אויסברוך פון אויפשטאַנד, דעם 18־טן יולי האָט די שיף זיך געפינען אין גאַליציען פאָרט : פעראָל. דעם 18־טן יולי 1936 האָבן די אָפיצירן באַפוילן אויפצוהויבן די אַנקערס אויפן וועג קיין קאַדיקס. אונזער ראַדיאָ האָט שוין אויפגעכאַפּט די ידיעה, וועגן אויפשטאַנד אין מאַראָקאָ. די אָפיצירן האָבן אָנ־געהויבן צו טעראָריזירן און מיט געווער אין האַנט געצוווּנגען אויספירן זייערע באַפעלן :

ווי אַ בליץ איז דורכגעלאָפן איבער דער שיף — איינער פון די סערזשאַנטן — באַקאַנט אַלס רעפּובליקאַנער — איז דערשאָסן געוואָרן אויפן דעק".

אַ כוואַליע האָט אַ שפּאַר געטאָן : פון אַלע נאַרעס, פון

אַלע באַהעלטענישן זענען ארויף פיר הונדערט מאַטראָזן אויפן דעק. אַ שיסעריי. מען לויפט פון לייטערס. קאַיוטעס פאַרהאַקן זיך. עטלעכע ליגן אין בלוט. אייניקע שפרינגען אין יאַם אריין. — זיך אונטערגעבן. די ארעסטירטע אָפיצירן ווערן געמישפּט ביי דער אַנוועזנהייט פון דער גאַנצער מאַנשאַפט. — עקזעקוטירט און אריין אין וואַסער.

דער ברייטער אָקעאַן האָט אין יענעם יולי־פרימאָרגן שטיל אויפגענומען דעם גערעכטן אורטייל פון די זין פון פאָלק.

— האַלאָ ! האַלאָ ! דאָ רעדט „ליבערטאַד", מיר זענען געטריי דער רעפובליק און דער לעגאַלער רעגירונג !

אין דער פינצטערער נאַכט גליטשט זיך דער „ליבערטאַד" אַריבער דעם גיבראַלטאַר־קאַנאַל און לויפט צוהילף זיינע ברידער פון אַלמעריאַ און מאַלאַגאַ.

דער רוף פון „ליבערטאַד" ווערט דערהערט פון די איבעריקע קריג־שיפן : „סערוואַנטעס", „כאַימע 1־טער" און אַלע אַנדערע. אויסער „אַלמיראַנטע סערווערא", „עספּאַניאַ", „באַלעאר", „קאַנאַריאַס" און נאָך עטלעכע קלענערע שיפן, געפינט זיך דער גאַנצער פלאָט מיט די אונטערוואַסער־שיפן אין די הענט פון דער רעגירונג.

דער מיטלענדישער יאַם ווערט פאַרפלייצט מיט איטאַליעניש, דייטשע שיפן און שפּאַנירן דעם רעפובליקאַנישן פלאָט. זייערע אונטערוואַסער־שיפן טרינקען אונטער רעפובליקאַנישע שיפן. און די „ניט־אינטערווענץ" מאַכט אומעגלעך פאַרן רעפובליקאַנישן פלאָט מיטצוהעלפן אין די אָפּעראַציעס אויף די בראָנטן, לענגאויס די יאַם־ברעגן.

מיר גייען ארויס אויפן דעק און מאַכן אַ שפּאַציר ארום דער שיף. די מאַטראָזן פוצן און רייניקן די האַרמאַטן אויפן דעק. אַלע טיילן גלאַנצן און פינקלען. אַ וואַלד מיט פויסטן הויבט זיך און אַ קרעפטיקער סאַלוט באַגלייט דאָס שיפל, וואָס פלוסקעט זיך שוין צום גרעסטן רעפובליקאַנישן קרייצער : „כאַימע 1־טער", וואָס שטייט אויף דער צווייטער זייט טיפער אריינגערוקט אין פאָרט.

* * *

„כאַימע 1־טער" איז דער שטאַרקסטער קרייצער אין שפּאַניע. ער פאַרמאָגט אַ מאַנשאַפט פון זעקס הונדערט מאַטראָזן און פערציק האַרמאַטן. ער קען שיסן אויף 22 מייל מיט 380 קילאָ־

דיקע קוילן, פונקט ווי „ליבערטאד", האט זיך „כאימע 1־טער" געפונען אין פעראל, קומענדיק פון נאענטן פארט, וויגא.

די שיף האט דערהאלטן א באפעל צו באמבארדירן קאדיקס. באמבארדירן ?

— עס איז ניטא קיין אמוניציע... — א שפיצל.

דער באפעל איז א פאלשער.

עס קומט אן די ידיעה פון „ליבערטאד".

די אפיצירן זענען פארזאמלט אין עס־צימער. די טירן ארום עס־צימער ווערן פארשלאסן און די אפיצירן — ארעסטירט. צוויי אפיצירן געלונגט צו בלייבן אויף דער פריי און מען טוישט זיך אוים אויפן דעק מיט שאסן. די צוויי אפיצירן ציען זיך צוריק, אויף דער אויבערשטער בריק און צום סאף קאפיטולירן זיי. געמישפעט... און די שיף איז טריי דער רעגירונג.

דער מעכאניקער איז סעקרעטאר פון קאמיטעט פון די מאטראזן — א ווארעם פאנעם מיט א פאר גוטמוטיקע אויגן :

— ווי געפינט איר דעם פארגלייך צווישן אייך און די קראנשטאטער ?

— די קראנשטאטער האבן אויך גענומען אן אקטיווען אנטייל אויף דער יאבאשע, ווען אונזער געביט איז דערוויל בלויז דער יאם.

— פארוואס בלייבט איר אזוי לאנג אן אקטיוויטעט ?

— די ווייסע ווילן ניט אויפנעמען קיין קאמף מיט אונז. איטאליענישע שיפן גיבן זיי צוווויסן אונזער אנוועזנהייט אויפן אפענעם יאם און זיי קענען זיך אומבאשטראפט אויסבאהאלטן פאר אונזער פלאט.

— און טעכניקער ספעציאליסטן, פאר דער לייטונג ?

— דאס פעלן אונז. מיר האבן נאך ניט קיין קאדרן. די אלטע זענען געווען פאשיסטן און קיין נייע האבן מיר נאך ניט. אויסערדעם איז די שיף שוין צוויי מאל באשעדיקט געווארן דורך פיינטלעכע אוויאנען און האט געמוזט בלייבן לאנג אין די ווארשטאטן, קעדיי פאריכט צו ווערן.

— די רעבעלן פארמאגן ניט קיין אונטערוואסער־שיפן — גיט ער צו — אלע אנפאלן ווערן געמאכט דורך איטאליענישע.

די מאטראזן פון אן אונטערגייענדיקער שיף, וואס פרווון זיך ראטעווען דורך שווימען, ווערן באשאסן מיט מאשין־געווער. אלע מינען און טיילן זענען פון איטאליענישער אפשטאמונג. אויך

דער „סערוואַנטעס", וואָס געפינט זיך איצט אין די וואָרשטאַטן אין באַשעדיקט געוואָרן פון אַן איטאַליענישער אונטערוואַסער־שיף.

מיר מאַכן נאָך אַ שפּאַציר אויפן דעק און מיר פאַרלאָזן די שיף צוזאַמען מיט אַ גרופּע אויסגעפּוצטע מאַטראָזן.

אונטן וואָרט שוין אַ „וועדעט", וואָס פירט אַלעמען צום ברעג. עס איז היינט דער לעצטער טאָג פון יאָר, דער 31־טער דעצעמבער. זיי גייען פּראַווען סילוועסטער — טראַכט איך. אָבער באַלדביים ברעג וואַרפט אַלץ אָן אַן איימע. די שטאָט ליגט אין טיפער פינצטערניש. אַ ווינט יאָגט פון יאַם און שאָקלט אַלע קע־גנשטאַנדן, וואָס ער טרעפט אויפן וועג. דאָס שאַפט אַזאַ אומ־היימלעכע מוזיק — ניט ספּעציעל צוגעפּאַסט פאַר פייערן די נאַכט פון הייליקן סילוועסטער... אין די שמאָלע געסלעך (אַט אַזעלכע געסלעך, וואָס געפינען זיך אין אַלע פּאָרט־שטעט פון דער וועלט) רייסט זיך אַריין אַ ליכט־שטראַל אין דער פינצטער־ניש. הינטער פאַרמאַכטע לאָדנס ליידיקט דער קאָפּע־אייגנטימער אויס די לעצטע פלעשלעך קאָניאַק. פרויען זעט מען ווינציק. ביי די טישלעך זיצן מאַטראָזן רעדן וועגן יאַם, וועגן קריג־שיפן, וועגן זייערע פאַמיליעס און געליבטע, וואָס זענען איצט ווייט פון זיי. אַסאַך — אויף דער צווייטער זייט, ביי די ווייסע. ווערן די מענ־טשען פון יאַמען, פון ווינטן און פון טויט, טרויעריק, מענטש־לעך; אַזוי מענטשלעך — גאָרניט ענלעך צו די „יאַם־וועלף", וואָס זענען באַשריבן אין די ביכער... אַזוי פייערט קאַרטאַכענע דעם לעצטן טאָג פון יאָר 1936.

דער אָנגריף אויף דער שיף פאַר אַלמעריאַ

אַ קאַלטער, פינצטערער באַגינען פון 1־טן יאַנואַר 1937.

אַ כאַיִוער, וואָס דאַרף מיך באַגלייטן צו דער שיף, קומט מיך וועקן. איך שטיי שוין לאַנג אויף די פיס.

אין דעם האַלב־פינצטערן פּאַרטאָג, ליגן די גאַסן ליידיק, דערשראָקן. טולענדיקע נאַכט־וועכטער אָדער פּאַטרולן שאַרן זיך פויל ביי די ווענט. אַ געדיכטער נעפּל מישט אויס די שטאָט מיטן יאַם...

ביי דער שיף־סטאַציע ליגן אַנגעוואָרפן פעקלעך. עס קלאַפּט שוין די מאַשין פון דער שיף. פון קוימען לויפט אַ שיטערער רויך. דער דינאַמאָ גיסט אריין שוואכע ענערגיע אין עטלעכע קליינע, בלאסע לעמפלעך, וואָס פארשפרייטן אַ בלאסע שיין אויף דער שיף.

„מאָנטע־טאָראָ" — אַ פּאָסט־שיף פון מויזנט טאָן. פאר דער רעוואָלוציע האָט זי קורסירט איבערן גיבראַלטאַר, צווישן אפריקע און אייראָפּע. איצט קומט זי פון אַליקאַנטע און האָט פיר פּאַסאַזשירן אויפן דעק: אַן עלטערער פויער מיט צעשראָקענע אויגן, וואָס פאָרט צו זיינע קרוֹויִים קיין מאַלאַגאַ; אַ מיליציאָנער — צוריק פון אורלויב, אַ אַלטער, ווייזט אוים אָפּגעקומענער געווויר מיט זיין זון און איך וועל זיין דער 5־טער.

ווען די שיף האָט אויפגעהויבן דעם אַנקער איז שוין געווען גרויסער טאָג. די אויפגייענדיקע זון האָט פונאַנדערגעטריבן דעם נעפּל. די לופט איז געוואָרן קלאָר און דורכזיכטיק. די שיף איז לאַנגזאַם אוועק פון ברעג.

לאַנג האָט מען געוואַרט, אז דער פּאָרט זאָל אונז ארויסלאָזן פון זיינע טויערן. די מאַטראָזן האָבן זיך דערנערווירט. דער קאַפּיטאַן איז געשטאַנען און געקוקט דורך זיינע יאַם־גלעזער. ענדלעך — באַפעלט צו לאָזן דאמף און ארויפציען דעם אַנקער ביז ארויף.

מיר לאָזן זיך איבער די בלאָע, באַגילדטע וואַסערן פון מיטללענדישן יאַם. מיר היטן דעם ברעג די גאַנצע צייט. אַ פרעכטיקע פּאַנאָראַמע וויקלט זיך פונאַנדער:

פון איין זייט אַן אומענדלעכע קייט פון גרינע, געלע בערג; שפּיציקע מאַסיוון און נאַקעטע פעלזן. איבער אַלעם קוקט אַריבער דער אייביק־ווייסער קאָפּ פון „סיערא ניעוואַדא".

פון דער צווייטער זייט — פינקלען די כוואַליעס מיט גאָלד. אַ ברייטע און ווייטע אומענדלעכקייט שפּיגלט זיך אין בלוי און גיסט זיך צוזאַמען מיטן גאָלדענעם שטראָם, וואָס איז איינגעהילט פון די ווייטע ווייטן אַ אַ סאָף. וו ענדיקט זיך דער יאַם? וו הויבט זיך אָן דער הימל?...

ביז שליידערט דער רוקן פון דער שיף שוימיקע כוואַליעס, וואָס באַהאַלטן און הויבן זיך אויף; באַהאַלטן און הויבן זיך אויף, ווי זיי וואָלטן לויערן אויף אונז. רוקן זיך אָן, איינע נאָך די צווייטע — אַמאָל שנעלער, אַמאָל פּאַמעלעכער. ווי אַ כאַיע פאר

זיין קארבן, גיט זיך א כוואליע א הויב אויף, צעעפנט א פיסק — אט דאכט זיך ווערן מיר פארשלונגען. די שיף שניידט זיך טיף אריין מיט איר רוקן און גיט זיך א וויג...

דער פארביקער ברעג ציט זיך פארביי, ווי א פילם־טאשמע אויפן עקראן: א בינטל ווייסע הייזלעך, ווי מושלעס ליגן צע־ווארפן אויף א פלאך שטיקל ברעג. א שטעטעלע קוקט ארויס מיט איין אויג פון הינטער א בארג. מעוועס קראקען און קרייזן מאסענ־וויז לאנגע שאען ארום די שיף. דערזעען מיט זייער שארפן בליק א פישל אין די כוואליעס, לאזן זיי זיך ארונטער אין א האלב־קרייז מיט צעשפרייטע פליגלען אזוי גראציעז און כאפן עס אין שנאבל.

וואס פארא מערקווירדיקע באשעפענישן — די מעוועס; וואס פארא קראפט אין זיי שטעקט! פליען ווי קיין שום פויגל אין דער וועלט ניט; מיט אזוי פיל גראציעזקייט און פלאסטיש־קייט. שאען קען מען באוונדערן, ווי זיי קרייזן הונדערטער מאל ארום די שיף און ווארטן, אז דער קוכער, זאל אויסגיסן דאס אפפאלעכץ פון דער קיך. דאן גיט זיך די מאכנע א לאז מיט א שרעקלעך קוואקעריי, אויף די שוימיקע כוואליעס, נאך זייער גארונג. באלד קרייזן זיי ווייטער ארום די שיף און ווארטן אויף א צווייטע פארציע.

איך שטיי אויפן דעק פון דער שיף און באוונדער דאס פרעכטיקע ווינקל פון דער ערד; די לאנדשאפטן, נאטור־שיינ־קייטן אונטערן בלויען הימל און אלץ, דאכט זיך, שרייט צו דיר: מענטש! לעב! אלץ איז פאר דיר! אלץ ווייזט זיך אויס דא צו זיין אזוי ווייט פון פראנט. אבער מאדנע, אין א געוויסן מא־מענט האט מיך דאס קראקען פון די מעוועס דערמאנט אין די קראען פון לעבן טארדיענטא. דאס איז געווען מיט 6 כאדאשים צוריק. איך בין פארבייגעפארן מיטן איטאליענישן קאמענדאנט סטעפאנעלי, איבערן פעלד ביי „סאנטא־קיטעריא” האבן מאכנעס קראען געקוואקעט, פונקט, ווי אט די מעוועס. אויף יענעם פעלד זענען געבליבן ליגן הונדערטער אנטיפאשיסטן פון וועלכע די קראען זענען זאט געווארן... דער רייעד פון יענעם פוילנדיקן מענטשן־פלייש, האט מיר א שלאג געטאן אין קאפ אריין. איך האב מער ניט געקענט בלייבן אויפן דעק...

אויף דער העלפט וועג צווישן קארטאכענע און אלמעריא געפינט זיך דאס קליינע פארט־שטעטל אגילאס. אונזער שיף וויל

אויסמיידן דאָס פאָרן ביינאַכט און מיר מאַכן דאָ דעם ערשטן עסקאַל.

אגילאס איז א פישער־פאָרט. אָבער אויסער פיש, פּראָדוצירט דאָס שטעטל שטריק. אין די בערג וואקסן דאָ אזעלכע הויכע, שטאַרקע גראָזן, וואָס מען רופט „עספּארטאָ”. דער עספּארטאָ ווערט געווייקט, געטרוקנט, צעקלאַפּט און דערנאָך צעקעמט אויף דינע פעדעם. די דינע פעדעם ווערן געשפּינט און שפּעטער גע־פלאָכטן אין פילפאַכיקע, שטאַרקע שטריק, פאַר שיפן און פישער. די פּראָדוקציע ווערט אויסגעפירט אויפן פּרימיטיווסטן אופן.

דער בירגערמייסטער אליין באַגלייט מיך איבער די פאבריקן פון „עספּארטאָ”. אין לאַנגע שייערס פול מיט שטויב שטייען הוסטנדיקע מענער מיט קראַנקע, פאַראַפּעטע אויגן און קע־מען די צעקלאַפּטע בינטלעך אויף שפּיזן. דער שרעקלעכער שטויב, וואָס די ארבעט פּראָדוצירט, פארסאמט די לונגען און מאַכט בלינד די אויגן. קליינע יינגלעך, פון 11 ביז 13 יאָר שטייען ביי זייערע טאַטעס, וואָס הוסטן און פעלן יעדע וואָך אַ צוויי, דריי טעג ביי דער ארבעט...

שטייען שווינדזוכטיקע מיט רויטע אויגן און אויסגעקראַכענע וויעס ביי שרעקלעך אומהיגיענישע באַדינגונגען און פארשעלטן יעדע מינוט זייער גורל, זייער ביטער מאַזל. ביי אונזער אריינ־קומען שפּרינגט אויף אַ יונג און שרייט אוים פארביטערט: — אויפן פּראָנט איז שוין אַסאַך בעסער! ער ווייזט זיינע אויגן און שפּייט אוים מיט אַ גרינעם לייבעכץ...

אויף אַ לאַנגן הויף באַגאַסן מיט זון, (דאָס פעלט דאָ קיינ־מאָל ניט אוים) שטייען קליינע יינגלעך און שאַרן מיט ברעטער אויף אַקסן, קעדיי צו מאַכן באַוועגן די גרויסע רעדער, וואָס זע־נען צו זיי צוגעפעסטיקט. אויף אַ קליינעם האַטשעק איז אָנגעהאָנ־גען אַ לאַנגע שנור, וואָס דרייט זיך צוזאַמען מיטן ראָד. פון ראָד ביזן צ:וייטן עק הויף גייען מענטשן מיט צעקעמטע פּעק עספּארטא און ציען פלינק סטענגעס, וואָס דרייען זיך שנעל איין אין אַ שנור. עטלעכע אזעלכע שנורן ווערן צוזאַמענגעדרייט און — עס ווערט אַ שטריק.

היינט אַרבעט מען ניט מער ווי אַכט שאָ אַ טאָג. אַמאָל האָט מען אינגאַנצן ניט געוווסט פון צייט. זיי אַרבעטן אויף שטיק און פאַרדינען ביז אַכט און אַ גוט־קוואַליפיצירטער — 10

פּעזעטן אַ טאָג, די „נעגערלעך" ביי די רעדער ניט מער ווי צוויי פּעזעטן.

אין אַגילאַס איז ניטאָ קיין פּאָליטישע פּאַרטיי. אין אַגילאַס זענען פּאַראַן צוויי סינדיקאַטן „אוכעטע" און „צענעטע". שטאַרקער איז די „צענעטע". אין אַגילאַס ווייסט מען ווייניק, וואָס עס טוט זיך אין... שפּאַניע און זעלטן, זעלטן, ווען מען זעט אַן אַפּיש אויף אַ וואַנט אין די שמאָלע, ברודיקע געסלעך, וואָס זאָל דערמאָנען, אַז אין לאַנד קומט פֿאָר אַ גרויזאַמער קריג. די מענטשן לעבן אָרעם און אין דאַכקעס, אָבער דאָך ניט אַזוי ווי פֿריער...

היינט איז דער 1־טער יאַנואַר. די מאַטראָזן פֿון „מאָנטע טאָראָ" האָבן זיך אָנגעטאָן יאָנטעוודיק און גייען ביינאַכט אין שטאָט אַריין. וואָס דאַרפֿן טאָן מאַטראָזן, ווען זיי קומען אַראָפּ אויף דער יאַבאָשע ? — זוכן פֿרויען...

— איי, דאָס יאַם־לעבן, דאָס יאַם־לעבן ! קלאָגט זיך פֿאַר מיר דער געהילף־מאַשיניסט — צוויי זאַכן לעבן פֿאַר זיי אויף דער וועלט : יאַמען און פֿרויען. זיי האָבן די פֿאַמיליעס אין צעוטאַ, ביי פֿראַנקאָן און איינע ווייסט ניט פֿון די אַנדערע.

אין שטעטל איז היימלעך, יאָנטעוודיק.

אויפֿן הויפּט־פּלאַץ דרייט זיך אַ קאַרוזעלע. אַ קאַטערינקע שפּילט אָפּגעריסענע, צעצויגענע טענער. די מאַטראָזן זעצן זיך אויף די פֿערד פֿון דער קאַרוזעלע און דרייען זיך אַרום מיט קינדערישער האַנאָע.

איצט צו די הויכע, קרומע, פֿינצטערע געסלעך, ווו עס פֿילט זיך שוויים און... פֿרויען־ליבע. זיי קענען שוין די געגנט און ווייסן ווו אָנצוקלאַפּן... פֿיר פֿאַרטאָג וועלן זיי זיך אומקערן אויפֿן דעק, און האָבן פֿאַרענדיקט זייער מיסיע אויף דער יאַבאָשע...

— איי, דאָס טרויעריקע לעבן אויפֿן יאַם — וועט מיר שפּעטער זאָגן דער געהילף־מאַשיניסט.

דער אַנקער איז אויפֿגעהויבן קיין אַלמעריאַ. עס איז אַ זוניקער פֿרימאָרגן. די לופֿט איז אַ לויטערע. אַלץ אין דער יאַם־ווייטקייט איז קלאָר, אָרומגעוואַשן. דער שטענדיק, פֿילפֿאַרביקער ברעג באַגלייט אונדז אַז אויפֿהער. מיר שווימען פֿון אים אָפּגערוקט בלויז בעערך פֿינף קילאָמעטער. אַמאָל קומט אונדז אַנטקעגן אַ לאַסט־שיף און מען באַגריסט זיך קעגנזייטיק.

אויפן האָריזאָנט שטייט אַ גראָער פּאַס רויך — ווער איז דאָס? דער קאַפּיטאַן לאָזט ניט אַראָפּ די גלעזער פון די אויגן.

— ווער איז דאָס? — פרעג איך.

— איך קען גאָרניט פעסטשטעלן — גאָקום איך אַן ענטפער.

מען דערנענטערט זיך קיין אַלמעריאַ. מיר זענען שוין פאַרביי־עשוומען קאַרבאַנעראָס, און דרייען זיך אַרום דעם קאַפּ. די שיף גליטשט זיך שוין איבער די וואַסערן פון אַלמעריאַ. אין פּערספּעקטיוו טיילט זיך שוין אויס די שטאָט. אָבער דער פּאַס רויך אויפן האָריזאָנט דערנענטערט זיך קעסיידער. אַ וואָרעם פון אומרו נעמט נאָגן. דער קאַפּיטאַן באַפעלט דערנענטערן זיך צום ברעג. מיט אַמאָל האָט דער עכאָ פון יאַם געבּרענגט דעם ערשטן שאָס. צו אונז איז ער ניט דערגאַנגען. אָבער מען שיסט טאַקע אויף אונז! פאַנטאַנען וואַסער הויבן זיך אויף און לאָזן זיך אַראָפּ. צום גליק, גענוג ווייט פון אונז... דער קאַפּיטאַן באַפעלט אַראָפּצולאָזן די רעטונג־שיפלעך. די ערשטע 20 מענטשן לאָזן זיך אַהין אַריין. אויף דער שיף בלייבט נאָך אַ גרויסע צאָל פון דער מאַנשאַפט און וואַרטן אויפן לעצטן באַשלוס.

די שאָסן דערנענטערן זיך אַלץ מער און מער. אָבער די שיף ווערט ניט אָנגערירט.

דאָס ערשטע רעטונג־שיפל, אין וועלכן איך געפין זיך אויך, דערווייטערט זיך פון דער שיף. פיר מאַטראָזן איןביידע זייטן רודערן מיט געוואַלדיקער אָנשטרענגונג. דאָס קליינע שיפל וויגט זיך לייכט אויף די כוואַליעס און עס דאַכט זיך, אַז אָט קערט מען זיך איבער. די מאַטראָזן זענען ערנסט און קאַלטבלוטיק. די פּאַסאַזשירן בלאָנדזשען מיט צעשראָקענע אויגן אין די זייט־קייט — זוכן דעם ברעג... יעדער איז פאַרטאָן מיט זיך. איך מייד אויס צו באַגעגענען זיך מיטן בליק פון שאָכן...

מיר זענען ענדלעך אויסגעשטיגן אויפן ברעג. דאָס איז צען קילאָמעטער פון אַלמעריאַ. פון דערווייטנס זעען מיר, ווי אונזער „מאָנטע טאָראָ" שווימט אין פּאָרט אַריין, פריש און געזונט. אָבער קיין מאַלאַגאַ וועלן מיר מיט דער שיף שוין מער ניט פאָרן...

דער וועג קיין מאַלאגאַ

אַלמעריאַ האָט שיינע גאַסן און אַסאַך פּאַלמען. דער ברייטער בולוואַר ביים פּאָרט ציט זיך לאַנג אַוועק מיט פּאַלמען און בלומען. אַלמעריאַ האָט אַ ליבן קלימאַט.

אַלמעריאַ — די רייכסטע און שעבעדיקסטע געגנט אין שפּאַניע ; וואָס איז דען דאָ ניט פאַראַן ? ווייַן, איילבירטן, פּאָמעראַנצן, ציטרינען, צוקער, קאָרן און ווייץ. די ברעגן זענען רייך מיט פאַרשידענע סאָרטן פיש — האָמאַרן, לאַנגוסטן און אַנדערע פאַנג־מאַכאָלים, וואָס דער יאַם פאַרמאָגט. די בערג פאַרמאָגן אומאויסשעפּלעכע אוצרעס פון אייזן, נאַפט, זילבער. איצט די גאָלד־מינען אין ראַדאַלקילאַר. בלויז אַ מינימאַלער פּראָצענט פון דעם איז געוואָרן עקספּלואַטירט ; געוואַלדיקע רייכטימער אין די בערג געפינען זיך נאָך אין בסולע־צושטאַנד.

ווער פון די פריערדיקע רעגירונגען און מעלוכע־פירער, האָבן זיך געזאָרגט דאָס צו עקספּלואַטירן ? וועמען איז דאָס אָנגעגאַנגען ?

מען האָט אַמאָל אַראָפּגעבראַכט אַן עקספּערט פון דער רעגירונג — דערציילט מיר דער אָרגאַניזאַציע־סעקרעטאַר פון דער קאָמוניסטישער פּאַרטיי אין דער געגנט, מאַקאַעל — און אים געוויזן, אַז מיר האָבן נאַפט־קוואַלן. פון דעמאָלט אָן איז שוין אַוועק 6 יאָר און קיינער האָט נאָך גאָרניט געטאָן, קעדיי צו עקספּלואַטירן דעם נאַפט.

די ערד איז דאָ אַ פעטע און קען דריי מאָל אין יאָר באַפרוכפּערט ווערן. די געגנט איז רייך אין טייכן און אין פלוסן, וואָס קענען באַוואַסערן די פעלדער. דאָס איינשטעלן פון הידראָצענטראַלעס און קאַנאַליזירן די טייכן : משיקאַ, גואַדאַל און קאַסטריל, קענען עפענען געוואַלדיקע פּערספּעקטיוון פאַר דער אַגריקולטור פון דער געגנט. דער פעאָדאַלער קלאַס — זעצט פאָר — מאַקאַעל — די גרויסע ערד־באַזיצער האָבן געשטערט דאָס דורכצופירן. אין זייערע אינטערעסן איז געווען צו האַלטן דאָס לאַנד אין טעכנישער אָפּגעשטאַנענקייט. די רעגירונגען אין דער צייט פון דער מאָנאַרכיע, און טיילוויי אַפילע, שפּעטער ביי דער רעפּובליק, זענען געווען דער אויסדרוק פון אָט דעם אונטערגייענדיקן קלאַס, וואָס ציטערט פאַרן טעכנישן און עקאָנאָמישן פּאָרשריט — באַר דער מאַשין...

אין דעם רייכסטן לאַנד האָבן די מענטשן געלעבט צום אַרעמסטן — פאַרענדיקט דער קאָמוניסטישער סעקרעטאַר.

אַלמעריאַ ווערט אָפּט באָמבאַרדירט פון יאַם און פון דער לופט. (דאָס איז נאָך געווען אַסאַך פריער, ווי דאָס האָט געטאָן די דייטשע שיף, „לייפּציק") די פאַשיסטישע קריג־שיף „קאַנאַריאַס", האָט מיט עטלעכע טעג צוריק אויפגעריסן דעם בענזין־רעזערוואַר. פון שרעקלעכן אויפרייס זענען צענדליקער קילאָמעטער הינטער דער שטאָט, לענגאויס דעם יאַם־ברעג, געווען ארומגעכאַפּט פון פלאַמען.

דער שאָסיי, וואָס פירט פון דאַנען קיין מאַלאַגאַ, שלענגלט זיך און דרייט זיך ביי די שוימיקע ברעגן פון יאַם. ברייט שטראַלט די זון אויף אַלע וועגן פון דאַנען. קיינער פון די ביידע לאָזן אויף קיין איין רעגע ניט אָפּ — זון און יאַם. די לופט שמעקט מיט טראָפּיקעס. קילאָמעטערס און קילאָמעטערס — הויכע צוקער־שטעקענס. אין יעדן שטעטל אַ צוקער־פאַבריק. יעדע שטאָט און שטעטל איז פול מיט היימלאָזע און סטאַם לוידיקגייער, יונגע מענטשן, וואָס ווארעמען זיך אויף דער זון.

די צוקער־פאַבריקן זענען דאָ קאָלעקטיוויזירט און... מען פּראָדוצירט ווייניקער ווי פריער. דאָ איז פאַראַן צוקער צו באַשפּייזן דאָס גאַנצע לאַנד. אין באַרצעלאָנע און אין מאַדריד האָבן קינדער ניט קיין צוקער. דערפאַר הענגט אַן אויפשריפט אויף יעדער פאַבריק: „קאָלעקטיוויזאַדאָ צ.נ.ט." די רעוואָלוציאָנערע דעראָבערונגען ווערן דאָ שטרענג אָפּגעהיטן : מען אַרבעט ניט מער, ווי 40 שאָ אַ וואָך, אין די יאָנטויווים אַרבעט מען ניט. דער לוין, פאַר אַ העכסט־קוואַליפיצירטן און ניט־קוואַליפיצירטן, איז דערזעלבער...

אויפן גאַנצן וועג — קליינע יישובים, פישער־הייזלעך, אָרעמקייט און דאָרפקעס : אַדראַ, מאָטריל, וועלעז־מאַלאַגאַ. איצט קומט מאַלאַגאַ — אַ וועג פול מיט ראכוועס און נאַטור־שיינקייט אויסגעמישט מיט אומעט, דערשלאָגנקייט און פוילע גלייכגילטיקייט. דער אַספּעקט פון אַלע שטעטלעך אויף די 220 קילאָמעטער פון אַלמעריאַ ביז מאַלאַגאַ.

מיר זענען אריינגעקומען אין דער שטאָט. דער פּאַלמען־פּאַרק אויפן ברעג יאַם, מאַכט אונז דעם ערשטן קאַבאַלעם פּאַנעם. מען פאַרגעסט אינגאַנצן, אַז מען איז איז כוידעש יאַנואַר, ווען

ביי אונז אין פאריז טוליעט מען זיך אין די שווערע מאלבושים. דא איז אזוי זומערדיק, אזוי לייכט...

מיר לויפן פארביי גאסן — אומעטום כורוועס. הויפנס שטיי־נער, מעבל, פארברענטע דעכער, לעבער פון באמבעס, ווי וואונדן. די גאסן זענען פול מיט שפאצירנדיקע, כאטש עס איז א פאשע־טער דינסטיק. אסאך בענקלעך אין באלקאנען זענען באצירט מיט שווארץ־רויט. ביי די ענג־באזעצטע קאפע־טישלעך טרינקט מען „סערוועסאס" (ביר) און מען דיסקוטירט וועגן פרייען ווילן און פרייען מענטש...

אנדערע שטייען אנגעשפארט מיט א פוס אויף א נידע־ריק קעסטעלע, ווו א שיך־פוצער פארעט זיך מיט בערשטן און שמירעכץ און זעט, אז עס זאל ארויסקומען דער עמעסער גלאנץ...

די גאס פון אמאליקן האנדלס־צענטער אין מאלאגא איז מער, ווי די העלפט צעשטערט, דער ברוק איז אנגעווארפן מיט בערגער כורוועס. ווענט מיט קויל־פארברענטע פענצטער שטייען אין דער זייטן. מאסן מענטשן שפאצירן זיך אהין און צוריק אין מיטן וועג און שענקען ניט קיין גרויסע אויפמערקזאמקייט די כורוועס און קופעס מיסט, וואס זיי טרעפן אן.

איך דערוויס זיך שפעטער, אז אסאך הייזער זענען אונטער־געצונדן געווארן אין די ערשטע טעג פון אויפשטאנד. דאס איז געווען דארט, ווו די פאשיסטן האבן זיך פארפעסטיקט און קיין געווער צו באריאגן זיי איז ניט געווען.

ביים סאף פון דער גאס געפינט זיך דער קאנסטיטוציע־פלאץ. אויף לינקס פון פלאץ הענגט א לאנגער, רויטער באנד מיט אן אויפשריפט: „לאקאל־קאמיטעט פון דער קאמוניסטישער פארטיי אין מאלאגא". אויףביידע זייטן לאזונגען: „דאס גאנצע געווער אויפן פראנט". „קיין איין אנטיפאשיסט טאר ניט בלייבן אן באַ־שעפטיקונג". „אלץ פאר דער מילכאמע". „אלץ פארן זיג איבערן פאשיזם". „אונזער זיג באשטייט אין בויען פארטיפיקאציעס, טראנשייען ארום שטאט, בויען באריקאדן".

גרויסע צייכענונגען פון סטאלין, פאסיאנאריא, איגלעסיא, קאבאלערא באצירן דעם פיר־קאנטיקן פלאץ.

אין הויז אויפן צווייטן שטאק, ווו עס האט אמאל געוווינט א רייכער גוט־באזיצער האט די קאמוניסטישע פארטיי זיך ערשט

ניט לאַנג אײנסטאַלירט. ביז איצט האָט זי אַפילו קײן לײטישן לאָקאַל ניט געהאַט, װײל דער גאַנצער אַקטיװ איז גלײך פון אָנהײב אַװעק אױף די פראָנטן. אין דער שטאָט איז קײנער ניט געבליבן, װאָס זאָל אָרגאַניזירן די אַרבעט. אַלץ איז פאַרכאַפּט געװאָרן דורך די אַנאַרכיסטן: די לאָקאַלן, אױטאָמאָבילן א.א.װ. דערמיט דערקלערט זיך, װאָס דאָס „רױטע מאַלאַגאַ" איז דאָמינירט פון דער „צ.נ.ט.".

דאָ אין לאָקאַל פון דער פּאַרטײ הערשט די אַטמאָספער פון אַרבעטזאַמקײט. עס איז שװער צו געפינען אַ פּאַרטײ־פאַראַנטװאָרטלעכן זיך דורכצורעדן. אַלע זענען באַװאָרפן מיט אַרבעט איבערן קאָפּ. אין לאַנגן קאָרידאָר שטײען מענטשן און װאַרטן, קעדײ אָנצוקומען צו זײערע סעקרעטאַריאַטן. פּױערים פון די אַרומיקע דערפער זענען געקומען װעגן זײערע איניאַנים, װעגן דער ערד־פאַרטײלונג, רעקלאַמירן װעגן דער צװאַנג־קאָלעקטיװיזאַציע און אַנדערע זאַכן, װאָס האָבן אַ שײַכעס צום לעבן פון זײער ערד אין דער געגנט.

דער סעקרעטאַר פון די פּױערים־פראַגן, קאַמפּאַ הערט אַלעמען אױס און גיט אָנװײזונגען, װאָס צו טאָן. װי אַזױ צו אָרגאַניזירן די אַרבעט אױפן לאַנד. זאָגט צו צו אינטערװענירן אין דעם אָדער אין אַ צװײטן פאַל פון אומרעכט, װאָס איז באַגאַנגען געװאָרן איבער אַ קלײנעם פּױער אָדער לאַנד־אַרבעטער.

בײם סעקרעטאַריאַט פאַר פּראָפּאַגאַנדע שטײען מענטשן און װאַרטן אױף ליטעראַטור און פּראָפּאַגאַנדע־מאַטעריאַל. דער סעקרעטאַר פאַר דער אַפּטײלונג, קאַראַסקאָ באַװעגט זיך פלינק און גיט יעדן אײנעם, װאָס ער פאַרלאַנגט.

קאַראַסקאָ האָט אַ שטורמישע פאַרגאַנגענהײט: אַ געװעזענער אַנאַרכיסט. געאַרבעט אַלס אָנגעשטעלטער אין דער שפּאַנישער אַמבאַסאַדע אין בערלין, געהאָלפן אױספירן אַטענטאַטן און געלעבט, װי אַן עמעסער פּוריטאַנער: ניט געגעסן קײן פלײש, ניט געטרונקען קײן אַלקאָהאָל, ניט גערױכערט. געװען אַרעסטירט אַלס אַנאַרכיסט אין ראַטנפאַרבאַנד אין פאַרלױף פון זעקס כאַדאָשים. נאָכן צוריקקומען קײן שפּאַניע טרעט ער אַרײַן אין דער פּאַרטײ.

דער יונגער פּאַרטײ־סעקרעטאַר, ראָדריגאַ לאַראָ, איז בײ

אלעמען באליבט. דער 24־יעריקער פארטיי־סעקרעטאר, ווערט גע־האלטן פארן קליינעם כאזע דיאז פון מאלאגא...

ראדריגא לארא אנטשולדיקט זיך, וואס ער איז פארנומען און קען ניט לאנג בלייבן מיט מיר:

— אונזער איינציקע אויפגאבע איז איצטיקן מאמענט איז צו פארטיידיקן אונזער שטאט. מיר האבן איצט צו קעמפן קעגן אינערלעכן און אויסערלעכן סוינע. איינער פון אונזערע אינערלעכע סאנים דאס איז פוילענצעריי, דאס וואס טויזנטער לעבן ווי די פאראזיטן און טאען גארניט צו באפעסטיקן די שטאט. אזוי אז מיר זענען אן שום באשיצונג, אויסגעשטעלט צו יעדער צייט אויף דער געפאר פון די פיינטלעכע אנגריפן. מיר מוזן איצט דעריאגן די צייט, וואס מיר האבן פארלוירן זייענדיק אויף די פראנטן. אלע ערלעכע עלעמענטן האבן מיר אויף אונזער זייט. מיר האבן ניט גענוג געווער און זענען ווייט פון צענטער, וואס באשווערט אסאך אונזערע פארטיידיקונג־מעגלעכקייטן.

אויף די פיר פראנטן ארום מאלאגא

ביים הויז פון דער יוגנט אין מאלאגא, האט אויף מיר גע־ווארט דער אויטא, וואס פירט פאסט און פרעסע פארן פראנט, קעדיי מיך מיטצונעמען צום סעקטאר פון גיבראלטאר.

דער פאסט־דינסט, וואס איז ארגאניזירט פון דער פאראייניקטער סאציאליסטישער יוגנט, הייסט אויפן נאמען פון א העלדיש־גע־פאלענעם כאווער: „קארעא מעטראליא". (די פאסט־מעטראליא).

דער אויטא גליטשט זיך איבערן געשלענגלטן יאם־ברעג. פרעכ־טיקע לאנדשאפטן פון פארבנפולן ברעג; טראפישע געוויקסן, געדיכט־באהאנגענע צווייגן מיט פאמערנצן און מאנדארינען לאזן ניט אפ דאס אויג. אט זענען מיר שוין אין דעם פישער־שטעטל מארבעליא. דאס שטעטל ליגט נידעריק ביים יאם־ברעג. די דעכער פון די הייזער דערגרייכן די הויך פון שאסיי און עס דאכט זיך, אז מיר פארן אויף זיי.

ביים יאם־ברעג וויזט מען מיר אן אויף דריי דערטרונ־קענע, רעפובליקאנישע שיפן — ברעג־היטער, וואס ליגן איינגע־גראבן מיט די רוקנס אין וואסער, בלויז די קוימענס, וואס שטאר־

צען ארוים איבער דער אויבערפלאך: „דאָס איז געווען די אַר־בעט פון איטאַליענישע אונטערוואסער־שיפלעך" — זאָגן מיר מיינע באַגלייטער.

אויף א ווייַלע אָיועק פון יאם־ברעג, נאָך מאַרבעליא, איז סאן־פעדראָ דע אַלקאַנטאַראַ, געפינט זיך דער שטאַב פון פראָנט. דער פּאָליטישער קאָמיסאַר פון גאנצן סעקטאָר איז א יונגער און פרייַלעכער כאַווער. אסאך יאָרן אין טפיסע געזעסן, געקומען פון גיבראַלטאַר באַהאַלטן אין אַ קאַסטן אויף אַן ענגלישער שיף.

ער קלערט מיר אויף די שוועריקייטן, וואָס זענען פאַראַן ביים אָרגאַניזירן די רעגולערע אַרמיי:

— ניט אַלע אַנטיפאַשיסטישע אָרגאַניזאַציעס האָבן שוין פאַרשטאַנען די נויטווענדיקייט פון אַן אייַנהייטלעכער מיליטער־רישער אַנפירערשאַפט און מיליטערישער דיסציפּלין — דער־קלערט ער מיר.

ער איז דער קאָמיסאַר פון דעם רעגימענט „לעניז", וואָס נעמט ארום זעקס באַטאַליאָנען...

— דער „לענין"־רעגימענט, איז געשאַפן געוואָרן פון קאָמוניסטן און פאַרייניקטע סאָציאַליסטישע יוגנט — גיט ער צו — אָבער באַלד, ווען עס איז ארוים די פאַראָרדענונג וועגן שאַפן די אייַנהייטלעכע פאָלקס־אַרמיי זענען מיר געווען די ער־שטע, וואָס האָבן זיך אָפּגעזאָגט פון אונזערע פּאַרטיי־אַמביציעס און אַלס גאַנצער זיך דאָרט אַריינגעגאַנגען. צום באַדויערן — פאַרענדיקט מיין מיטשמועסער, האָבן ניט אַלע געטאָן דאָסזעלבע.

מיר פאַרנעמען זיך ווייטער אויפן וועג צום פראָנט. מיר זעען שוין דעם בארג־אינזל, וואָס טראָגט אויפן קאָפּ אַ מיטלאַלטערלעכן שלאָס — די פעסטונג פון גיבראַלטאַר — דער אויצער פון דער ענגלישער אימפּעריע...

אין דעם לויטערן נאָכמיטאָג איז אויך ניט שווער צו דער־גרייכן מיטן בליק איבערן שפּיגלדיקן יאם דעם ברעג פון צעוטא מיט די בערג־קייט פון שפּאַנישן אַפריקע.

עסטאפאנא — דריי קילאָמעטער פון פראָנט און 55 קילאָמע־טער פון מאלאגא.

אַ שטאַרקע באַוועגונג הערשט דאָ. ניט אַ באַוועגונג פון

גרייטן זיך צו אַז אָנגריף, נאָר אַ באַוועגונג פון סאָלדאַטן, וואָס זענען איצט צוריקגעקומען פון די פּאָזיציעס.

קיין ספּעציעלע מידקייט באַמערקט זיך ניט אויף זיי. מען עסט געבראָטענע קאַשטאַנעס און מען דערציילט וויצן. ווען מען קוקט זיך צו צו די מענטשן, צו זייער פריילעכקייט און זאָרג־לאָזיקייט, ווילט זיך ניט גלויבן, אַז מיר זענען דריי קילאָמעטער פון דער ערשטער ליניע.

מיר איילן זיך, איידער עס פאַלט צו די נאַכט, קעדיי צו פאַרן באַזוכן די פּאָזיציעס. מיר זענען אַנטקעגנאיבער דעם גיבראַלטאַר־קאַנאַל און זעען אים דייטלעך.

ביי אַ פעלן אויפן ברעג בלייבט שטיין דער אויטאָ און מיר לאָזן זיך אויף רעכטס, באַרג אַרויף.

די זון האָט זיך שוין אַראָפּגעלאָזט צווישן די בערג, אויף דער צווייטער זייט גיבראַלטאַר. אָבער איין גאָלדענער שטראַל, ווי געוואָרפן פון אַ באַהאַלטענעם רעפלעקטאָר פאַלט אויף אַ שמאָלן פּאַס פון דער פאָלדנדיקער אומענדלעכקייט. דער פּאַס מיניעט זיך און שימערירט, ווי מיליאָנען בריליאַנטן וואָלטן זיך באַוויגן. עס איז באַצויבעריש שיין. נאָך דערצו, ווען מען קוקט פון די הויכן, פון צווישן קאַקטוסן און פעלזן.

ניין, אין דעם פאַרנאַכט ביים גיבראַלטאַר, וו עס פאַרענ־דיקט זיך אייראָפּע, זו דער מיטלענדישער מיטן אַטלאַנטישן אָקעאַן צעקושן זיך, נאָכדעם ווי זיי זענען אַרומגעלאָפן אין אַ האַלב־קרייז שפּאַניע און פּאָרטוגאַל, ווילט זיך איצט ניט גלויבן, אַז עס קומט פאָר אַ קריג.

די קריגער האָבן דאָ אַלע נאַטירלעכע מעגלעכקייטן פון פאַר־טיידיקן זיך. פעלזן — שוץ־ווענט, ווי זיי וואָלטן ספּעציעל גע־וואָרן אויסגעאַרבעט דורך מענטשלעכע הענט צו דעם צוועק. גרופּן זעלנער ליגן אָדער דרייען זיך אַרום מיט דער געוויינלע־כער שפּאַנישער גרינגשעצונג. באַזונדער די פינף כאַדאַשים, וואָס זיי געפינען זיך דאָ אין שום טעטיקייט, האָבן שוין ביי זיי גע־שאַפן אַזאַ גלייכגילטיקייט, אַזאַ זיכערקייט, אַז עס וועט גאָרניט געשען...

— ווי ווייט פון דאַנען געפינט זיך די פיינטלעכע פּאָזיציע ?
— האָב איך געפרעגט.

— אָט — ווייזט מען מיר דאָס ווייסע הויז, וואָס געפינט זיך ביים ברעג פון יאַם — עפּשער א 500 מעטער פון דאַנען. טאָמער שרייט מען אַביסל העכער קען מען דאָרט דייטלעך הערן.

אָט מאַכט איינער א וויץ און שרייט אויפן קאָל „סאָלידאַרי־דאַד", „מונדאָ אָבררעראָ", „אָקטובּרע". גלייך הערט מען עטלעכע ביקסן־זאַלפּן פון דער צווייטער זייט. די האַנדלונג פון דעם, וואָס האָט געשריגן ווערט געטאַדלט פאַר א פּראָוואָצירנדיקע און ניט נויטיקע.

— פאַרוואָס — פרעג איך דעם קאָמענדאַנט — דערלויבט איר צו ברענען פייער אויף אייער פּאָזיציע, אַזוי נאָענט פון דעם סוינע ?

— אָ ! — זאָגט ער — זיי טוען אויך דאָסזעלבע...

איך דריק אויס מיין מוירע, אַז זיי קענען ווערן קאָרבּאָנעס פון סוינעס אָן ערשטן סורפּריז ביי אַזאַ גרינגשעצונג, ווייל איך קום פון מאַדריד און האָב געזען, וואָס עס הייסט קריג...

ווען מיר פאַרלאָזן אין דער בּינצטערער נאַכט די פּאָזיציע, קרייזט שוין דער לייכט־טורעם פון גיבּראַלטאַר־פעסטונג ארום און ווייזט אונז פון צייט צו צייט דעם וועג אויפן פינצטערן שאָסיי.

אַלע ווייסן, אַז די געפאַר, וואָס לויערט, איז באַהאַלטן דאָרט, פון וואַנען דער לייכט־טורעם ווארפט זיין שיין...

* * *

אָנהויב יאַנואר 1937.

שוין דעם פערטן טאָג, ווי איך פאָר צווישן יאַם און בערג צו די פיר פראָנטן, וואָס רינגלען ארום מאַלאַגאַ : אויף מאַירע־ד־קאַדיקס — גיבּראַלטאַר, מאַירעוו־צאַפּן — סעווילע, צאָפּן־קאָר־דאָווע און מיזרעך־צאַפּן גרענאַדע. קיין שטאַרקע טעטיקייט ווייזן די פראָנטן ניט אַרויס : פון צייט־פאַרטרייב שיסן די מיליציאָ־נערן אויס עטלעכע קוילן אַ טאָג, דאָסזעלבע טוען די פאַשיסטן. די פאַשיסטן אַטאַקירן ניט, ווייל זיי האָבן ניט קיין מענטשן ; די רעפּובּליקאַנער — ווייל עס איז ניטאָ קיין אַמוניציע און... נאָך אויך ניט קיין איינהייטלעכע, מיליטערישע אָנפירערשאַפט.

פאַר איינעם פון די קאָמענדאַנטן האָב איך דאָ אַרויסגע־זאָגט די מיינונג, אַז מען וואָלט געדאַרפט די סאָלדאַטן פון

מאדריד דאַ אהערשיקן, צו די פראָנטן אויף אַפּרו. ווען „פּאַמ־פּעטאַ", מיין איטאַליענישער באַגלייטער, האָט עס איבערגעזעצט, האָט זיך דער קאָמענדאַנט מיט די איבעריקע פונאַנדערגעלאַכט.

מען דערציילט מיר, אַז פון לאַנגווייליקייט פאַרלאָזן אָפט די מיליציאָנערן די פּאָזיציעס אונטער דער נאָז פון סוינע. און די פאַשיסטן זענען אַזוי פויל, אַז קיינעם פון זיי פאַלט גאָרניט איין אַמאָל אַ קוק־געבן צו דער סוינע געפינט זיך אויף דער צווייטער זייט. די פאַשיסטן היטן גלייכגילטיק זייערע פּאָזיציעס און דאַנקען גאָט, אַז מען טשעפּעט זיי ניט. אויך די מיליציאָנערן זענען רואיק... שלאָפן אָפט ווייט פון די טראַנשייען און האָבן צוטרוי...

צו איינע אַזאַ פאַרלאָזענע פּאָזיציע האָט מען מיך געפירט, קעדיי איך זאָל בעסער זען דעם סוינע. דאָס איז אויפן פראָנט פון גרענאַדע.

פאַרביקע, גרינע בערג. אין די טאָלן טויזנטער בוימער באַהאַנגען מיט מאַנדארינען און פּאָמעראַנצן. מיר זענען אין „סיערא דע ראַנדאַ". אַ ווייסער קאַפּ שטעקט ארויס פון הינטער אַ קייט נאַקעטע בערג. מיר קרייזן אַרום און אַרום און געפינען זיך ביי אים צופוסנס — „סיעראַ ניעוואַדאַ" — 3464 מעטער די הויך, דער העכסטער באַרג פון גרענאַדע. פון אַלפּאַרנאַטעראַ באַגלייט אונז אַ מיליטער־אינסטרוקטאָר צו דער פּאָזיציע. מיר קלעטערן שאָען איבער בערג און טאָלן. די צעוואָרפענע הייזלעך זענען באַוווינט, ווי נאָרמאַל. מיר שטעלן זיך אָפּ ביי אַ וואַך־פּאָסטן אויפן וועג. צוויי באַוואָפנטע זעלנער קומען מיט און יעדער באַזונדער באַקומט געווער. מיט אַנגעלאָדענע רעוואָלווערן אין די הענט דערנענטערט מען זיך צו אַ בינטל פאַרלאָזענע הייזער. יוען מען קומט נענטער צו די הייזער, באַפעלט אונזער אינסטרוקטאָר זיך פונאַנדערצושפּרייטן. אַנגעשטרענגט גייט איינער אָפּגערוקט פון צווייטן, גרייט ביי יעדן שאָרך זיך צו וואַרפן אויף דער ערד. דער אינסטרוקטאָר גייט דער ערשטער, ביים ערשטן הויז שטעלט ער זיך פאַרזיכטיק אויף אַ זייט פון דער טיר מיטן רעוואָלווער אין דער האַנט — שרייט אוים. קיינער ענטפערט ניט. גייט דער ערשטער אריין אין הויז — גיט אַ צייכן און אַלע קומען נאָך. ביי אַ צווייט הויז — דאָסזעלבע. ביי אַ דריט, ביי אַ פערט,

ביים פינפטן הויז בלייבן אַלע שטיין פאַרגליווערט — מען האָט געהערט עפּעס באַיוען. מען שרייט — קיינער ענטפערט ניט. מען שיסט אויס — קיינער ענטפערט ניט. אָבער עפּעס באַוועגט זיך האָר. דאָס הערן אַלע דייטלעך. — ווער איז דאָרט ?! — שטיל — ווער איז דאָרט ?! שטיל. אַלע שמעלן זיך הינטער די ווענט. דער אינסטרוקטאָר מיט איינעם פון די זעלנער גיבן אַ לויף אַריין : — די הענט אין דער הויך ! — אַ שוואַרצע קאַץ אַנטלויפט אַ דערשראָקענע פון צווישן די פיס אַפער. אַה !... עטעמען אַלע אָפּ און מען ווישט דעם שווייס...

דעם סוינע האָב איך טאַקע געזען — גוט געזען. — אַ גע־נעצנדיקן, אַ פאַרשלאָפענעם. איין פאַשיסט האָט זיך געדרייט מיט אַ ביקס, בעיים אַ צווייטער איז געלעגן און זיך געוואַרעמט אויף דער זון. זיי האָבן געהיטן די באַן־ליניע, וואָס פאַרבינדט גרענאַדע מיטן איבעריקן טייל פון פאַשיסטישן לאַנד. זיי האָבן זיך געפינען אין טאָל און מיר אויפן בארג און עס האָט זיך גע־האַכטן, אַז זיי זענען גאַרניט באַומרואיקט צוליב זייער נידער־לאַגע... מיר האָבן זיך אומגעקערט און דאָס דאָרף איז ווייטער געוואָרן פאַרלאָזן. זיי האָבן צוטרוי צו זיך.

בעיים מיר האָבן געקלעטערט צוריק צו אונזער אויטאָ האָב איך זיך דערוווסט, אַז דריי פערטל וועג זענען מיר געגאַנגען איבערן סוינעס טעריטאָריע.

אויף די פראָנטן פון סעווילע, קאָרדאָווע און גרענאַדע, שיידן זיך דערפאַר בוילעט אונטער צוויי טעריטאָריעס : די טע־ריטאָריע פון די פאַשיסטן און די — פון די רעפּובליקאַנער. דאָס רעפּובליקאַנישע לאַנד איז באַאַרבעט ; צעאַקערט, באַפרוכפּערט ביז דער טראַנשיי. דאַקעגן דאָס פאַשיסטישע איז רוי, ניט־קול־טיווירט.

קליינע פּויערים באַאַרבעטן פּריוואַליק זייערע פעלדער און שטעלן צו פּרוכטן דער רעגירונג.

אין מאָנטעקערא און ווילאַנעוואַ דע קאָרדאָבע האָב איך געזען פּויערים ברענגען פּרוכטן אַלס מאַטאָנע פאַר די מיליציאָנערן : געברענגט זיי ברויט מיט ווין. עס איז בעעמעס געווען רירנדיק, ווי די פּויערים האָבן זיך געהאַלזט מיט מיליציאָנערן. אָט, האָט אַלץ אַרום געהערט צו אַן אַלטער גרעפין, אין ווילאַנעוואַ דע

קאָטשי, וואָס איז געהיטן געוואָרן דורך אַסאַך הינט און... ציר ווילער גוואַרדיע. איצט געהערט עס צו זיי. טאָ פאַרוואָס זאָלן זיי זיך ניט פרייען מיט דיר, וואָס באַשיצן זייער ערד ?...

אין דעמזעלבן פראָנט־שטעטל שטעלט מען מיר פאָר אַ פרוי, וואָס איז אַנטלאָפן פון איר מאַן — אַ פאַשיסט, זיך אויסבאַהאַלטן דריי טעג אין די וועלדער ביז וואַנען זי האָט זיך דערשלאָגן אויף דער זייט פון די רעפּובליקאַנער.

אין אַלמאַ דע גרענאַדאַ איז פאַראַן אַ באַלנעאַר־סטאַציע, וואָס ווערט גערעכנט צו די געציילטע אין אייראָפּע. דער אינער ווייניקסטער געבוי שטאַמט נאָך פון די אַראַבישע צייטן, געבויט אין סטיל פון באַראָק. (גרענאַדע איז געווען דער לעצטער עטאַפּ פון דער אַראַבישער הערשאַפט ביים פאַרלאָזן דאָס האַלב־אינזל).

אַ וועג, צווישן אַ וואַלד פון שפּיציקע בערגן, פירט אין טאָל, וווּ עס שטראָמט אַ הייסער קוואַל. און באַלד דערנעבן — אַ קאַלטער, שניידנדיקער שטראָם.

אַ מיליציאָנער פון דער פאַרייניקטער סאָציאַליסטישער יוגנט אין גרענאַדע, אַ סטודענט, דערציילט, אַז ער איז געווען באַשטימט פון די פאַשיסטן עקזעקוטירט צו ווערן צוזאַמען מיטן פּאָעט פעדעריקאָ גאַרציאַ לאָרקאַ. בעיס די מאַסן־דערשיסונגען אין גרענאַדע איז אים געלונגען זיך אויסצובאַהאַלטן. אין אַ פאַרמאַכטן קאַסטן האָט מען אים אַרויסגעפירט פון דער שטאָט. לאַנג האָט ער זיך געשלעפּט איבער די בערג מיט די לעצטע קויכעס, ביז ער איז אַ פאַרכאַלעשטער אַוועקגעפאַלן. ער וואָלט זיכער אויסגעגאַנגען, ווען ניט אַ פויער, וואָס איז צופעליק פאַרבייגעגאַנגען און אים צוגעטראָגן צום ערשטן רעפּובליקאַנישן פּאָסטן.

— דער פאַשיסטישער טעראָר איז גרענאַדע איז געווען ניט צום באַשרייבן — דערציילט אַ צווייטער. — פאַר יעדע באָמבע, וואָס איז געפאַלן פון אַ רעפּובליקאַנישן אַוויאָן, זענען דערשאָסן געוואָרן 10 אַנטיפאַשיסטן.

* * *

גאַרציאַ לאָרקאַ — דער פּויערים־זון פון אַנדאַלוזיע, דער באַזינגער פון די אַנדאַלוזער „פלאַמענקאָס”, פון ציגיינער, פון גרויסע טאָראַדאָרן, פון דער לעוואָנע. גאַרציאַ לאָרקאַ דער לירישסטער דיכטער ביז דער טיפסטער טיפעניש פון דער נעשאָמע. דער פּאָעט, וואָס קומט פון קליינעם גרענאַדער דאָרף, ווו ער

איז געוואקסן צווישן געזאנג פון די אייזל־טרייבער און פאסטו־כער; דער פאעט, וואס האט געשעפט זיינע מאטיוון פון אט דעם פויערים־פאלק; פון די פרעכטיקע גרענאדער לאנדשאפטן, פון זיינע קוואלן. דער פאעט איז ווען דיכטונג עס האט געקלונגען די גאנצע מוזיק פון אט דער שיינקייט, וועמענס קלאנג פון ריטם, פון טיפן דיכטערישן ווארט און צארטן לירידם האט פאר־שיקערט, ווי גוטער ווייז.

פארוואס האבן זיי אים אין יענעם יולי־טאג ארויסגענומען פון זיין הויז אין גרענאדע און אים דורכגעלעכערט מיט קוילן: אים, דעם פאעט, וואס האט זיך ניט פארנומען מיט קיין פאלי־טיק און ניט געהערט צו קיין שום פאליטישער פארטיי?

גארציא לארקא איז געווען געפערלעך: דער פאלקס־דיכטער, דער דיכטער פון „לונא לונא"; דער דיכטער פון לעוואנע פון ציגיינער. יא, לארקא האט אויך פיינט געהאט די ציווילע גווארדיע. ער האט זיי פיינט געהאט ווי דעם טויט — זייער עקלהאפטן אוני־פארם, וואס האט סימבאליזירט דאס שווארצסטע, דאס פאר־האסטסטע פון פאלק, אט די לעבעדיקע שאטנס פון מיטלאלטער און אינקוויזיציע. זיי האבן דערמארדעט גארציא לארקא.

* * *

אויפן ברעג פון קאדיקס שטייגן אויס איטאליענישע טרופן. דער דייטשער קרייצער „אלמיראנטע שער" געפינט זיך ניט ווייט פון מאלאגא.

אין יאנואר האב איך פארלאזן מאלאגא. די אפענסיווע, לענג אויס דעם יאם־ברעג איז שוין געווען אנגעפאנגען. עסטע־פאנא איז געפאלן. מארבעליא איז אין געפאר. די איטאליענישע טרופן: מאטאריזירט אויף דער יאבאשע, מיט „יונקערס" אין דער לופט און „קרייצערס" אויפן יאם גייען שנעל פאראויס.

מאלאגא, דאס הערלעכע און צעשטערטע וועט באלד שטעלן דעם לעצטן פארצווייפלטן ווידערשטאנד: פארלאזן פון הילף, ווייט פון צענטער און אינערלעכע שוועריקייטן... צי זאל עס הייסן קראפאטקיניזם, באקוניזם, גרינגשעצונג אדער פאראט... און אי־בעראלעמען — די „ניט־אינטערווענץ".

* * *

מאלאגא ווערט דערטרונקען אין בלוט און אויף זיינע וועגן, וואס פירן קיין אלמעריא מישט זיך אויס דאס בלוט פון די באמ־באַרדירטע פרויען און קינדער מיט די קוואלן פון די בערג און

פּליסן צוזאמען אין יאַם אריין : די ווייסע שוימען זענען אַביסל באַפּאַרבט געוואָרן... דאָס, וואָס די דעגענערירטע, פּוילע רעבעלן האָבן ניט געקענט, האָבן געמאַכט איטאַליענער און דייטשן, האָט געמאַכט די „ניט-אינטערווענץ"-פּאָליטיק פון די דעמאָקראַטישע גרויסמאַכטן.

* * *

איטאַליענישע מאָטאָריזירטע טרופּן האָבן טריאומפאַל אריינ-מאַרשירט קיין מאַלאַגאַ. די צעשלאָגענע, צעשפּאָלטענע „צענטור-יעס" אָן מיליטערישער טאַקטיק און אָן מאָדערנע געווער, זענען אַנטלאָפן אין אומאָרדענונג. אין די שטאָבן האָבן ניט געפעלט קיין שפּיאָנען, פּאַרעטער און דעזערטערן, וואָס האָבן געאַרבעט פאַרן סוינע. דער סוינע האָט געמאַכט זיין בלוטיקן, זיין גרויזאַ-מען כעשבן מיטן רויטן מאַלאַגאַ: טויזנטער אַנטיפאַשיסטן זענען דערשאָסן געוואָרן, טויזנטער — פאַרשפּאַרט אין די טפּיסעס.

ניין, מיטן פאַלן פון מאַלאַגאַ איז דער קריג נאָכניט פאַרענ-דיקט. פאַרקערט ער הויבט זיך ערשט אָן. אַ שטורעם איז פאַרביי דורכן לאַנד, וואָס האָט אַלץ אויפגעטרייסלט — די לעקציע מאַ-לאַגאַ.

„די לעקציע" האָט אַביסל אויסגעלערנט פאַרשטיין, אַז קעגן „יונקערס", מעסערשמידס", „פיאַטס" און „סאַוואָיאַס" ; קעגן דייטשער שנעל-שיסנדיקער אַרטילעריע קען מען באַקעמען מיט קראַפּאַטניקעס ניט פיל אויפטוען. און אַז פּערזענלעכער העראָיזם, אָן מיליטערישע קענטעניש און דיסציפּלין, קען בעיס מאָדערנע קריג-אָפּעראַציעס אויפן שלאַכט-פעלד, ווען מען האָט קעגן זיך אַן אויסגעשולטע און גוט-באַוואָפנטע אַרמיי פון סוינע, ניט זיין ווירקזאַם.

„די לעקציע" מאַלאַגאַ האָט געהאָלפן אַ סאַך מאַכן מיט די באַזונדערע „צענטוריעס", „פרייע פּערזענלעכע ווילנס". אַ גרויסע, אַ שטאַרקע און אַן איינהייטלעכע פאָלקס-אַרמיי איז ענדלעך גע-שאַפן געוואָרן. באַלד האָבן זיך געלאָזט פילן די רעזולטאַטן. טראָץ די ווייטערדיקע הילף פון דער „ניט-אינטערווענץ" פאַר די רע-בעלן אין מאַטעריאַל און אין טרופּן, האָט די רעפּובליקאַנישע אַרמיי צוזאַמען מיט די אינטערנאַציאָנאַלע בריגאַדן פאַרשאַפט די איטאַליענישע אינוואַזיע-אַרמיי אַ ריזיקע מאַפּאָלע, וואָס האָט אויפגערודערט די וועלט. דאָס איז געווען : גוואַדאַלאַכאַראַ !

נאָכוואָרט פונעם פאַרלאַג

צום צווייטן בוך „אויף די פראָנטן פון שפּאַניע"

נײַנציק טעג האָט געדויערט די אָפענסיװע אויף בילבאַא. אין פאַרלויף פון נײַנציק טעג האָט דאָס קאַטױלישע באַסקן־לאַנד, איזאָלירט פון איבעריקן שפּאַניע; בלאָקירט פון דער „ניט־אינ־טערוועניץ" און פאַשיסטישע שיפן; אויסגעהונגערט און פאַר־מאַטערט פון די קעסיידערדיקע באָמבאַרדירונגען פון דײַטש־איטאַליענישער אַוויאַציע, געשטעלט אַ ווידערשטאַנד אַ מעכטיקער אינטערווענץ־אַרמיי.

ווער האָט ניט געהערט פון גערניקאַ און דוראַנגאַ. וועלכער מענטש, וואָס האָט נאָר געהאַט אַ שטיקל מענטשלעך געוויסן, איז ניט דערשיטערט געוואָרן פון אָט דעם גרויל, וואָס די „רעטער פון דער קריסטלעכער ציוויליזאַציע" זענען באַגאַנגען איבער די פרומע, קריסטלעכע שטעטלעך; איבער די שטעטלעך, וואָס זע־נען געווען פאַרבונדן מיט די טיפסטע געפילן און טראַדיציעס פון באַסקן־פאָלק, וואָס איז דאָס עלטסטע אין דער וועלט.

ט. על סקי האָט אין פאַרלויף פון 6 וואָכן פאַרבראַכט אין בילבאַא, ווו ער איז אָנגעקומען מיט אַן אַוויאָן. ער איז טאָג־טעגלעך געפאָרן אויף די פראָנטן און פאַרלאָזן בילבאַא אין דער נאַכט פון 18־טן אויפן 19־טן יוני 1937, דאָס הייסט אין דער זעלבער נאַכט, ווען די פאַשיסטישע טרופן זענען אַרײַן אין דער שטאָט.

דער מעכאַבער איז אַוועק צוזאַמען מיטן גענעראַל־שטאַב קיין סאַנטאַנדער. פון דאָרט קיין אַסטוריע. זײַנע רעפּאָרטאַזשן פון אַסטוריע, וועגן דעם לאַנד פון די רומפולע קוילנגרעבער, וועגן די „דינאַמיטעראָס", האָבן אַרויסגערופן אַ געוואַלטיקן אינ־טערעס ביים יידישן לייענער און זענען געוואָרן איבערגעדרוקט פון יידישע צייטונגען איז דער גאַנצער וועלט.

ט. על סקי איז געפאָרן אָנהויב נאָוועמבער 1937 צום פערטן מאָל קיין שפּאַניע. ער איז בייגעווען ביים דעראָבערן טע־

רועל. ער האָט באַזוכט עטלעכע מאָל די דעראָבערטע שטאָט. ביי פרעסט פון 15 און 20 גראד פאָרט ער אין פארלויף פון צוויי וואָכן אויף די פראָנטן. בעיים די מעכטיקע פאַשיסטישע קאָנטער־אָפענסיווע איז ער צוזאמען מיטן שטאָב פון דער 35־טער די־וויזיע, וועמענס קאָמענדאַנט עס איז דער גענעראל וואלטער. ער באַזוכט אויף די ליניעס דעם קאַנאַדער באַטאַליאָן „מעקענזי פאַפענאָו" און דעם אַמעריקאַנער — „לינקאָלן־וואַשינגטאָן".

דער מעכאַבער האָט צונויפגענומען אַן אויסערסט־אינטערע־סאַנטן מאַטעריאַל וועגן דער יידישער „באָטווין"־קאמפּאַניע און זייער העלדישן אַנטייל אין אַלע שלאַכטן פון עסטראַמאַדורע ביז דער עבראָ, ווי אויך וועגן אַ גרויסער צאָל יידישע העלדן.

דאָס צווייטע בוך „אויף די פראָנטן פון שפּאַניע", שטעלט מיט זיך פאָר אַ זייער וויכטיקן און אויטענטישן מאַטעריאַל און אַן ערשטראַנגיקן היסטאָרישן דאָקומענט. דאָס וועט זיין דאָס ערשטע בוך אין דער יידישער שפּראַך וועגן צאָפן־שפּאַניע און דעם אַנטייל פון אַמעריקאַנער און קאַנאַדער יידישע פרייוויליקע ביי די שלאַכטן ארום טערועל און — דער ערשטער יידישער מיליטערישער איינהייט אויפן נאָמען פון נאַפטאָלי באָטווין.

פאַרלאַג פון אַ. ב. צעראַטאַ.